

Nr 3(72) 2018

ISSN 2544-7068

BEZPIECZNY BANK

BANKOWY
FUNDUSZ
GWARANCYJNY

Nr 3(72) 2018

ISSN 2544-7068

BEZPIECZNY BANK

BANKOWY
FUNDUSZ
GWARANCYJNY

BEZPIECZNY BANK jest czasopismem wydawanym przez Bankowy Fundusz Gwarancyjny od 1997 roku, poświęconym zagadnieniom stabilności systemu finansowego, ze szczególnym uwzględnieniem systemu bankowego.

KOMITET REDAKCYJNY

prof. Jan Szambelańczyk – redaktor naczelny
prof. Małgorzata Iwanicz-Drozdowska
prof. Ryszard Kokoszczczyński
prof. Monika Marcinkowska
prof. Ewa Miklaszewska
prof. Krzysztof Opolski
dr Ewa Kulińska-Sadłocha
Ewa Teleżyńska – sekretarz redakcji

RADA PROGRAMOWO-NAUKOWA

Piotr Nowak – przewodniczący
prof. Paola Bongini
prof. Santiago Carbo-Valverde
prof. Dariusz Filar
prof. Eugeniusz Gatnar
prof. Andrzej Gospodarowicz
prof. Leszek Pawłowicz
Krzysztof Pietraszkiewicz
Zdzisław Sokal
prof. Rafał Sura

Artykuły publikowane w BEZPIECZNYM BANKU są recenzowane.

Za publikację naukową w BEZPIECZNYM BANKU Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego przyznał trzynastą punktów.

BEZPIECZNY BANK (online) ISSN 2544-7068

Wcześniejsze wydania BEZPIECZNEGO BANKU miały numer ISSN 1429-2939

REDAKCJA

Krystyna Kawerska

WYDAWCA

Bankowy Fundusz Gwarancyjny
ul. Ks. Ignacego Jana Skorupki 4
00-546 Warszawa

SEKRETARIAT REDAKCJI

Ewa Teleżyńska
Telefon: 22 583 08 78
e-mail: ewa.telezynska@bfg.pl

Informacje dotyczące wymogów formalnych i edytorskich dla autorów publikacji znajdują się na stronie: **www.bfg.pl**

W numerze

.....

Ewa Kulińska-Sadłocha – *Od Redakcji* 6

Problemy i poglądy

Andrzej Walitza, *Restrukturyzacja banków spółdzielczych w wybranych krajach pozaeuropejskich: wnioski dla polskiego sektora spółdzielczego* 8

Błażej Lepczyński, Eugeniusz Gostomski, *Tendencje rozwojowe oraz sytuacja ekonomiczna niemieckiego i polskiego sektora bankowości spółdzielczej w latach 2010–2017 – analiza porównawcza* 24

Aleksandra Jurkowska, *Uwarunkowania regulacyjne prowadzenia działalności przez banki spółdzielcze w Polsce* 54

Ewa Miklaszewska, Mateusz Folwarski, Krzysztof Kil, Marcin Idzik, *Banki spółdzielcze wobec wyzwań technologicznych w świetle wyników badania ankietowego* 87

Marcin Idzik, *Struktura rynku detalicznych usług bankowych i cechy klientów jako przesłanki strategii banków spółdzielczych w Polsce* 102

Krzysztof Kil, *Determinanty płynności finansowej banków spółdzielczych w Polsce w perspektywie pokryzysowej* 121

Piotr Mielus, *Koszt finansowania banków a ryzyko bazowe* 142

Miscellanea

Szymon Cegiełko, *Kultura użytkowa zabezpieczeń biometrycznych klientów banków w Polsce na podstawie sondażu internetowego* 164

Ewa Kulińska-Sadłocha, *Wyzwania biznesowe bankowości spółdzielczej w dobie rosnącej konkurencji na rynku usług finansowych. Refleksje z Forum Liderów Banków Spółdzielczych 2018* 185

Recenzje

Wiesława Przybylska-Kapuścińska, *Recenzja książki Ireny Pyki i Aleksandry Nocoń, pt. Bankowość centralna w globalnej gospodarce światowej, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2017, ss. 273* 199

Contents

.....

Ewa Kulińska-Sadłocha – <i>A word from the Editor</i>	6
---	---

Problems and Opinions

Andrzej Walitza, <i>Cooperative Banks Restructuring in Selected non-European Countries: Recommendations for Polish Cooperative Banking Sector</i>	8
Błażej Lepczyński, Eugeniusz Gostomski, <i>Development and Financial Situation of Cooperative Banking Sector in Poland and Germany between 2010–2017 – Comparative Analysis</i>	24
Aleksandra Jurkowska, <i>Regulatory Prerequisites for Operation Cooperative Banks in Poland in the Post-Crisis Period</i>	54
Ewa Miklaszewska, Mateusz Folwarski, Krzysztof Kil, Marcin Idzik, <i>Cooperative Banks and the New Technological Challenges in the Light of a Results Survey</i>	87
Marcin Idzik, <i>The Structure of the Retail Banking Services Market and Client's Profile as Determinants of the Cooperative Banks Strategy in Poland</i>	102
Krzysztof Kil, <i>Determinants of the Polish Cooperative Banks Financial Liquidity in the Post-Crisis Perspective</i>	121
Piotr Mielus, <i>The Banks Financing Cost and the Basis Risk</i>	142

Miscellanea

Szymon Cegiełko, <i>The Usable Culture of Biometric Security of Banks Clients in Poland</i> .	164
Ewa Kulińska-Sadłocha, <i>Cooperative Banking Business Challenges in Rising Competition on Financial Markets. Afterthoughts from the Cooperative Banking Leaders Forum 2018</i>	185

Reviews

Wiesława Przybylska-Kapuścińska, <i>Review of Irena Pyka and Aleksandra Nocoń, Bankowość centralna w globalnej gospodarce światowej [Central Banking in the Global World Economy], Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2017, p. 273</i>	199
---	-----

OD REDAKCJI

Co dalej z bankowością spółdzielczą w Polsce? Jedno czy trzy zrzeszenia? Razem w skonsolidowanych strukturach czy konkutowanie o klienta na tych samych rynkach lokalnych? Konwergencja systemów informatycznych banków w jeden zintegrowany czy zróżnicowanie systemów z „gwarancją” niezależności i dodatkowymi kosztami? Konsensus środowiska bankowców spółdzielczych w kwestii pożądanego kierunku zmian i docelowego modelu czy władcza ingerencja regulatora? To tylko niektóre z kluczowych problemów i gorących debat, jakie toczą się w środowisku teoretyków i praktyków. I chociaż jeszcze na przełomie wieków zastanawiano się nad specyfiką dalszego funkcjonowania banków spółdzielczych w Polsce, to obecnie – zwłaszcza wobec doświadczeń w innych krajach – wątpliwości te są znacznie mniejsze. Banki spółdzielcze są potrzebne na rynku, a nawet należy je chronić i wspierać. Mimo że ich status i pozycja na rynku różnią się w zależności od kraju, to w każdym z nich – oprócz realizacji celów finansowych – banki spółdzielcze tworzą wartość dodaną dla społeczności lokalnych. Rozwojowi spółdzielczości kredytowej sprzyjają również działania UE podejmowane na rzecz wspierania gospodarki społecznej¹, jak i zyskująca coraz więcej zwolenników ordoliberalna koncepcja społecznej gospodarki rynkowej (SGR). Należy podkreślić, że wartości oraz konstytutywne zasady spółdzielczości bardzo dobrze wpisują się w obie te koncepcje, a to stwarza jeszcze większe szanse na zapewnienie warunków dla upowszechniania i dalszego stabilnego rozwoju bankowości spółdzielczej.

W prezentowanym 72 numerze „Bezpiecznego Banku” znalazły się opracowania podejmujące problematykę bankowości spółdzielczej. Dwa pierwsze artykuły w dziale **Problemy i poglądy** skupiają się na doświadczeniach zagranicznych banków spółdzielczych i zawierają wnioski mogące być wartościowym materiałem studyjnym dla środowiska polskiej spółdzielczości. Pierwszy artykuł poświęcony jest doświadczeniom banków spółdzielczych w obszarze *resolution* w trzech krajach pozaeuropejskich: Japonii, Kanadzie i Kolumbii. Kolejny zaś – tendencjom

---

¹ Unia Europejska zaleca wspieranie spółdzielczości przez rządy państw członkowskich, a poprawa legislacji spółdzielczej leży u podstaw procesu harmonizacji w formułowanych celach polityki unijnej. W spółdzielczości upatruje szans na zapewnienie bytu i wzmocnienie siły ekonomicznej małych podmiotów (ochronę interesów najsłabszych), a także rozwiązanie wielu istotnych społecznie problemów, czy przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom o zasięgu głównie lokalnym.

rozwojowym oraz sytuacji ekonomicznej niemieckiego i polskiego sektora banków spółdzielczych. Następne opracowania skupiają się na polskim sektorze banków spółdzielczych i traktują o czynnikach istotnych z punktu widzenia jego pozycji konkurencyjnej oraz kierunku dalszego rozwoju. Kolejno dotyczą: unijnych i krajowych regulacji sektora, dynamicznego rozwoju sektora fintech i nowych technologii, pozycji konkurencyjnej banków spółdzielczych w segmencie klienta detalicznego oraz determinant płynności finansowej. Ostatni artykuł skupia się na źródłach ryzyka bazowego, a także porusza problem adekwatności wskaźników rynku pieniężnego opisujących koszt pasywów m.in. sektora banków spółdzielczych.

72 numer „Bezpiecznego Banku” zawiera też dwa komunikaty w dziale **Miscellanea**. Pierwszy – to wyniki badania ankietowego przeprowadzonego poprzez portal społecznościowy Facebook i wybrane fora internetowe na 505 klientach banków w Polsce, a dotyczącego korzystania z zabezpieczeń biometrycznych oraz kultury użytkowej klientów. Natomiast drugi poświęcony jest refleksjom z tegorocznego Forum Liderów Banków Spółdzielczych, które przebiegało pod hasłem: *Wyzwania biznesowe bankowości spółdzielczej w dobie rosnącej konkurencji na rynku usług finansowych*.

W dziale **Recenzje** została zamieszczona recenzja podręcznika akademickiego poświęconego problematyce bankowości centralnej, autorstwa Ireny Pyki i Aleksandry Nocoń, pt. *Bankowość centralna w globalnej gospodarce światowej*.

Zapraszam P.T. Czytelników do zapoznania się z opracowaniami i życzę interesującej lektury.

Ewa Kulińska-Sadłocha

Problemy i poglądy

Andrzej Walitza*

Restrukturyzacja banków spółdzielczych w wybranych krajach pozaeuropejskich: wnioski dla polskiego sektora spółdzielczego

Streszczenie

W artykule przedstawiono doświadczenia w obszarze *resolution*¹, jakie płyną z analizy sektora banków spółdzielczych w trzech krajach pozaeuropejskich. Scharakteryzowano bankowość spółdzielczą w Japonii, Kanadzie i Kolumbii, ze szczególnym zaakcentowaniem roli i funkcjonowania organu *resolution*, instrumentów i procedur restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji oraz doświadczenia w ich stosowaniu w tych krajach. Wnioski płynące z analizy tych doświadczeń mogą być wartościowym materiałem studyjnym dla polskich spółdzielców oraz podmiotów odpowiedzialnych za nadzór i kształtowanie otoczenia regulacyjnego w Polsce.

Słowa kluczowe: *Resolution*, Bankowość Spółdzielcza, Instytucjonalny System Ochrony, Pomoc publiczna, Japonia, Kanada, Kolumbia

---

* Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

¹ Pod terminem *resolution* należy rozumieć: „metodę postępowania z bankami zagrożonymi upadłością, w której – co do zasady – wyeliminowana jest pomoc publiczna, a skutki złego zarządzania bankiem ponoszą jego akcjonariusze i wierzyciele” za: BFG: *Resolution jako narzędzie stabilności finansowej, Bankowy Fundusz Gwarancyjny*, Mar. 2017 r.

Cooperative Banks Restructuring in Selected non-European Countries: Recommendations for Polish Cooperative Banking Sector

Abstract

The article presents key experience in the field of *resolution* from three non-European perspectives. The general overview of the cooperative banking system in Japan, Canada and Colombia is presented, followed by in depth characteristic of the resolution authority, policies, instruments as well as experiences in their application. The analysis is summarized by presenting directions of development in the field of supervision and resolution regime, currently being under development. Conclusions can be valuable material for both the cooperatives themselves and for entities responsible for supervision and shaping the regulatory environment.

Key words: *Resolution*, Cooperative Banking, Institutional Protection Scheme, Public Aid, Japan, Canada, Colombia

Wstęp

Procesy restrukturyzacyjne banków spółdzielczych różnią się pomiędzy krajami. Wpływa na to wiele czynników, wśród których kluczowe znaczenie mają: wielkość sektora, poziom jego rozwoju, wdrożone regulacje i przede wszystkim historyczne doświadczenia w rozwiązywaniu sytuacji kryzysowych². Analiza doświadczeń innych krajów może być pomocna w dyskusji o rozwoju polskiego sektora bankowości spółdzielczej, który jest pochodną zarówno zmian legislacyjnych, jak i zmian w otoczeniu oraz praktyce rynkowej. Ostatnie lata przyniosły daleko idące zmiany w otoczeniu prawnym europejskiego i, w konsekwencji, także krajowego rynku bankowego. Po uchwaleniu nowelizacji ustawy dotyczącej funkcjonowania banków spółdzielczych³, z końcem 2015 r. rozpoczął się proces tworzenia instytucjonalnych systemów ochrony poszczególnych zrzeszeń – IPS⁴, a w czwartym kwartale 2018 r. zostanie zakończony model funkcjonowania zrzeszeń na wcześniejszych zasadach⁵.

² Por. International Association of Deposit Insurers: *Resolution Issues for Financial Cooperatives- Overview of Distinctive Features and Current Resolution Tools*, International Association of Deposit Insurers, Jan. 2018.

³ W dn. 13 września 2015 r. weszła w życie Ustawa o zmianie ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających z dn. 25 czerwca 2000, Nr 119, poz. 1252 (tekst jednolity z dn. 19 października 2016 r. Dz.U. t.j. Dz.U. 2016, poz. 1826).

⁴ W Polsce funkcjonują dwa zrzeszenia IPS: powołany na mocy decyzji KNF z dn. 3-go listopada 2015 r. System Ochrony Zrzeszenia SGS, do którego na koniec 2017 r. należało 196 banków, oraz powołany na mocy decyzji KNF z dn. 22-go grudnia 2015 r. System Ochrony Zrzeszenia BPS, do którego na koniec 2017 r. należały 292 banki. Zgodnie ze stanem na dzień 30 września 2018 r. toczą się prace związane z powołaniem trzeciego zrzeszenia – *Polskiego Banku Apeksowego*, który uzyskał zezwolenie na mocy decyzji KNF z dn. 21-go listopada 2017 r.

⁵ Artykuł 22b ust 12 ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych stanowi, co następuje: W zrzeszeniu, w którym został utworzony system ochrony, do którego przystąpił bank zrzeszający, dotychczasowa umowa zrzeszenia w odniesieniu do banków, które nie przystąpiły do systemu ochrony, wygasa w terminie 36 miesięcy od dnia zawarcia umowy systemu ochrony. W zakresie zrzeszenia

Równolegle w 2016 r. nastąpiło wdrożenie do prawa polskiego zasad reżimu *resolution*⁶ – sformalizowanych procedur i procesów w obszarze przymusowej restrukturyzacji i kontrolowanej likwidacji banków, w tym banków spółdzielczych. Dwa lata funkcjonowania nowych warunków rynkowych pozwala na dokonanie wstępnej oceny nowych rozwiązań⁷, choć finalny model funkcjonowania sektora bankowości spółdzielczej nie został w pełni ukształtowany. Wskazuje na to m.in. długotrwały, nadal nie zakończony proces tworzenia trzeciego zrzeszenia⁸, oraz liczne dyskusje wśród spółdzielców⁹. Także dobra kondycja sektora finansowego obserwowana w ostatnich kwartałach spowodowała, że procedury i procesy *resolution* do tej pory nie zostały poddane weryfikacji rynkowej. Z tej perspektywy zasadne jest przeanalizowanie doświadczeń innych krajów i sformułowanie wniosków dla systemu krajowego.

W tym celu w niniejszym artykule analizowane są problemy bankowości spółdzielczej w Japonii, Kanadzie oraz Kolumbii. Są to przykłady skrajnie różne, zarówno z perspektywy wielkości, znaczenia oraz modelu funkcjonowania segmentu spółdzielczego, jak i doświadczeń w procesach nadzoru i reżimu *resolution*. W pierwszej kolejności omówiono kształt danego rynku oraz przedstawiono model nadzorczy oraz model *resolution*. Następnie opisano doświadczenia w zakresie pomocy publicznej oraz restrukturyzacji sektora bankowości spółdzielczej w warunkach kryzysów, które na przestrzeni lat występowały w tych trzech omawianych krajach. W podsumowaniu wskazano na instrumenty restrukturyzacyjne dostępne dla organu *resolution*, oraz doświadczenia w ich stosowaniu, a także sformułowano wniosek dla polskiej bankowości spółdzielczej.

---

zintegrowanego zastosowanie ma zapis art. 22o ust. 12 t. W zrzeszeniu, w którym zostało utworzone zrzeszenie zintegrowane, dotychczasowa umowa zrzeszenia w odniesieniu do banków, które nie przystąpiły do zrzeszenia zintegrowanego, wygasa w terminie 36 miesięcy od dnia zawarcia umowy zrzeszenia zintegrowanego. Tym samym banki spółdzielcze, które nie przystąpiły dotychczas do systemu ochrony, mają czas na podjęcie decyzji dotyczącej strategii swojego dalszego działania do 23 listopada 2018 r. – w przypadku banków zrzeszenia SGB oraz do 31 grudnia 2018 r. w przypadku banków zrzeszenia BPS.

⁶ W Polsce procedura *resolution* została wprowadzona w drodze implementacji dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2015/59/EU z dn. 15 maja 2014 r. Bank recovery and resolution directive (BRRD) na mocy Ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji z dnia 10 czerwca 2016 r. Dz.U. 2016 poz. 996.

⁷ Patrz: A. Piechocińska-Kałużna, *Zalety i wady wprowadzenia systemu ochrony w sektorze banków spółdzielczych w Polsce*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, Zeszyt 4, Poznań 2017.

⁸ Komunikat KNF w sp. udzielenia zezwolenia na utworzenie Polskiego Banku Apeksowego SA z dn. 21 listopada 2017 r.

⁹ Patrz: (online) www.pb.pl *Rozmowa z Michałem Ołdakowskim, wiceprezesem Spółdzielczego Systemu Ochrony SGB*, Puls Biznesu (dostęp: 04.09.2018).

1. Doświadczenia japońskiego rynku bankowości spółdzielczej

Jeden z największych oraz najbardziej rozwiniętych sektorów bankowości spółdzielczej na świecie funkcjonuje w Japonii¹⁰. Stanowi on istotną część systemu finansowego trzeciej, największej gospodarki świata, obsługując 25% wszystkich zgromadzonych w niej depozytów. Bankowość spółdzielcza złożona jest z trzech rodzajów podmiotów, co zostało przedstawione w tabeli 1. Największa część rynku jest obsługiwana przez banki spółdzielcze typu shinkin. Drugim co do wielkości segmentem japońskiej bankowości spółdzielczej są spółdzielnie branży rolniczej, leśnej i rybnej. Sektor bankowości spółdzielczej uzupełniają spółdzielnie kredytowe – *shinkumi* (*Credit Cooperatives*) oraz kasy pracownicze (*Labor Credit Associations*).

Tabela 1. Struktura systemu bankowości spółdzielczej w Japonii, stan na 31.12.2015 r.

Sektor bankowości spółdzielczej	Liczba instytucji	Udział w rynku (depozyty - %)	Instytucja zrzeszająca	Liczba banków, które otrzymały pomoc państwową w celu podtrzymania wypłacalności
Banki typu shinkin	267	15	Centrala banków shinkin	27
Banki Shinnoren i Banki Shingyoren	114	8,70	Centrala banków Norinchukin	0
Banki typu Shinkumi (spółdzielnie kredytowe)	158	2	Federalny Bank Shinkumin – Zenshinkumiren	134

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (online) www.zenshinkumiren.jp/english/english.html, (dostęp: 15.06.2018), oraz BOJ: *Financial System Report*, Oct. 2016, oraz Shinkin Central Bank: *Annual Report*, Mar. 2018.

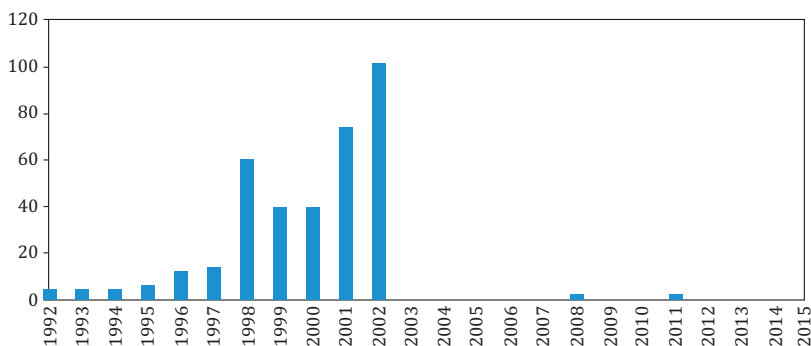
W Japonii za nadzór mikroostrożnościowy odpowiada Financial Services Agency, nadzorująca sektor bankowości spółdzielczej oraz pozostałe banki – banki miejskie (*city banks*) oraz banki regionalne. Podmiot ten posiada pewne prerogatywy w obszarze *resolution*, do których należy przede wszystkim opracowywanie planów restrukturyzacji we współpracy z Japońską Korporacją Ubezpieczeń Depozytów (Deposit Insurance Corporation of Japan) – DICJ, Bankiem Japonii oraz Ministerstwem Finansów. Zadaniem Banku Japonii jest utrzymanie stabilności całości systemu finansowego poprzez zapewnienie stabilnego dostępu do źródeł finansowania.

¹⁰ Patrz: A. Walitza, *Bankowość spółdzielcza w krajach pozaeuropejskich – Japonia*, ALTERUM Ośrodek Badań i Analiz Systemu Finansowego, Warszawa 2017, Tytuł monografii: Modele bankowości spółdzielczej na rynku europejskim i ich ewolucja w okresie pokryzysowym: wnioski dla Polski.

W tym celu Bank Japonii w 1998 r. przejął od Ministerstwa Finansów kompetencje w zakresie prowadzenia kontroli w siedzibie banków¹¹.

Począwszy od 2014 r. bezpośrednim organem posiadającym kompetencje w zakresie *resolution* jest DICJ¹². Podmiot ten odpowiada za procesy z zakresu *resolution* banków typu shinkin, unii kredytowych, spółdzielczych kas pracowniczych (*labor cooperatives*), centrali banków shinkin, centrali banków shinkumi, centrali banków Norinchukin oraz banku Rokhinren. Podział kompetencji, w którym instytucja ochrony depozytów jest niezależna od nadzorca oraz banku centralnego i odpowiada za procedurę *resolution* całego sektora bankowego, został usankcjonowany bezpośrednio po fali największych upadłości na japońskim rynku bankowym. Było to następstwem okresu, w którym Bank Japonii został zmuszony do ratowania sektora m.in. poprzez bezpośrednie dokapitalizowanie i udzielanie gwarancji publicznych¹³. Japońskie doświadczenia są warte prześledzenia zważywszy na skalę podjętych działań przez podmioty publiczne na przełomie XX i XXI wieku, gdy organy *resolution* musiały zmierzyć się z łącznie 161 procesami restrukturyzacji lub likwidacji banków spółdzielczych. Problemy finansowe wielu banków spółdzielczych często występowały jednocześnie, a sektor bankowości komercyjnej, przeżywający problemy po kryzysie na rynku nieruchomości, nie dysponował ani wolnymi środkami, ani skłonnością do przeprowadzenia akwizycji upadających podmiotów. W takich warunkach wsparcie publiczne wymagane było aż w 151 przypadkach (zob. rysunek 1).

Rysunek 1. Liczba podjętych działań przez DICJ w obszarze wsparcia finansowego dla sektora bankowego Japonii w latach 1992–2015

Źródło: BOJ: *Banking Crises and the Japanese Legal Framework*, 2017, s. 61.

¹¹ Kompetencje w obszarze mikroostrożnościowym zostały przeniesione z Ministerstwa Finansów do Banku Japonii na mocy art. 44 Ustawy Bank of Japan Act (Act No. 67 of 1942).

¹² Procedura Resolution została wdrożona do prawa japońskiego na mocy nowelizacji z czerwca 2013 r. ustawy Deposit Insurance Act (Act No 34 z 1971 r.), która to nowelizacja weszła w życie w kwietniu 2014 r.

¹³ IMF: *Japan's non-performing loan problem and financial reconstruction*, Dec. 2007, s. 4.

Najczęściej wykorzystywane przez DICJ instrumenty z obszaru *resolution* zostały przedstawione w tabeli 2. Historycznie dominowało objęcie przez organ *resolution* kontrolnego pakietu akcji w podmiocie w połączeniu z wymianą kadry zarządzającej¹⁴. W procedurze sanacyjnej wykorzystywano instytucję banku pomostowego (*bridge bank*), służącego objęciu aktywów i pasywów banku z problemami finansowymi, których nie można było szybko upłynnić na rynku bez ponoszenia przez wierzycieli nadmiernych strat. Wynikało to z tego, że szybka sprzedaż (*fire sale*) w procesie ratowania banków wiąże się z koniecznością zaakceptowania zdyskontowanej ceny sprzedaży w stosunku do ceny nominalnej i/lub ceny zakupu¹⁵. Mechanizm ten był najczęściej wykorzystywanym rozwiązaniem i stanowił 40% operacji dokonanych w procesach wsparcia.

Tabela 2. Wartość nominalna wsparcia udzielonego dla sektora bankowego Japonii w latach 1992–2015 w podziale na wybrane instrumenty, w JPY

Rodzaj instrumentu <i>resolution</i>	Wartość instrumentu <i>resolution</i> dla całego sektora finansowego	Liczba podmiotów bankowości spółdzielczej objętych instrumentem <i>resolution</i>
Wsparcie finansowe na bazie przejęcia akcji (w tym <i>bridge bank</i>)	19 038 mld JPY	n/d (wsparcie wyłącznie dla banków komercyjnych)
Zakup aktywów	11 052 mld JPY	25 banków spółdzielczych; 125 unii kredytowych
Dokapitalizowanie	12 386 mld JPY	25 banków spółdzielczych; 125 unii kredytowych
Kapitał partycypacyjny	658 mld JPY	Brak danych
Umorzenie pożyczek	4 mld JPY	Brak danych
Pożyczka pod zastaw aktywów	4 579 mld JPY	Brak danych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: BOJ: *Banking Crises...*, *op. cit.*, oraz Dane statystyczne BOJ (online) <http://www.boj.or.jp/en/statistics/index.htm/> (dostęp: 10.06.2018).

Jak to zostało przedstawione w tabeli 2, instrument typu *bridge bank* miał zastosowanie wyłącznie dla banków działających w formie spółki akcyjnej. Podmioty bankowości spółdzielczej historycznie nie były obejmowane tym instrumentem,

¹⁴ Szczegółowe informacje w zakresie narzędzi wykorzystywanych do realizacji procedury *resolution* w japońskim systemie bankowym zob. IMF: *Peer Review of Japan Report*, Dec. 2016, s. 44.

¹⁵ Podmiotem, który stał się bankiem pomostowym dla największych wierzycieli niepracujących sektora, była utworzona w 1999 r. spółka celowa Resolution and Collection Corporation. Dodatkowo w latach 2003–2007 funkcjonowała publiczna spółka – Industrial Revitalization Corporation of Japan – której celem działania było skupowanie portfeli kredytów z sektora bankowego.

gdyż konieczne byłoby poprzedzenie takiej operacji przeprowadzeniem procesu demutualizacji¹⁶. W praktyce DICJ nie posiada wielu narzędzi rynkowych umożliwiających przeprowadzenie procedury *resolution* w spółdzielni w sposób analogiczny do tej stosowanej wśród banków komercyjnych. Przed wdrożeniem koncepcji *resolution* w 2014 r., najczęściej stosowanym rozwiązaniem ratującym podmioty z obszaru bankowości spółdzielczej był zakup aktywów, wsparcie kapitałowe oraz udzielanie pożyczki pod zastaw aktywów przyjętych jako zabezpieczenie po cenie zbliżonej do nominalnej. Po wdrożeniu Bazylei III w DICJ opracowano dodatkowy instrument dedykowany bankom spółdzielczym, jakim jest kapitał preferencyjny, który ma podobne cechy do kapitału akcyjnego. Kapitał ten daje prawo głosu na walnym zgromadzeniu udziałowców w proporcji wynikającej z wartości udziałów do całości kapitału w przeciwieństwie do zasady: jeden członek – jeden głos, jaka obowiązuje w spółdzielniach. Narzędzie to stanowi znaczące przyspieszenie procedury *resolution* poprzez wejście w prawa właścicielskie przez podmiot dokonujący wsparcia kapitałowego. Potencjalni inwestorzy są zainteresowani objęciem kapitału preferencyjnego pod pewnymi warunkami, do których należy oczekiwanie wsparcia publicznego w formie bezpośredniego dokapitalizowania, bądź np. udzielenia wsparcia w postaci gwarancji.

Z perspektywy dwóch dekad działań w warunkach najpierw kryzysu, a później długotrwałej recesji gospodarczej, w praktyce pomoc publiczna stała się jedynym skutecznym środkiem służącym ratowaniu banków spółdzielczych. Z drugiej strony wart podkreślenia jest fakt, że w wielu przypadkach równoległe z pomocą publiczną członkowie zagrożonego upadłością podmiotu godzili się na jego dokapitalizowanie z dodatkowych dopłat. W ten sposób umożliwiono im utrzymanie kontroli nad instytucją oraz uratowanie przed konsekwencjami utraty płynności¹⁷. Z perspektywy polskiej praktyki *resolution* zasadne wydaje się ujęcie tego typu mechanizmów w planach *resolution*. Dodatkowe zaplanowane zaangażowanie spółdzielców może stać się istotnym elementem w zakresie wyznaczania minimalnego wymogu funduszy własnych i zobowiązań podlegających umorzeniu lub konwersji, które to będą każdorazowo wyznaczone przez Zarząd BFG w procesie akceptacji planów przymusowej restrukturyzacji¹⁸.

¹⁶ Proces demutualizacji został szerzej omówiony w niniejszej pracy w rozdziale poświęconym sektorowi spółdzielczemu Kanady.

¹⁷ DICJ: *Role of DICJ in the Orderly Resolution Framework*, Jun. 2014 r., s. 13–17.

¹⁸ Zgodnie z przedstawioną w dn. 21 lipca 2017 r. metodyką wyznaczania poziomu MREL i omówioną z bankami spółdzielczymi w ramach cyklu spotkań: Szczegółowe informacje na temat indywidualnie wyznaczonego minimalnego poziomu funduszy własnych i zobowiązań podlegających umorzeniu lub konwersji zostaną przekazane podmiotom w streszczeniach planów przymusowej restrukturyzacji, po ich przyjęciu przez Zarząd Bankowego Funduszu Gwarancyjnego, źródło: (online) <https://www.bfg.pl/2017/08/03/spotkanie-z-bankami-spoldzielczymi-w-sprawie-mrel/> (dostęp: 15.06.2018).

2. Kanadyjskie doświadczenia w zakresie restrukturyzacji banków spółdzielczych

System bankowości spółdzielczej Kanady oparty jest na uniach kredytowych (*credit unions* oraz *caisse populaires*), które w warunkach kanadyjskich zwane są również bankami spółdzielczymi¹⁹. Rynek ten jest wewnętrznie mocno zróżnicowany, a poszczególne prowincje charakteryzuje znaczna specyfika lokalna. Przykładowo podmioty specjalizujące się w obsłudze sektora rolnego typowego dla stanu Saskatchewan są w niewielkim tylko zakresie porównywalne pod kątem profilu swojej działalności i ryzyka z nim związanego do charakterystyki banków spółdzielczych obsługujących przemysł ciężki w Albercie czy sektor usług w Kolumbii Brytyjskiej. Na różnorodność systemu wskazują dane z tabeli 3.

Osobnego omówienia wymagają unie kredytowe działające we francuskojęzycznych prowincjach Quebec i Ontario wchodzące w skład grupy Desjardins. Posiadane przez nie unikatowe, wieloletnie doświadczenia w kształtowaniu rynku oraz wysoka skłonność mieszkańców prowincji do działania w formie spółdzielni, umożliwiły rozwój grupy spółdzielczej o niespotykanych rozmiarach. Desjardins składa się z blisko 360 niezależnych kas, obsługuje przeszło 7 mln członków i zatrudnia prawie 46 tys. pracowników²⁰. Dzięki temu w prowincji Quebec sektor bankowości spółdzielczej odpowiada za 46% rynku według wartości zgromadzonych depozytów²¹. Aktywa grupy przekraczają 275 mld CAD, dzięki czemu Desjardins należy do ledwie kilku tak dużych podmiotów na świecie, dla których struktura własnościowa jest inna niż akcyjna. Informacje w zakresie udziału grupy Desjardins w prowincjach Kanady została przedstawiona w tabeli 4.

Za nadzór nad systemem bankowym Kanady odpowiada Urząd Inspektora Instytucji Finansowych (OSFI), który działa pod kontrolą Ministerstwa Finansów. Co ważne, kontrola w obszarze mikroostrożnościowym, jak i odpowiedzialność za prowadzenie procesu *resolution* dla banków spółdzielczych, została wydzielona z OSFI i delegowana na poziom poszczególnych prowincji. Banki spółdzielcze oraz unie kredytowe w Kanadzie podlegają regionalnym nadzorcom, którzy mają daleko idącą niezależność w sprawowaniu kontroli. Jest to zgoła odmienny model od obowiązującego banki komercyjne, dla których nadzór scentralizowano na poziomie krajowym. Wydzielenie nadzoru nad bankami spółdzielczymi na poziom lokalny stanowi znaczącą różnicę w stosunku do standardu jaki dominuje na świecie, gdzie nadzór nad sektorem bankowości spółdzielczej jest w pełni scentralizowany.

¹⁹ Tożsamość pojęcia unii kredytowej oraz banku spółdzielczego na rynku Kanadyjskim jest opisana m.in. na stronie internetowej jednej z wiodących instytucji tego rynku: YourCredit Union, patrz: (online) <https://www.yourcu.com/Personal/AboutUs/> (dostęp: 03.09.2018).

²⁰ (online) <https://www.desjardins.com/ca/about-us/desjardins/who-we-are/quick-facts/index.jsp> (dostęp: 02.09.2018).

²¹ Patrz: AMF: *Notice related to designation of Desjardins Group as a domestic systemically important financial institution*, Jun. 2013, s. 3.

Tabela 3. Dane rynkowe bankowości spółdzielczej w podziale na prowincje^a Kanady, zgodnie ze stanem na 31.12.2017 r.

Prowincja	Liczba mieszkańców stanu	Liczba banków spółdzielczych i unii kredytowych	Liczba członków banków spółdzielczych i unii kredytowych (mln)	Instytucja zrzeszająca	Procentowy udział mieszkańców prowincji w systemie bankowości spółdzielczej
Kolumbia Brytyjska	4,82	42	1,9	Central 1 Credit Union	39
Alberta	4,29	28	0,637	Credit Union Central of Alberta	15
Saskatchewan	1,16	49	0,475	SaskCentral	41
Manitoba	1,34	36	0,604	Credit Union Central of Manitoba	45
Ontario	14,19	96	1,394	Central 1 Credit Union	10
Nowa Funlandia i Labrador	0,53	9	0,054	Atlantic Central	10
Nowy Brunzwik	0,76	28	0,07	Atlantic Central	9
Wyspa Księcia Edwarda	0,15	9	0,053	Atlantic Central	35
Nowa Szkocja	0,95	28	0,15	Atlantic Central	16

a Terytoria Kanady, do których należą: Jukon, Nunavut oraz Terytoria Północno-Zachodnie zostały pominięte w analizie ze względu na ich marginalne znaczenie z perspektywy rynku bankowości spółdzielczej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Credit Union Central of Canada: Annual Report 2017, Jun. 2018, oraz (online) www150.statcan.gc.ca/n1/pub/12-581-x/2018000/pop-eng.htm (dostęp: 03.09.2018).

Tabela 4. Dane rynkowe grupy unii kredytowych Desjardins, zgodnie ze stanem na 31.12.2017 r.

Prowincja	Liczba mieszkańców prowincji (mln)	Liczba banków spółdzielczych / unii kredytowych	Liczba członków banków spółdzielczych/unii kredytowych (mln)	Liczba Instytucji zrzeszających	Procentowy udział mieszkańców prowincji w systemie bankowości spółdzielczej
Quebec i Ontario	22,53	271	5,441	30	24
Manitoba i Nowy Brunswick	2,10	82	0,212652	3	10
Łącznie	24,63	353	5,653652	33	

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Desjardins, *Annual Report 2017*, Jul. 2018, oraz (online) www150.statcan.gc.ca/n1/pub/12-581-x/2018000/pop-eng.htm (dostęp: 05.09.2018).

Model bankowości kanadyjskiej oparty jest na centralizacji funkcji w ramach zrzeszeń, które zostały wskazane w tabelach 3 i 4. W kwestii zapewnienia bezpieczeństwa system kanadyjski stanowi wzorzec, który może być wykorzystywany w ramach rozwoju IPS w poszczególnych krajach Europy. Historyczne spojrzenie na bardzo wysoką jakość kapitałów własnych oraz brak jakichkolwiek problemów z regulowaniem swoich zobowiązań, przy jednoczesnym wysokim poziomie efektywności funkcjonowania instytucji, mógłby sugerować, że model ten jest wart naśladowania²².

Na poziomie centralnym, gdzie procedura *resolution* prowadzona jest przez OSFI, od roku 1970 przeprowadzono 43 operacje, a ostatnią w 1997 r.²³ Działania centralne nie obejmowały bezpośrednio podmiotów należących do sektora bankowości spółdzielczej. Na poziomie prowincji realizowano poszczególne działania ratunkowe i *resolution*, będące w większości pochodną lokalnie występujących kryzysów gospodarczych. Najwięcej działań naprawczych podjęto w stanie Saskatchewan na przełomie lat 80 i 90. XX w. Wówczas przeprowadzono aż 50 restrukturyzacji z zaangażowaniem Komisji Finansowej Saskatchewan (Credit Union Deposit Guarantee Corporation). Z drugiej strony w stanie Quebec, w którym funkcjonuje omówiona wyżej grupa Desjardins, procedura *resolution* nigdy nie była stosowana przez Autorité de Marchés Financier. Analizując doświadczenia kanadyjskie, warte rozważenia

²² Przykładowo grupa Desjardins została uznana za czwarty najbezpieczniejszy bank Ameryki Północnej, jednocześnie wykazując zyskowość na poziomie porównywalnym z bankami komercyjnymi. Patrz: <https://www.desjardins.com/ca/about-us/desjardins/who-we-are/quick-facts/index.jsp> (dostęp: 04.09.2018).

²³ (online) <http://www.cdic.ca/en/about-cdic/resolution/Pages/history.aspx> (dostęp: 04.09.2018).

jest kształtowanie kompetencji nadzorczych i regulacyjnych dla banków spółdzielczych w sposób zróżnicowany, dostosowany do ich specyfiki.

W obszarze instrumentów *resolution* funkcjonuje bogate spektrum instrumentów, które różnią się w przypadku poszczególnych prowincji. Należą do nich m.in. wierzytelności zamieniane na kapitał (*convertible capital* – CoCos) i gwarancje oraz pożyczki dla podmiotów zagrożonych utratą wypłacalności. Najważniejszy i zarazem najmocniej obecnie dopracowywany jest proces demutualizacji polegający na przekształceniu spółdzielni w spółkę prawa handlowego. Demutualizacja może przebiegać w jednym z trzech wariantów: zmiany udziałów spółdzielców na kapitał akcyjny, fuzji spółdzielni z podmiotem o kapitale akcyjnym bądź przejścia spółdzielni przez inny podmiot o strukturze kapitału akcyjnego. Celem procesu jest umożliwienie „wpuszczenia” strategicznego inwestora do banku spółdzielczego²⁴. Należy przy tym zwrócić uwagę, że zastosowanie części narzędzi z obszaru procedur *resolution*²⁵ możliwe jest wyłącznie po przeprowadzeniu przekształcenia formy prawnej. Proces ten, skuteczny dla ratowania banku bez użycia publicznych środków, ma jednak zasadnicze ograniczenie w możliwości zastosowania wobec podmiotów wirtualnych jakimi są IPS. Mają one specyficzną strukturę własnościową, dla której demutualizacja, w klasycznym jej ujęciu przedstawionym powyżej, nie ma zastosowania. Taka sytuacja występuje wówczas, gdy zrzeszenie składa się z niezależnych pod kątem prawnym podmiotów. Dla banku typu grupa Desjardins konieczne byłoby zastosowanie podejścia *resolution*, które nie może być ograniczone jedynie do całości instytucji jako takiej, ale wymagałoby spojrzenia wewnątrz struktury, tj. bezpośrednio do unii kredytowych oraz powiązań pomiędzy nimi²⁶. Problem wydaje się tym istotniejszy, że jest to największy pożyczkodawca i zarazem depozytariusz w prowincji Quebec. W przypadku wystąpienia problemów zastosowanie mechanizmów wsparcia finansowego z utworzonego funduszu *resolution* wydaje się bardzo ograniczone. Z perspektywy polskiej, gdzie IPS są w fazie rozwoju, zasadne jest wypracowanie narzędzi prawnych, które pozwolą nie tylko na ograniczenie ryzyka konieczności zastosowania procedury *resolution* wobec podmiotu zrzeszającego, ale przewidzą również działania, gdy środki zapobiegające okażą się być nieskuteczne.

Jak wskazują regionalne organy *resolution*, proces znalezienia strategicznego partnera może wiązać się z koniecznością wsparcia ze strony lokalnego regulatora (procedura *assisted merger*), zwłaszcza, gdy przejmowany podmiot jest istotny pod względem skali funkcjonowania. Dodatkowo w znalezieniu strategicznego partnera utrudnieniem jest niepewność na rynku finansowym, która zazwyczaj zbiega się w czasie z problemami podmiotu obejmowanego działaniami *resolution*. Rozwiązanie to jest tym trudniejsze do realizacji, im większy jest podmiot, wobec którego ma być zastosowane. W przypadku największych IPS lista potencjalnych nabywców skraca się do maksymalnie kilku podmiotów w skali kraju. W celu minimalizacji po-

²⁴ Cooperatives and Mutuals Canada., *Demutualization of Co-operatives and Mutuals*, 2015, s. 35.

²⁵ Patrz: NBP: *Resolution, czyli nowe podejście do banków zagrożonych upadłością*, 2015.

²⁶ International Association of Deposit Insurers, *op. cit.*, s. 134.

wyższego ryzyka, w czerwcu 2013 r. AMF zdecydowała o zaliczeniu grupy Desjardins do systemowo ważnych instytucji finansowych²⁷. Podobnie jak sześć pozostałych systemowo ważnych kanadyjskich banków komercyjnych, IPS jest zobowiązany nie tylko do utrzymywania podwyższonego bufora ochrony kapitału, ale przede wszystkim winien spełniać siedem dodatkowych kryteriów zapewniających podwyższenie bezpieczeństwa jego funkcjonowania. Wymogami tymi są: zwiększona kontrola „na miejscu” ze strony organu *resolution*; opracowanie planów restrukturyzacji i kontrolowanej likwidacji; wzmożenie intensywności kontaktów na poziomie zarząd-nadzorca; podwyższenie standardów w zakresie modelowania ryzyka kredytowego, rynkowego i operacyjnego; poddanie się szczególnym zaleceniom ze strony nadzorcy; intensyfikacja współpracy z krajowymi i międzynarodowymi regulatorami; oraz obowiązkowe wprowadzenie cyklicznych *stress testów*. Z informacji AMF wynika, że kluczowy jest precyzyjny plan restrukturyzacyjny, zawierający szczegółowe zakresy działania do wdrożenia na wypadek wystąpienia czynników ryzyka spadku kapitałów własnych instytucji napotykającej problemy²⁸. Kluczowe jest, aby plan wchodził w życie automatycznie, wskutek wystąpienia z góry założonych, kwantyfikowalnych warunków (*trigger*). Gdy takie czynniki wystąpią, szybko wdrażane działania mają umożliwić sprawne przeprowadzania np. fuzji ze zdrowym podmiotem tak, żeby pomoc publiczna była minimalizowana. Problem może się pojawić, gdy jakieś elementy zostaną pozostawione do subiektywnej oceny i decyzji decydentów organu *resolution*. W tym sensie wdrożone, lecz na dzień dzisiejszy nieprzetestowane rozwiązania z zakresu automatycznych działań *resolution*, wydają się mieć istotne zalety, przy czym ewentualne wady pozostają nadal ukryte.

3. Sektor bankowości spółdzielczej w Kolumbii

Z punktu widzenia udziału w rynku sektor bankowości spółdzielczej w Kolumbii i w Polsce prezentuje się podobnie (por. tabela 5). I w Polsce, i w Kolumbii dominują też banki małe, a system silnych, centralnych instytucji nie został nigdy wykształcony²⁹.

Podobnie jak ma to miejsce w Polsce oraz Japonii, organem odpowiedzialnym za procedurę *resolution* jest fundusz gwarantowania depozytów, którym na rynku kolumbijskim jest Fogacoop³⁰. Zasadnicza różnica polega na tym, że instytucja ta jest dedykowana tylko do obszaru bankowości spółdzielczej³¹, a nie, jak ma to miejsce w przypadku Polski czy Japonii, dla całego sektora bankowego. Instytucja ta

²⁷ AMF, *op. cit.*, s. 1.

²⁸ International Association of Deposit Insurers..., *op. cit.*, s. 135.

²⁹ IMF: *Colombia. Technical assistance report-detailed assessment of observance of key attributes of effective resolution regimes for financial institutions. Pilot of the draft assessment methodology*, Dec. 2016.

³⁰ Skrót FOGACOOP pochodzi od nazwy L Fondo de Garantías de Entidades Cooperativas

³¹ Za zarządzaniem funduszem ubezpieczeń depozytów banków komercyjnych odpowiada Fondo de Garantías de Instituciones Financieras. Więcej na temat jego roli można znaleźć w: IMF: *Colombia. Detailed assesment of observance key attributes of effective resolution regimes for financial institutions*, Dec. 2016.

otrzymała wiele prerogatyw w obszarze procedury *resolution*, do których należą m.in.: wykup zobowiązań banku, wejście w rolę udziałowca, ustanowienie likwidatora oraz specjalistów niezbędnych do oceny i zarządzania kryzysową sytuacją, a także wyodrębnienie i zarządzanie częścią przedsiębiorstwa bankowego. Istotną cechą systemu wspieranego przez Fogacoop są specyficzne zasady przystępowania banków do systemu publicznej ochrony depozytów. Z jednej strony system jest obligatoryjny dla wszystkich banków spółdzielczych prowadzących działalność na terenie Kolumbii, ale z drugiej Fogacoop ma prawo odmówić członkostwa podmiotowi, pomimo że ma on stosowną licencję na prowadzenie działalności bankowej. Dzieje się tak w przypadku, gdy bank spółdzielczy nie spełnia wymogów określonych przez Fogacoop, zwłaszcza gdy nie ma zatwierdzonego przez Fundusz planu wykonalności w zakresie stabilności funkcjonowania podmiotu (*feasibility study*). Stanowi to pierwszy punkt kontrolny, do którego organ *resolution* ma możliwość odwoływać się w przyszłości, również gdy depozyty zgromadzone w danym banku spółdzielczym podlegają już ochronie. Z perspektywy polskiej trzeba odnotować, że Fogacoop prowadzi również bieżącą kontrolę podmiotów bankowych, a po zidentyfikowaniu potencjalnego ryzyka posiada mandat do zawarcia umów (*performance agreement*), które nakładają konkretne obowiązki na banki w zakresie koniecznych działań.

Tabela 5. Charakterystyka segmentu bankowości spółdzielczej w Kolumbii, stan na 31.12.2017 r.

Liczba instytucji	185
Liczba członków	2 813 273
Udział w rynku	5%
Liczba banków, które otrzymały pomoc państwową w celu utrzymania wypłacalności	24
Instrumenty <i>resolution</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Zakup wierzytelności • Zakup aktywów płynnych • Bridge bank • Objęcie udziałów • Wyznaczenie zarządu komisarycznego i/lub likwidatora

Źródło: opracowanie własne na podstawie: International Association of Deposit Insurers: *Resolution Issues for Financial Cooperatives- Overview of Distinctive Features and Current Resolution Tools*, 2018, s. 134.

Kolumbia jest przykładem kraju, w którym organ *resolution* ma bardzo szerokie kompetencje. Wynika to m.in. z bogatych doświadczeń lokalnego organu *resolution* we wdrażaniu również tych rozwiązań, które inni nadzorcy mają co najwyżej w katalogu działań przewidzianych, ale jeszcze nie zweryfikowanych w praktyce. Skuteczność nadzoru kolumbijskiego opiera się na sprawdzonych metodach pomiarowych. Sam Fogacoop deklaruje, że podstawowym narzędziem analizy ryzyka nie-

wypłacalności banku spółdzielczego jest tradycyjny model oceny ryzyka – CAMEL, biorący pod uwagę jedynie podstawowe parametry wskaźników finansowych, do których należą: adekwatność kapitałowa, aktywa, kompetencje menedżerskie, dochody, płynność oraz wrażliwość na ryzyka rynkowe. Żadne bardziej skomplikowane modele ekonometryczne nie są w warunkach kolumbijskich stosowane na szeroką skalę³².

Wśród mechanizmów, które historycznie były wykorzystywane do ratowania niewypłacalnych banków spółdzielczych, należały m.in. wykup portfeli kredytowych, w tym zwłaszcza kredytów mieszkaniowych i nieruchomościowych, udzielanie gwarancji spłaty zobowiązań oraz aranżowanie przejęć rynkowych. Fuzje stanowiły podstawową formę wsparcia, zastosowaną w 16 spośród 24 planów restrukturyzacyjnych przeprowadzonych przez Fogacoop w latach 2001–2017.

Rynek kolumbijski stanowi dobry przykład funkcjonowania specjalistycznego, niewielkiego organu *resolution*, dedykowanego dla bankowości spółdzielczej. Został on wyposażony w narzędzia zarówno kontroli, jak i szybkiego reagowania. Jednocześnie lokalny ustawodawca nie zdecydował się na powołanie instytucjonalnego systemu ochrony, a oddolne zrzeszanie się banków spółdzielczych nie wystąpiło w szerszej skali.

Podsumowanie

Z perspektywy analizowanych rynków spółdzielczych widać, że dobrze funkcjonująca instytucja zrzeszająca banki spółdzielcze zapewnia, iż problematyczne banki uzyskują pomoc wewnątrz zrzeszenia, a tym samym pomoc publiczna przestaje być konieczna. Nie rozwiązuje to jednak problemu ewentualnej niewypłacalności samego zrzeszenia, którego ratowanie wydaje się niemożliwe bez wykorzystania publicznych środków. Dlatego tak istotne jest, aby w tym wypadku procedury przewidujące demutualizację instytucji centralnej były wdrażane szybko, jako pierwszy krok w realizacji planu *resolution*. Z drugiej strony doświadczenia jakie płyną z Japonii oraz Kolumbii wskazują, że pomoc publiczna udzielona upadającej instytucji w dłuższej perspektywie może okazać się efektywnym rozwiązaniem. Doświadczenia kolumbijskie pokazują, że zaangażowane publiczne środki były możliwe do odzyskania w całości w procesie restrukturyzacji. Przykład Japonii pokazuje też, że ratowanie banków spółdzielczych z publicznych środków, jeżeli połączone jest z właściwą reformą, może wprowadzić sektor spółdzielczy na ścieżkę wzrostu. W przypadku banków mniejszych proces *resolution* nie musi mieć tych samych celów i przebiegu, jak dla największych podmiotów działających na zasadach komercyjnych.

³² *Ibidem*, s. 62.

Bibliografia

Wydawnictwa zwarte

AMF: *Notice related to designation of Desjardins Group as a domestic systemically important financial institution*, Jun. 2013.

BFG: *Resolution jako narzędzie stabilności finansowej, Bankowy Fundusz Gwarancyjny*, Mar. 2017.

Cooperatives and Mutuals Canada: *Demutualization of Co-operatives and Mutuals*, 2015 .

Credit Union Central of Canada: *Annual Report 2017*, Jun. 2018.

BOJ: *Banking Crises and the Japanese Legal Framework*, 2017.

BOJ: *Financial System Report*, Oct. 2016.

COOP Coopératives et Mutuelles Canada, *Démutualisation des coopératives et mutuelles*, Oct. 2015.

Desjardins: *Annual Report 2017*, Jul. 2018.

DICJ: *Role of DICJ in the Orderly Resolution Framework*, Jun. 2014.

Fulton M., Faibairn B., Pohler D., *Credit Unions in Canada Design Principles for Greater Cooperation*, University of Saskatchewan, Saskatoon 2017.

International Association of Deposit Insurers: *Resolution Issues for Financial Cooperatives- Overview of Distinctive Features and Current Resolution Tools*, Jan. 2018.

IMF: *Colombia. Detailed assesment of observance key attributes of effective resolution regimes for financial institutions*, Dec. 2016.

IMF: *Japan's non-performing loan problem and financial reconstruction*, Dec. 2007.

IMF: *Peer Review of Japan Report*, Dec. 2016.

Koyama N., *Cross Border Resolution: Enhancement of International Norm and Key Accomplishments in Japan, 20 Years Of Financial Crisis: Strengthening Infrastructures For Crisis Resolution*, Jakarta 2018.

NBP: *Resolution, czyli nowe podejście do banków zagrożonych upadłością*, 2015.

Norinchukin Bank: *The Cooperative System and the Cooperative Banking Business, Current state of the cooperative banking business and the norichunkin bank's role*, Mar. 2016.

Piechocińska-Kałużna A., *Zalety i wady wprowadzenia systemu ochrony w sektorze banków spółdzielczych w Polsce*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, zeszyt 4, Poznań 2017.

Shinkin Central Bank: *Annual Report*, Mar. 2018.

Walitz A., *Bankowość spółdzielcza w krajach pozaeuropejskich – Japonia*, ALTERUM Ośrodek Badań i Analiz Systemu Finansowego, Warszawa 2017, Tytuł monografii: Modele bankowości spółdzielczej na rynku europejskim i ich ewolucja w okresie pokryzysowym: wnioski dla Polski.

Ustawy i inne dokumenty prawne

Ustawa Bank of Japan Act (Act No. 67 of 1942).

Ustawa Deposit Insurance Act (Act No. 34 z 1971 r.).

Act on Emergency Measures for the Revitalization of Financial Functions, Act No. 132 of 1998.

Notice related to designation of Desjardins Group as a domestic systemically important financial institution, Autorité des marchés financiers, 19.06.2013.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE z dn. 26 czerwca 2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2015/59/EU z dn. 15 maja 2014 r. Bank recovery and resolution directive.

Nowelizacja/e z dn. 13 września 2015 r. Ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, 2000, Nr 119, poz. 1252 (tekst jednolity z dn. 19 października 2016 r. Dz.U., tj. Dz.U. 2016, poz. 1826).

Komunikat z 281. posiedzenia Komisji Nadzoru Finansowego w dniu 3 listopada 2015 r. w sprawie uznania Systemu Ochrony Zrzeszenia BPS.

Komunikat z 288. posiedzenia Komisji Nadzoru Finansowego w dniu 22 grudnia 2015 r. w sprawie uznania Umowy Systemu Ochrony SGB.

Ustawa o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji z dnia 10 czerwca 2016 r., Dz.U. 2016, poz. 996.

Ustawa o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających z dn. 25 czerwca 2016, Dz.U. 2016, Nr 119, poz. 1252 (tekst jednolity z dn. 19 października 2016 r. Dz.U. 2016, poz. 1826).

Komunikat KNF w sp. udzielenia zezwolenia na utworzenie Polskiego Banku Apeksowego SA z dn. 21 listopada 2017 r.

Materiały internetowe

<https://www.bfg.pl/2017/08/03/spotkanie-z-bankami-spoldzielczymi-w-sprawie-mrel/> (dostęp: 15.06.2018).

<https://www.desjardins.com/ca/about-us/desjardins/who-we-are/quick-facts/index.jsp> (dostęp: 02.09.2018).

<https://www.yourcu.com/Personal/AboutUs/> (dostęp: 03.09.2018).

www150.statcan.gc.ca/n1/pub/12-581-x/2018000/pop-eng.htm (dostęp: 03.09.2018).

<https://www.pb.pl/stabilnosc-i-nowoczesnosc-938897> (dostęp: 04.09.2018).

https://www.researchgate.net/publication/265812277_Demutualization_of_Cooperatives_Reasons_and_Perspectives (dostęp: 05.06.2018).

Błażej Lepczyński*
Eugeniusz Gostomski**

Tendencje rozwojowe oraz sytuacja ekonomiczna niemieckiego i polskiego sektora bankowości spółdzielczej w latach 2010–2017 – analiza porównawcza

Streszczenie

Przedmiotem badań podjętych w artykule był sektor bankowości spółdzielczej w Niemczech i w Polsce. Celem badania było określenie podstawowych podobieństw i różnic w procesach rozwojowych oraz w sytuacji ekonomicznej obu sektorów bankowych w latach 2010–2017. Szczególnie interesujące było pytanie, jak duże są rozbieżności i w jakich obszarach występują. W badaniu wykorzystano metodę analizy porównawczej. Badano zmiany w liczbie banków, dynamikę sumy bilansowej, wielkość zatrudnienia, liczbę placówek i członków. Sytuację ekonomiczną oceniono na podstawie kryteriów efektywności finansowej, adekwatności kapitałowej i płynności. W toku badań stwierdzono stosunkowo duże różnice w procesach rozwojowych w obrębie zmian w liczbie banków, placówek bankowych i zatrudnienia. Odmienne tendencje występują również w zakresie rozwoju bazy członkowskiej. Różnice między niemieckimi i polskimi bankami spółdzielczymi zidentyfikowano także w zakresie efektywności i bezpieczeństwa finansowego, ale nie były one znaczące. W obu sektorach poprawiła się wydajność pracy, ale w Niemczech było to w większym stopniu wynikiem spadku liczby banków niż wzrostu wartości aktywów. Główną konkluzją wynikającą z badań jest stwierdzenie, że niemieckie banki spółdzielcze, w przeciwieństwie do banków polskich, w latach 2010–2017 przechodziły proces głębszej restrukturyzacji i konsolidacji, pomimo podobnych uwarunkowań zewnętrznych.

Słowa kluczowe: banki spółdzielcze, rozwój, efektywność, bezpieczeństwo finansowe

---

* Uniwersytet Gdański, Wydział Zarządzania.

** Uniwersytet Gdański, Wydział Ekonomiczny.

Development and Financial Situation of Cooperative Banking Sector in Poland and Germany between 2010–2017 – Comparative Analysis

Abstract

German and Polish cooperative banking sector was the study subject. The aim of our research was to determine the most important differences and similarities in the development processes and in economic situation between Polish and German cooperative banks in the period between 2010–2017. The research method used in our study was the comparative analysis of banking systems. We examined changes in the number of banks, the dynamics of the balance sheet, the number of branches, the number of employees and members, financial efficiency, capital adequacy and liquidity of cooperative banks. The obtained results of this study show relatively large differences in development processes within changes in the number of banks and bank branches. Different trends also occur in the development of the membership base. Smaller differences were identified in terms of financial efficiency and financial stability. Productivity improved in both sectors, however in Germany this was due to the decline in the number of banks rather than the increase in the value of assets. The main conclusion from the research is the statement that German cooperative banks in 2010–2017 went through a process of deeper restructuring and consolidation than Polish cooperative banks.

Key words: cooperative banks, growth, efficiency, financial stability

Wstęp

Bankowość spółdzielcza jest ważnym ogniwem europejskiego systemu bankowego. Banki spółdzielcze od wielu lat umiejętnie budują w Europie swoją pozycję na rynku, opierając się na lokalnych społecznościach i dbając o bliskie relacje z klientami. Jednak to, jaką rolę będą one odgrywały w europejskim systemie bankowym w najbliższych kilkunastu latach, zależy w dużej mierze od tego, czy sprostają dynamicznym zmianom na rynku bankowym, a przede wszystkim wprowadzonym pod wpływem globalnego kryzysu finansowo-gospodarczego ostrzejszym regulacjom w zakresie wielkości i jakości funduszy własnych oraz płynności banków, a także utrzymującym się od dłuższego czasu bardzo niskim stopom procentowym czy zmianom demograficznym polegającym głównie na starzeniu się społeczeństwa i zmniejszaniu liczby rolników stanowiących tradycyjną bazę klientów i członków banków spółdzielczych¹. Czynniki te, a także rozwój technologii informatycznych², wymuszają na bankach spółdzielczych podejmowanie działań restrukturyzacyjnych, których

¹ Zmniejszająca się liczba rolników stanowi również bardzo istotny problem dla rolnictwa w krajach UE (Szerzej: Unijne wsparcie dla młodych rolników powinno być lepiej ukierunkowane, tak aby zapewniało rzeczywisty wkład w wymianę pokoleń, sprawozdanie specjalne, Europejski Trybunał Obrachunkowy, nr 10, 2017).

² Nowe technologie informatyczne prowadzą do wzrostu znaczenia w dystrybucji usług bankowych mobilnych kanałów sprzedaży, co odbywa się kosztem tradycyjnych placówek. Dobrze rozwinięta sieć placówek w bankach spółdzielczych w Europie staje się, wraz z postępującą cyfryzacją relacji banków z klientami, dużym obciążeniem, negatywnie wpływającym na efektywność banków spółdzielczych.

celem jest dostosowanie działalności do nowych warunków zewnętrznych. Podejmowane działania mają doprowadzić do lepszej kontroli kosztów, wyższych przychodów i wyższej wydajności pracy³.

Polska bankowość spółdzielcza przechodzi obecnie trudny okres. Od co najmniej kilku lat poszukuje się rozwiązań, które mogłyby przyczynić się do poprawy efektywności finansowej. Szeroko dyskutuje się i prowadzi prace badawcze na temat kierunków zmian w modelach biznesowych banków spółdzielczych⁴.

W poszukiwaniu rozwiązań poprawiających jakość funkcjonowania polskiego sektora banków spółdzielczych ważną rolę mogą odgrywać wielokryterialne analizy porównawcze polskiego sektora z sektorami banków spółdzielczych w innych krajach europejskich. Mając na uwadze genezę oraz strukturalne podobieństwa, analizie i porównaniu z polskim sektorem banków spółdzielczych poddano sektor niemiecki. Banki spółdzielcze w obu krajach mają wspólne korzenie w postaci stworzonych w połowie XIX wieku koncepcji wiejskiej kasy Friedricha Wilhelma Raiffeisena oraz banku ludowego Hermana Schulze-Delitzscha, a także podobny przebieg rozwoju historycznego. Obecnie modele ich funkcjonowania są podobne pod względem oferowanych usług finansowych, obsługiwanych segmentów klientów czy dwuszczeblowej struktury organizacyjnej z instytucją zrzeszającą na czele.

Mimo że bankowość niemiecka od wielu lat jest przedmiotem zainteresowań badawczych polskich naukowców, w literaturze dominują prace naukowe charakteryzujące niemiecką bankowość i jej znaczenie w gospodarce niemieckiej⁵ oraz niemiecką bankowość spółdzielczą⁶. Mniej jest natomiast prac odnoszących się do aktualnych problemów i tendencji w niemieckiej bankowości, szczególnie zaś spół-

³ Procesy restrukturyzacyjne wiążą się jednak z drogimi inwestycjami w nowe technologie bankowe. Często są one trudne do udźwignięcia przez pojedyncze, małe banki spółdzielcze. W tym kontekście ważna jest więc konsolidacja sektora bankowości spółdzielczej, współpraca międzybankowa oraz koordynująca rola banków zrzeszających.

⁴ Zob. M. Jurek, *Model biznesowy banków spółdzielczych w Polsce – ryzyko i wyzwania*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 347, 2014; R. Kata, *Zmiany w mikroekonomicznym i sektorowym modelu bankowości spółdzielczej w Polsce*, Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, Roczniki Naukowe, Tom XVIII, 2016, zeszyt 4.

⁵ S. Flejterski, I. Romiszewska, *Niemiecki system bankowy. Wnioski dla Polski*, Twigger, Warszawa 2004; A. Dąbkowska, *Struktura i rola systemu bankowego Republiki Federalnej Niemiec w gospodarce*, Roczniki Ekonomii i Zarządzania 2014, Tom 6 (42), numer 2; A. Korzeniowska, J. Węclawski, *Sektor bankowy Niemiec*, [w:] J. Cichy, B. Puszer (red. nauk.), *Sektory bankowe w Unii Europejskiej*, Prace Naukowe, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, 2016; Z. Klimiuk, *Specyfika i niektóre cechy charakterystyczne niemieckiego systemu bankowego*, Roczniki Nauk Społecznych, Tom XXXIV, 2006, zeszyt 3.

⁶ J. Kulawik, *Bankowość spółdzielcza w Niemczech*, „Bank” 1997, nr 3; A. Alińska, *Bankowość spółdzielcza w krajach Unii Europejskiej*, Twigger, Warszawa 2002; T. Siudek, *Systemy bankowości spółdzielczej w wybranych krajach Unii Europejskiej*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej 2007, nr 63; E. Gostomski, *Spółdzielczy sektor bankowy w Niemczech*, [w:] A. Szelągowska (red.), *Współczesna bankowość spółdzielcza*, CeDeWu, Warszawa 2011; E. Gostomski, *Bankowość spółdzielcza w Niemczech: Niemiecka Finansgrupe w systemie ochrony instytucjonalnej*, NBS, 2014/09.

dzielczej⁷. Prowadzone w ostatnich latach przez niemieckich naukowców badania w tym zakresie skupiają się na wyzwaniach stojących przed niemiecką bankowością spółdzielczą⁸, a także analizach oceniających wpływ obciążeń regulacyjnych⁹ i cyfryzacji¹⁰ na funkcjonowanie tego sektora oraz polityki dywidendowej w bankach spółdzielczych¹¹.

Głównym celem badania była identyfikacja podstawowych podobieństw i różnic w procesach rozwojowych oraz w zakresie sytuacji ekonomicznej pomiędzy polskim i niemieckim sektorem banków spółdzielczych w latach 2010–2017.

Z perspektywy przyszłych strategii rozwoju polskich banków spółdzielczych szczególnie interesujące jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, jak duże są rozbieżności między tendencjami rozwojowymi i sytuacją ekonomiczną pomiędzy badanymi sektorami bankowości spółdzielczej.

1. Zakres badań i źródła danych

W badaniu skoncentrowano się na wskaźnikach dotyczących sektora niemieckich i polskich banków spółdzielczych, przede wszystkim podstawowego, tzn. bez banków centralnych (zrzeszających), czyli w przypadku sektora niemieckiego do sierpnia 2016 r. bez WGZ Banku AG i DZ Banku AG, później bez DZ Banku AG, a w przypadku polskiego sektora bez banków zrzeszających – BPS SA w Warszawie i SGB-Banku SA w Poznaniu. W opracowaniu dokonano analizy tendencji rozwojowych oraz sy-

⁷ A. Dąbkowska, *Fuzje i przejęcia w niemieckim sektorze bankowym w latach 1997–2002*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej, 2015, nr 110; E. Gostomski, *Zmiany strukturalne i umacnianie się pozycji konkurencyjnej banków spółdzielczych w Niemczech*, [w:] J.L. Bednarczyk, K.J. Sadurski (red.), *Banki spółdzielcze wobec wyzwań współczesnego rynku*, Instytut Naukowo-Wydawniczy Spatium, Radom 2016; K. Kil, A. Makowiec, *Trójfilarowy model bankowości niemieckiej i pozycja banków spółdzielczych*, [w:] L. Kurkliński, E. Miklaszewska (red. nauk.), *Modele bankowości spółdzielczej na rynku europejskim i ich ewolucja w okresie pokryzysowym. Wnioski dla Polski*, ALTERUM Ośrodek Badań i Analiz Systemu Finansowego, WIB, Warszawa 2017.

⁸ V. Arts, *Aktuelle Herausforderungen für Genossenschaftsbanken: Eine Analyse der Umwelt*, Arbeitspapiere 163, University of Münster, Institute for Cooperatives, 2016; T. Maurer, *Erfolgsfaktoren von Genossenschaftsbanken: Eine Analyse auf Basis von Jahresabschlüssen und regionalen Wirtschaftsdaten*, Springer Gabler, 2016.

⁹ D. Schätzle, *Impacts of Basel III capital regulation to German co-operative banks An empirical analysis based on a balance sheet simulation*, https://v3.globalcube.net/clients/each/content/medias/publications/research/Young_Researchers_Award/2nd_Young_researchers_award/Schaetzle_Dominik_Impacts_of_Basel_III_capital_regulation_to_German_co-operative_banks.pdf (dostęp: 28.09.2018); A. Hackethal, R. Inderst, *Auswirkungen der Regulatorik auf kleinere und mittlere Banken am Beispiel der deutschen Genossenschaftsbanken*, Gutachten im Auftrag des Bundesverbandes der Deutschen Volksbanken und Raiffeisenbanken – BVR, 2015.

¹⁰ T. Jovanović, Kai-Ingo Voigt, *Die Auswirkungen der Digitalisierung auf das Geschäftsmodell der Genossenschaftsbanken*, Zeitschrift für das gesamte Genossenschaftswesen, 2016, Volume 66, Issue 2.

¹¹ M. Mayer, *Dividendenpolitik der Volks- und Raiffeisenbanken. Eine Analyse im Zuge der Niedrigzinspolitik der Europäischen Zentralbank*, Springer Gabler, 2018.

tuacji ekonomicznej niemieckiego i polskiego sektora banków spółdzielczych w latach 2010–2017.

W przypadku analizy tendencji rozwojowych w badanych sektorach bankowości spółdzielczej za główne kryteria porównawcze przyjęto:

- 1) liczbę banków spółdzielczych,
- 2) liczbę członków,
- 3) wielkość sieci placówek bankowych,
- 4) zatrudnienie,
- 5) wskaźniki obrazujące tempo zmian aktywów i pasywów banków.

Natomiast w przypadku oceny i porównania sytuacji ekonomicznej banków, analizę przeprowadzono w dwóch wymiarach: efektywności i bezpieczeństwa finansowego. Ocena efektywności przeprowadzono w zakresie efektywności finansowej oraz wydajności pracy banków spółdzielczych. Do oceny efektywności finansowej wykorzystano wskaźnik rentowności kapitałów własnych (ROE) w ujęciu netto oraz powszechnie stosowany do oceny efektywności kosztowej wskaźnik C/I^{12} . Wydajność pracy banków spółdzielczych oceniono na podstawie następujących wskaźników: wielkości aktywów, kredytów i depozytów w przeliczeniu na jednego zatrudnionego pracownika.

Bezpieczeństwo banków spółdzielczych oceniono w aspekcie adekwatności kapitałowej i płynności. Do oceny adekwatności kapitałowej zastosowano regulacyjną miarę uwzględniającą kapitały własne charakteryzujące się najwyższą jakością, czyli tzw. współczynnik kapitału podstawowego Tier1. Miernik ten w sposób syntetyczny pozwala ocenić wypłacalność banków i nadaje się do porównań międzynarodowych. Natomiast płynność banków została oceniona poprzez pryzmat relacji kredytów do depozytów oraz regulacyjnej miary LCR (Liquidity Coverage Ratio). Wskaźnik LCR jest miarą służącą do oceny pokrycia wypływów netto. Banki muszą przestrzegać narzuconego w regulacjach poziomu tego wskaźnika, który od 1 stycznia 2018 roku wynosi co najmniej 100%¹³.

W ramach oceny sytuacji ekonomicznej dokonano również analizy zmian w zakresie wyniku odsetkowego i prowizyjnego. W przypadku banków niemieckich analizie poddano także koszty działania i zyski. Tego typu analizy są bowiem stosunkowo rzadkie w polskiej literaturze.

Przeprowadzone analizy i porównania opierały się na danych statystycznych i wskaźnikach obejmujących lata 2010–2017 i pochodzących w przypadku banków niemieckich z zasobów Bundesbanku oraz Związku Niemieckich Banków Ludowych i Raiffeisena (BVR), a w przypadku banków polskich głównie z opracowań i plików statystycznych Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego oraz Narodowego Banku Polskiego.

¹² W liczniku mamy wynik na działalności bankowej powiększony o amortyzację, a w mianowniku wynik na działalności bankowej skorygowany o różnicę między pozostałymi przychodami i kosztami operacyjnymi.

¹³ Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2017 r., Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa maj 2018 r., s. 32.

W trakcie prowadzenia badań wzięto pod uwagę zarówno istotne różnice w wielkości gospodarki i sektora bankowego Polski i Niemiec, jak i różnice w otoczeniu banków spółdzielczych.

Liczba ludności Niemiec jest 2,2 razy większa niż Polski, a niemiecki PKB liczony według wartości nominalnej siedmiokrotnie większy niż polski PKB, natomiast liczony według parytetu siły nabywczej przewyższa czterokrotnie PKB Polski¹⁴. Wartość aktywów systemu bankowego Niemiec na koniec 2017 roku była aż 18,2 razy większa niż wielkość aktywów polskich banków¹⁵. Inne są również uwarunkowania związane z sytuacją dochodową ludności¹⁶, czy też preferencje klientów. Mieszkańcy Niemiec są na przykład bardziej niż w Polsce przywiązani do gotówki¹⁷, co wpływa na różnice w charakterze transakcji bankowych w badanych krajach. Mało popularne są również płatności mobilne.

Jednak wraz z rozwojem polskiej gospodarki i systemu finansowego część różnic zanika. Jeszcze do niedawna polskie społeczeństwo było słabo ubankowane. Obecnie pod tym względem sytuacja w Polsce i w Niemczech jest praktycznie taka sama. W 2016 r. liczba rachunków bankowych na jednego mieszkańca wyniosła w obu krajach 1,8¹⁸.

Duże podobieństwa występują w zakresie zewnętrznych uwarunkowań rozwoju banków spółdzielczych w obu krajach. Niemiecka i polska bankowość spółdzielcza znajduje się bowiem pod wpływem niskich stóp procentowych, silnej konkurencji ze strony dużych banków komercyjnych i zmian regulacyjnych¹⁹.

¹⁴ Na podstawie: World Economic Outlook Databases, September 26, 2018.

¹⁵ Obliczenia własne na podstawie danych: Deutsche Bundesbanku i KNF.

¹⁶ Klienci niemieckich banków spółdzielczych dysponują znacznie wyższymi dochodami *per capita* niż klienci banków spółdzielczych w Polsce. Duże dysproporcje między Polską i Niemcami można zaobserwować również w rolnictwie, czyli w tradycyjnym obszarze funkcjonowania banków spółdzielczych. W polskim rolnictwie niższa jest wydajność pracy, a gospodarstwa rolne są znacznie mniejsze i przez to często produkcja rolna jest mało opłacalna.

¹⁷ W Niemczech udział w liczbie transakcji w punktach sprzedaży (wszystkie punkty, gdzie można nabywać produkty czy usługi) transakcji gotówkowych wyniósł w 2016 r. 80% (*Raport roczny 2017*, Europejski Bank Centralny, s. 87). W Polsce ten wskaźnik wyniósł 63% (*Porównanie wybranych elementów polskiego systemu płatniczego z systemami innych krajów Unii Europejskiej za 2016 r.*, Narodowy Bank Polski, Warszawa grudzień 2017 r., s. 43). Liczba transakcji bezgotówkowych za pomocą kart płatniczych w przeliczeniu na jednego mieszkańca wyniosła w Polsce w 2016 r. 83, a w Niemczech 49. (*Porównanie wybranych...*, *op. cit.*, s. 20).

¹⁸ *Porównanie wybranych...*, *op. cit.*, s. 9.

¹⁹ Zob. U. Fröhlich, *Die genossenschaftliche FinanzGruppe im Spannungsfeld von Digitalisierung, Regulierung und Niedrigzins*, Bundesverband der Deutschen Volksbanken und Raiffeisenbanken – BVR, 18. Januar 2016, Münster, http://www.wiwi.uni-muenster.de/06/nd/fileadmin/wpg/ws1516/material/Froehlich_Vortrag.pdf (dostęp: 10.10.2018).

2. Charakterystyka niemieckiego sektora bankowości spółdzielczej

Niemiecki sektor bankowy pod względem liczby banków oraz wielkości zatrudnienia jest klasyfikowany jako największy sektor bankowy w Unii Europejskiej²⁰. Po formalnym wyjściu z Unii Europejskiej Wielkiej Brytanii stanie się on również największym sektorem pod względem wielkości sumy bilansowej.

Niemiecki system finansowy jest przykładem systemu opartego głównie na bankach (*bank-based system*), z dużą – w przeciwieństwie do innych silnie rozwiniętych krajów kapitalistycznych – rolą banków spółdzielczych i instytucji finansowych, będących własnością podmiotów publicznych²¹.

„Cechą charakterystyczną sektora bankowego w Niemczech jest różnorodność form organizacyjnych i własnościowych poszczególnych instytucji bankowych, złożoność powiązań kapitałowych oraz doskonale rozbudowana sieć bankowa”²². Na poziomie krajowym sektor bankowy charakteryzuje się bardzo niskim poziomem koncentracji²³.

W Niemczech dominują banki uniwersalne, które posiadają około 80% aktywów całego sektora bankowego (bez banku centralnego)²⁴. Reszta przypada na banki specjalne: banki ds. szczególnych zadań z państwową Grupą KfW na czele, banki specjalizujące się w długoterminowych kredytach hipotecznych (kredytach realnych), kasy oszczędnościowo-budowlane i inne.

Struktura niemieckich banków uniwersalnych ma charakter trójfilarowy (Three-Pillar-Banking-System)²⁵. W jej ramach wyróżnia się²⁶:

- 1) banki prywatne (komercyjne), działające zasadniczo w formie spółek akcyjnych i zorientowane na wzrost wartości dla akcjonariuszy;
- 2) banki prawa publicznego, którymi są kasy oszczędności, banki krajów związkowych (Landesbanken) i DekaBank Deutsche Girozentrale;
- 3) banki spółdzielcze wraz z bankiem centralnym (zrzeszającym).

²⁰ Według danych Bundesbanku pod koniec 2017 roku w Niemczech funkcjonowało 1823 banków, które zatrudniały około 600 tys. pracowników i posiadały w całym kraju 31,9 tys. placówek. Aktywa sektora bankowego (bez aktywów banku centralnego) wynosiły 8451 mld euro, co w relacji do PKB stanowiło 260%.

²¹ D. Detzer, N. Dodig, T. Evans, E. Hein, H. Herr, F. Prante, *The German Financial System and the Financial and Economic Crisis*, Financial and Monetary Policy Studies 2017, 45, Springer, s. 4.

²² A. Dąbkowska, *Struktura i rola...*, op. cit., s. 23.

²³ D. Detzer, N. Dodig, T. Evans, E. Hein, H. Herr, F. Prante, *The German...*, op. cit., s. 6.

²⁴ Obliczenia na podstawie danych pochodzących z plików statystycznych Bundesbanku.

²⁵ P. Behr, R.H. Schmidt, *The German Banking System: Characteristics and Challenges*, White Paper No. 32, House of Finance, Policy Center, 2015, s. 1.

²⁶ R.H. Schmidt, *Passt das deutsche Dreisäulensystem in eine zunehmend harmonisierte Bankenstruktur für Europa?*, „SAFE Policy Letter” No. 65, s. 1–2; P. Behr, R.H. Schmidt, *The German...*, op. cit., s. 5–13.

Największy procentowy udział w aktywach niemieckiego systemu bankowego mają banki prywatne (44,5% na koniec 2016 r.), na co składa się: udział dużych banków na poziomie 28,1%, banków regionalnych – 11,8% i oddziałów banków zagranicznych – 4,6%²⁷. Prawie jedna czwarta wszystkich aktywów bankowych przypada na uniwersalne banki prawa publicznego, a 12,9% na banki spółdzielcze i ich bank centralny (banki spółdzielcze bez DZ Banku mają 11,5% udział)²⁸. Badany okres (2010–2017) to czas restrukturyzacji niemieckiego sektora bankowego, przejawiający się spadkiem liczby banków o 270, placówek bankowych o 8,4 tys. oraz zatrudnienia o 78 tys. osób²⁹.

Banki spółdzielcze stanowią największą grupę niezależnych instytucji kredytowych w ramach trójfilarowego systemu banków uniwersalnych³⁰. W ramach sektora bankowości spółdzielczej działało w 2017 r. 915 banków spółdzielczych, zrzeszonych w ramach jednego banku centralnego (DZ Banku AG).

Niemiecki sektor bankowości spółdzielczej należy do największych sektorów tego typu w Europie. W świetle danych statystycznych Europejskiego Związku Banków Spółdzielczych (EACB) miał on w 2016 r. ponad 17% udział w europejskim sektorze bankowości spółdzielczej biorąc pod uwagę wartość aktywów³¹.

Niemieckie banki spółdzielcze funkcjonują pod różnymi markami: jako miejskie banki ludowe (Volksbanken), wiejskie (Raiffeisen Banken), PSD (dawne banki pracowników poczty), Sparda Banken (dawne banki kolejarzy) oraz innymi nazwami, ale wszystkie należą do Federalnego Zrzeszenia Niemieckich Banków Ludowych i Banków Raiffeisena (BVR)³².

Banki spółdzielcze świadczą usługi głównie na obszarach wiejskich i w małych miastach, a ich obecność w dużych aglomeracjach miejskich jest generalnie słabsza³³. Ponad 90% działalności biznesowej niemieckiego sektora bankowości spółdzielczej jest skoncentrowane na rynku niemieckim (poza granicami Niemiec zaangażowany jest głównie DZ Bank i spółdzielcze banki hipoteczne)³⁴, co stanowi istotny czynnik stabilizujący niemiecką bankowość spółdzielczą. Banki spółdzielcze mają relatywnie prosty model biznesowy, polegający głównie na mobilizacji lokalnych

²⁷ Dane statystyczne Deutsche Bundesbanku.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Obliczenia na podstawie: Deutsche Bundesbank, Bankenstatistik (różne lata).

³⁰ Zob. F. Hüfner, *The German Banking System: Lessons from the Financial Crisis*, OECD Economics Department Working Papers, No. 788, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/5kmbm80pjkd6-en>, s. 6.

³¹ http://v3.globalcube.net/clients/each/content/medias/key_figures/final_eacb-tias_2016_key_statistics.pdf

³² Do zadań BVR zalicza się prowadzenie systemu ochrony instytucjonalnej, działalność lobbingową, koordynację strategiczną, działalność informacyjną oraz wsparcie doradcze dla banków spółdzielczych (Zob. DZ Bank, *Corporate presentation*, 2018).

³³ M. Biasin, *The German Cooperative Banks. An Economic Overview*, [w:] S. Karafolas, *Credit Cooperative Institutions in European Countries*, Springer, 2016, s. 89.

³⁴ H. Semder, B. Heinrich, *Cooperative Banking Sector Germany*, RatingsDirect, S&P Global Rating, February 2018.

depozytów i udzielaniu pożyczek gospodarstwom domowym, rolnikom i lokalnym przedsiębiorstwom z sektora MSP³⁵. Koncentrują się zatem na bankowości detalicznej i obsłudze drobnego biznesu. Natomiast obsługą dużych firm i bankowością inwestycyjną zajmuje się bank centralny banków spółdzielczych.

Bank centralny banków spółdzielczych (DZ Bank) pełni ważne funkcje w systemie niemieckiej bankowości spółdzielczej, realizując m.in. krajowe i zagraniczne operacje rozliczeniowe oraz absorbując nadmierne środki płynne. Uczestniczy również z bankami spółdzielczymi w konsorcjach bankowych i przygotowuje dla nich specjalistyczne produkty finansowe: ubezpieczenia, jednostki udziałowe w funduszach inwestycyjnych oraz transakcje leasingowe, faktoringowe i inne, które pozwalają im poszerzyć ofertę produktów dla klientów. Ponadto DZ Bank świadczy na własny rachunek usługi dla dużych podmiotów gospodarczych. Jest też bardzo aktywny na krajowym i zagranicznych rynkach pieniężnych, kapitałowych i pochodnych instrumentów finansowych. DZ Bank jest także dostawcą infrastruktury IT oraz pełni funkcję centrum procesowego/hurtowni danych³⁶. DZ Bank poprzez instytucje tworzące grupę DZ zapewnia bankom spółdzielczym pełną gamę usług bankowych, ofert ubezpieczeniowych, hipotecznych i inwestycyjnych³⁷.

DZ Bank i spółki od niego zależne (m.in. największa kasa budowlano-oszczędnościowa w Niemczech – Schwäbisch Hall, bank hipoteczny – DZ HYP, towarzystwo ubezpieczeniowe – R+V Versicherung, towarzystwo funduszy inwestycyjnych – Union Investment) wraz z bankami spółdzielczymi tworzą jedną z największych organizacji usług finansowych w Niemczech (tzw. Finanzgruppe). Rolę koordynującą w tej organizacji odgrywa wcześniej wspomniany BVR.

Bezpieczeństwo niemieckich banków spółdzielczych jest chronione w ramach systemu ochrony instytucjonalnej³⁸. „Skuteczność funkcjonowania systemu potwierdza brak upadłości jego członków od momentu wdrożenia (ponad 80 lat)”³⁹.

Niemiecka bankowość spółdzielcza w sposób naturalny ewoluuje wraz z rozwojem niemieckiego systemu bankowego i przemian na rynkach finansowych. W ostatnich kilkudziesięciu latach sektor podlegał konsolidacji. W 1972 r. w Niemczech działało 12 banków centralnych banków spółdzielczych i ok. 6 tys. banków spółdzielczych⁴⁰. Obecnie liczba banków spółdzielczych jest ponad sześciokrotnie mniejsza, a z 12 banków zrzeszających pozostał tylko DZ Bank.

³⁵ P. Behr, R.H. Schmidt, *The German...*, op. cit., s. 12.

³⁶ L. Kurkliński oraz Zespół ekspertów ALTERUM Ośrodka Badań i Analiz Systemu Finansowego, *Wyzwania bankowości spółdzielczej w Polsce. Szanse i zagrożenia*, WIB, 2018.

³⁷ https://www.dzbank.de/content/dzbank_de/de/home/unsere_partner/DZ_Bank_Gruppe.html

³⁸ Systemy ochrony instytucjonalnej funkcjonują również w polskiej bankowości spółdzielczej. Ich powstanie umożliwiły zmiany w ustawie o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających z 7 grudnia 2000 r. Od końca 2015 roku w Polsce działają dwa tego typu systemy. Pełnią one funkcje monitorowania ryzyka oraz wsparcia płynności i wypłacalności banków spółdzielczych w sytuacji kryzysowej.

³⁹ K. Kil, A. Makowiec, *Trójfilarowy...*, op. cit., s. 100.

⁴⁰ J. Brazda, M. Dellinger, D. Röhl, *Genossenschaften im Fokus einer neuen Wirtschaftspolitik*, XVII Internationale Genossenschaftswissenschaftliche Tagung, Wien 2012, s. 363.

3. Porównanie tendencji rozwojowych w niemieckiej i polskiej bankowości spółdzielczej w latach 2010–2017

3.1. Liczba banków, sieć placówek bankowych oraz zatrudnienie

W Niemczech w latach 2010–2017 liczba banków spółdzielczych zmniejszyła się o 223, czyli o 19,6% (zob. tabela 1). Redukcja liczby banków spółdzielczych wynikała z połączeń i przejęć. Nasilenie tych procesów nastąpiło w ostatnich dwóch latach badanego okresu (w 2017 r. liczba banków obniżyła się o 57, a rok wcześniej o 49). Wśród najważniejszych przyczyn fali fuzji w niemieckiej bankowości spółdzielczej wymienia się niskie (zerowe) stopy procentowe, kosztowne zmiany regulacyjne, cyfryzację i zmiany demograficzne⁴¹. Fuzje niemieckich banków spółdzielczych i kas oszczędnościowych pozwalają przede wszystkim utrzymać lub poprawić pozycję rynkową i zmniejszyć koszty działania⁴².

Tabela 1. Liczba banków, placówek, członków i zatrudnienia w niemieckim i polskim sektorze bankowości spółdzielczej w latach 2010–2017

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Niemiecka bankowość spółdzielcza								
Liczba banków spółdzielczych	1138	1121	1101	1078	1047	1021	972	915
Liczba członków (w mln)	16,7	17,0	17,3	17,7	18,0	18,3	18,4	18,5
Liczba placówek bankowych	13 474	13 350	13 211	13 056	12 770	12 260	11 787	11 108
Zatrudnienie (w tys. osób)	158,2	158,2	159,7	160,1	158,7	155,3	151,0	146,5
Polska bankowość spółdzielcza								
Liczba banków spółdzielczych	576	574	572	571	565	561	558	553
Liczba członków (w mln)	b.d.	b.d.	1,052	1,034	1,013	0,994	0,980	0,969
Liczba placówek bankowych	b.d.	4753	4816	4803	4810	4732	4602	4505
Zatrudnienie (w tys. osób)	31,9	32,5	32,7	32,7	32,5	32,0	31,4	31,1

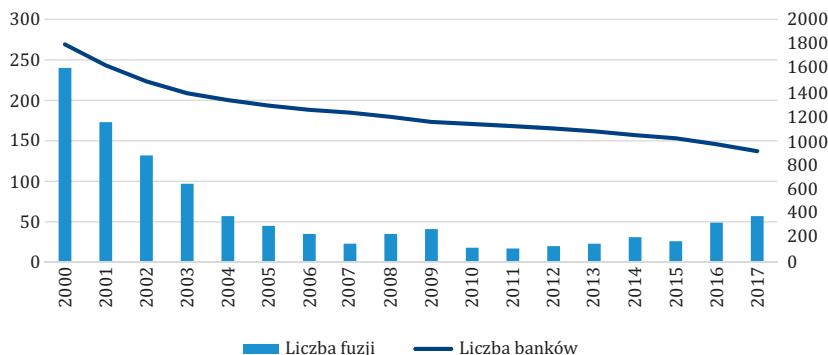
Źródło: Bundesverband der Deutschen Volksbanken und Raiffeisenbanken (BVR); raporty UKNF pt. *Informacja o sytuacji finansowej banków spółdzielczych i zrzeszających (za lata 2012–2017) oraz dane statystyczne z pliku „dane miesięczne sektora bankowego”* (dostęp na www.knf.gov.pl).

⁴¹ V. Arts, Zielsetzungen und Fusionserfolg, Public Relation, marketing intern 2/2016, s. 29.

⁴² Badani przez niemiecką firmę doradczą Berg, Lund&Company menedżerowie połączonych banków spółdzielczych i kas oszczędnościowych wskazywali w odpowiedziach, że dzięki fuzjom udało im się utrzymać pozycję rynkową lub ją wzmocnić (91% badanych menedżerów przywołało ten argument). Badani menedżerowie podkreślali także, że fuzje przyczyniły się do obniżenia kosztów. (Szerzej: Studie: Sparkassen und Genossenschaftsbanken nehmen FinTechs nicht als Bedrohung wahr; <https://www.it-finanzmagazin.de/studie-sparkassen-und-genossenschaftsbanken-nehmen-fintech-nicht-als-bedrohung-wahr-58799/>).

Patrząc na fuzje banków spółdzielczych z dłuższej (prawie dwudziestoletniej) perspektywy, widoczne jest nasilenie tego zjawiska (por. rysunek 1). Poprzedni okres silnej konsolidacji banków spółdzielczych w Niemczech nastąpił w latach 2000–2005.

Rysunek 1. Liczba banków (prawa oś) i fuzji (lewa oś) w niemieckiej bankowości spółdzielczej w latach 2000–2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pochodzących z: Bundesverband der Deutschen Volksbanken und Raiffeisenbanken (BVR).

Konsolidacja dotyczyła również banków centralnych banków spółdzielczych. W drugiej połowie 2016 roku doszło bowiem do fuzji DZ Banku i WGZ, czego skutkiem było powstanie drugiego pod względem wielkości aktywów banku w Niemczech. DZ Bank stał się jedynym bankiem zrzeszeniowym dla banków spółdzielczych. Fuzja tych banków zakończyła trwający w Niemczech od kilkudziesięciu lat proces łączenia się banków zrzeszeniowych⁴³. Jedną z przyczyn fuzji tych banków były rosnące wymagania regulacyjne i związane z tym koszty⁴⁴. Co więcej, fuzją zainteresowane były same banki spółdzielcze, które były właścicielami obu banków zrzeszających⁴⁵.

W Polsce liczba banków spółdzielczych spadała znacznie wolniej niż w Niemczech. W badanym okresie ich liczba zmniejszyła się bowiem tylko o 4%⁴⁶, co oznacza, że wśród polskich banków spółdzielczych nie ma obecnie dużej skłonności do połączeń i przejęć, pomimo podobnych uwarunkowań do tych obserwowanych w Niemczech.

⁴³ W 2000 roku w Niemczech funkcjonowały cztery banki centralne banków spółdzielczych (Zob. P. Behr, R.H. Schmidt, *The German...*, op. cit., s. 6).

⁴⁴ E. Gostomski, *Zapowiedź fuzji niemieckich banków zrzeszających lokalne banki spółdzielcze*, NBS 2016/02, s. 57.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ Do spadku liczby banków spółdzielczych przyczyniły się przede wszystkim fuzje i przejęcia. Warto jednak odnotować, że w badanym okresie nastąpiła również upadłość dwóch banków spółdzielczych.

Ważnym zjawiskiem w niemieckiej bankowości spółdzielczej jest również zmniejszająca się liczba placówek bankowych, przy czym nasilenie spadku wystąpiło w 2015 roku, kiedy to odnotowano zmniejszenie ich liczby o 510. Z danych przedstawionych w tabeli 1 wynika, że łącznie w latach 2010–2017 ich liczba spadła o 2366 placówek, tzn. o 17,6%. W ślad za spadkiem liczby banków i placówek bankowych obniżała się również liczba zatrudnionych w sektorze bankowości spółdzielczej. Zmniejszyła się ona w analizowanym okresie o prawie 12 tys. (7,4%), ze 158,2 tys. do 146,5 tys.

W polskiej bankowości spółdzielczej spadek liczby placówek bankowych i zatrudnienia w badanym okresie nie był znaczący. W 2012 roku odnotowano nawet wzrost ich liczby. Jednak obserwowane spadki w ostatnich dwóch latach mogą wskazywać, że również w polskiej bankowości spółdzielczej rozpoczął się proces restrukturyzacji sieci dystrybucji stacjonarnej.

Spadającą liczbę placówek należy interpretować jako pozytywny trend w bankowości spółdzielczej. W obliczu przemian technologicznych charakterystyczny dla banków spółdzielczych model dystrybucyjny oparty na silnie rozwiniętej sieci placówek jest w praktyce nie do utrzymania z uwagi na wysokie koszty. We współczesnej bankowości ważniejsza jest personalizacja klienta, którą można osiągnąć rozbudowując systemy informatyczne i wykorzystując duże, zróżnicowane zbiory danych.

Intensywny rozwój mobilnych kanałów dystrybucji oraz utrzymująca się tendencja do wykorzystywania outsourcingu w sprzedaży produktów bankowych będą w najbliższych kilku latach wymuszały zarówno na niemieckich, jak i polskich bankach spółdzielczych dalsze zamykanie placówek bankowych, co będzie wiązało się również ze spadkiem zatrudnienia⁴⁷ i digitalizacją bankowości spółdzielczej⁴⁸.

Spadek liczby zatrudnionych w latach 2010–2017 był widoczny przede wszystkim w niemieckim sektorze bankowości spółdzielczej. Liczba zatrudnionych w tym sektorze bankowości obniżyła się bowiem w tym kraju o 11,7 tys. (w ujęciu procentowym spadek wyniósł 7,3%). W polskiej bankowości spółdzielczej spadek był mniejszy. Zatrudnienie w bankach spółdzielczych zmalało w badanym okresie tylko o 2,5%.

Kolejnym elementem poddanym ocenie są zmiany w bazie członkowskiej niemieckich i polskich banków spółdzielczych. Członkostwo to jedna z najistotniejszych cech wyróżniających banki spółdzielcze na tle innych banków. Wpływ członków na działalność banków spółdzielczych jest znaczący. Przejawia się m.in. w tym, że członkowie wybierają władze banków oraz wnoszą kapitał członkowski, który np.

⁴⁷ Zdaniem autorów opracowania w przyszłości o lokalnym charakterze banków spółdzielczych w bardzo ograniczonym stopniu będzie decydowała sieć dystrybucyjna. Podstawowe znaczenie będą mieli członkowie oraz lokalni, lojalni klienci.

⁴⁸ Ważny krok w kierunku digitalizacji bankowości spółdzielczej został podjęty w Niemczech w czerwcu 2018 r. Walne Zgromadzenie BVR zdecydowaną większością głosów podjęło decyzję o dalszych inwestycjach w rozwój koncepcji omnikanalowości w sprzedaży usług bankowych tak, żeby banki spółdzielcze stały się platformami finansowymi dla swoich członków i klientów w dobie digitalizacji (https://www.bvr.de/Presse/Pressemitteilung/Genossenschaftsbanken_starten_Digitalisierungsoffensive).

w niemieckich bankach spółdzielczych stanowi bardzo ważny składnik w strukturze kapitałów własnych ogółem. Członkowie dysponują również narzędziami dyscyplinowania kierownictwa banków⁴⁹. Członkostwo w bankach spółdzielczych wiąże się z przywilejami (np. w postaci dywidendy), ale również z odpowiedzialnością za bank. Od postawy członków może przykładowo zależeć, czy bank spółdzielczy przetrwa okres słabszej sytuacji ekonomicznej, zagrażającej bezpieczeństwu i wypłacalności.

Polska bankowość spółdzielcza znacząco różni się od niemieckiego sektora banków spółdzielczych pod względem popularności członkostwa oraz tendencji w zakresie rozwoju bazy członkowskiej.

Członkostwo w polskich bankach spółdzielczych nie jest popularne. Wskaźnik obrazujący liczbę członków w stosunku do liczby mieszkańców ukształtował się w Polsce na koniec 2017 r. na poziomie 2,6%⁵⁰. W Niemczech poziom tego wskaźnika był wielokrotnie wyższy i na koniec badanego okresu wyniósł 23%⁵¹.

W świetle danych za lata 2012–2017 można stwierdzić, że w polskiej bankowości spółdzielczej liczba członków systematycznie spadała. Z zaprezentowanych w tabeli 1 informacji wynika, że w latach 2012–2017 liczba członków obniżyła się o ok. 83 tys. i na koniec 2017 r. wyniosła niewiele ponad 969 tys. M. Golec do przyczyn redukcji bazy członkowskiej w Polsce zalicza m.in.: porządkowanie rejestrów członkowskich, podwyższanie przez banki spółdzielcze wartości jednostki udziałowej, bierność członków i brak wypłat dywidendy⁵². Z zysków za rok 2017 dywidendę wypłaciło relatywnie mało polskich banków spółdzielczych (16,5% banków, które wygenerowały w 2017 r. zysk)⁵³.

Natomiast w niemieckim sektorze liczba członków systematycznie wzrasta. W latach 2010–2017 nastąpił wzrost ich liczby o 1,8 mln, tzn. z 16,7 mln do 18,5 mln⁵⁴. Należy to uznać za duży sukces, szczególnie gdy uwzględni się spadek populacji gospodarstw rolnych⁵⁵ i ludności w małych miejscowościach stanowiących głów-

⁴⁹ H. Groeneveld, *Governance of European Cooperative Banks: Overview, Issues and Recommendations*, Working Paper, TIAS School for Business and Society, September 2015, s. 6–7.

⁵⁰ Obliczenia własne na podstawie danych KNF i Eurostatu.

⁵¹ Obliczenia własne na podstawie danych BVR i Eurostatu.

⁵² M. Golec, *Baza członkowska jako atrybut społecznego wymiaru działalności banków spółdzielczych w Polsce*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu 2017, nr 478, s. 210.

⁵³ *Syntetyczna informacja o podziale zysku wypracowanego przez banki spółdzielcze w 2017 r.*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2018, s. 4–5.

⁵⁴ Udział niemieckich członków banków spółdzielczych w liczbie członków w Europie jest relatywnie duży i w 2015 roku wynosił ponad 20%. Warto również odnotować, że członkostwo w Europie systematycznie zyskuje na znaczeniu. W latach 1997–2015 liczba członków europejskich banków spółdzielczych rosła w tempie 2% rocznie i z uwzględnieniem także spółdzielczych towarzystw budowlanych w Wielkiej Brytanii osiągnęła na koniec 2015 roku poziom 80 mln członków (Zob. H. Groeneveld, *Snapshot of European Co-operative Banking 2017*, TIAS School for Business and Society, 2017, s. 14).

⁵⁵ Wg danych Niemieckiego Urzędu Statystycznego w latach 2010–2017 liczba gospodarstw rolnych systematycznie się zmniejszała (z 299,1 tys. w 2010 roku do 269,8 tys. w 2017 roku). <https://www.destatis.de/DE/ZahlenFakten/Wirtschaftsbereiche/LandForstwirtschaftFischerei/Landwirtschaft->

ną bazę członkostwa w bankach ludowych i bankach Raiffeisena. Duże znaczenie w utrzymywaniu członków i pozyskiwaniu nowych zdają się mieć w Niemczech zachęty pieniężne⁵⁶. W niemieckich bankach spółdzielczych kwota dywidendy zależy przede wszystkim od wysokości dywidendy w poprzednim roku, co wskazuje na duże znaczenie czynnika jakim jest ciągłość w polityce dywidendowej⁵⁷. Nie ma znaczenia natomiast wielkość banku spółdzielczego⁵⁸.

3.2. Suma bilansowa, kredyty i depozyty

Skonsolidowana suma bilansowa niemieckich banków spółdzielczych wzrosła z 706,6 mld euro na koniec 2010 r. do 891,3 mld euro na koniec 2017 r., tj. o 26,1% (tabela 2). Wzrastała również wartość depozytów i kredytów, co w powiązaniu ze zmniejszającą się liczbą placówek i banków miało pozytywny wpływ na wydajność pracy niemieckich banków spółdzielczych. Warto odnotować, że wzrost kredytów był większy niż depozytów (kredyty wzrosły bowiem w badanym okresie o 37,4%, a depozyty o 30,7%).

Mimo silnej konkurencji na rynku usług bankowych w Niemczech banki spółdzielcze rozwijały się szybciej niż inne grupy niemieckich banków i dzięki temu systematycznie zwiększały swój udział w rynku. W badanym okresie ich udział w wartości kredytów od instytucji niefinansowych wzrósł z 11,8% do 16,4%⁵⁹. Rola banków spółdzielczych wzrastała również na rynku kredytów dla przedsiębiorstw. Zwiększył się też udział banków spółdzielczych w rynku depozytów od klientów. W wyniku rozwoju oraz procesów łączeniowych niemieckie banki spółdzielcze stają się coraz większe w wymiarze zarówno sumy bilansowej, jak i akcji depozytowo-kredytowej czy funduszy własnych⁶⁰. Średnie wielkości niemieckiego banku spółdzielczego na koniec 2010 r. i 2017 r. przedstawiono w tabeli 3.

licheBetriebe/Tabellen/BetriebsgroessenstrukturLandwirtschaftlicheBetriebe.html. Innym problemem jest starzejąca się w Niemczech populacja rolników.

⁵⁶ A. Kunz, So viel Rendite bringen Genossenschaften, <https://www.welt.de/finanzen/geldanlage/article120011245/So-viel-Rendite-bringen-Genossenschaften.html> (dostęp: 18.09.2018).

⁵⁷ M. Meyer, *Analyse der quantitativen Entwicklung der Dividendenpolitik der Volks- und Raiffeisenbanken in Deutschland im Zuge der Niedrigzinspolitik der Europäischen Zentralbank*, CWG-Dialog 02/18, s. 14.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 14.

⁵⁹ Obliczenia na podstawie statystyk dostępnych w Bundesbanku.

⁶⁰ Największym bankiem spółdzielczym jest działający w całym kraju, i przez to nietypowy dla sektora spółdzielczego, Deutsche Apotheker und Ärztebank w Düsseldorfie (APO Bank), który jest własnością 110 tys. członków – lekarzy, aptekarzy weterynarzy i pielęgniarzek. Jego suma bilansowa na koniec 2017 roku wynosiła 41,6 mld euro. Zatrudniał on 2,6 tys. pracowników i obsługiwał około 380 tys. klientów, głównie pracowników służby zdrowia. Drugim pod względem wielkości bankiem spółdzielczym jest Berliner Volksbank. Jego wielkość obrazują następujące dane: liczba członków 171 tys., 1876 pracowników, suma bilansowa 12,4 mld euro, portfel kredytowy – 8,3 mld euro, wielkość depozytów – 10,6 mld euro. Stosunkowo dużymi bankami spółdzielczymi są dawne banki kolejarzy – Sparda Banken i dawne banki pracowników poczty – PSD. Zaś najmniejszym bankiem spółdzielczym w Niemczech jest Raiffeisenbank eG Struvenhütten w Szlezewiku Holsztynie, który liczy około 350 członków, zatrudnia 3–5 osób, a jego suma bilansowa na koniec 2017 roku wynosiła 19 mln euro.

Tabela 2. Kształtowanie się wartości aktywów, depozytów i kredytów w niemieckim i polskim sektorze bankowości spółdzielczej w latach 2010–2017

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Niemiecka bankowość spółdzielcza								
Suma bilansowa (mld euro)	706,6	729,3	750,3	762,9	787,9	817,7	851,2	891,3
Dynamika w %	–	2,2	6,2	8,0	11,5	15,7	20,5	26,1
Depozyty od podmiotów niefinansowych (mld euro)	506,7	524,1	542,2	561,2	581,8	608,0	637,2	662,5
Dynamika w %	–	3,4	7,0	10,8	14,8	20,0	25,8	30,7
Należności od podmiotów niefinansowych (mld euro)	406,2	424,5	443,2	462,3	482,1	505,1	527,8	558,3
Dynamika w %	–	4,5	9,5	13,8	18,7	24,3	29,9	37,4
Polska bankowość spółdzielcza								
Suma bilansowa (mld zł)	70,4	78,4	85,8	96,5	104,8	109,8	120,7	130,2
Dynamika w %	–	11,4	21,9	37,1	48,9	56,0	71,4	84,9
Depozyty od podmiotów niefinansowych (mld zł)	60,7	67,1	73,5	83,4	92,4	96,2	106,0	115,2
Dynamika w %	–	10,5	21,1	37,4	52,2	58,5	74,6	89,8
Należności od podmiotów niefinansowych (mld zł)	42,4	48	52,6	57,2	60,5	64,2	66,3	68,8
Dynamika w %	–	13,2	24,1	34,9	42,7	51,4	56,4	62,3

Legenda: w obliczeniach dynamiki przyjęto rok 2010 = 100.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: Bundesverband der Deutschen Volksbanken und Raiffeisenbanken (BVR); dane bilansowe dla polskiego sektora bankowego zaczerpnięto z raportów UKNF pt. Informacja o sytuacji finansowej banków spółdzielczych i zrzeszających (za lata 2012–2017) oraz z pliku z danymi statystycznymi „dane miesięczne sektora bankowego” (dostęp na www.knf.gov.pl).

Polskie banki spółdzielcze odgrywają mniejszą rolę w macierzystym sektorze bankowym od niemieckich banków spółdzielczych. W świetle obliczeń opartych na danych statystycznych UKNF udział banków spółdzielczych w aktywach banków ogółem w Polsce na koniec 2017 roku wyniósł nieco ponad 7%⁶¹. W Niemczech analogiczny wskaźnik jest wyższy o ok. 4 pkt. proc.

Z danych zawartych w tabeli 2 wynika, że aktywa polskich banków spółdzielczych wzrosły w analizowanym okresie prawie dwukrotnie (o 185%). W porównaniu z sektorem niemieckim wzrost aktywów był ponad siedmiokrotnie wyższy, jednak należy pamiętać o ogromnej różnicy w globalnej wartości aktywów. Niemiecki sektor banko-

⁶¹ W badanym okresie udział banków spółdzielczych w sumie bilansowej sektora bankowego wzrósł o 1,24 pkt. proc. z 6,07% do 7,31% (Obliczenia autorów na podstawie danych statystycznych zebranych przez UKNF w pliku „dane miesięczne sektora bankowego”).

wości spółdzielczej był na koniec 2017 roku – w świetle obliczeń autorów opracowania – ponad 27-krotnie większy od sektora polskiego, natomiast w 2010 roku ponad 39-krotnie. Na zmniejszenie tej luki wpłynęło szybkie tempo wzrostu aktywów polskich banków spółdzielczych. W badanym okresie wielkość przeciętnego polskiego banku spółdzielczego wzrosła prawie dwukrotnie – z 70,4 mld zł na koniec 2010 roku do 130 mld zł w 2017 roku. Należy jednak podkreślić duże zróżnicowanie polskich banków spółdzielczych pod względem wielkości, a zwłaszcza znaczny udział w ich strukturze małych banków o aktywach poniżej 100 mln zł. Ich udział w ogólnej liczbie banków spółdzielczych wyniósł na koniec 2016 r. 34%⁶². Natomiast udział największych banków spółdzielczych, czyli banków o sumie bilansowej przekraczającej 1 mld zł, stanowił na koniec 2016 r. tylko 1%⁶³.

Tabela 3. Średnia wielkość niemieckiego banku spółdzielczego w latach 2010 i 2017

Wyszczególnienie	2010	2017	Zmiana
Liczba członków (tys.)	14,7	20,2	5,5
Liczba placówek bankowych	12	12	0
Zatrudnienie	139	160	21
Suma bilansowa (mln euro)	620	974	354
Kredyty dla podmiotów niefinansowych (mln euro)	356	723	367
Depozyty od podmiotów niefinansowych (mln euro)	445	610	165
Fundusze własne (w mln euro)	32	55	23
Zysk netto (w mln euro)	1,2	1,7	0,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych z tabel 1, 2 i 6, dane o funduszach własnych banków spółdzielczych zaczerpnięte z BVR.

Zróżnicowanie wielkości banków spółdzielczych powoduje, że banki spółdzielcze dysponują niejednakowymi możliwościami inwestycyjnymi, mają zróżnicowany „apetyt na ryzyko”, różne możliwości w zakresie dywersyfikacji działalności oraz są w różnym stopniu odporne na szoki zewnętrzne⁶⁴. Wielkość banków spółdzielczych wpływa również na ich sytuację finansową⁶⁵.

⁶² *Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2016 r.*, NBP, Warszawa 2017, s. 118.

⁶³ B. Lepczyński, *Perspektywy bankowości spółdzielczej, prezentacja wygłoszona podczas konferencji pt. Banki spółdzielcze w nowym otoczeniu społeczno-gospodarczym, 24–25 maja 2018 r.*, NBP, Kraków.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ Z badań Bagieńskiego wynika, że w latach 2005–2011 sytuacja finansowa banków spółdzielczych była istotnie zróżnicowana ze względu na wielkość banku spółdzielczego (Szerzej: S. Bagieński, *Wartość aktywów banków spółdzielczych a ich sytuacja finansowa*, Roczniki Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich 2013, T. 100, z. 2).

Analizując różnice w tendencjach z zakresie zmian w wartości aktywów i pasywów w niemieckich i polskich bankach spółdzielczych w badanym okresie, warto zwrócić uwagę na jeszcze jedną różnicę. Mianowicie na podkreślenie zasługuje odmiennosc w zakresie różnicy między tempem wzrostu kredytów a tempem wzrostu depozytów. W niemieckim systemie bankowości spółdzielczej większą dynamikę odnotowano w przypadku kredytów niż depozytów. W polskiej bankowości spółdzielczej sytuacja była odwrotna. W większym stopniu przyrosły depozyty niż kredyty.

4. Ocena sytuacji ekonomicznej niemieckich i polskich banków spółdzielczych

4.1. Efektywność finansowa i wydajność pracy

Wynik odsetkowy banków spółdzielczych w Niemczech w 2017 roku ukształtował się na poziomie 16,3 mld euro i chociaż nastąpił wzrost transakcji depozytowo-kredytowych, okazał się on niższy o 1,6% niż w poprzednim roku (zob. tabela 4). Spadek dochodów odsetkowych częściowo został zrekompensowany wzrostem dochodów prowizyjnych – o 8,1% do poziomu 4,9 mld euro.

Najbardziej zauważalną tendencją w latach 2010–2017 był wzrost wyniku prowizyjnego z 4,1 mld zł w 2010 roku do 4,9 mld zł w 2017 roku, co w obliczu utrzymujących się w Niemczech ujemnych realnych stóp procentowych należy uznać za bardzo pozytywną tendencję. Dzięki temu wzrosło znaczenie tej kategorii wyniku finansowego w strukturze wyniku na działalności bankowej.

Tabela 4. Wynik odsetkowy i wynik prowizyjny w niemieckich bankach spółdzielczych w latach 2010–2017 (w mld euro)

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Wynik odsetkowy	16,3	16,3	16,4	16,9	17,1	17,1	16,6	16,3
Wynik prowizyjny	4,1	4,1	4,1	4,2	4,3	4,6	4,6	4,9

Źródło: Bundesverband der Deutschen Volksbanken und Raiffeisenbanken (BVR).

Jeśli chodzi o polski sektor bankowości spółdzielczej, to z danych wynika, że w latach 2010–2017 najniższy wynik odsetkowy wystąpił w 2015 roku, natomiast najwyższy w 2017 roku (por. tabela 5). W 2017 roku wynik odsetkowy w porównaniu z rokiem poprzednim przyrósł o 0,3 mld zł. W badanym okresie polskim bankom spółdzielczym nie udało się znacząco zwiększyć wyniku prowizyjnego. Jego znaczenie w sumie wyniku odsetkowego i prowizyjnego było na koniec 2017 roku procentowo na zbliżonym poziomie do tego z roku 2010.

Tabela 5. Wynik odsetkowy i wynik prowizyjny w polskich bankach spółdzielczych w latach 2010–2017 (w mld zł)

Wyszczególnienie	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Wynik odsetkowy	3,2	3,5	3,2	3,3	3,1	3,3	3,6
Wynik prowizyjny	1	1	1	1,1	1,1	1,1	1,1

Źródło: dane KNF i NBP.

W przypadku banków niemieckich analizie poddano również koszty działania i zyski. W badanym okresie koszty działania banków spółdzielczych wzrosły o 9,2% (zob. tabela 6). Jednak od 2014 roku obserwujemy ich stabilizację. Dotyczy to zarówno kosztów osobowych jak i rzeczowych. Na koniec 2017 roku koszty działania wyniosły 14,3 mld euro. Wspomnianą stabilizację kosztów działania należy powiązać z procesami restrukturyzacyjnymi w zakresie placówek bankowych i zatrudnienia.

Pozytywną tendencją jest wzrost zysku przed opodatkowaniem o 50%, a zysku netto o ponad 16%, przy czym trzeba zauważyć, że w badanym okresie suma bilansowa niemieckiego sektora bankowości spółdzielczej wzrosła o 26,1%.

Tabela 6. Koszty działania i zyski niemieckich banków spółdzielczych w latach 2010–2017 (w mld euro)

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Koszty działania banku	13,1	13,4	13,7	13,9	14,2	14,5	14,4	14,3
w tym: koszty osobowe	7,9	7,9	8,2	8,3	8,6	8,8	8,7	8,6
koszty rzeczowe	5,2	5,4	5,6	5,6	5,7	5,6	5,8	5,8
Zysk przed opodatkowaniem	4,8	7,0	7,4	7,6	7,0	6,7	7,7	7,2
Podatek dochodowy	1,6	1,9	2,0	2,0	2,1	2,1	2,0	2,0
Zysk bilansowy (netto)	1,371	1,389	1,421	1,409	1,431	1,353	1,524	1,593

Źródło: Bundesverband der Deutschen Volksbanken und Raiffeisenbanken (BVR).

Efektywność finansową banków spółdzielczych analizowano według wskaźnika ROE i miernika efektywności kosztowej C/I. Wyniki analizy porównawczej przedstawiono w tabeli 7.

Tabela 7. Wskaźnik ROE oraz C/I w niemieckich i polskich bankach spółdzielczych w latach 2010–2017 (w %)

Banki spółdzielcze	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ROE netto								
Niemieckie	8,02	11,87	11,50	10,98	8,59	7,36	8,40	7,07
Polskie	10,46	11,59	11,13	7,90	7,53	-11,21	5,33	6,04
Cost-income-ratio								
Niemieckie	63,7	63,9	65,9	64,6	66,4	67,0	68,2	67,1
Polskie	69,31	66,89	65,85	70,81	68,86	76,84	70,10	65,80

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Deutsche Bundesbank, *The performance of German credit institutions in 2016*, Monthly Report, September 2017 oraz *The performance of German credit institutions in 2016*, Monthly Report, September 2018. A. Kotowicz, *Raport o sytuacji banków w 2017 r.*, UKNF, Warszawa, 2018, s. 37; A. Kotowicz, *Raport o sytuacji banków w 2013 r.*, UKNF, Warszawa, 2014, s. 37; A. Kotowicz, *Raport o sytuacji banków w 2012 r.*, UKNF, Warszawa 2013, s. 38; A. Kotowicz, *Raport o sytuacji banków w 2014 r.*, UKNF, Warszawa 2014, s. 36.

W latach 2010–2017 najwyższy poziom ROE netto niemieckie banki spółdzielcze uzyskały w 2011 r. (11,87%), natomiast najniższy poziom analizowanego wskaźnika wystąpił na koniec 2017 r. (7,07%). ROE w niemieckich bankach było w badanym okresie wysokie i względnie stabilne. Istotną cechą niemieckich banków spółdzielczych była również ich relatywnie duża jednorodność pod względem rentowności. Na przykład wskaźnik rentowności aktywów w przypadku 80% wszystkich banków spółdzielczych ukształtował się w 2016 r. między 0,6% a 1,4%⁶⁶.

ROE w polskich bankach spółdzielczych było w badanym okresie bardziej zróżnicowane niż w bankach niemieckich. Między niemieckimi i polskimi bankami spółdzielczymi występowały również w niektórych latach relatywnie duże różnice w poziomie ROE. Dotyczyło to zwłaszcza lat 2015–2016, kiedy to ROE w polskich bankach było znacznie niższe od odnotowanego w bankach niemieckich. Ostatni rok to z kolei ponowne zbliżenie rentowności ROE w niemieckich i polskich bankach spółdzielczych. Różnica w rentowności ROE w 2017 r. była niewielka i wyniosła 1,03 pkt. proc.

Komentując efektywność kosztową niemieckich i polskich banków spółdzielczych w latach 2010–2017, warto podkreślić, że w przypadku niemieckich banków w omawianym okresie średni poziom wskaźnika C/I był niższy o 3,5 pkt. proc. niż w polskim sektorze bankowości spółdzielczej⁶⁷. Oznacza to, że w latach 2010–2017 koszty działania w niemieckich bankach spółdzielczych obciążały wynik na działalności bankowej w mniejszym stopniu niż w bankach polskich.

⁶⁶ *The performance of German credit institutions in 2016*, Monthly Report, September 2017, s. 73.

⁶⁷ Średni wskaźnik C/I w bankach niemieckich wyniósł w latach 2010–2017 65,9%, a w polskich 69,3%. W badanym okresie mniejsze było również w niemieckich bankach spółdzielczych zróżnicowanie wskaźnika C/I mierzone odchyleniem standardowym – wyniosło 1,6%, a w polskim sektorze 3,6%.

W obliczu postępującej cyfryzacji usług bankowych w ocenie sytuacji ekonomicznej banków spółdzielczych wzrasta znaczenie kryterium wydajności pracy. Rozwinięta sieć placówek, która w przeszłości decydowała o pozycji konkurencyjnej banków spółdzielczych, w obecnej sytuacji stanowi duże obciążenie finansowe⁶⁸.

Ocena zmian w zakresie wydajności pracy w niemieckich i polskich bankach spółdzielczych wypada pozytywnie. Wszystkie badane wskaźniki z zakresu wydajności pracy w bankach spółdzielczych w Niemczech w latach 2010–2017 uległy poprawie: suma bilansowa na 1 zatrudnionego wzrosła z 4,5 mln euro do 6,1 mln euro; wartość depozytów na 1 zatrudnionego wzrosła z 3,2 mln euro do 4,4 mln euro oraz wartość należności z tytułu udzielonych kredytów na 1 zatrudnionego wzrosła z 2,6 mln euro do 3,8 mln euro (zob. tabela 8).

Z rozmów z przedstawicielami Związku Niemieckich Banków Ludowych i Raiffeisena (BVR) przeprowadzonych przez autorów opracowania wynika, że wzrost wydajności należy powiązać ze wzrostem kwalifikacji pracowników, poprawą organizacji pracy i większą automatyzacją operacji bankowych.

Tabela 8. Podstawowe dane finansowe w przeliczeniu na jednego zatrudnionego w bankach spółdzielczych w Niemczech w latach 2010 i 2017 (w mln euro)

Wyszczególnienie	2010	2017	Dynamika (w %)
Suma bilansowa	4,5	6,1	35,6
Depozyty od klientów	3,2	4,5	40,6
Kredyty dla podmiotów niefinansowych	2,6	3,8	46,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BVR.

W polskich bankach spółdzielczych w badanym okresie nastąpiła wyraźna poprawa wydajności pracy. Tempo wzrostu wydajności pracy było w polskim sektorze bankowości spółdzielczej znacznie wyższe niż w bankach niemieckich. Wszystkie badane wskaźniki wydajności pracy uległy znaczącej poprawie: suma bilansowa na 1 zatrudnionego wzrosła z 2,2 mln zł (2010) do 4,2 mln zł (2017); wartość depozytów na 1 zatrudnionego wzrosła z 1,9 mln zł do 3,7 mln zł oraz wartość kredytów na 1 zatrudnionego wzrosła z 1,3 mln zł do 2,2 mln euro (zob. tabela 9).

⁶⁸ Jest to szczególnie istotne w niemieckim sektorze bankowym, ponieważ konkurencja ze strony fintechów (firm technologicznych) jest na tym rynku relatywnie silna (Szerzej: A. Godlewski, *Niemieckie banki przegrywają z fintechową konkurencją*, www.obserwatorfinansowy.pl (dostęp: 21.06.2017)).

Tabela 9. Podstawowe dane finansowe w przeliczeniu na jednego zatrudnionego w bankach spółdzielczych w Polsce w latach 2010 i 2017 (w mln zł)

Wyszczególnienie	2010	2017	Dynamika (w %)
Suma bilansowa	2,2	4,2	90,9
Depozyty od klientów	1,9	3,7	94,7
Kredyty dla podmiotów niefinansowych	1,3	2,2	66,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UKNF.

„Polskie banki spółdzielcze dobrze przeszły okres kryzysu, natomiast nastąpiło znaczne pogorszenie ich wyników po 2012 roku”⁶⁹. Dotyczy to przede wszystkim kwestii efektywności finansowej. Warto tu wskazać, jakie czynniki utrudniają polskim bankom spółdzielczym osiągnięcie wysokiej rentowności i efektywności kosztowej.

Po pierwsze, osiągnięciu wysokiej efektywności finansowej nie sprzyjają utrzymujące się niskie stopy procentowe, co jest szczególnie dotkliwie w przypadku banków spółdzielczych, których struktura wyniku finansowego miała zawsze wybitnie odsetkowy charakter⁷⁰.

Po drugie, banki spółdzielcze w Polsce funkcjonują w zbyt kosztownym modelu sprzedażowym, opartym na placówkach i generującym względnie wysokie koszty osobowe.

Po trzecie, ograniczająco na efektywność polskich banków spółdzielczych wpływają koszty dostosowawcze związane z nowymi regulacjami ostrożnościowymi. Wobec banków spółdzielczych nie zastosowano zasady proporcjonalności we wdrażaniu regulacji ostrożnościowych⁷¹. „Regulator (...) kreuje niewspółmiernie wysokie obciążenia i koszty w zakresie dostosowania się do wymogów i zasad zarządzania ryzykiem w bankach spółdzielczych, które zmniejszają ich konkurencyjność i narażają je na zagrożenie bankructwem. Złudne jest oczekiwanie, że banki spółdzielcze w najbliższych latach wygenerują dodatkowe przychody, radykalnie zwiększą poziom funduszy własnych i podejmą skuteczną rywalizację z bankami komercyjnymi”⁷². Badania nad wpływem kosztów regulacyjnych na banki spółdzielcze pro-

⁶⁹ K. Kil, E. Miklaszewska, *Analiza czynników wpływających na stabilność banków spółdzielczych w okresie pokryzysowym*, „Problemy Zarządzania”, vol. 13, nr 3 (55), t. 2, s. 115.

⁷⁰ Szerzej: R. Kata, *Efektywność ekonomiczno-finansowa banków spółdzielczych w warunkach niskich stóp procentowych*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, tom XIX, zeszyt 4, 2017.

⁷¹ „Istota zasady proporcjonalności sprowadza się do tego, aby nie wprowadzać do porządku prawnego legislacji (regulacji), które dla podmiotów regulowanych kreują ciężary (obciążenia) regulacyjne (głównie wyrażone w kosztach) wyższe od oczekiwanych korzyści (pozytywnych efektów), przy danym poziomie ryzyka” (S. Kasiewicz, L. Kurkliński, *Raport na temat respektowania zasady proporcjonalności w spółdzielczym sektorze bankowym (badania 2016–2017)*, materiał powielony, Ośrodek Badań i Analiz Systemu Finansowego ALTERUM, Warszawa 2017, s. 3.

⁷² *Ibidem*, s. 28.

wadzi się również w Niemczech. Z kompleksowego badania tego typu wynika, że koszty związane z regulacjami są znacznie wyższe w stosunku do wielkości banku w przypadku mniejszych instytucji kredytowych⁷³.

Negatywnie na efektywność finansową wpływają również związane z niedoinwestowaniem banków niedoskonałości w sferze zarządzania w następujących obszarach: kontroli kosztów, ryzyka kredytowego i procedur windykacyjnych. Niewielkie rozmiary banków spółdzielczych nie pozwalają również wykorzystywać ewentualnych korzyści skali. Bagieński i Socha⁷⁴ wskazują, że: „najmniejsze banki (...) działały głównie w obszarze rosnących efektów skali, co uzasadniania dalsze procesy konsolidacji”⁷⁵.

4.2. Bezpieczeństwo finansowe

Drugim ważnym kryterium oceny sytuacji ekonomicznej jest bezpieczeństwo finansowe banków spółdzielczych. Niemieckie i polskie banki spółdzielcze charakteryzują się wysokim bezpieczeństwem finansowym, o czym świadczą wskaźniki adekwatności kapitałowej i płynności.

Zastosowany w badaniu wskaźnik adekwatności kapitałowej wyniósł w niemieckich bankach spółdzielczych na koniec 2017 roku 14,9% i wzrósł w porównaniu z rokiem poprzednim o 0,4 pkt. proc. (tabela 10). Również w polskim sektorze bankowości spółdzielczej badany wskaźnik adekwatności od 2014 roku systematycznie wzrastał, a w 2017 roku osiągnął poziom 16,3%. Warto podkreślić, że polskie banki spółdzielcze charakteryzował wysoki poziom adekwatności kapitałowej, nawet w okresie, kiedy znaczna część kapitałów członkowskich nie była zaliczana do funduszy własnych banków spółdzielczych na potrzeby obliczania współczynnika wypłacalności.

Tabela 10. Wskaźnik kapitału podstawowego Tier 1 w niemieckich i polskich bankach spółdzielczych w latach 2014–2017

Sektory	2014	2015	2016	2017
Polski	14,8	14,9	16,2	16,3
Niemiecki	11,5	12,4	14,5	14,9

Źródło: Wskaźniki dla banków niemieckich za lata 2014–2015 pochodzą z raportu S&P „Cooperative Banking Sector Germany”, SP Global Ratings, 2018, wskaźniki za lata 2016–2017 pochodzą z zasobów BVR; wskaźniki dla polskiego sektora bankowości spółdzielczej pochodzą z raportów KNF.

⁷³ A. Hackethal, R. Inderst, *Auswirkungen der Regulatorik...*, op. cit., s. V.

⁷⁴ S. Bagieński, A. Socha, *Wielkość banku spółdzielczego a jego efektywność*, Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich 2015, T. 102, z. 4.

⁷⁵ *Ibidem*, s. 58.

Niemieckie i polskie banki spółdzielcze należy również wysoko ocenić pod względem płynności. W obu badanych krajach banki nie miały w tym okresie problemów ze spełnianiem wymagań regulacyjnych w zakresie płynności. To stwierdzenie dotyczy płynności krótkoterminowej i strukturalnej. Wskaźnik LCR na koniec 2017 roku w sektorze niemieckich banków spółdzielczych wyniósł 205%⁷⁶, przy normie w 2017 roku na poziomie 80%. Skonsolidowany wskaźnik płynności LCR w polskich bankach spółdzielczych wyniósł na koniec 2017 roku w bankach należących do instytucjonalnego systemu ochrony BPS 196%, a w należących do instytucjonalnego systemu ochrony SGB 264%⁷⁷. Te wartości świadczą o silnej pozycji w zakresie płynności niemieckich i polskich banków spółdzielczych.

Do oceny płynności strukturalnej banków spółdzielczych można zastosować mierzni-
k będący relacją kredytów do depozytów (zob. rysunek 2). Złożona natura płynności i skomplikowane zależności między płynnością banków a ich efektywnością powodują, że badany wskaźnik należy oceniać wieloaspektowo. Z punktu widzenia płynności preferowane są wartości mniejsze od 100%, jednak zbyt niskie wartości tego wskaźnika (poniżej 80%) mogą świadczyć o dużych problemach z rozwijaniem akcji kredytowej w bankach.

Z przeprowadzonego badania wynika, że zarówno w niemieckim, jak i w polskim sektorze bankowości spółdzielczej poziom wskaźnika kredytów do depozytów jest niższy od 100%, co oznacza, że banki posiadają nadwyżkę depozytów nad kredytami. Płynność banków spółdzielczych jest zatem w obu sektorach na bezpiecznym poziomie.

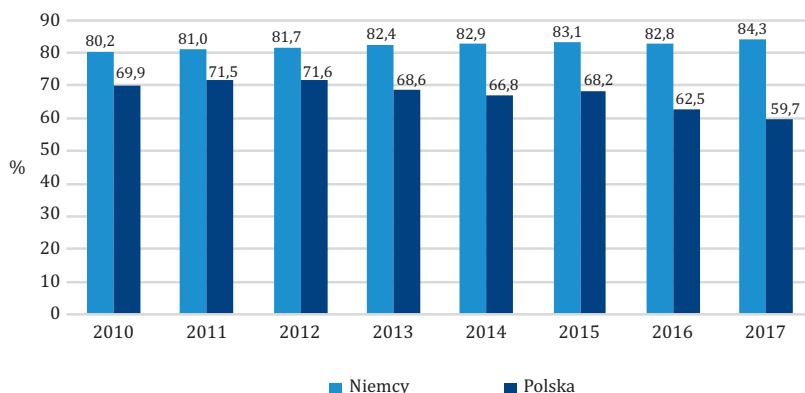
W polskiej bankowości spółdzielczej wskaźnik kredytów do depozytów ukształtował się na koniec 2017 r. na poziomie 60%. Dla porównania, w bankach niemieckich ten wskaźnik był znacznie wyższy (o 24,5 pkt. proc.). Bardzo niski poziom wskaźnika kredytów do depozytów w polskich bankach spółdzielczych świadczy o trudnościach z efektywną alokacją depozytów i prawdopodobnie będzie stanowił istotną barierę utrudniającą osiągnięcie przez banki wysokich wskaźników rentowności w kolejnych latach.

Niepokojące jest również to, że luka w poziomie wskaźnika kredytów do depozytów pomiędzy niemieckim i polskim sektorem bankowości spółdzielczej w latach 2010–2017 uległa pogłębieniu, co wynikało z jednej strony ze wzrostu analizowanej relacji w bankach niemieckich, a z drugiej strony z jej spadku w bankach polskich.

⁷⁶ https://www.bvr.de/jahresberichte/2017_jahresbericht_3.html#geschaeftsentwicklung-2017-2 (dostęp: 25.09.2018).

⁷⁷ *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających...*, op. cit., s. 32.

Rysunek 2. Relacja kredytów do depozytów w niemieckim i polskim sektorze bankowości spółdzielczej w latach 2010–2017 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BVR oraz UKNF.

Porównując płynność niemieckich i polskich banków spółdzielczych, warto również omówić ryzyko związane z niedopasowaniem terminowym aktywów i pasywów. Ryzyko niedopasowania terminowego uznaje się za ważny element oceny ryzyka płynności, wynikający z funkcji transformacji terminów.

W strukturze depozytów niemieckich banków spółdzielczych w badanym okresie istotnie zwiększyła się rola środków na każde żądanie. Z danych BVR wynika, że w 2010 r. środki tego typu w strukturze depozytów stanowiły 44,9%, a na koniec 2017 r. 64,1%⁷⁸. Struktura kredytów niemieckich banków spółdzielczych ma natomiast długoterminowy charakter, co wynika z dużej roli kredytów mieszkaniowych w strukturze kredytów i pożyczek. Udział kredytów długoterminowych w niemieckich bankach spółdzielczych wyniósł na koniec 2010 r. 85,8%, a na koniec 2017 r. 88,6%⁷⁹. Przedstawione wielkości świadczą o względnie dużym niedopasowaniu terminowym depozytów i kredytów w niemieckiej bankowości spółdzielczej.

Z inną sytuacją mamy do czynienia w polskiej bankowości spółdzielczej. Podobnie jak w Niemczech depozyty banków spółdzielczych mają głównie charakter krótkoterminowy, ale jednocześnie w strukturze kredytów polskich banków spółdzielczych udział kredytów mieszkaniowych powodujących narastanie niedopasowania jest bardzo niski. Niedopasowanie terminowe jest w tej sytuacji w polskich bankach spółdzielczych mniejsze niż w niemieckich⁸⁰.

⁷⁸ https://www.bvr.de/jahresberichte/2017_jahresbericht_3.html#c-ergebnisse-2017; https://www.bvr.de/jahresberichte/2015_jahresbericht_3.html#c-ergebnisse-2015 (dostęp: 29.10.2018).

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ Innym rodzajem niedopasowania jest niedopasowanie walutowe. Zbyt duże tego typu niedopasowanie aktywów i pasywów może wskazywać na zbyt duże ryzyko kursowe, wiążące się z koniecznością kosztownego zabezpieczania otwartych pozycji walutowych. W obu sektorach nie występuje natomiast problem z ryzykiem walutowym, ponieważ niemieckie i polskie banki spółdzielcze koncentrują swoją działalność biznesową na operacjach krajowych.

Czynnikiem, który mógłby zagrozić dobrej pozycji niemieckich i polskich banków spółdzielczych pod względem adekwatności kapitałowej i płynności, jest jakość prowadzonej przez banki akcji kredytowej. Niestety, większe ryzyko w tym zakresie występuje w polskiej bankowości spółdzielczej. Od 2016 r. obserwuje się bowiem w polskich bankach spółdzielczych pogarszanie jakości kredytów (głównie w segmencie kredytów dla przedsiębiorstw)⁸¹. Ten problem nie występuje natomiast w niemieckiej bankowości spółdzielczej. Jakość portfela kredytowego jest w Niemczech bardzo wysoka⁸². Dodatkowo z oceny sporządzonej przez międzynarodową agencję ratingową S&P wynika, że atutem niemieckich banków spółdzielczych są również zdywersyfikowane (ziarniste) portfele kredytów detalicznych i dla przedsiębiorstw z sektora MSP⁸³.

Podsumowanie

Niemieckie banki spółdzielcze w przeciwieństwie do banków polskich przechodzą od kilku lat – pod wpływem niskich stóp procentowych, zmian regulacyjnych oraz postępu technologicznego – proces konsolidacji i restrukturyzacji. W badanych latach (2010–2017) zmniejszeniu uległa liczba banków (o 223), placówek (2,3 tys.) oraz zatrudnienia (o 11,7 tys.), przy czym spadki nasiliły się w ostatnich dwóch latach badanego okresu. W polskiej bankowości spółdzielczej w badanym okresie również wystąpił spadek liczby banków, placówek i zatrudnienia, jednak był on znacznie mniejszy. W Polsce w przeciwieństwie do sektora niemieckiego nie obserwujemy obecnie silniejszych impulsów w kierunku konsolidacji i restrukturyzacji, pomimo zbliżonych uwarunkowań zewnętrznych prowadzenia działalności bankowej.

Problemem w Polsce jest również wielkość banków spółdzielczych. Chociaż wzrosła ona dwukrotnie, to jednak banki spółdzielcze pozostają ciągle zbyt małe pod względem skali działalności, żeby samodzielnie udźwignąć konieczne inwestycje w zakresie nowoczesnych technologii⁸⁴. Nawet największe polskie banki spółdzielcze o sumie bilansowej przekraczającej 1 mld zł w porównaniu z przeciętną wielkością niemieckim bankiem spółdzielczym są bardzo małe. To rozdrobnienie polskiej bankowości spółdzielczej może stanowić istotną barierę opóźniającą proces jej unowocześniania.

⁸¹ *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2017 r., op. cit., s. 12.*

⁸² Wskaźnik kredytów zagrożonych (non-performing loans – NPLs) wyniósł na koniec I półrocza 2018 r. w niemieckim sektorze bankowym 1,7%. Na ten sam moment w polskim sektorze bankowym NPLs ukształtował się na poziomie 6,1% (Non-performing loans in the Banking Union. Stocktaking and challenges, European Parliament, 2018, s. 2).

⁸³ H. Semder, B. Heinrich, *Cooperative...*, op. cit., s. 9.

⁸⁴ Dodatkowym problemem jest powszechnie znana słabość ekonomiczna banków zrzeszających, co znacznie ogranicza ich rolę jako liderów przemian. W tym obszarze następuje również niepotrzebne, dalsze dzielenie się polskiej bankowości spółdzielczej, czego wyrazem jest powstawanie trzeciego zrzeszenia.

W obu badanych sektorach bankowości spółdzielczej poprawie uległa w badanym okresie wydajność pracy, ale w Niemczech było to w większym stopniu wynikiem spadku liczby banków niż wzrostu wartości aktywów. Natomiast poprawa wydajności pracy w polskiej bankowości spółdzielczej wynikała przede wszystkim z wysokich procentowych przyrostów aktywów, kredytów i depozytów w badanym okresie.

Z przeprowadzonej analizy porównawczej wynikają bardzo znaczące różnice między bankami niemieckimi i polskimi w rozwoju bazy członkowskiej. W Niemczech członkostwo stale się rozwija, natomiast w Polsce obserwujemy spadek liczby członków. Konieczna jest zmiana podejścia w tym zakresie i wypracowanie mechanizmów zachęcających przedsiębiorców i lokalnych liderów do członkostwa w bankach spółdzielczych. Odwrócenie negatywnej tendencji w zakresie członkostwa powinno stanowić jeden z priorytetów strategii rozwojowej polskiej bankowości spółdzielczej.

Niemieckie i polskie banki spółdzielcze wykazują relatywnie dużą zbieżność pod względem wskaźników bezpieczeństwa finansowego rozumianego w kategoriach adekwatności kapitałowej i płynności. Mierniki bezpieczeństwa finansowego w obu badanych systemach bankowości spółdzielczej były w badanym okresie na wysokim poziomie. Nieco słabiej prezentowały się natomiast polskie banki spółdzielcze na tle niemieckich pod względem rentowności i efektywności kosztowej. W przypadku miernika C/I średni wskaźnik dla banków polskich w latach 2010–2017 wyniósł 69,3%, a dla banków niemieckich 65,8%. Zdecydowanie niższą rentowność ROE w polskim sektorze banków spółdzielczych odnotowano w porównaniu z bankami niemieckimi w 2015 r.

Jeśli chodzi o wnioski dla strategii rozwoju polskiego sektora bankowości spółdzielczej, to z przeprowadzonych badań wynika, że w sektorze większy nacisk należałoby w najbliższej przyszłości położyć na procesy łączenia się banków spółdzielczych. Po drugie, w polskich bankach spółdzielczych priorytetem powinny stać się procesy restrukturyzacyjne, które wzmocniłyby, a następnie ustabilizowały, efektywność kosztową i rentowność, która w porównaniu z bankami niemieckimi wykazywała większą zmienność w badanym okresie.

Bibliografia

- Alińska A., *Bankowość spółdzielcza w krajach Unii Europejskiej*, Twigger, Warszawa 2002.
- Arts V., *Aktuelle Herausforderungen für Genossenschaftsbanken: Eine Analyse der Umwelt*, Arbeitspapiere 163, University of Münster, Institute for Cooperatives, 2016.
- Arts V., *Zielsetzungen und Fusionserfolg*, Public Relation, marketing itern 2_2016.
- Bagieński S., *Wartość aktywów banków spółdzielczych a ich sytuacja finansowa*, Roczniki Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich 2013, t. 100, z. 2.

Behr P., Schmidt R.H., *The German Banking System: Characteristics and Challenges*, White Paper No. 32, House of Finance, Policy Center, 2015.

Biasin M., *The German Cooperative Banks. An Economic Overview*, [w:] S. Karafolas, *Credit Cooperative Institutions in European Countries*, Springer, 2016.

Dąbkowska A., *Fuzje i przejęcia w niemieckim sektorze bankowym w latach 1997–2002*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej 2015, nr 110.

Dąbkowska A., *Struktura i rola systemu bankowego Republiki Federalnej Niemiec w gospodarce*, Roczniki Ekonomii i Zarządzania 2014, t. 6 (42), nr 2.

Detzer D., Dodig N., Evans T., Hein E., Herr H., Prante F., *The German Financial System and the Financial and Economic Crisis*, Financial and Monetary Policy Studies 2017, 45, Springer.

Flejterski S., Romiszewska I., *Niemiecki system bankowy. Wnioski dla Polski*, Twigger, Warszawa 2004.

Fröhlich U., *Die genossenschaftliche FinanzGruppe im Spannungsfeld von Digitalisierung, Regulierung und Niedrigzins*, Bundesverband der Deutschen Volksbanken und Raiffeisenbanken – BVR, 18. Januar 2016, Münster, http://www.wiwi.uni-muenster.de/06/nd/fileadmin/wpg/ws1516/material/Froehlich_Vortrag.pdf (dostęp: 10.10.2018).

Godlewski A., *Niemieckie banki przegrywiają z fintechową konkurencją*, www.obserwatorfinansowy.pl (dostęp: 21.06.2017).

Golec M., *Baza członkowska jako atrybut społecznego wymiaru działalności banków spółdzielczych w Polsce*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu 2017, nr 478.

Gostomski E., *Bankowość spółdzielcza w Niemczech: Niemiecka Finanzgruppe w systemie ochrony instytucjonalnej*, NBS, 2014/09.

Gostomski E., *Spółdzielczy sektor bankowy w Niemczech*, [w:] A. Szelągowska (red.), *Współczesna bankowość spółdzielcza*, CeDeWu, Warszawa 2011.

Gostomski E., *Zmiany strukturalne i umacnianie się pozycji konkurencyjnej banków spółdzielczych w Niemczech*, [w:] J.L. Bednarczyk, K.J. Sadurski (red.), *Banki spółdzielcze wobec wyzwania współczesnego rynku*, Instytut Naukowo-Wydawniczy Spatium, Radom 2016.

Gostomski E., *Zapowiedź fuzji niemieckich banków zrzeszających lokalne banki spółdzielcze*, NBS 2016/02.

Groeneveld H., *Governance of European Cooperative Banks: Overview, Issues and Recommendations*, Working Paper, TIAS School for Business and Society, September 2015.

Groeneveld H., *Snapshot of European Co-operative Banking 2017*, TIAS School for Business and Society, 2017.

Hackethal A., Inderst R., *Auswirkungen der Regulatorik auf kleinere und mittlere Banken am Beispiel der deutschen Genossenschaftsbanken*, Gutachten im Auftrag des Bundesverbandes der Deutschen Volksbanken und Raiffeisenbanken – BVR, 2015.

Hüfner F., *The German Banking System: Lessons from the Financial Crisis*, OECD Economics Department Working Papers, No. 788, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/5kmbm80pjkd6-en>

Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2017 r., Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa maj 2018 r.

Jovanović T., Voigt K.-I., *Die Auswirkungen der Digitalisierung auf das Geschäftsmodell der Genossenschaftsbanken*, Zeitschrift für das gesamte Genossenschaftswesen 2016, Vol. 66, Issue 2.

Jurek M., *Model biznesowy banków spółdzielczych w Polsce – ryzyko i wyzwania*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 2014, nr 347.

Kasiewicz S., Kurkliński L., *Raport na temat respektowania zasady proporcjonalności w spółdzielczym sektorze bankowym (badania 2016–2017)*, materiał powielony, Ośrodek Badań i Analiz Systemu Finansowego ALTERUM, Warszawa 2017.

Kata R., *Zmiany w mikroekonomicznym i sektorowym modelu bankowości spółdzielczej w Polsce*, Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, Roczniki Naukowe 2016, t. XVIII, zeszyt 4.

Kata R., *Efektywność ekonomiczno-finansowa banków spółdzielczych w warunkach niskich stóp procentowych*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu 2017, t. XIX, zeszyt 4.

Kil K., Miklaszewska E., *Analiza czynników wpływających na stabilność banków spółdzielczych w okresie pokryzysowym*, „Problemy Zarządzania”, vol. 13, nr 3 (55), t. 2.

Kil K., Makowiec A., *Trójfilarowy model bankowości niemieckiej i pozycja banków spółdzielczych*, [w:] L. Kurkliński, E. Miklaszewska (red. nauk.), *Modele bankowości spółdzielczej na rynku europejskim i ich ewolucja w okresie pokryzysowym. Wnioski dla Polski*, ALTERUM Ośrodek Badań i Analiz Systemu Finansowego, WIB, Warszawa 2017.

Korzeniowska A., Węclawski J., *Sektor bankowy Niemiec*, [w:] J. Cichy, B. Puszer (red. nauk.), *Sektory bankowe w Unii Europejskiej*, Prace Naukowe, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, 2016.

Kotowicz A., *Raport o sytuacji banków w 2012 r.*, UKNF, Warszawa 2013.

Kotowicz A., *Raport o sytuacji banków w 2013 r.*, UKNF, Warszawa 2014.

Kotowicz A., *Raport o sytuacji banków w 2014 r.*, UKNF, Warszawa 2014.

Kotowicz A., *Raport o sytuacji banków w 2017 r.*, UKNF, Warszawa 2018.

Kulawik J., *Bankowość spółdzielcza w Niemczech*, „Bank” 1997, nr 3.

Kurkliński L. oraz zespół ALTERUM, *Wyzwania bankowości spółdzielczej w Polsce. Szanse i zagrożenia, prezentacja*, Ośrodek Badań i Analiz Systemu Finansowego, Warszawski Instytut Bankowości, Józefów 2018.

Lepczyński B., *Perspektywy bankowości spółdzielczej, prezentacja wygłoszona podczas konferencji pt. Banki spółdzielcze w nowym otoczeniu społeczno-gospodarczym, 24–25 maja 2018 r.*, NBP, Kraków.

Maurer T., *Erfolgsfaktoren von Genossenschaftsbanken: Eine Analyse auf Basis von Jahresabschlüssen und regionalen Wirtschaftsdaten*, Springer Gabler, 2016.

Mayer M., *Dividendenpolitik der Volks- und Raiffeisenbanken. Eine Analyse im Zuge der Niedrigzinspolitik der Europäischen Zentralbank*, Springer Gabler, 2018.

Meyer M., *Analyse der quantitativen Entwicklung der Dividendenpolitik der Volks- und Raiffeisenbanken in Deutschland im Zuge der Niedrigzinspolitik der Europäischen Zentralbank*, CWG-Dialog 02/18.

Modele bankowości spółdzielczej na rynku europejskim i ich ewolucja w okresie pokryzysowym. Wnioski dla Polski, pr. zb. pod red. nauk. L. Kurklińskiego, E. Miklaszewskiej, ALTERUM Ośrodek Badań i Analiz Systemu Finansowego, WIB, Warszawa 2017.

Non-performing loans in the Banking Union. Stocktaking and challenges, European Parliament, 2018

Porównanie wybranych elementów polskiego systemu płatniczego z systemami innych krajów Unii Europejskiej za 2016 r., Narodowy Bank Polski, Warszawa grudzień 2017 r.

Report roczny 2017, Europejski Bank Centralny.

Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2016 r., NBP, Warszawa 2017.

Schätzle D., *Impacts of Basel III capital regulation to German co-operative banks An empirical analysis based on a balance sheet simulation*, https://v3.globalcube.net/clients/each/content/medias/publications/research/Young_Researchers_Award/2nd_Young_researchers_award/Schaetzle_Dominik_Impacts_of_Basel_III_capital_regulation_to_German_co-operative_banks.pdf

Schmidt R., *Passt das deutsche Dreisäulensystem in eine zunehmend harmonisierte Bankenstruktur für Europa?* „SAFE Policy Letter“ No. 65.

Semder H., Heinrich B., *Cooperative Banking Sector Germany*, RatingsDirect, S&P Global Rating, February 2018.

Siudek T., *Systemy bankowości spółdzielczej w wybranych krajach Unii Europejskiej*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej 2007, nr 63.

Syntetyczna informacja o podziale zysku wypracowanego przez banki spółdzielcze w 2017 r., Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2018.

Szambelańczyk J., *Rola Banku Zrzeszającego po utworzeniu Zrzeszeniowego Systemu Ochrony Instytucjonalnej*, „Bank Spółdzielczy” nr 2/585, cyt. za: <https://bs.net.pl/wokol-sektora-finansowego/rola-banku-zrzeszajacego-po-utworzeniu-zrzeszeniowego-systemu-ochrony>.

The performance of German credit institutions in 2016, „Monthly Report” September 2017.

Unijne wsparcie dla młodych rolników powinno być lepiej ukierunkowane tak, aby zapewniło rzeczywisty wkład w wymianę pokoleń, sprawozdanie specjalne, Europejski Trybunał Obrachunkowy, nr 10, 2017.

Artykuły prasowe

Kunz A., *So viel Rendite bringen Genossenschaften*, <https://www.welt.de/finanzen/geldanlage/article120011245/So-viel-Rendite-bringen-Genossenschaften.html>

Studie: Sparkassen und Genossenschaftsbanken nehmen FinTechs nicht als Bedrohung wahr, <https://www.it-finanzmagazin.de/studie-sparkassen-und-genossenschaftsbanken-nehmen-fintech-nicht-als-bedrohung-wahr-58799/>

Dokumenty prawne

Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, Dz. U. z 2018 r. poz. 613.

Materiały internetowe

https://www.bvr.de/jahresberichte/2017_jahresbericht_3.html#geschaefsentwicklung-2017-2 (dostęp: 25.09.2018).

DZ Bank, Corporate presentation, www.dzbank.pl (dostęp: 29.10.2018).

<https://www.destatis.de/DE/ZahlenFakten/Wirtschaftsbereiche/LandForstwirtschaftFischerei/LandwirtschaftlicheBetriebe/Tabellen/BetriebsgroessenstrukturLandwirtschaftlicheBetriebe.html> (dostęp: 10.10.2018).

http://v3.globalcube.net/clients/each/content/medias/key_figures/final_eacb-tias_2016_key_statistics.pdf (dostęp: 10.10.2018).

<https://www.it-finanzmagazin.de/studie-sparkassen-und-genossenschaftsbanken-nehmen-fintech-nicht-als-bedrohung-wahr-58799/> (dostęp: 10.10.2018).

https://www.bvr.de/jahresberichte/2017_jahresbericht_3.html#c-ergebnisse-2017 (dostęp: 29.10.2018).

https://www.bvr.de/jahresberichte/2015_jahresbericht_3.html#c-ergebnisse-2015 (dostęp: 29.10.2018).

Aleksandra Jurkowska*

Uwarunkowania regulacyjne prowadzenia działalności przez banki spółdzielcze w Polsce

Streszczenie

Globalny kryzys finansowy oddziaływał na polskie banki spółdzielcze jedynie w sposób pośredni, jednak po kryzysie sytuacja banków spółdzielczych zaczęła się pogarszać. Na taki stan rzeczy wpływ miały liczne zmiany zachodzące w otoczeniu makroekonomicznym i regulacyjnym. Cele artykułu to prezentacja uwarunkowań regulacyjnych prowadzenia działalności przez banki spółdzielcze w Polsce oraz próba określenia wpływu najbardziej istotnych pokryzysowych regulacji unijnych i krajowych na pozycję konkurencyjną i kierunki ewolucji modelu organizacyjnego rodzimego sektora bankowości spółdzielczej. Analizą objęto wybrane akty unijne i krajowe (pakiet CRDIV/CRR, dyrektywy w sprawie DGS i BRR, PSD2, wewnętrzne przepisy podatkowe). Na podstawie przeprowadzonych analiz sformułowano trzy wnioski: 1) w dotychczasowych rozwiązaniach regulacyjnych przywileje przewidziano głównie dla członków IPS, natomiast w ograniczonym stopniu zastosowano w nich regułę proporcjonalności, 2) przywileje regulacyjne sprawiają, że ewolucja modelu organizacyjnego sektora bankowości spółdzielczej w Polsce w kierunku IPS wydaje się nieunikniona, 3) kooperacja z fintechami i wspólne (np. na poziomie IPS) wejście w segment innowacji technologicznych może przyczynić się do rozbudowania oferty i zwiększenia konkurencyjności polskich banków spółdzielczych.

Słowa kluczowe: bankowość spółdzielcza, instytucjonalne systemy ochrony, pozycja konkurencyjna banków spółdzielczych, regulacje pokryzysowe, zasada proporcjonalności

Regulatory Prerequisites for Operation Cooperative Banks in Poland in the Post-Crisis Period

Abstract

Even though the Polish cooperative banks were affected by the global crisis only indirectly, yet after the crisis their condition has begun to deteriorate. This was the result of numerous changes taking place within the macroeconomic and regulatory environment. This paper is

---

* Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

to present the regulatory prerequisites for operation of cooperative banks in Poland in the post crisis period, and to define the impact of crucial post-crisis regulations passed by the EU and the domestic bodies on the competitive position, and the directions in which the organizational model of domestic cooperative banking was to evolve.

The analysis comprised of selected EU and domestic legal acts (CRDIV/CRR package, the directives for DGS and BRR, PSD2, and internal tax regulations). Three conclusions were formulated on the basis of the conducted analysis: 1) the regulatory solutions to date envisaged privileges mainly for IPS members, whilst the proportionality principle was applied to a limited extent, 2) regulatory privileges make the evolution of the Polish cooperative banking organizational model towards IPS imminent, 3) cooperation with fintechs and joint (eg at the IPS level) entry into the segment of technological innovations may contribute to the expansion of the product offering and increasing the competitiveness of Polish cooperative banks.

Key words: cooperative banking, institutional protection schemes, competitive position of cooperative banks, post-crisis regulations, proportionality principle

Wstęp

Globalny kryzys finansowy, do jakiego doszło w latach 2008–2009, oddziaływał na polskie banki spółdzielcze jedynie pośrednio. Brak silniejszych powiązań z rynkiem międzybankowym, skoncentrowanie działalności na przyjmowaniu depozytów i udzielanie kredytów lokalnym klientom okazały się atutami pozwalającymi na poprawę dochodowości aktywów i kapitałów własnych oraz poprawę stopnia wypłacalności tego sektora¹. Po kryzysie sytuacja banków spółdzielczych zaczęła się pogarszać – znacząco spadły ich wyniki finansowe, a wskaźniki efektywności utrzymywały się na poziomach niższych niż w całym sektorze bankowym. W 2015 r. upadł Spółdzielczy Bank Rzemiosła i Rolnictwa w Wołominie (SBRzR; był to pierwszy upadek banku w Polsce od 2001 r.²), natomiast BS w Lesznowoli, w konsekwencji problemów finansowych, został przejęty przez SGB-Bank. W 2016 r. w stan upadłości postawiono Bank Spółdzielczy w Nadarzynie. Niekorzystne tendencje zaczęły być dostrzegalne w chwili, kiedy kraje zjednoczonej Europy doświadczały szoku regulacyjnego związanego z implementacją Bazylei III oraz aktów prawnych mających na celu wzmocnienie systemu finansowego UE i ochronę przed ryzykiem systemowym. Cele artykułu to prezentacja uwarunkowań regulacyjnych prowadzenia działalności przez banki spółdzielcze w Polsce oraz próba określenia wpływu najbardziej istotnych pokryzysowych regulacji unijnych i krajowych na pozycję konkurencyjną i kierunki ewolucji modelu organizacyjnego rodzimego sektora bankowości spółdzielczej. Analizą objęto lata 2011–2017, chyba że brak dostępu do danych zdecydował o wykorzystaniu źródeł wtórnych, w których odmiennie ustalono ramy czasowe. Rozważania zasadnicze podzielono na trzy obszary tematycz-

¹ S. Kozak, *Stabilność i dochodowość banków spółdzielczych w Polsce w czasie kryzysu rynków finansowych*, „Zeszyty Naukowe – Polityki Europejskie, Finanse i Marketing”, Nr 4 (53), 2010, s. 252.

² Por. *Poczet upadłych banków polskich*, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Poczet-upadlych-bankow-polskich-Infografika-7482432.html> (dostęp: 12.05.2018).

ne: założenia wybranych pokryzysowych regulacji unijnych (pakiet CRDIV/CRR, dyrektywy w sprawie DGS i BRR, PSD2); wpływ aktów unijnych oraz wybranych regulacji wewnętrznych na funkcjonowanie sektora polskich banków spółdzielczych; systemy ochrony instytucjonalnej tworzone przez polskie banki spółdzielcze oraz problemy dotyczące potencjalnego utworzenia zrzeszenia zintegrowanego wokół Polskiego Banku Apeksowego. Artykuł kończy podsumowanie, w którym sformułowano wnioski wyciągnięte na podstawie przeprowadzonych analiz.

1. Przegląd regulacji unijnych

1.1. Pakiet CRDIV/CRR

CRDIV³/CRR⁴ to pakiet regulacyjny wdrażający do ustawodawstwa unijnego postanowienia Bazylei III (Trzecia Umowa Kapitałowa; Bazylea III⁵), którego przepisy w zasadniczej części stały się już obowiązującym standardem, jednak w całości wejdą w życie 1 stycznia 2019 r. W ramach pakietu wprowadzono zmiany w dwóch głównych obszarach determinujących bezpieczeństwo banków: pierwszy to adekwatność kapitałowa (podniesienie współczynnika wypłacalności, zmiany definicyjne funduszy własnych), drugi – płynność i ryzyko płynności (wprowadzenie norm stymulujących stabilne finansowanie). Rozwiązania przyjęte w pakiecie CRDIV/CRR oznaczają dla wszystkich banków dodatkowe obowiązki sprawozdawcze i administracyjne. Pierwsze wynikają z konieczności przekazywania właściwym organom nadzorczym stosownych informacji dotyczących ekspozycji na poszczególne typy ryzyka. Rozporządzenie CRR i wydane na jego podstawie standardy techniczne⁶ określają jednolity zakres danych przekazywanych do właściwych organów nadzoru. Obecna sprawozdawczość bankowa wykorzystuje trzy standardy: COREP (sprawozdawczość ostrożnościowa), FINREP (sprawozdawczość finansowa) oraz LE (Large Exposures – duże zaangażowania banków). Nowe obowiązki

³ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi, zmieniająca dyrektywę 2002/87/WE i uchylająca dyrektywy 2006/48/WE i 2006/49/WE, Dz.Urz. UE z dnia 27 czerwca 2013 r. L 176/338-436.

⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych, zmieniające rozporządzenie (UE) nr 648/2012, Dz.Urz. UE z dnia 27 czerwca 2013 r. L 176/1-337.

⁵ Składają się na nią dokumenty: *Basel III: A Global Regulatory Framework for More Resilient Banks and Banking Systems*, Basel Committee on Banking Supervision, Bank for International Settlements, December 2010 oraz *Basel III: International Framework for Liquidity Risk Measurement, Standards and Monitoring*, Basel Committee on Banking Supervision, Bank for International Settlements, December 2010.

⁶ Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 680/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 r. ustanawiające wykonawcze standardy techniczne dotyczące sprawozdawczości nadzorczej instytucji zgodnie z rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013, Dz.Urz. UE z dnia 28 czerwca 2014 r., L 191/1-1861.

administracyjne to głównie dodatkowe ujawnienia⁷ oraz korekta polityki wynagrodzeń osób zarządzających (w tym podział wynagrodzenia na część stałą i zmienną), które mogą wpływać na profil ryzyka danej instytucji⁸.

W przypadku banków spółdzielczych kluczowe znaczenie mają postanowienia pakietu dotyczące zmian konstrukcyjnych współczynnika wypłacalności, a także warunków zaliczania przez instytucje kredytowe instrumentów kapitałowych do funduszu podstawowego Tier 1. Zmiany zasad kalkulacji współczynnika adekwatności kapitałowej polegają m.in. na podniesieniu jego wartości granicznych poprzez wprowadzenie do licznika buforów zapobiegających procykliczności, tj. dodatkowego, stałego bufora zabezpieczającego (Capital Conservation Buffer) o wartości 2,5%⁹ oraz bufora antycyklicznego (Counter-cyclical Buffer) o wartości 0–2,5%¹⁰ (ze względu na wymienione bufory minimalna wartość współczynnika wypłacalności może wynieść nawet 13%). Jednocześnie zapisy CRDIV/CRR ograniczają możliwości zaliczania udziałów członkowskich do funduszu podstawowego, przewidując następujące warunki takiego zaliczenia¹¹:

- instrumenty muszą być emitowane bezpośrednio przez instytucję po wcześniejszym wydaniu zgody przez właścicieli instytucji lub, jeżeli jest to dozwolone, na mocy mającego zastosowanie prawa krajowego, przez organ zarządzający instytucji,
- instrumenty muszą być opłacone, a ich zakup nie może być finansowany bezpośrednio ani pośrednio przez instytucję,
- instrumenty muszą być klasyfikowane jako kapitał w rozumieniu odpowiednich standardów rachunkowości,
- instrumenty muszą być wyraźnie i oddzielnie ujawnione w bilansie w sprawozdaniu finansowym instytucji,
- instrumenty muszą być wieczyste,
- kwota główna instrumentów nie może zostać zmniejszona ani spłacona, z wyjątkiem: 1) likwidacji instytucji; 2) uznaniowego odkupu instrumentów lub zastosowania innych uznaniowych środków obniżenia kapitału, jeśli instytucja uzyskała uprzednie zezwolenie właściwego organu.

Zmiany w obszarze obowiązujących standardów płynnościowych przewidziane pakietem CRDIV/CRR to głównie wprowadzenie wskaźników płynności krótkoterminowej (LCR) i strukturalnej (NSFR). Celem wprowadzenia normy LCR jest m.in. taka przebudowa struktur bilansów banków, aby w okresie napięć płynnościowych nie dochodziło do zbyt dużego obciążenia banku centralnego. Zadaniem normy NSFR jest zmiana struktury finansowania banków z opartej na krótkoterminowym rynku hurtowym na depozyty średnio- i długoterminowe oraz długoterminowe papiery dłużne, instrumenty *quasi*-kapitałowe i kapitały własne. Na mocy rozporządzenia

⁷ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013..., *op. cit.*, art. s. 435–451.

⁸ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE..., *op. cit.*, art. 92–95.

⁹ *Ibidem*, art. 129.

¹⁰ *Ibidem*, art. 130.

¹¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013..., *op. cit.*, art. 28.

delegowanego Komisji (UE) 2015/61¹², od 1 stycznia 2018 instytucje kredytowe powinny utrzymywać wskaźnik LCR na poziomie 100% (wcześniej obowiązywały następujące wskaźniki: od 1 października 2015 – 60%, od 1 stycznia 2016 – 70%, od 1 stycznia 2017 – 80%). Zgodnie z ostatnią umową bazylejską do 1 stycznia 2018 r. powinno zakończyć się wdrażanie standardu NSFR¹³. Rozporządzenie CRR nie określiło jednak minimalnych poziomów tego wskaźnika ani dat jego wdrożenia, i według stanu na koniec kwietnia 2018 r. nie był to jeszcze standard obowiązujący w krajach UE. Problem zmiany podejścia do źródeł finansowania dotyczy zarówno banki spółdzielcze jak i zrzeszające, ponieważ po zmianie przepisów banki spółdzielcze nie mogą już zaliczać lokat składanych w bankach zrzeszających do aktywów płynnych¹⁴, natomiast jedne i drugie podmioty muszą przyporządkować wysokie wagi odpływu środkom pochodzącym z rynku hurtowego (dla środków pozyskanych z rynku międzybankowego waga odpływu wynosi 100%)¹⁵.

W odniesieniu do wymogów sprawozdawczych, zarówno w rozporządzeniu CRR¹⁶ jak i standardach technicznych¹⁷, podkreślono konieczność uwzględnienia przez odpowiednie władze nadzorcze charakteru i złożoności działań instytucji (rozmiary portfela handlowego i bankowego, metody stosowane w zakresie szacowania ryzyka kredytowego) przy egzekwowaniu obowiązku raportowania oraz możliwość zastosowania ilościowych progów istotności przy wprowadzaniu poszczególnych wzorów sprawozdawczych. Chociaż dla małych podmiotów oznacza to mniej skomplikowane procedury, przedstawiciele środowiska banków spółdzielczych wielokrotnie podkreślali nadmierne obciążenie kosztami administracyjnymi w tym zakresie.

W rozwiązywaniu problemów związanych z wypełnieniem przez banki spółdzielcze norm adekwatności kapitałowej i norm płynnościowych może pomóc uczestnictwo w przewidzianym przez CRR systemie ochrony instytucjonalnej (*Institutional Protection Scheme*, IPS)¹⁸, stanowiącym umowne lub ustawowe uzgodnienie w sprawie odpowiedzialności, które chroni instytucje członkowskie, a w szczególności gwarantuje ich płynność i wypłacalność w celu uniknięcia upadłości. System zakłada ścisłe powiązania między członkami zrzeszeń, polegające na wzajemnym gwarantowaniu płynności i wypłacalności przez jego uczestników. Pewne ulgi – zarówno w odniesieniu do wymogów ostrożnościowych, jak i wymogów sprawozdawczych

¹² Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2015/61 z dnia 10 października 2014 r. uzupełniające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 w odniesieniu do wymogu pokrycia wpływów netto dla instytucji kredytowych, Dz.Urz. UE z dnia 17 stycznia 2014 r. L 11/1–36.

¹³ *Basel III: The Net Stable Funding Ratio*, Bank for International Settlements, October 2014, s. 2.

¹⁴ https://www.knf.gov.pl/crd/pakiet_crd4_banki_spoldzielcze.html (dostęp: 19.02.2017).

¹⁵ Por. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013..., *op. cit.*, art. 420–424 oraz Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2015/61..., *op. cit.*, art. 23–31.

¹⁶ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013..., *op. cit.*, art. 99 ust. 5.

¹⁷ Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 680/2014..., *op. cit.*, słowo wstępne.

¹⁸ Por. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013..., *op. cit.*, art. 113 ust. 7. We wskazanym artykule sprecyzowano również wymogi stawiane przed instytucjami ubiegającymi się o przyznanie statusu IPS.

– powinna także przynieść spodziewana nowelizacja pakietu CRDIV/CRR¹⁹. Propozycje zmian przedstawione w listopadzie 2016 r. przez Komisję Europejską, a także sporządzony w toku dyskusji nad zmianami raportu Simona, zawierają m.in. definicję małego banku (podmiot o aktywach niższych niż 1,5 mld EUR) oraz przewidują dla takiego podmiotu uproszczone zasady raportowania i uproszczone zasady wyznaczania normy płynności długoterminowej²⁰.

1.2. Dyrektywy w sprawie DGS oraz BRR

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/49/UE²¹ dotycząca zasad gwarantowania depozytów (Deposit Guarantee Schemes, DGS) weszła w życie 2 lipca 2014 r. (część postanowień zaczęła obowiązywać 4 lipca 2015 r.). Państwa członkowskie zostały zobligowane do wprowadzenia w życie aktów ustawowych, administracyjnych i wykonawczych niezbędnych do jej stosowania do 3 lipca 2015 r. lub do 3 lipca 2016 r. Dyrektywa zasadniczo zwiększa ochronę oszczędności deponentów, a jej główne postanowienia to: 1) utrzymanie kwot gwarancyjnych na poziomie 100 000 euro, 2) uproszczenie i harmonizacja ustaleń dotyczących gwarancji wypłaty, 3) skrócenie terminu wypłaty, 4) zharmonizowanie metod finansowania systemów gwarancji depozytów *ex ante* (dyrektywa dopuszcza też wprowadzenie składek *ex post*), 5) możliwość udzielania pożyczek pomiędzy systemami gwarantowania depozytów na zasadzie dobrowolności. Według przepisów aktu, do 3 lipca 2024 r. dostępne środki finansowe systemu gwarancji depozytów powinny wynosić co najmniej 0,8% ogólnej kwoty depozytów gwarantowanych. Z punktu widzenia banków spółdzielczych najbardziej istotnym elementem nowego DGS jest sposób kalkulacji składek finansujących systemy gwarancyjne. Dyrektywa i wydane na jej podstawie wytyczne EBA za podstawę kalkulacji składek przyjmują kwotę gwarantowanych depozytów i stopień (wagę) ryzyka, na jakie narażony jest dany członek systemu (instytucja kredytowa)²². Ryzyko to szacowane jest z uwzględnieniem

¹⁹ Por. *Wniosek. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniająca dyrektywę 2013/36/UE w odniesieniu do podmiotów wyłączonych, finansowych spółek holdingowych, finansowych spółek holdingowych o działalności mieszanej, wynagrodzeń, środków i uprawnień nadzorczych oraz środków ochrony kapitału*, Komisja Europejska, Bruksela dnia 23.11.2016, COM(2016) 854 final, 2016/0364 (COD) oraz *Wniosek. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniające rozporządzenie (UE) nr 575/2013 w odniesieniu do wskaźnika dźwigni, wskaźnika stabilnego finansowania netto, wymogów w zakresie funduszy własnych i zobowiązań kwalifikowalnych, ryzyka kredytowego kontrahenta, ryzyka rynkowego, ekspozycji wobec kontrahentów centralnych, ekspozycji wobec przedsiębiorstw zbiorowego inwestowania, dużych ekspozycji, wymogów w zakresie sprawozdawczości i ujawniania informacji oraz zmieniające rozporządzenie (UE) nr 648/2012*, Komisja Europejska, Bruksela 23.11.2016, COM(2016) 850 final, 2016/0360 (COD).

²⁰ Szerzej: M. Zygierevicz, *Prawo: Proporcjonalność w CRDIV/CRR*, „Nowoczesny Bank Spółdzielczy”, 02/2018.

²¹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/49/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie systemu gwarancji depozytów, Dz.Urz. UE z 12 czerwca 2014 r., L 173/149–178.

²² *Ibidem*, art. 4 ust. 2 i art. 13 ust. 1.

poziomu kapitału, płynności i sposobu finansowania, jakości aktywów, modelu prowadzenia działalności i zarządzania oraz potencjalnych strat dla całego systemu gwarancji.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/59/EU²³ (Bank Recovery and Resolution Directive, BRRD) określa zasady powoływania krajowych mechanizmów restrukturyzacji oraz uporządkowanej likwidacji. Weszła w życie 22 czerwca 2014 r., a państwa członkowskie zostały zobowiązane do wydania odpowiednich aktów ustawowych, administracyjnych i wykonawczych do 31 grudnia 2014 r., z mocą obowiązującą od 1 stycznia 2015 r. (z pewnymi wyjątkami). Na podstawie przepisów BRRD, z uczestnictwem w krajowych mechanizmach restrukturyzacji oraz uporządkowanej likwidacji związane są m.in. obciążenia z tytułu składek zasilających odpowiednie fundusze tworzone na szczeblu krajowym, konieczność sporządzania planów naprawy, a także planów restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji oraz konieczność spełnienia minimalnego wymogu w zakresie funduszy własnych i zobowiązań kwalifikowalnych (*minimum requirement for own funds and eligible liabilities*, MREL). Składki dostosowywane są do profilu ryzyka każdej instytucji. Szczegóły sposobu naliczania składek podstawowych i ich korygowania o ryzyko określa rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2015/63²⁴. Przewiduje ono korektę składek podstawowych (wyznaczanych na podstawie zobowiązań pomniejszych o fundusze własne i sumę depozytów gwarantowanych) o takie elementy ryzyka, jak: ekspozycja na ryzyko, stabilność i dywersyfikacja źródeł finansowania, znaczenie instytucji dla stabilności systemu finansowego lub gospodarki, dodatkowe wskaźniki ryzyka określone przez organ ds. restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji. Ostateczny wymiar składki to składka podstawowa pomnożona przez wskaźnik dodatkowej korekty ryzyka mieszczący się w przedziale 0,8–1,5 (algorytm wyznaczania wskaźnika korygującego znajduje się w rozporządzeniu). Prócz standardowych rozwiązań w rozporządzeniu delegowanym przewidziano możliwość poboru składek ryczałtowych (od 1 do 50 tys. euro w zależności od wielkości podmiotu) od małych instytucji, których zobowiązania ogółem pomniejszone o fundusze własne i depozyty gwarantowane nie przekraczają 300 mln euro i których aktywa ogółem wynoszą mniej niż 1 mld euro²⁵ (por. tabela 1).

²³ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/59/EU z dnia 15 maja 2014 r. ustanawiająca ramy na potrzeby prowadzenia działań naprawczych oraz restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji w odniesieniu do instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych oraz zmieniająca dyrektywę Rady 82/891/EWG i dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2001/24/WE, 2002/47/WE, 2004/25/WE, 2005/56/WE, 2007/36/WE, 2011/35/UE, 2012/30/UE i 2013/36/EU oraz rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1093/2010 i (UE) nr 648/2012, Dz.Urz. UE z dnia 12 czerwca 2014 r. L173/190–348.

²⁴ Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2015/63 z dnia 21 października 2014 r. uzupełniające dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/59/EU w odniesieniu do składek *ex ante* wnoszonych na rzecz mechanizmów finansowania restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji, Dz.Urz. UE z dnia 17 stycznia 2015 r. L 11/44–64.

²⁵ *Ibidem*, art. 10.

Tabela 1. Progi składek ryczałtowych dla małych instytucji określone przez rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2015/63 (w euro)

Wartość zobowiązań pomniejszonych o fundusze własne i zobowiązania gwarantowane instytucji zobowiązanej do zapłaty składki	Wartość aktywów instytucji zobowiązanej do zapłaty składki	Wartość rocznej składki ryczałtowej ^{a)}
Więcej niż 50 000 000	mniej niż 1 000 000 000	1000
Powyżej 50 000 000, ale nie więcej niż 100 000 000	mniej niż 1 000 000 000	2000
Powyżej 100 000 000, ale nie więcej niż 150 000 000	mniej niż 1 000 000 000	7000
Powyżej 150 000 000, ale nie więcej niż 200 000 000	mniej niż 1 000 000 000	15 000
Powyżej 200 000 000, ale nie więcej niż 250 000 000	mniej niż 1 000 000 000	26 000
Powyżej 250 000 000, ale nie więcej niż 300 000 000	mniej niż 1 000 000 000	50 000

^{a)} Jeżeli instytucja przedstawi wystarczające dowody, że kwota ryczałtowa jest wyższa niż składka wyznaczona w normalnym trybie, organ do spraw restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji stosuje niższą kwotę.

Źródło: Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2015/63 z dnia 21 października 2014 r. uzupełniające dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/59/UE w odniesieniu do składek *ex ante* wnoszonych na rzecz mechanizmów finansowania restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji, Dz.Urz. UE z dnia 17 stycznia 2015 r. L 11/44–64, art. 10.

Do 1 stycznia 2024 r. państwa członkowskie mogą także zezwolić instytucjom, których całkowita wartość aktywów nie przekracza 3 000 000 000 euro, aby zapłaciły kwotę ryczałtową w wysokości 50 000 euro za pierwsze 300 000 000 euro całkowitych zobowiązań, pomniejszonych o fundusze własne i depozyty gwarantowane²⁶.

Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) przewiduje pewne ulgi dla członków IPS: w ich przypadku z podstawy naliczania składek wyłączane są zobowiązania zaciągnięte na podstawie umowy zawartej z inną instytucją, która jest członkiem tego samego IPS, zmniejszeniu ulega także ekspozycja na dodatkowe czynniki ryzyka (uwzględniana w pozycji „dodatkowe wskaźniki ryzyka określone przez organ ds. restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji”)²⁷.

²⁶ *Ibidem*, art. 20 ust. 5.

²⁷ *Ibidem*, art. 5 st.1 lit. b), art. 6 ust. 5 lit. b) oraz Załącznik I.

MREL jest obliczany jako relacja funduszy własnych i zobowiązań kwalifikowalnych do łącznych zobowiązań i funduszy własnych instytucji²⁸. Zobowiązania kwalifikowalne (*eligible liabilities, bail-in-able liabilities*) to zobowiązania lub instrumenty kapitałowe niezaliczane do instrumentów w kapitale podstawowym Tier 1 ani instrumentów dodatkowych w Tier 1 lub Tier 2, które nie są wyłączone z procedury umorzenia lub konwersji długu. Instrumenty zaliczane do zobowiązań kwalifikowanych muszą spełniać określone warunki²⁹:

- muszą to być instrumenty wyemitowane i w pełni opłacone,
- wynikające z nich zobowiązanie nie może być należne samej instytucji, nie może być przez nią zabezpieczone ani gwarantowane,
- nabycie instrumentu nie może być finansowane bezpośrednio lub pośrednio przez instytucję kredytową ani firmę inwestycyjną,
- rezydualny termin zapadalności zobowiązania nie może być krótszy niż rok,
- zobowiązanie nie może wynikać z instrumentu pochodnego,
- zobowiązanie nie może wynikać z depozytu, który ma uprzywilejowaną pozycję w krajowej hierarchii roszczeń w postępowaniu upadłościowym.

W maju 2016 r. Komisja opublikowała regulacyjne standardy techniczne dotyczące zasad ustalania wspomnianego wymogu przez krajowe organy ds. restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji³⁰, zezwalając tym organom na wprowadzenie okresów przejściowych niezbędnych na dostosowania struktur bilansów podmiotów objętych MREL. Według przyjętych standardów kwota MREL powinna być tak skalulowana, by w przypadku restrukturyzacji umorzenie lub konwersja zobowiązań kwalifikowalnych pozwalała na przywrócenie zdolności danej instytucji do spełniania odpowiednich wymogów kapitałowych przewidzianych pakietem CRDIV/CRR i zaufania rynkowego, przy uwzględnieniu modelu biznesowego, modelu finansowania i profilu ryzyka. Metodyka ustalona przez Komisję pozwala przypuszczać, że w przypadku banków spółdzielczych kwota zobowiązań kwalifikowalnych nie powinna być wyższa niż suma podstawowych wymogów kapitałowych; w niektórych przypadkach może ona być równa zero (jeżeli organ ds. restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji stwierdzi, że likwidacja instytucji w ramach zwykłego postępowania upadłościowego jest wykonalna oraz wiarygodna i nie ma dodatkowych przesłanek do ustalenia kwoty potencjalnego dokapitalizowania³¹).

W listopadzie 2016 r. Komisja Europejska przedstawiła projekt zmian do BRRD, przyjęty przez Parlament Europejski i Radę w grudniu 2017 r.³² (BRRD2). Nowa dy-

²⁸ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/59/EU..., *op. cit.*, art. 45 ust. 1.

²⁹ *Ibidem.*, art. 45 ust. 4.

³⁰ Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2016/1450 z dnia 23 maja 2016 r. uzupełniające dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/59/UE w odniesieniu do regulacyjnych standardów technicznych określających kryteria dotyczące metody ustalania wysokości minimalnego wymogu w zakresie funduszy własnych i zobowiązań kwalifikowalnych, Dz.Urz. UE z dnia 3 września 2016 r. L 237/1-9.

³¹ *Ibidem.*, art. 2 ust. 2.

³² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/2399 z dnia 12 grudnia 2017 r. zmieniająca dyrektywę 2014/59/UE w odniesieniu do stopnia uprzywilejowania niezabezpieczonych instrumen-

rektywa przewiduje m.in. dostosowanie MREL do standardu TLAC³³ oraz – w celu zwiększenia prawidłowej wykonalności instrumentu *bail-in* – wprowadza nową kategorię długu głównego niezabezpieczonego (*non-preferred senior debt*), emitowanego dla wypełnienia obowiązku MREL, dla której przewidziano odrębne miejsce w hierarchii zobowiązań w standardowej procedurze upadłościowej (powyżej długu podporządkowanego i poniżej długu uprzywilejowanego)³⁴. Jedną z przyczyn wprowadzenia odrębnej kategorii długu było dotychczasowe jednolite traktowanie wiarytelności z tytułu różnego rodzaju instrumentów w dyrektywie (podlegających oraz niepodlegających umorzeniu lub konwersji), co mogło prowadzić do gorszego traktowania niektórych wierzycieli w procedurze *bail-in* niż w zwykłym postępowaniu upadłościowym.

1.3. PSD2

Znajdująca się w fazie implementacji dyrektywa PSD2 (Payment Services Directive)³⁵ ma doprowadzić do obniżenia kosztów przeprowadzania transakcji (m.in. przez wprowadzenie zakazu pobierania dodatkowych opłat za płatności konsumencką kartą płatniczą, standaryzację płatności, wykorzystanie nowych technologii i dopuszczenie nowych podmiotów do świadczenia pewnych kategorii usług płatniczych), podnieść bezpieczeństwo transakcji (m.in. poprzez dodatkowe procedury uwierzytelniające) oraz zwiększyć ochronę klientów (m.in. przez obniże-

---

tów dłużnych w hierarchii roszczeń w postępowaniu upadłościowym, Dz.Urz. UE z dnia 27 grudnia 2017 r., L 345/96–101.

³³ Podstawowe ustalenia dotyczące TLAC, po konsultacjach z Komitetem Bazylejskim, zostały opublikowane przez Radę Stabilności Finansowej 9 listopada 2015 r. Ustalenia te przyjęto tydzień później na szczycie G-20 w Turcji (por. *Zasady dotyczące zdolności do pokrywania strat i dokapitalizowania banków o globalnym znaczeniu systemowym objętych procedurą restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji. Podstawowe ustalenia dotyczące całkowitej zdolności do pokrycia strat (Principles on Loss-absorbing and Recapitalisation Capacity of Globally Systemically Important Banks (G-SIBs) in Resolution, Total Loss-absorbing Capacity (TLAC) Term sheet*), Rada Stabilności Finansowej, 9.11.2015). Standard TLAC, stanowiący uzupełnienie III Bazylejskiej Umowy Kapitałowej, został opublikowany przez Komitet Bazylejski w październiku 2016 r. (por. *Standard TLAC holdings. Amendments to the Basel III standard on the definition of capital*, Basel Committee on Banking Supervision, BIS, 2016, <https://www.bis.org/bcbs/publ/d387.pdf> (dostęp: 09.12.2017)). Ze względu na to, że w pierwotnej wersji standard TLAC stanowił odpowiednik wymogu MREL i znajdował zastosowanie tylko w odniesieniu do G-SIBs, natomiast wymóg MREL dotyczy wszystkich banków Unii, G-SIBs podlegałyby i standardowi TLAC i MREL. Zrodziło to konieczność wypracowania ujednoczonego podejścia do obydwu standardów. Szerzej na temat standardu TLAC: A. Dobrzańska, J. Michalewicz, *Pokryzysowe regulacje w zakresie systemowo ważnych banków. Koniec problemu TBTF?*, „Bezpieczny Bank” 2017, 1 (66), s. 53 i 54.

³⁴ Szerzej: J. Ramotowski, *MREL będzie wyzwaniem dla banków i regulatorów*, „Obserwator Finansowy”, 10.01.2018, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/bankowosc/mrel-bedzie-wyzwanie-m-dla-bankow-i-regulatorow/> (dostęp: 10.05.2018).

³⁵ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2366 z dnia 25 listopada 2015 r. w sprawie usług płatniczych w ramach rynku wewnętrznego, zmieniająca dyrektywy 2002/65/WE, 2009/110/WE, 2013/36/UE i rozporządzenie (UE) nr 1093/2010 oraz uchylająca dyrektywę 2007/64/WE, Dz.Urz. UE z dnia 23 grudnia 2015 r. L 337/35–127.

nie prognozy partycypacji płatnika w stratach spowodowanych nieautoryzowanymi transakcjami ze 150 euro do 50 euro). Do najważniejszych zmian wprowadzonych przez dyrektywę można zaliczyć wprowadzenie nowej kategorii dostawców usług płatniczych (Third Party Payment Service Provider; TPP), którzy będą mogli świadczyć dwa nowe rodzaje usług płatniczych. Pierwszy to usługa inicjowania płatności (Payment Initiation Service; PIS)³⁶, drugi to usługa dostępu do informacji o rachunku (Account Information Service; AIS)³⁷. Zgodnie z postanowieniami PSD2 umożliwienie TPP dostępu do rachunków bankowych klientów (oczywiście za uprzednią zgodą tych ostatnich) powinno polegać na dostosowaniu się do standardów komunikacyjnych pomiędzy bankami a TPP. TPP oraz dostawcy usług płatniczych prowadzący rachunki – głównie banki – będą musiały porozumiewać się ze sobą za pomocą bezpiecznych i wydajnych kanałów komunikacji. Zasady konstrukcji takich kanałów zostały określone w uzupełniającym PSD2 Rozporządzeniu Delegowanym Komisji (UE) 2018/389³⁸. Państwa członkowskie UE zostały zobligowane do wprowadzenia przepisów PSD2 do wewnętrznych porządków prawnych do 13 stycznia 2018 r. Rozporządzenie Delegowane Komisji (UE) 2018/389 w zasadniczej części będzie obowiązywało od dnia 14 września 2019 r. (niektóre przepisy wchodziły w życie 14 marca 2019 r.).

2. Regulacje unijne a działalność banków spółdzielczych w Polsce

2.1. Pakiet CRDIV/CRR

Wdrażanie do polskiego porządku prawnego przepisów pakietu CRD IV/CRR w zakresie kształtowania przez banki bazy kapitałowej rozpoczęło się w połowie 2015 r., wraz z przyjęciem ustawy z 5 sierpnia 2015 r. o nadzorze makroostrożnościowym nad systemem finansowym i zarządzaniu kryzysowym w systemie

³⁶ TPP dostarczający PIS to pośrednicy techniczni, którzy zajmują się inicjowaniem przelewów bankowych. Podmioty tego typu w znaczny sposób przyczyniają się do usprawniania i ułatwiania dokonywania płatności w internecie. Z jednej strony maksymalnie automatyzują i upraszczają cały proces finalizacji przelewu, ale także gwarantują wygodę i bezpieczeństwo. Innowacyjne metody płatności oznaczają także niższe koszty obsługi transferów, co w pozytywny sposób może przyczynić się do kształtowania się cen towarów i usług nabywanych *online*.

³⁷ TPP dostarczający AIS specjalizują się w usługach polegających na gromadzeniu i porządkowaniu danych z różnych kont bankowych klienta w jednym miejscu. Oznacza to, że korzystając z jednego narzędzia klient może mieć wgląd na ekranie urządzenia mobilnego w swoje rachunki znajdujące się w kilku bankach. Rozwiązanie to pomaga zachować kontrolę oraz ułatwia zarządzanie zgromadzonymi środkami. Użytkownik nie musi się logować po kolei na swoje konta, które mogą mieć różne przeznaczenie i być rozsięte po kilku instytucjach.

³⁸ Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2018/389 z dnia 27 listopada 2017 r. uzupełniające dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2366 w odniesieniu do regulacyjnych standardów technicznych dotyczących silnego uwierzytelniania klienta i wspólnych i bezpiecznych otwartych standardów komunikacji, Dz.Urz. UE z 13 marca 2018 r., L 69/23–43.

finansowym³⁹, która w zasadniczej części weszła w życie 1 listopada 2015 r. Na mocy tej ustawy do Prawa bankowego wprowadzono stosowne odniesienia do rozporządzenia 575/2013, ponadto uregulowano w niej zasady tworzenia buforów kapitałowych (zabezpieczającego, antycyklicznego, instytucji o znaczeniu systemowym). Przepisy dostosowujące zasady funkcjonowania banków spółdzielczych do postanowień pakietu CRDIV/CRR weszły w życie 13 września 2015 r., na mocy nowelizacji ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających⁴⁰. Skutkami nowelizacji były m.in. zmiana zasad tworzenia funduszy własnych przez banki spółdzielcze oraz możliwość powoływania przez banki spółdzielcze i zrzeszające systemów ochrony instytucjonalnej lub zrzeszeń zintegrowanych (jednym z warunków, jakie muszą być spełnione przez wymienione systemy i zrzeszenia, jest utworzenie funduszu pomocowego zapewniającego wsparcie jego uczestników w przypadku problemów z wypłacalnością; ogólne zasady powoływania zrzeszeń zintegrowanych są jednak mniej restrykcyjne). W nowelizacji dopuszczono ograniczenie lub zawieszenie wypłat wypowiedzianych wkładów członkowskich (rozwiązanie dobrowolne) przez zarząd, jednak pod pewnymi warunkami. Kształt przyjętego rozwiązania miał negatywny wpływ na fundusze własne i współczynniki wypłacalności polskich banków spółdzielczych, gdyż zamknięty katalog przesłanek wstrzymania, bądź odmowy wypłaty udziałów nie stanowił podstawy do wpisania udziału członkowskiego na listę instrumentów EBA spełniających kryteria dla funduszy CET1. Zgodnie z CRR udziały wyemitowane w latach 2012–2013 nie mogły więc być ewidencjonowane w rachunku funduszy własnych banków spółdzielczych, a wyemitowany przed 31 grudnia 2011 r. fundusz udziałowy podlegał amortyzacji w okresie od 1 stycznia 2014 r. do 31 grudnia 2021 r. (w roku 2014 o 20%, a w pozostałych latach po 10%)⁴¹.

Zaliczenie funduszu udziałowego do CET1 stało się możliwe dopiero po kolejnej zmianie ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, do jakiej doszło w 2016 r.⁴², kiedy zarząd banku (na mocy odpowiednich zapisów w statucie) został bezwarunkowo uprawniony do ograniczenia lub wstrzymania zwrotu wpłat na udziały. Umieszczenie 1 grudnia 2016 r. udziałów członkowskich w polskich bankach spółdzielczych na liście EBA⁴³ potwierdziło, że tego typu instrumenty mogą spełniać wymogi rozporządzenia CRR, nie oznaczało natomiast, że w przypadku każdego banku mogą być automatycznie zaliczone do CET1. Od momentu podjęcia wspomnianej decyzji przez EBA, banki spółdzielcze, które za zgodą KNF dokonają stosownych zmian w statucie i zarejestrują te zmiany w KRS, mają prawo zaliczyć

³⁹ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nadzorze makroostrożnościowym nad systemem finansowym i zarządzaniu kryzysowym w systemie finansowym, Dz.U. z 2015 r., poz. 1513.

⁴⁰ Ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, Dz.U. z 2015 r., poz. 1166.

⁴¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013..., *op. cit.*, art. 484 i 486.

⁴² Ustawa z dnia 7 grudnia 2016 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, Dz.U. z 2016 r., poz. 613, art. 10c w brzmieniu nadanym przez ustawę z dnia 10 czerwca 2016 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji, Dz.U. z 2016 r., poz. 996, art. 351 pkt 2.

⁴³ <https://www.eba.europa.eu/-/eba-updates-list-of-cet1-instruments> (dostęp: 22.04.2018).

do funduszy własnych udziały wniesione do 28 czerwca 2013 r. włącznie, bez konieczności uzyskania zgody KNF. Analogiczne zaliczenie udziałów wniesionych po tej dacie wymaga uzyskania zgody polskiego organu nadzoru⁴⁴. Zmiany w sposobie traktowania przez EBA udziałów członkowskich spowodowały, że duża część banków spółdzielczych w Polsce dokonała odpowiednich zapisów w statutach oraz zaliczenia całego funduszu udziałowego wniesionego do 28 czerwca 2013 r. włącznie do funduszy CET1. Wiązało się z odpowiednią korektą (wyzerowaniem) funduszu podlegającego amortyzacji oraz wzrostem funduszy własnych i współczynników wypłacalności sektora w roku 2016 i w I połowie roku 2017 (w wymienionych okresach banki spółdzielcze zaliczyły do CET1 odpowiednio 78,5 mln zł oraz 69,5 mln zł⁴⁵).

Zgodnie z regulacjami unijnymi oraz założeniami ustawy sektorowej, powołanie systemu ochrony instytucjonalnej umożliwiło bankom spółdzielczym m.in.⁴⁶:

- wyznaczanie i raportowanie jednej miary LCR dla całego zrzeszenia IPS;
- odstąpienie od stosowania pomniejszych funduszy własnych o przekroczenia limitów zaangażowań kapitałowych w ramach zrzeszeń IPS;
- zastosowanie 0% wagi ryzyka kredytowego na ekspozycje wewnątrz zrzeszenia, czyli zmniejszenie wymogu kapitałowego uczestników.

2.2. Dyrektywy w sprawie DGS oraz BRR

Dyrektywy w sprawie DGS oraz BRR do polskiego porządku prawnego wprowadziła ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji⁴⁷. Zgodnie z ustawą organem ds. przymusowej restrukturyzacji w naszym kraju stał się Bankowy Fundusz Gwarancyjny. Ustawa uregulowała szczegóły procesu przymusowej restrukturyzacji, w tym zasady współpracy BFG z Komisją Nadzoru Finansowego, Ministrem Finansów i Narodowym Bankiem Polskim oraz analogicznymi organami innych państw w przypadku procedury prowadzonej w odniesieniu do grup bankowych. Dotychczasowe kompetencje BFG i KNF zostały rozszerzone o te związane m.in. z procesem przygotowania i prowadzenia przymusowej restrukturyzacji. W myśl ustawy pobierana dotychczas od banków opłata ostrożnościowa zasilająca fundusz stabilizacyjny została zlikwidowana i zastąpiona składką na fundusz przymusowej restrukturyzacji banków. Banki krajowe (w tym banki spółdzielcze), oddziały banków zagranicznych oraz spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe (SKOK) zobligowano do wnoszenia składek finansujących system gwarantowania depozytów oraz przymusową restrukturyzację (składki zasilające fundusz przymusowej re-

⁴⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013..., *op. cit.*, art. 26 ust. 3.

⁴⁵ *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w I półroczu 2017 r.*, UKNF, Warszawa październik 2017 r., s. 32.

⁴⁶ *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2015 r.*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa maj 2016, s. 28.

⁴⁷ Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym..., *op. cit.*

strukturyzacji nałożono także na firmy inwestycyjne). W nowej ustawie o BFG określono ponadto minimalne i docelowe poziomy funduszy środków gwarantowanych oraz przymusowej restrukturyzacji, terminy osiągnięcia tych poziomów (zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie normami unijnymi), a także zasady wyznaczania minimalnego poziomu funduszy własnych i zobowiązań podlegających umorzeniu lub konwersji (MREL). MREL ustalany jest przez Bankowy Fundusz Gwarancyjny dla każdego podmiotu krajowego objętego wymogiem (banku, firmy inwestycyjnej lub kasy), po zasięgnięciu opinii Komisji Nadzoru Finansowego, z uwzględnieniem m.in. skali i rodzaju prowadzonej działalności oraz profilu ryzyka⁴⁸ (dla banków spółdzielczych oznacza to bardziej liberalne zasady kalkulacji).

Podobnie jak normy unijne, obowiązujące przepisy krajowe przewidują pewne ulgi dla członków IPS, jak:

- możliwość obniżenia wymiaru składek odprowadzanych na fundusz środków gwarantowanych⁴⁹;
- możliwość obniżenia wymiaru składek odprowadzanych na fundusz przymusowej restrukturyzacji banków⁵⁰;
- możliwość sporządzania grupowego planu naprawy (grupowe plany naprawy mogą sporządzać także zrzeszenia zintegrowane);
- ograniczenie zakresu podmiotowego lub przedmiotowego planu naprawy⁵¹.

Szczegółowej charakterystyki ulg dotyczących składek odprowadzanych przez członków instytucjonalnych systemów ochrony na fundusze środków gwarantowanych oraz przymusowej restrukturyzacji dokonano w tabeli 2.

⁴⁸ *Ibidem*, art. 97 ust. 2.

⁴⁹ *Ibidem*, art. 289 ust. 2 i 11; Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 27 grudnia 2016 r. w sprawie sposobu określania profilu ryzyka banków i oddziałów banków zagranicznych oraz uwzględniania tego profilu w wyznaczaniu składek na fundusz gwarancyjny banków, Dz.U. z 2017 r., poz. 40, §6.5 oraz Załącznik.

⁵⁰ Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym..., *op. cit.*, art. 298 ust. 2, 4 i 5 oraz uchwała nr 67/2016 Rady Bankowego Funduszu Gwarancyjnego z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie określenia szczegółowych zasad ustalania składek na fundusz przymusowej restrukturyzacji banków z późn. zm, §2, ust. 1 pkt 2 oraz Załącznik nr 1, <https://www.bfg.pl/uchwala-nr-672016-szczegolowe-zasady-ustalania-skladek-na-fundusz-przymusowej-restrukturyzacji-bankow/> (dostęp: 30.04.2018).

⁵¹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, Dz.U. z 2015 r. poz. 128 z późn. zm., art. 141o ust. 1 i art. 141p ust. 2 pkt 3 w brzmieniu nadanym przez ustawę z dnia 10 czerwca 2016 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym..., *op. cit.*, art. 347 pkt 17 b).

Tabela 2. Charakterystyka ulg w zakresie składek odprowadzanych przez członków IPS na fundusze środków gwarantowanych oraz przymusowej restrukturyzacji

Rodzaj składki	Formuła służąca do wyznaczania składek	Charakterystyka ulgi
Fundusz środków gwarantowanych	$Cb_i(t) = CR(t) \times [ARWb_i \times (1-U_i)] \times CDb_i(t-1)$ <p>gdzie: $Cb_i(t)$ – składka kwartalna lub nadzwyczajna banku i w kwartale t $CR(t)$ – stawka kwartalna lub nadzwyczajna w okresie t (taka sama dla wszystkich banków) $ARWb_i$ – całkowita waga ryzyka dla banku i wyznaczana na podstawie indywidualnych punktowych ocen ryzyka przypisanych poszczególnym wskaźnikom ryzyka wyodrębnionym w stosownym rozporządzeniu Ministra Rozwoju i Finansów U_i – procentowy poziom ulgi z tytułu przynależności do IPS CDb_i – środki gwarantowane zgromadzone w banku i na koniec kwartału $t-1$</p>	Zgodnie z regulacjami krajowymi, U_i przyjmuje wartość 50% dla banków, które w pierwszym dniu kwartału, za który należna jest składka lub kwartału, w którym Rada Funduszu zobowiązała podmioty do wniesienia składek nadzwyczajnych, należały do IPS oraz wartość 0 dla pozostałych banków.
Fundusz przymusowej restrukturyzacji banków	$c_n = Cel * \frac{\frac{B_n}{\sum_{p=1}^N B_p} * \bar{R}_n}{\sum_{p=1}^N \left(\frac{B_p}{\sum_{q=1}^N B_q} * \bar{R}_p \right)}$ <p>gdzie: c_n – roczna składka wyznaczona dla instytucji n (oprócz instytucji odprowadzających składkę w formie ryczałtu oraz ryczałtowego komponentu składek niektórych instytucji) Cel – roczny poziom docelowy mechanizmu finansowania restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji określony przez organ ds. restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji (z wyjątkiem sumy składek wyznaczanych w postaci ryczałtu) p, q – instytucje N – liczba instytucji B_n – odpowiednio skorygowana kwota zobowiązań (z wyłączeniem funduszy własnych) pomniejszona o kwotę depozytów gwarantowanych instytucji n R_n – odpowiednio przeskalowany złożony wskaźnik ryzyka instytucji n wyznaczony na podstawie cząstkowych wskaźników ryzyka określonych w rozporządzeniu delegowanym Komisji (UE) 2015/63</p>	<p>Na mocy regulacji unijnych przynależność do instytucjonalnego systemu ochrony:</p> <ul style="list-style-type: none"> • umożliwia wyłączenie z podstawy wyznaczania składek zobowiązań wobec członków tego samego IPS; • stanowi dodatkowy wskaźnik ryzyka uwzględniany przy kalkulacji składek, przyjmujący wartość ujemną. <p>Zgodnie z regulacjami wewnętrznymi, wspomnianemu dodatkowemu wskaźnikowi ryzyka przyporządkowano:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wagę 9%, • wartość 1000 dla podmiotów, które są uczestnikami systemu ochrony instytucjonalnej oraz wartość 1 dla pozostałych podmiotów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji, Dz.U. z 2016 r., poz. 996; Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 27 grudnia 2016 r. w sprawie sposobu określania profilu ryzyka banków i oddziałów banków zagranicznych oraz uwzględniania tego profilu

Źródło cd.:

w wyznaczaniu składek na fundusz gwarancyjny banków, Dz.U. z 2017 r., poz. 40, §6.5 oraz Załącznik; Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2015/63..., *op. cit.*, art. 5 ust 1b), art. 6 ust. 5 oraz Załącznik I; Uchwała nr 67/2016 Rady Bankowego Funduszu Gwarancyjnego z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie określenia szczegółowych zasad ustalania składek na fundusz przymusowej restrukturyzacji banków z późn. zm, §2, ust. 1 pkt 2 oraz Załącznik nr 1, <https://www.bfg.pl/uchwala-nr-672016-szczegolowe-zasady-ustalania-skladek-na-fundusz-przymusowej-restrukturyzacji-bankow/> (dostęp: 30.04.2018).

Niezależnie od zasad przyznawania ulg, przy wyznaczaniu składek na fundusz przymusowej restrukturyzacji za 2017 r. wszystkie banki spółdzielcze spełniały kryteria dla opłat ryczałtowych⁵² (średnia wartość aktywów banku spółdzielczego w Polsce wynosiła 222 mln zł⁵³).

W lipcu 2017 r. Bankowy Fundusz Gwarancyjny przyjął i zaprezentował metodykę wyznaczania MREL przez polskie banki. Zgodnie z tą metodyką MREL kalkulowany jest w sposób następujący⁵⁴:

$$MREL = \frac{\text{kwota na pokrycie strat} + \text{kwota rekapitalizacji}}{\text{fundusze własne} + \text{zobowiązania}},$$

gdzie:

kwota na pokrycie strat = [łączny współczynnik kapitałowy ustalony zgodnie z art. 92 i 458 CRR (8%) + ewentualny dodatkowy wymóg kapitałowy ustalony przez KNF na podstawie art. 138 ust. 1 pkt 2 lub 2a) ustawy Prawo bankowe + bufor instytucji o znaczeniu systemowym] * łączna kwota ekspozycji na ryzyko wyznaczona na podstawie art. 92 ust. 2 i 3 CRR;

kwota rekapitalizacji = czynnik skalujący * [łączny współczynnik kapitałowy (8%) + ewentualny dodatkowy wymóg kapitałowy ustalony przez KNF + wymóg połączonego bufora] * łączna kwota ekspozycji na ryzyko;

czynnik skalujący:

- strategia *bail-in* → (1-kwota na pokrycie strat/łączna kwota ekspozycji na ryzyko),
- strategia przejścia → 55% (wybrane banki spółdzielcze) lub 70%;

fundusze własne – fundusze, o których mowa w art. 92 CRR;

zobowiązania – pasywa pomniejszone o kapitały własne i zobowiązania podporządkowane zaliczone do funduszy własnych;

łączna kwota ekspozycji na ryzyko banku – kwota obliczona na podstawie art. 92 ust. 3 i 4 CRR.

⁵² Z. Sokal, *Uwarunkowania wyznaczania składek na 2017 r.*, Warszawa 26 września 2016 r., https://www.bfg.pl/wp-content/uploads/2016/11/skladki_na_2017_r_bs-1.pdf (dostęp: 01.05.2017).

⁵³ Oszacowanie własne na podstawie danych KNF.

⁵⁴ *Metodyka wyznaczania poziomu MREL*, <https://www.bfg.pl/2017/07/21/metodologia-wyznaczania-poziomu-mrel-dla-bankow-komercyjnych/> (dostęp: 01.05.2018).

Z punktu widzenia banków spółdzielczych istotne jest uzależnienie przez BFG poziomu MREL od wskazanego w planie przymusowej restrukturyzacji preferowanego rozwiązania w przypadku zagrożenia upadłością danego podmiotu: jeśli plan restrukturyzacji przewiduje likwidację w ramach standardowej procedury upadłościowej (a tego należy spodziewać się w przypadku dużej części banków spółdzielczych), MREL jest określany na poziomie obowiązujących wymogów kapitałowych⁵⁵. Plany przymusowej restrukturyzacji banków w Polsce (35 banków komercyjnych i 555 banków spółdzielczych) zostały opracowane przez BFG w październiku 2017 r. (czyli w ciągu roku od wejścia w życie ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji)⁵⁶. Plany te nie są podawane do wiadomości publicznej, jednak, zdaniem niektórych ekspertów, w przypadku banków spółdzielczych MREL to nie więcej niż 1,5 wymogu kapitałowego⁵⁷. Podejście BFG do sposobu kalkulacji MREL będzie podlegało przeglądowi po wdrożeniu BRRD2 – stosowny projekt zmian do ustaw o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji oraz Prawo upadłościowe został już opracowany⁵⁸ i powinien zostać przyjęty przez Radę Ministrów w III kwartale 2018 r.

2.3. PSD2

Co prawda państwa członkowskie UE zostały zobligowane do wprowadzenia przepisów PSD2 do wewnętrznych porządków prawnych do 13 stycznia 2018 r., jednak w Polsce nie udało się dotrzymać tego terminu. Rządowy projekt nowelizacji ustawy o usługach płatniczych implementujący wspomnianą dyrektywę do polskiego porządku prawnego został w dniu 22 marca 2018 r. przyjęty przez Sejm RP, a 28 maja 2018 r. podpisany przez Prezydenta RP. Ustawa weszła w życie 20 czerwca 2018 r.⁵⁹ Wcześniejsze nowelizacje ustawy o usługach płatniczych⁶⁰ służyły m.in. dostosowaniu polskich przepisów do wymogów rozporządzeń Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2015/751⁶¹.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Banki planują upadłość, żeby jej uniknąć*, „Polska2041”, rozmowa J. Ramotowskiego ze Z. Sokalem, 23 grudnia 2017 r., <http://www.polska2041.pl/finanse/news-banki-planuja-upadlosc-zeby-jej-uniknac,nId,2481533> (dostęp: 01.05.2018).

⁵⁷ Stanowisko wiceprezesa BFG K. Brody [cyt. za:] J. Ramotowski, *Skomplikowane regulacje na najtrudniejsze bankowe sytuacje*, „Obserwator Finansowy”, 17 października 2017 r., <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/bankowosc/skomplikowane-regulacje-na-najtrudniejsze-bankowe-sytuacje/> (dostęp: 01.05.2018).

⁵⁸ *Projekt ustawy o zmianie ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji oraz niektórych innych ustaw*, <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12308153> (dostęp: 10.05.2018).

⁵⁹ Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2018 r., poz. 1075.

⁶⁰ Ustawa z dnia 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2016 r., poz. 1997.

⁶¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/751 z dnia 29 kwietnia 2015 r. w sprawie opłat *interchange* w odniesieniu do transakcji płatniczych realizowanych w oparciu o kartę, Dz.Urz. UE z dnia 19 maja 2015 r., L 123/1–15.

Obecnie trudno jednoznacznie określić, jakie będą konsekwencje wdrożenia znowelizowanych przepisów. Bardziej aktywne i dynamicznie rozwijające się podmioty dostrzegają zalety nowego porządku prawnego. Analitycy Deloitte przeprowadzili badania, w których uczestniczyło 90 banków z 17 krajów⁶² oraz klienci banków z sześciu krajów Europy Środkowej⁶³. Z badań wynika, że:

- prawie 30% banków w Polsce uważa, iż dyrektywa to dla nich szansa, a 43%, że nie będzie miała znaczącego wpływu na ich funkcjonowanie;
- 47% klientów banków w Polsce to osoby, które korzystają z usług bankowych tylko za pośrednictwem oddziałów, lub ich aktywność polega na posiadaniu konta i korzystaniu z karty płatniczej; 27% stanowią korzystający ze wszystkich, lub przynajmniej dwóch, kanałów dostępu, w tym jednego *online*; 26% stanowią klienci cyfrowi, którzy mają z bankiem kontakt tylko za pośrednictwem komputera lub smartfona.

Przytoczone statystyki na pierwszy rzut oka pozwalają wyciszyć obawy dotyczące przejęcia tradycyjnych segmentów rynku bankowego przez TPP. Należałoby jednak postawić pytanie, jakie zagrożenia i szanse niesie za sobą wdrożenie PSD2 dla banków spółdzielczych. Zdaniem wiceprezesa ZBP W. Kicińskiego⁶⁴ zagrożenia te obejmują ryzyko związane z konstruowaniem sprawnych interfejsów bankowych API (Application Programming Interface) umożliwiających współpracę z systemami płatniczymi innych organizacji oraz otwarcie nie tylko na konkurencyjną ofertę ze strony TPP, ale również banków komercyjnych, zarówno w zakresie płatności, jak i pozostałych produktów.

Według wiceprezesa ZBP, reakcją na pierwsze z wymienionych zagrożeń powinna być centralizacja wysiłków i nakładów w bankach zrzeszających w celu przygotowania jednolitego i bezpiecznego rozwiązania informatycznego, i opierając się na tym aktywnym interfejsie dokonywanie rozliczeń przez krajową platformę umożliwiającą dostęp bankowym i niebankowym instytucjom płatniczym. W kontekście tej wypowiedzi pozytywnie należy ocenić aktywne uczestnictwo banków spółdzielczych obydwu funkcjonujących w Polsce zrzeszeń w tworzeniu standardu interfejsu komunikacyjnego między podmiotami prowadzącymi rachunki płatnicze ze stronami trzecimi – „Polish API”⁶⁵. Budowa sektorowego standardu Polish API ma na celu m.in. obniżenie kosztów wdrożenia wymogów dyrektywy PSD2 dla instytucji płatniczych oraz stron trzecich (dokumentacja standardu w wersji 1.0 została opublikowana 24 kwietnia 2018 r.⁶⁶; na wdrożenie API banki mają czas do połowy

⁶² *European PSD2 Survey: Voice of the Banks*, Deloitte, January 2018.

⁶³ *CEE PSD2 Survey: Voice of the Customer*, Deloitte, 2018.

⁶⁴ W. Kiciński, *Rewolucja w płatnościach*, „Rzeczpospolita”, 9 stycznia 2018 r., nr 6 (10946).

⁶⁵ Uczestnikami projektu były także Związek Banków Polskich wraz ze stowarzyszonymi bankami komercyjnymi i spółdzielczymi, Spółdzielcze Kasy Oszczędnościowo-Kredytowe, Polska Organizacja Niebankowych Instytucji Płatności wraz ze stowarzyszonymi firmami, Polska Izba Informatyki i Telekomunikacji, Polska Izba Ubezpieczeń, Krajowa Izba Rozliczeniowa, Biuro Informacji Kredytowej, Polski Standard Płatności; por. *O PolishAPI*, <https://polishapi.org/> (dostęp: 08.05.2018).

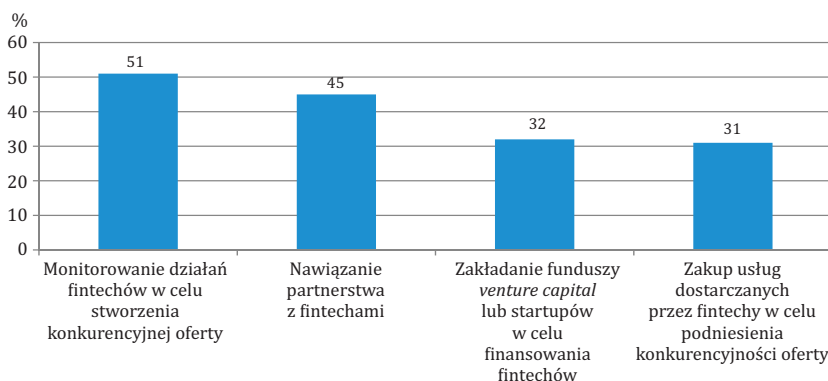
⁶⁶ <https://polishapi.org/dokumentacja-standardu/> (dostęp: 08.05.2018).

marca przyszłego roku, a okres testowy przewidziany jest najpóźniej na pierwszy kwartał 2019 r.⁶⁷).

Remedium na drugie zagrożenie (otwarcie na konkurencję ze strony TPP i banków komercyjnych) to zdaniem W. Kicińskiego, przygotowanie wspólnych działań pozwalających – poprzez efekt synergii – na zwiększenie konkurencyjności banków spółdzielczych. Pewnych wskazówek co do tego, jakie wspólne (czyli na poziomie zrzeszenia lub IPS) rozwiązania mogłyby być brane pod uwagę w dążeniu do zwiększenia konkurencyjności oferty, dostarcza raport PwC, dotyczący m.in. kierunków ewolucji rynku usług finansowych w dobie cyfryzacji. Z raportu wynika, że w warunkach presji konkurencyjnej tradycyjne instytucje pośrednictwa finansowego próbują na różne sposoby dyskutować innowacje, których źródłem są tzw. fintechy, czyli firmy zajmujące się projektowaniem i dostarczaniem zaawansowanych technologicznie usług finansowych. Co prawda zwykle banki traktują fintechy jako „poligony doświadczalne” testujące innowacje, jednak często też nawiązują partnerstwo z fintechami, zakładają fundusze *venture capital* lub start-upy w celu finansowania fintechów, ewentualnie zakupują usługi dostarczane przez fintechy (por. rysunek 1).

Rysunek 1. Działania tradycyjnych instytucji finansowych podejmowane wobec fintechów (% udzielonych odpowiedzi)

Źródło: *Global FinTech Report. Redrawing the Lines: Fintech's Growing Influence on Financial Services*, PwC, 2017 [cyt. za:] R. Włoch, K. Śledziwska, *Wpływ zmian technologicznych na pracowników sektora bankowego*, DELab UW, Warszawa 2018, s. 14.

⁶⁷ Równoległe w KIR trwają prace nad stworzeniem usług wspierających wspomniany standard, tzw. HUB PSD2. Jak zapewnia Krajowa Izba Rozliczeniowa: „Wdrożenie nowych usług będzie skoordynowane z harmonogramem wdrażania PSD2 w Polsce, upowszechnianiem Polish API oraz wejściem w życie regulacyjnych standardów technicznych, precyzujących szczegóły wymaganych interfejsów”; por. *KIR dostarczy usługi wspierające standard Polish API*, <https://www.kir.pl/o-nas/aktualnosci/kir-dostarczy-uslugi-wspierajace-standard-polish-api,217.html> (dostęp: 08.05.2018).

Ze względu na ograniczone możliwości finansowania nowych rozwiązań technologicznych przez banki spółdzielcze⁶⁸, niezadowalające wyniki sektora oraz konieczność szybkiej reakcji na zmieniające się oczekiwania klientów, szansą dla banków spółdzielczych wydaje się nawiązanie partnerstwa biznesowego z jednym lub kilkoma dostawcami usług cyfrowych. Partnerstwo takie⁶⁹ przynosi obopólne korzyści, pod warunkiem dokonania odpowiedniego podziału łańcucha wartości: banki mogą czerpać od fintechów nowe pomysły i rozwiązania, udostępniając w zamian bazy danych o klientach (fintechy to często niewielkie podmioty typu *start-up*, przez co ich słabą stroną jest brak sieci dystrybucji i brak doświadczenia biznesowego). Z racji tego, że – jak podkreśla W. Kiciński – powinny to być działania wspólne, efektywne wdrożenie proponowanego rozwiązania wymaga aktywnego uczestnictwa banków zrzeszających, które mogłyby pełnić funkcję katalizatorów i koordynatorów współpracy. Zarówno BPS SA, jak i SG-B Bank SA zdają się tę konieczność dostrzegać: w maju 2018 r. zamiar stworzenia akceleratora biznesu wiceprezes SGB-Bank SA J. Dąbrowski⁷⁰, a jednym z kluczowych elementów strategii BPS SA na lata 2018–2026 stało się powołanie Centrum Rozwoju Usług Zrzeszenia, którego celem jest budowa wspólnej infrastruktury IT oraz optymalizacja procesów biznesowych⁷¹.

3. Krajowe regulacje podatkowe

Od 1 lutego 2016 r. weszła w życie ustawa o podatku od niektórych instytucji finansowych⁷². Na mocy jej przepisów wprowadzono podatek od aktywów w wysokości 0,0366% podstawy opodatkowania miesięcznie, którym objęto banki krajowe, oddziały banków zagranicznych, oddziały instytucji kredytowych, SKOK, krajowe zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji, oddziały i główne oddziały zagranicznych zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji oraz instytucje pożyczkowe. Z podatku zwolniono banki państwowe i podmioty realizujące plany naprawy.

Idea podatku spotkała się z krytyką m.in. Narodowego Banku Polskiego, który w *Raporcie o stabilności systemu finansowego za 2016 r.* wskazywał na wiele potencjal-

⁶⁸ W 2013 roku nakłady na wartości niematerialne i prawne w relacji na zatrudnionego w bankach spółdzielczych stanowiły zaledwie 11,0% analogicznej wielkości w bankach komercyjnych, a realna wartość bilansowa tychże nakładów w roku 2014 była w bankach spółdzielczych niższa o 20,8% w stosunku do wartości z roku 2010 (por. R. Kata, *Zmiany w mikroekonomicznym i sektorowym modelu bankowości spółdzielczej w Polsce*, „Roczniki Naukowe”, tom XVIII, zeszyt 4, 2016, Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, s. 134).

⁶⁹ Współcześnie współpraca konkurentów w obszarach, w których żaden z nich nie ma przewagi konkurencyjnej, a wszyscy mogą podzielić się kosztami, nazywana jest konkuperacją lub kooperacją (*coopetition*). Termin zaczerpnięty z teorii gier.

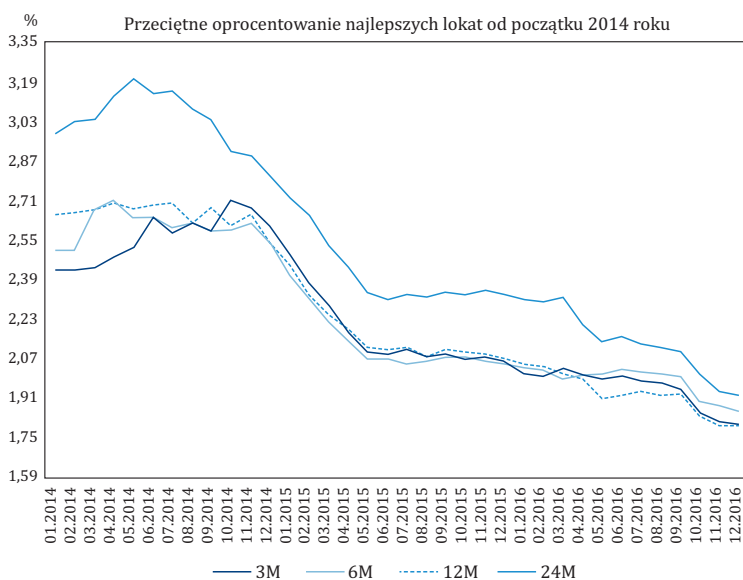
⁷⁰ *SGB chce stworzyć akcelerator biznesu, wyzwaniem jest fintech*, <https://www.money.pl/gielda/wiadomosci/artukul/sgb-chce-stworzyc-akcelerator-biznesu-136,0,2406792.html> (dostęp: 22.09.2018).

⁷¹ *Raport bieżący nr 21/2018. Informacja nt. zatwierdzenia Strategii Banku BPS SA oraz Grupy Kapitałowej w perspektywie do 2026 roku*, Zarząd Banku Polskiej Spółdzielczości SA, Warszawa 22 sierpnia 2018 r.

⁷² Ustawa z dnia 15 stycznia 2016 r. o podatku od niektórych instytucji finansowych, Dz.U. z 2016 r. poz. 68.

nych negatywnych skutków ustawy⁷³. Zdaniem NBP z negatywnymi konsekwencjami należy się liczyć zwłaszcza w przypadku banków słabszych; bank centralny przestrzegał też przed przenoszeniem konsekwencji dodatkowego opodatkowania na klientów. Według raportu KNF⁷⁴, w 2017 r. kwota zapłaconego podatku wyniosła 3630,5 mln zł, czyli o 432,5 mln zł więcej niż rok wcześniej. Na podstawie ogólnie dostępnych danych rynkowych można stwierdzić, że obawy NBP były w znacznej części uzasadnione: po wprowadzeniu podatku spadło średnie oprocentowanie lokat bankowych, natomiast wzrosły marże dla kredytów hipotecznych⁷⁵ (zob. rysunki 2–3).

Rysunek 2. Przeciętne oprocentowanie najlepszych lokat w polskich bankach w okresie styczeń 2014 r. – grudzień 2016 r.

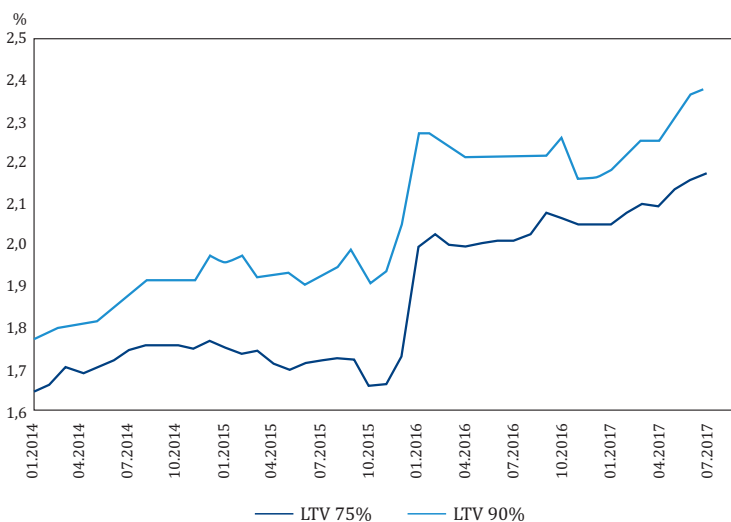
Źródło: <http://oszczednoscionline.pl/ranking-lokat-styczen-2016/> (dostęp: 11.01.2018).

⁷³ *Raport o stabilności systemu finansowego*, NBP, Warszawa luty 2016, s. 118–120.

⁷⁴ *Syntetyczna informacja na temat wpływu podatku od niektórych instytucji finansowych na sytuację banków komercyjnych*, UKNF, Warszawa luty 2018, s. 3 i 6.

⁷⁵ <http://polskabankowosc.com.pl/> (dostęp: 11.05.2018).

Rysunek 3. Średnia marża w ofertach kredytów hipotecznych w Polsce w okresie styczeń 2014 r. – lipiec 2017 r.*

*) Typowy kredyt na kwotę 300 tys. PLN

Źródło: Raport Metrohouse i Expandera, lipiec 2017 r. [cyt. za] D. Słomski, *Marże banków najwyższe od lat. Na coraz droższe kredyty chętnych i tak nie brakuje*, <https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/arttykul/kredyty-mieszkaniaowe-hipoteczne,163,0,2346403.html> (dostęp: 11.05.2018).

Ze względu na konstrukcję nowych przepisów, wspomniane uregulowania wzmocniły pozycję konkurencyjną sektora banków spółdzielczych: dla banków krajowych, banków zagranicznych i oddziałów instytucji kredytowych za podstawę opodatkowania przyjęto bowiem nadwyżkę aktywów ponad 4 mld zł (żaden bank spółdzielczy nie dysponuje takimi aktywami), pomniejszoną o wartość funduszy własnych, papierów skarbowych w portfelu i aktywów nabytych od NBP stanowiących zabezpieczenie kredytu refinansowego; w przypadku banków spółdzielczych pomniejszenia objęły także środki utrzymywane na rachunkach w bankach zrzeszających. Podatku nie zapłacił więc żaden z banków spółdzielczych, natomiast zapłaciło go 18 banków komercyjnych i 3 oddziały instytucji kredytowych⁷⁶.

Zmiany w przepisach podatkowych obowiązujących polskie banki przewiduje również wspomniany już projekt zmian do ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji oraz niektórych innych ustaw⁷⁷. W projekcie proponuje się, aby środki otrzymane od BFG w celu przejęcia praw udziałowych nie stanowiły przychodów podmiotów przejmujących, zaś środki otrzymane przez te podmioty w związku z realizacją gwarancji udzielonej przez BFG podlegały zwolnieniom podatkowym. Wspomniane zapisy mają zwiększyć sprawność

⁷⁶ *Syntetyczna informacja na temat wpływu podatku od niektórych instytucji finansowych...*, op. cit., s. 3.

⁷⁷ *Projekt ustawy o zmianie ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym...*, op. cit., art. 2 pkt 1)–2).

i efektywność procesów restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji. Przesłanką do uruchomienia procedury *resolution* jest m.in. „interes publiczny”⁷⁸, tak więc beneficjentami nowelizacji wydają się głównie duże banki komercyjne występujące w charakterze podmiotów przejmujących. Nie można jednak wykluczyć uruchomienia procedury także w odniesieniu do banków spółdzielczych, zwłaszcza gdyby: 1) na skutek ekspozycji na wspólne czynniki ryzyka doszło do zagrożenia wypłacalności kilku z nich (przykład hiszpańskich *cajas* w czasie ostatniego kryzysu finansowego), 2) w wyniku upadłości dużego banku wysokość wypłat z funduszu środków gwarantowanych zachwiała stabilnością całego sektora. W obydwu przypadkach w roli podmiotów przejmujących mogą wystąpić także większe banki spółdzielcze.

Najwięcej kontrowersji budzi interpretacja przepisów ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych w zakresie zaliczania do kosztów uzyskania przychodów wydatków z tytułu składek na fundusz pomocowy IPS. W obecnym kształcie ustawy możliwość taka nie została wyrażona *explicite*⁷⁹ (choć zawierała ją pierwotna wersja projektu zmian do ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających oraz niektórych innych ustaw). Banki spółdzielcze często dokonywały wspomnianego zaliczenia, co było kwestionowane przez niektóre organy podatkowe⁸⁰. Jedną z interpretacji dokonanych przez stosowne organy, zaskarżoną do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu, została uchylona⁸¹, gdyż sąd uznał m.in., że: 1) uznanie wydatku za koszt podatkowy stanowi element konstrukcji tego podatku i nie jest preferencją (tzn. jest to żadne szczególne uprawnienie, za które należy uznać ulgi i zwolnienia podatkowe), 2) kwalifikacja wydatku opierała się na obiektywnej ocenie, czy wydatek może przyczynić się do realizacji pożądanego celu, 3) banki, które nie spełniają wymogu pokrycia płynności krótkoterminowej są obowiązane do przystąpienia do systemu ochrony instytucjonalnej – zasada dobrowolności członkostwa zachowana jest w tym przypadku jedynie w kwestii wyboru konkretnego IPS. Stworzyło to precedens, który uwydatnił problem niejednoznaczności przepisów podatkowych i wskazał na konieczność ich bardziej przejrzystej konstrukcji.

4. Instytucjonalne systemy ochrony

Ze względu na liczne korzyści związane z tworzeniem systemów ochrony instytucjonalnej, zarówno zrzeszenie SGB-Bank SA, jak i zrzeszenie BPS SA wystąpiły do KNF z wnioskami o wydanie zgody na ich powołanie. Stosowne zezwolenia zostały wydane pod koniec 2015 r. Na dzień 30 września 2017 r. liczba uczestników IPS

⁷⁸ Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym..., *op. cit.*, art. 101 ust. 7 pkt 3).

⁷⁹ Ustawa po podatku dochodowym od osób prawnych, Dz.U. z 1992 r. Nr 21, poz. 86 z późn. zm., art. 15 ust. 1.

⁸⁰ Np. <https://www.podatki.biz/interpretacje/0391700.txt> (dostęp: 11.05.2018); <https://interpretacje-podatkowe.org/przychod/0115-kdit2-3-4010-352-2017-2-ps> (dostęp: 11.05.2018).

⁸¹ Wyrok WSA w Poznaniu z dnia 23 listopada 2017 r. (I SA/Po 723/17).

wynosiła 485 (na 554 banków spółdzielczych). Podmioty te skupiały 87,6% ogólnej liczby i 80% aktywów sektora banków spółdzielczych⁸². Z raportów KNF wynika, że przystąpienie do IPS istotnie wpłynęło na wskaźniki płynności i współczynniki adekwatności kapitałowej podmiotów uczestniczących. Skonsolidowane wskaźniki płynności i adekwatności kapitałowej systemów ochrony instytucjonalnej funkcjonujących w Polsce pokazuje tabela 3. Współczynnik wypłacalności najszybciej wzrastał w tej grupie banków, które przystąpiły do IPS, a na koniec września 2017 r. wszystkie banki uczestniczące w IPS spełniały indywidualną lub grupową normę LCR⁸³ (choć na poziomie sektora w 118 podmiotach indywidualny wskaźnik LCR utrzymywał się poniżej regulacyjnego minimum⁸⁴). Wyższe wskaźniki płynności i adekwatności kapitałowej charakteryzowały system ochrony BPS, który skupiał też większą liczbę uczestników (według stanu na koniec września 2017 r. członkami tego systemu były 288 banki, wobec 197 instytucji członkowskich IPS SGB⁸⁵).

Tabela 3. Wskaźniki płynności i adekwatności kapitałowej IPS w Polsce w okresie grudzień 2015 r. - wrzesień 2017 r.

Wskaźnik/IPS	IPS BPS			IPS SGB		
	31.12.2015	31.12.2016	30.09.2017	31.12.2015	31.12.2016	30.09.2017
LCR (%)	134,1	177,0	163,0	237,1	230,0	230,0
Współczynnik wypłacalności (%)	16,2	17,7	17,7	16,0	18,0	18,1
Współczynnik kapitału podstawowego Tier 1 (%)	15,4	16,6	16,8	15,5	17,5	17,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2015 r.*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa maj 2016 r., s. 30 i 33; *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2016 r.*, UKNF, Warszawa maj 2017, s. 30 i 31 oraz *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w III kwartale 2017 r.*, UKNF, Warszawa grudzień 2017 r., s. 31 i 32.

Według stanu na 30 września 2017 r. poza IPS funkcjonowało 69 podmiotów (w tym dwa działające samodzielnie: Krakowski Bank Spółdzielczy i Bank Spółdzielczy w Brodnicy)⁸⁶. Decyzje o nieprzystępowaniu do systemów ochrony w większości podyktowane były niemożnością spełnienia wymogów stawianych członkom tych

⁸² *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w III kwartale 2017 r.*, op. cit., s. 3.

⁸³ *Ibidem*, s. 30–31.

⁸⁴ *Raport o stabilności systemu finansowego*, NBP, Warszawa grudzień 2017, s. 63.

⁸⁵ *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w III kwartale 2017 r.*, op. cit., s. 3.

⁸⁶ *Ibidem*.

struktur określonych w rozporządzeniu (UE) 575/2013⁸⁷, chociaż w dyskursie publicznym często pojawiały się opinie, że systemy ochrony ograniczają autonomię uczestników. 56 banków spółdzielczych, które nie zdecydowały się na członkostwo w instytucjonalnych systemach ochrony (jeden ze zrzeczenia SGB, 55 ze zrzeczenia BPS), zadeklarowało gotowość utworzenia zrzeczenia zintegrowanego. Ta grupa 20 października 2016 r. złożyła do KNF wnioski o wyrażenie zgody na utworzenie Polskiego Banku Apeksowego, która to zgoda została wydana 21 listopada 2017 r.⁸⁸ Działalność nowo powołanego banku ma być ograniczona do obsługi finansowej zrzeczenia; bank nie będzie prowadził komercyjnej działalności depozytowo-kredytowej ani otwierał placówek⁸⁹, natomiast wszelkie umocowane prawem usługi będzie świadczył ze swej siedziby w Raszynie.

Ewentualne powołanie zrzeczenia zintegrowanego rodzi wiele kontrowersji, podsygnowanych głównie obawami o przyszłą stabilność sektora banków spółdzielczych. Chociaż w okresie grudzień 2015 r.–wrzesień 2017 r. wszystkie banki funkcjonujące poza IPS spełniały indywidualną normę LCR, banki te, w porównaniu z podmiotami, które przystąpiły do systemów ochrony instytucjonalnej, cechowały⁹⁰:

- niekorzystna struktura portfela należności od sektora niefinansowego i samorządowego (w portfelu tym obserwowano znacznie wyższy udział należności od przedsiębiorstw i wyższy udział należności zagrożonych) oraz niższy poziom rezerw utworzonych na należności zagrożone (kalkulowanych na podstawie PSR),
- wyższy udział instrumentów dłużnych i kapitałowych w sumie bilansowej,
- niższe wskaźniki adekwatności kapitałowej i wyższy udział funduszy uzupełniających Tier 2 w funduszach własnych,
- większe wahania wskaźników efektywności finansowej (C/I, ROA i ROE).

Podstawowe wskaźniki finansowe banków spółdzielczych w podziale na grupy według stanu na koniec września 2017 r. przedstawiono w tabeli 4, natomiast wahania wskaźników efektywności finansowej w tychże bankach w okresie IVQ2015–IIIQ 2017 – na rysunku 4.

⁸⁷ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013, *op. cit.*, art. 113 ust. 7.

⁸⁸ *Komunikat z 375. posiedzenia Komisji Nadzoru Finansowego w dniu 21 listopada 2017 r.*, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Komunikat_KNF_21_11_2017_60170.pdf (dostęp: 22.04.2018).

⁸⁹ Zakres działalności banków apeksowych ogranicza się do wykonywania czynności zapewniających prawidłowe funkcjonowanie zrzeczenia, a jego kapitał założycielski stanowi dwukrotność minimum kapitałowego przewidzianego dla banków komercyjnych w ustawie Prawo bankowe (por. Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, art. 2 pkt 2, stanowiąca załącznik do obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 19 października 2016 r., Dz.U. z 2016 r., poz. 1826, wersja ujednolicona).

⁹⁰ *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających za lata 2015–III kwartał 2017*, UKNF, Warszawa maj 2016 [maj 2017, październik 2017, grudzień 2017].

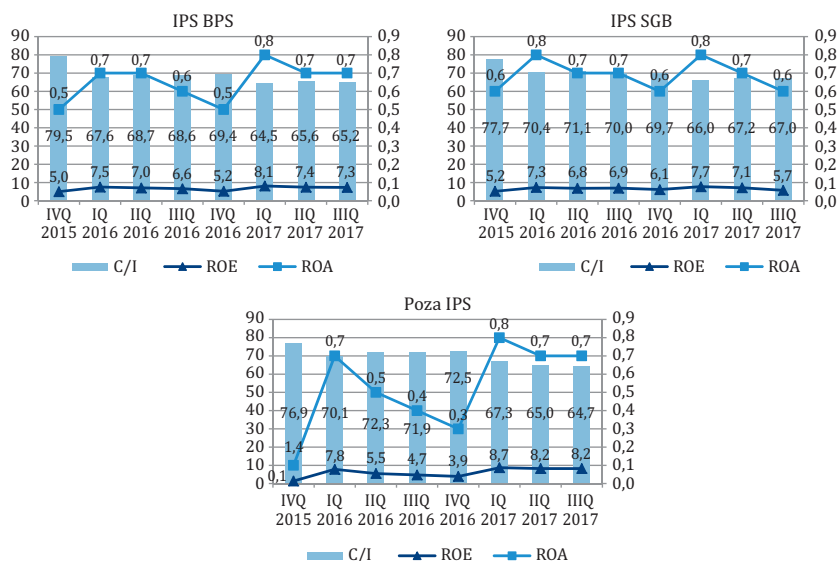
Tabela 4. Wybrane wskaźniki finansowe polskich banków spółdzielczych w podziale na grupy (według stanu na koniec września 2017 r.; w %)

Banki spółdzielcze w podziale na grupy	1	2	3	4	5
IPS BPS	42,9	6,6	32,4	16,3	65,2
IPS SGB	33,8	4,7	33,0	2,4	67,0
Poza IPS	51,4	13,5	25,3	23,4	64,7
Banki spółdzielcze w podziale na grupy	6	7	8	9	10
IPS BPS	0,7	7,3	16,8	0,9	17,7
IPS SGB	0,6	5,7	17,6	0,5	18,1
Poza IPS	0,7	8,2	13,6	1,8	15,4

1 – udział należności od przedsiębiorstw i przedsiębiorców indywidualnych w portfelu kredytowym; 2 – udział należności zagrożonych w portfelu kredytowym; 3 – wskaźnik wyrezzerwowania należności zagrożonych; 4 – udział instrumentów dłużnych i kapitałowych w sumie bilansowej; 5 – C/I; 6 – ROA; 7 – ROE; 8 – współczynnik Tier 1; 9 – współczynnik Tier 2; 10 – łączny współczynnik kapitałowy

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNF zamieszczonych w: *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w III kwartale 2017 r.*, UKNF, Warszawa grudzień 2017 r.

Rysunek 4. Wskaźniki efektywności finansowej polskich banków spółdzielczych w podziale na grupy (IVQ 2015-IIIQ 2017; w %)

Źródło: *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w III kwartale 2017 r.*, UKNF, Warszawa grudzień 2017 r., s. 24.

Problem stabilności sektora banków spółdzielczych wydaje się tym bardziej aktualny, że konsekwencją wprowadzenia zmian do *ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych...* będzie zakończenie działalności zrzeszeń w obecnej postaci. Zgodnie z ustawą, w zrzeszeniu, w którym zostały utworzone system ochrony lub zrzeszenie zintegrowane, dotychczasowa umowa zrzeszenia w odniesieniu do banków, które nie przystąpiły do tych struktur, wygasa w terminie 36 miesięcy od dnia zawarcia umowy systemu ochrony lub zrzeszenia zintegrowanego⁹¹. Oznacza to, że banki spółdzielcze, które nie są członkami IPS, mają czas na podjęcie decyzji dotyczącej strategii swojego dalszego działania do dnia 23 listopada 2018 r. – w przypadku banków zrzeszenia SGB – oraz do 31 grudnia 2018 r. – w przypadku banków zrzeszenia BPS.

Podsumowanie

Jednym z czynników, który w znaczącym zakresie oddziałuje na kierunki ewolucji sektora bankowości spółdzielczej w Polsce, jest nowy porządek prawny ustanowiony w trosce o stabilność systemu finansowego Unii Europejskiej. Na podstawie analizy wpływu wybranych unijnych i krajowych regulacji pokryzysowych na sektor bankowości spółdzielczej w Polsce można sformułować trzy wnioski końcowe.

Po pierwsze, w dotychczasowych rozwiązaniach regulacyjnych nakładających na wszystkie banki dodatkowe obciążenia, przywileje przewidziano głównie dla członków IPS, natomiast w nowym porządku prawnym w ograniczonym stopniu zastosowano regułę proporcjonalności. Ograniczony zakres wspomnianej reguły przejawia się przede wszystkim w uproszczonych obowiązkach sprawozdawczych wynikających z pakietu CRDIV/CRR, sposobie kalkulacji składek na fundusz przymusowej restrukturyzacji banków i sposobie konstrukcji MREL (powiązanie wymogów w tym zakresie ze skalą ryzyka lub wielkością banku). W opinii przedstawicieli środowiska, ze względu na niewielką skalę działalności banków spółdzielczych i charakteryzujące je relatywnie duże zatrudnienie, istniejące obciążenia skutecznie tłumią potencjał rozwojowy sektora⁹². Przegląd obowiązujących regulacji dokonany przez Komisję Europejską wykazał, że pożądane kierunki zmian to m.in. bardziej precyzyjne dostosowanie wymogów sprawozdawczych do wielkości instytucji, jej charakteru (instytucja notowana bądź nienotowana) oraz wielkości jej portfela handlowego, wprowadzenie progów uzasadniających wypłatę części zmiennej wynagrodzenia kadry zarządzającej w instrumentach finansowych (ewentualnie odroczenie wypłaty tejże części) oraz objęcie małych instytucji uproszczonymi za-

⁹¹ Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu..., *op. cit.*, art. 22b ust. 12 oraz 22o ust. 12 (artykuły w brzmieniu nadanym przez ustawę z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy o funkcjonowaniu..., *op. cit.*).

⁹² Przykładowo dla banków zrzeszonych w grupie BPS opłaty na BFG wyniosły w 2015 roku 197,1 mln zł, co stanowiło 7,7% ich wyniku na działalności bankowej oraz 40,0% ich zysku brutto. Wszystkie obciążenia wynosiły 317,0 mln zł, czyli 64,0% zysku brutto omawianej grupy (R. Kata, *Zmiany...*, *op. cit.*, s. 133).

sadami wyznaczania normy płynności krótkoterminowej. Większość tych postulatów uwzględniono w projekcie nowelizacji pakietu CRDIV/CRR⁹³. Jego wdrożenie może pozytywnie wpłynąć na sytuację finansową zwłaszcza tych podmiotów, które wybierają alternatywny w stosunku do IPS model integracji, a co za tym idzie – na stabilność całego sektora banków spółdzielczych.

Po drugie, ze względu na przywileje wynikające z obowiązujących regulacji, ewolucja modelu organizacyjnego sektora bankowości spółdzielczej w Polsce w kierunku IPS wydaje się nieunikniona. Po dwóch latach od momentu ustawowego wprowadzenia możliwości powoływania spółdzielczych systemów ochrony, aktywa ich instytucji członkowskich skupiały 87,6% ogólnej liczby i 80% aktywów sektora banków spółdzielczych. Jak wynika z dotychczasowych obserwacji – zmiana charakteru zrzeszeń dokonała się z korzyścią dla klientów banków i systemu finansowego (jednym z czynników negatywnie oddziałujących na efektywność IPS jest niejednoznaczność krajowych przepisów podatkowych dotyczących zaliczania do kosztów uzyskania przychodów wydatków z tytułu składek na fundusz pomocowy). Według stanu na koniec września 2017 r. poza IPS pozostawało 67 podmiotów, które nie miały zgody KNF na samodzielne funkcjonowanie. Ideę utworzenia przez nie zrzeszenia zintegrowanego wokół Polskiego Banku Apeksowego należy uznać za wysoce ryzykowną. Powołanie tej struktury może osłabić trend wzrostowy sektora, jaki rozpoczął się w 2017 r., głównie z powodu: 1) słabszej kondycji finansowej potencjalnych członków zrzeszenia, 2) bardziej liberalnych wymogów adresowanych do zrzeszeń zintegrowanych, których konsekwencją jest znacznie mniejsza liczba przywilejów regulacyjnych, co z kolei ma bezpośrednie przełożenie na wyniki finansowe. Alternatywą nie jest też samodzielne działanie (w tym przypadku wcześniej musiałyby dojść do konsolidacji niektórych podmiotów), wiążące się z poważnymi wyzwaniami charakterystycznymi dla małych banków komercyjnych: samodzielnie funkcjonujące banki spółdzielcze byłyby jednymi z najmniejszych dostawców usług bankowych, które obowiązywałyby jednak restrykcyjne wymogi regulacyjne i które musiałyby pogodzić się z utratą pewnych segmentów rynku w związku z wystąpieniem ze zrzeszeń⁹⁴.

Po trzecie, należy stwierdzić, że w warunkach wzrastającej presji konkurencyjnej ze strony banków komercyjnych i TPP (co jest m.in. konsekwencją wdrożenia PSD2) do rozbudowania oferty i zwiększenia konkurencyjności polskich banków spółdzielczych może przyczynić się koopetycja z fintechami i wspólne (np. na poziomie IPS) wejście w segment innowacji technologicznych. Współpraca z fintechami pozwoliłaby na podział łańcucha wartości, natomiast wspólne przedsięwzięcia, monitorowane i koordynowane przez banki zrzeszające pozwoliłyby m.in. na osiągnięcie efektu synergii. O tym, że zarządzający bankami spółdzielczymi i zrzesza-

⁹³ Por. *Wniosek. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniająca dyrektywę 2013/36/UE...*, *op. cit.*, art. 1 pkt 12 i 13 oraz *Wniosek. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniające rozporządzenie (UE) nr 575/2013...*, *op. cit.*, at. 1 pkt 41, 42, 45, 94, 115, 116.

⁹⁴ M. Zygierewicz, *Dylematy zmian instytucjonalnych w polskim sektorze banków spółdzielczych w świetle nowych europejskich regulacji nadzorczych oraz wyników ekonomicznych sektora*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Lublin-Polonia, Vol. XLVIII, 4, Sectio H, 2014, s. 281–282.

jącymi dostrzegają potrzebę podobnych zmian, świadczy uczestnictwo członków obydwu funkcjonujących w Polsce zrzeszeń w tworzeniu standardu interfejsu komunikacyjnego „Polish API” oraz podjęcie przez banki zrzeszające takich inicjatyw, jak stworzenie akceleratora biznesu (SGB-Bank) czy powołanie Centrum Rozwoju Usług Zrzeszenia (BPS).

Bibliografia

Publikacje zwarte, dokumenty i raporty

Basel III: A Global Regulatory Framework for More Resilient Banks and Banking Systems, Basel Committee on Banking Supervision, Bank for International Settlements, December 2010.

Basel III: International Framework for Liquidity Risk Measurement, Standards and Monitoring, Basel Committee on Banking Supervision, Bank for International Settlements, December 2010.

Basel III: The Net Stable Funding Ratio, Bank for International Settlements, October 2014.

CEE PSD2 Survey: Voice of the Customer, Deloitte, 2018.

European PSD2 Survey: Voice of the Banks, Deloitte, January 2018.

Global FinTech Report. Redrawing the Lines: Fintech's Growing Influence on Financial Services, PwC, 2017 [cyt. za:] R. Włoch, K. Śledziwska, *Wpływ zmian technologicznych na pracowników sektora bankowego*, DELab UW, Warszawa 2018.

Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających za lata 2015–III kwartał 2017, UKNF, Warszawa maj 2016 [maj 2016, maj 2017, październik 2017, grudzień 2017].

Raport bieżący nr 21/2018. Informacja nt. zatwierdzenia Strategii Banku BPS SA oraz Grupy Kapitałowej w perspektywie do 2026 roku, Zarząd Banku Polskiej Spółdzielczości SA, Warszawa 22 sierpnia 2018 r.

Syntetyczna informacja na temat wpływu podatku od niektórych instytucji finansowych na sytuację banków komercyjnych, UKNF, Warszawa luty 2018.

Włoch R., Śledziwska K., *Wpływ zmian technologicznych na pracowników sektora bankowego*, DELab UW, Warszawa 2018.

Wyrok WSA w Poznaniu z dnia 23 listopada 2017 r. (I SA/Po 723/17).

Zasady dotyczące zdolności do pokrywania strat i dokapitalizowania banków o globalnym znaczeniu systemowym objętych procedurą restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji. Podstawowe ustalenia dotyczące całkowitej zdolności do pokrycia strat (Principles on Loss-absorbing and Recapitalisation Capacity of Globally Systemically Important Banks (G-SIBs) in Resolution, Total Loss-absorbing Capacity (TLAC) Term sheet), Rada Stabilności Finansowej, 9.11.2015.

Artykuły

Dobrzańska A., Michalewicz J., *Pokryzysowe regulacje w zakresie systemowo ważnych banków. Koniec problemu TBTF?*, „Bezpieczny Bank” 2017, 1 (66).

Kata R., *Zmiany w mikroekonomicznym i sektorowym modelu bankowości spółdzielczej w Polsce*, „Roczniki Naukowe”, tom XVIII, zeszyt 4, 2016, Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu.

Kozak S., *Stabilność i dochodowość banków spółdzielczych w Polsce w czasie kryzysu rynków finansowych*, „Zeszyty Naukowe – Polityki Europejskie, Finanse i Marketing”, Nr 4 (53), 2010.

Zygierewicz M., *Dylematy zmian instytucjonalnych w polskim sektorze banków spółdzielczych w świetle nowych europejskich regulacji nadzorczych oraz wyników ekonomicznych sektora*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Lublin-Polonia, Vol. XLVIII, 4, Sectio H, 2014.

Zygierewicz M., *Prawo: Proporcjonalność w CRDIV/CRR*, „Nowoczesny Bank Spółdzielczy”, 02/2018.

Akty prawne i projekty

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi, zmieniająca dyrektywę 2002/87/WE i uchylająca dyrektywy 2006/48/WE i 2006/49/WE, Dz.Urz. UE z dnia 27 czerwca 2013 r. L 176/338–436.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/49/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie systemu gwarancji depozytów, Dz.Urz. UE z 12 czerwca 2014 r. L 173/149–178.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/59/EU z dnia 15 maja 2014 r. ustanawiająca ramy na potrzeby prowadzenia działań naprawczych oraz restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji w odniesieniu do instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych oraz zmieniająca dyrektywę Rady 82/891/EWG i dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2001/24/WE, 2002/47/WE, 2004/25/WE, 2005/56/WE, 2007/36/WE, 2011/35/UE, 2012/30/UE i 2013/36/EU oraz rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1093/2010 i (UE) nr 648/2012, Dz.Urz. UE z dnia 12 czerwca 2014 r. L173/190–348.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2366 z dnia 25 listopada 2015 r. w sprawie usług płatniczych w ramach rynku wewnętrznego, zmieniająca dyrektywy 2002/65/WE, 2009/110/WE, 2013/36/UE i rozporządzenie (UE) nr 1093/2010 oraz uchylająca dyrektywę 2007/64/WE, Dz.Urz. UE z dnia 23 grudnia 2015 r. L 337/35–127.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/2399 z dnia 12 grudnia 2017 r. zmieniająca dyrektywę 2014/59/UE w odniesieniu do stopnia uprzywilejowania niezabezpieczonych instrumentów dłużnych w hierarchii roszczeń w postępowaniu upadłościowym, Dz.Urz. UE z dnia 27 grudnia 2017 r. L 345/96–101.

Raport o stabilności systemu finansowego, NBP, Warszawa, luty 2016 [grudzień 2017].

Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2015/61 z dnia 10 października 2014 r. uzupełniające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 w odniesieniu do wymogu pokrycia wpływów netto dla instytucji kredytowych, Dz.Urz. UE z dnia 17 stycznia 2014 r. L 11/1–36.

Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2015/63 z dnia 21 października 2014 r. uzupełniające dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/59/UE w odniesieniu do składek

ex ante wnoszonych na rzecz mechanizmów finansowania restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji, Dz.Urz. UE z dnia 17 stycznia 2015 r. L 11/44–64.

Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2016/1450 z dnia 23 maja 2016 r. uzupełniające dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/59/UE w odniesieniu do regulacyjnych standardów technicznych określających kryteria dotyczące metody ustalania wysokości minimalnego wymogu w zakresie funduszy własnych i zobowiązań kwalifikowalnych, Dz.Urz. UE z dnia 3 września 2016 r. L 237/1–9.

Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2018/389 z dnia 27 listopada 2017 r. uzupełniające dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2366 w odniesieniu do regulacyjnych standardów technicznych dotyczących silnego uwierzytelniania klienta i wspólnych i bezpiecznych otwartych standardów komunikacji, Dz.Urz. UE z 13 marca 2018 r. L 69/23–43.

Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 27 grudnia 2016 r. w sprawie sposobu określania profilu ryzyka banków i oddziałów banków zagranicznych oraz uwzględniania tego profilu w wyznaczaniu składek na fundusz gwarancyjny banków, Dz.U. z 2017 r., poz. 40.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych, zmieniające rozporządzenie (UE) nr 648/2012, Dz.Urz. UE z dnia 27 czerwca 2013 r. L 176/1–337.

Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 680/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 r. ustanawiające wykonawcze standardy techniczne dotyczące sprawozdawczości nadzorczej instytucji zgodnie z rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013, Dz.Urz. UE z dnia 28 czerwca 2016 r. L 191/1–1861.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/751 z dnia 29 kwietnia 2015 r. w sprawie opłat *interchange* w odniesieniu do transakcji płatniczych realizowanych w oparciu o kartę, Dz.Urz. UE z dnia 19 maja 2015 r. L 123/1–15.

Ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych, Dz.U. z 1992 r. Nr 21, poz. 86 z późn. zm.

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, Dz.U. z 2015 r. poz. 128 z późn. zm.

Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, art. 2 pkt 2, stanowiąca załącznik do obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 19 października 2016 r., Dz.U. z 2016 r., poz. 1826, wersja ujednolicona.

Ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, Dz.U. z 2015 r., poz. 1166.

Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nadzorze makroostrożnościowym nad systemem finansowym i zarządzaniu kryzysowym w systemie finansowym, Dz.U. z 2015 r., poz. 1513.

Ustawa z dnia 15 stycznia 2016 r. o podatku od niektórych instytucji finansowych, Dz.U. z 2016 r. poz. 68.

Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji, Dz.U. z 2016 r., poz. 996.

Ustawa z dnia 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2016 r., poz. 1997.

Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2018 r., poz. 1075.

Wniosek. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniająca dyrektywę 2013/36/UE w odniesieniu do podmiotów wyłączonych, finansowych spółek holdingowych, finansowych spółek holdingowych o działalności mieszanej, wynagrodzeń, środków i uprawnień nadzorczych oraz środków ochrony kapitału, Komisja Europejska, Bruksela, dnia 23.11.2016 r., COM(2016) 854 final, 2016/0364 (COD).

Wniosek. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniające rozporządzenie (UE) nr 575/2013 w odniesieniu do wskaźnika dźwigni, wskaźnika stabilnego finansowania netto, wymogów w zakresie funduszy własnych i zobowiązań kwalifikowalnych, ryzyka kredytowego kontrahenta, ryzyka rynkowego, ekspozycji wobec kontrahentów centralnych, ekspozycji wobec przedsiębiorstw zbiorowego inwestowania, dużych ekspozycji, wymogów w zakresie sprawozdawczości i ujawniania informacji oraz zmieniające rozporządzenie (UE) nr 648/2012, Komisja Europejska, Bruksela, dnia 23.11.2016 r., COM(2016) 850 final, 2016/0360 (COD).

Źródła internetowe

Banki planują upadłość, żeby jej uniknąć, „Polska2041”, 23 grudnia 2017 r., <http://www.polska2041.pl/finanse/news-banki-planuja-upadlosc-zeby-jej-uniknac,nld,2481533> (dostęp: 01.05.2018).

<https://interpretacje-podatkowe.org/przychod/0115-kdit2-3-4010-352-2017-2-ps> (dostęp: 11.05.2018).

<https://polishapi.org/dokumentacja-standardu/> (dostęp: 08.05.2018).

<https://www.eba.europa.eu/-/eba-updates-list-of-cet1-instruments> (dostęp: 22.04.2018).

https://www.knf.gov.pl/crd/pakiet_crd4_banki_spoldzielcze.html (dostęp: 19.02.2017).

<https://www.podatki.biz/interpretacje/0391700.txt> (dostęp: 11.05.2018).

<http://oszczednoscionline.pl/ranking-lokat/> (dostęp: 11.01.2018).

KIR dostarczy usługi wspierające standard Polish API, <https://www.kir.pl/o-nas/aktualnosci/kir-dostarczy-uslugi-wspierajace-standard-polish-api,217.html> (dostęp: 08.05.2018).

Komunikat z 375. posiedzenia Komisji Nadzoru Finansowego w dniu 21 listopada 2017 r., https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Komunikat_KNF_21_11_2017_60170.pdf (dostęp: 22.04.2018).

Metodyka wyznaczania poziomu MREL, <https://www.bfg.pl/2017/07/21/metodologia-wyznaczania-poziomu-mrel-dla-bankow-komercyjnych/> (dostęp: 01.05.2018).

O PolishAPI, <https://polishapi.org/> (dostęp: 08.05.2018).

Poczet upadłych banków polskich, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Poczet-upadlych-bankow-polskich-Infografika-7482432.html> (dostęp: 12.05.2018).

Projekt ustawy o zmianie ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji oraz niektórych innych ustaw, <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12308153> (dostęp: 10.05.2018).

Ramotowski J., *MREL będzie wyzwaniem dla banków i regulatorów*, „Obserwator Finansowy”, 10.01.2018, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/bankowosc/mrel-bedzie-wyzwaniem-dla-bankow-i-regulatorow/> (dostęp: 10.05.2018).

Ramotowski J., *Skomplikowane regulacje na najtrudniejsze bankowe sytuacje*, „Obserwator Finansowy”, 17 października 2017 r., <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/bankowosc/skomplikowane-regulacje-na-najtrudniejsze-bankowe-sytuacje/> (dostęp: 01.05.2018).

Raport Metrohouse i Expandera, lipiec 2017 r. [cyt. za] D. Słomski, *Marże banków najwyższe od lat. Na coraz droższe kredyty chętnych i tak nie brakuje*, <https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/arttykul/kredyty-mieszkanie-hipoteczne,163,0,2346403.html> (dostęp: 11.05.2018).

SGB chce stworzyć akcelerator biznesu, wyzwaniem jest fintech, <https://www.money.pl/gielda/wiadomosci/arttykul/sgb-chce-stworzyc-akcelerator-biznesu-,136,0,2406792.html> (dostęp: 22.09.2018).

Sokal Z., *Uwarunkowania wyznaczania składek na 2017 r.*, Warszawa 26 września 2016 r., https://www.bfg.pl/wp-content/uploads/2016/11/skladki_na_2017_r_bs-1.pdf (dostęp: 01.05.2017).

Standard TLAC Holdings. Amendments to the Basel III Standard on The Definition of Capital, Basel Committee on Banking Supervision, BIS, 2016, <https://www.bis.org/bcbs/publ/d387.pdf> (dostęp: 09.12.2017).

Uchwała nr 67/2016 Rady Bankowego Funduszu Gwarancyjnego z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie określenia szczegółowych zasad ustalania składek na fundusz przymusowej restrukturyzacji banków z późn. zm., <https://www.bfg.pl/uchwala-nr-672016-szczegolowe-zasady-ustalania-skladek-na-fundusz-przymusowej-restrukturyzacji-bankow/> (dostęp: 30.04.2018).

Ewa Miklaszewska*, Mateusz Folwarski*,
Krzysztof Kil*, Marcin Idzik**

Banki spółdzielcze wobec wyzwań technologicznych w świetle wyników badania ankietowego

Streszczenie

W okresie kryzysu 2008 r. i w trakcie restrukturyzacji pokryzysowej banków ujawniło się wiele słabości i zagrożeń w systemie bankowym, związanych zarówno z rosnącymi kosztami regulacyjnymi, jak i negatywnymi zjawiskami w otoczeniu banków i dotyczącymi zarówno banki komercyjnej, jak i spółdzielcze. Obecnie dochodzi kolejne wyzwanie – ustosunkowanie się do dynamicznie rozwijającego się sektora fintech i wzrastającego znaczenia nowych technologii na rynku bankowym. Stosunek do nowych technologii będzie jednym z fundamentalnych problemów w decyzjach strategicznych banków w najbliższych latach. Toteż celem artykułu jest analiza, jakie zagrożenia związane z nowymi technologiami i nowym otoczeniem konkurencyjnym stoją aktualnie przed polskim sektorem bankowym, a zwłaszcza bankami spółdzielczymi. W części empirycznej artykułu analizowane jest na podstawie badania ankietowego, czy w opinii banków komercyjnych i spółdzielczych nowe technologie i konkurencja z sektorem fintech przyniosą istotny wzrost zagrożenia i niepewności w ich dalszym działaniu, czy też będą pomocne w rozwoju rynku bankowego i umacnianiu pozycji banków. Szczególnie istotne było też pytanie, czy reakcja na digitalizację różni się istotnie pomiędzy sektorami banków komercyjnych i spółdzielczych.

Słowa kluczowe: banki spółdzielcze, model biznesowy, digitalizacja

Cooperative Banks and the New Technological Challenges in the Light of a Results Survey

Abstract

The 2008 crisis and post-crisis restructurisation have revealed many weaknesses and threats in the banking system, related both to growing regulatory costs and negative phenomena in the banking environment. They have affected both commercial and cooperative banks.

---

* Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

** Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego.

Currently, another challenge is posed by the rapidly growing fintech sector and the growing importance of new technologies in the banking market. The attitude to new technologies will be one of the fundamental problems in strategic decisions of banks in the coming years. Therefore, the aim of the paper is to analyze what threats are currently faced by the Polish banking sector, especially cooperative banks, related to new technologies and a new competitive environment. In the empirical part of the paper, the authors analyses, based on a banking survey, whether in the opinion of commercial and cooperative banks, new technologies and competition with the fintech sector will bring a significant increase in risk and uncertainty in their further activity, or whether will help to strengthen the position of banks and the banking market. The question whether the response to digitization differs significantly between commercial and cooperative banks was particularly important.

Key words: co-operative banks, bank business model, digitalization

Wstęp

Kryzys finansowy lat 2008–2009 ujawnił wiele słabości globalnego i europejskiego sektora bankowego, w tym wysokie ryzyko modeli biznesowych banków globalnych. Na tym tle w początkowej fazie kryzysu lokalnie osadzony depozytowo-kredytowy model biznesowy banków spółdzielczych wydawał się stabilny i bezpieczny, tym bardziej że banki te zarówno na rynku europejskim jak i polskim podtrzymały akcję kredytową, szczególnie dla segmentu MSP¹. Była to jednak przewaga krótkotrwała – w trakcie restrukturyzacji pokryzysowej okazało się, że model spółdzielczy zarządzania bankiem napotyka wiele wyzwań, związanych zarówno z rosnącymi kosztami regulacyjnym, jak i potrzebą bezpieczeństwa w działaniu banków. Obecnie dochodzi jeszcze kolejne wyzwanie – ustosunkowanie się do dynamicznie rozwijającego się sektora fintech i wzrastającego znaczenia nowych technologii na rynku bankowym. Celem artykułu jest pokazanie, jakie zagrożenia stoją aktualnie przed polskim sektorem bankowym, a zwłaszcza przed bankami spółdzielczymi, związane z nowymi technologiami i nowym otoczeniem konkurencyjnym.

W części empirycznej artykułu analizowane jest, czy w opinii banków komercyjnych i spółdzielczych nowe technologie i konkurencja z sektorem fintech przyniosą istotny wzrost zagrożenia i niepewności w ich dalszym działaniu, czy też będą pomocne w rozwoju rynku bankowego i umacnianiu pozycji banków. Szczególnie ważne było też pytanie, czy reakcja na digitalizację różni się istotnie pomiędzy sektorami banków komercyjnych i spółdzielczych. Wnioski zostały sformułowane na podstawie literatury przedmiotu i wyników badania ankietowego, przeprowadzonego przez autorów w 2018 r. wśród sektora banków komercyjnych, spółdzielczych i firm fintechowych.

¹ R. Ayadi, D. Llewellyn, R.H. Schmidt, E. Arbak, W.P. deGroen, *Investing Diversity in the Banking Sector in Europe: Key Developments, Performance and Role of the Cooperative Banks*, CEPS, Brussels 2010.

1. Bank spółdzielczy w nowym otoczeniu konkurencyjnym – wnioski z tendencji globalnych

Kryzys finansowy lat 2008–2009 i pokryzysowa reforma regulacyjna miały zasadniczy wpływ na działalność banków, ich wyniki i modele biznesowe. Banki, które miały zdrowy model biznesowy, oparty na finansowaniu depozytowym, zdywersyfikowanych aktywach i niskim poziomie ryzyka, przetrwały kryzys lepiej, co skłoniło regulatorów do znacznego zaostrzenia wymogów regulacyjnych w okresie pokryzysowym. W następstwie restrukturyzacji pokryzysowej nastąpił też wzrost koncentracji rynku bankowego w niektórych krajach i centralizacja bankowości spółdzielczej w krajach europejskich, oparta albo na wzroście znaczenia banków zrzeszających (unifikacja grupy Rabobank), albo na wdrażaniu systemów ochrony instytucjonalnej (IPS), które do 2016 r. funkcjonowały w Austrii, Niemczech i Hiszpanii, gdzie grupowały ok. 40–50% aktywów bankowych, a w okresie pokryzysowym objęły też Polskę i Włochy².

Banki spółdzielcze są istotną siłą na europejskim rynku bankowym, ale głównie w krajach o scentralizowanym modelu biznesowym, luźno opartym na misji spółdzielczej (Credit Agricole, BPCE i Credit Mutuel we Francji, Rabobank w Holandii i DZG w Niemczech)³. Tam gdzie banki spółdzielcze pozostały wierne modelowi biznesowemu małego banku depozytowego nastawionego na kredytowanie rynku krajowego (np. Polska czy Włochy), przeżywają wiele problemów strukturalnych. Model spółdzielczy, charakteryzujący się stosunkowo stabilnymi zyskami, jest coraz mniej atrakcyjny w środowisku malejących stóp procentowych i spadającej marży odsetkowej. Sektor spółdzielczy został też dotknięty przez rosnące koszty i wzrastające ryzyko kredytowe. W niektórych krajach na problemy te nałożyły się też problemy ładu korporacyjnego: brak transparentności w działaniu, brak odpowiedniego nadzoru ze strony instytucji zrzeszającej lub zewnętrznego regulatora. Podnoszona jest też potrzeba aktywizowania członków⁴.

Obecnie jednym z głównych wyzwań strategicznych stojących przed bankami, w tym spółdzielczymi, jest digitalizacja, która kreuje nowe możliwości, ale i problemy, z którymi musi się zmierzyć także polityka regulacyjna. Banki zajęte wewnętrzną restrukturyzacją nie doceniły zagrożenia płynącego spoza sektora bankowego – nie tylko małych innowacyjnych firm, ale i gigantów technologicznych – dużych platform, które obecnie planują wejście na rynek produktów i usług bankowych⁵. Stosunek do sektora fintech – konkurencja lub kooperacja z niebankowymi, opartymi na technologiach dostawcami usług finansowych, naśladowanie ich propozycji,

² H. Groeneveld, *Snapshot of European Co-operative Banking*, TIAS, Tilburg University 2017.

³ Np. Rabobank po unifikacji struktury organizacyjnej deklaruje, że kieruje się nadal czterema wartościami spółdzielczymi: aktywnym udziałem klientów, długotrwałymi relacjami, dbałością o lokalną społeczność i solidnością w działaniu, <https://www.rabobank.com/en/about-rabobank/cooperative/the-four-characteristics-of-cooperative-banking.html>

⁴ R. Ayadi, W.P. de Groen, I. Sassi, W. Mathlouthi, H. Rey, and O. Aubry, *Banking Business Models Monitor 2015: Europe*, International Research Centre on Cooperative Finance, HEC Montréal, Canada, 2016.

⁵ EY: *The Digital Bank: Tech Innovations Driving Change at US Banks*, 2016, www.ey.com

współpraca lub zakup firm z sektora fintech – będzie na pewno jednym z fundamentalnych problemów w decyzjach strategicznych banków⁶.

Spółdzielczy model banku niesie ciągle wiele zalet: demokratyzację poprzez wpływ lokalnej społeczności na działalność banku, koncentrację na bankowości detalicznej i kredytowanie lokalnej społeczności czy długookresowy horyzont decyzyjny. Wyzwaniem jest natomiast wzrost efektywności i rentowności działania, w czym pomocny może być pozytywny stosunek do nowych technologii czy współpraca z firmami fintechowymi, które przynoszą usługi i produkty proste, przejrzyste i wygodne. Innowacje technologiczne niosą jednak zarówno korzyści jak i poważne zagrożenia⁷. W tej pierwszej sferze oferują szybszy i tańszy dostęp do usług finansowych oraz mogą usprawnić procesy wewnętrzne banku, a także zapewnią lepszą analizę danych i lepszą komunikację z klientem; pozostaje jednak otwarta kwestia bezpieczeństwa danych banku i klientów oraz zarządzania ryzykiem operacyjnym (w tym ryzyka partnera) i zgodności (por. tabela 1).

Tabela 1. Wpływ sektora fintech na rynek bankowy

	Ryzyko	Szansa
Konsumenci	<ul style="list-style-type: none"> • Ochrona danych • Przejęcie niektórych usług bankowych 	<ul style="list-style-type: none"> • Redukcja wykluczenia • Niższe koszty i szybsze usługi • Usługi dopasowane do klienta
System bankowy	<ul style="list-style-type: none"> • Ryzyko strategiczne, operacyjne, płynności, • Ryzyko zgodności • Cyberrisk • Pranie pieniędzy • Ryzyko partnera 	<ul style="list-style-type: none"> • Lepsze procesy • Większa konkurencja • Innowacyjne wykorzystanie danych

Zródło: BKNB: *Implications of Fintech Developments for Banks*, February 2018; www.bis.org; EACB: *Implications of Fintech Developments for Banks and Bank Supervisors – Consultative Document*, Brussels 31 Oct. 2017.

2. Wpływ sektora fintech na konkurencję na rynku bankowym

Jedną z przyczyn szybkiej ekspansji sektora fintech w okresie pokryzysowym był spadek zaufania do tradycyjnych instytucji finansowych⁸. Już w 1995 r. The Economist sygnalizował, że istotnym problemem w systemie finansowym jest zaniecha-

⁶ The Economist Intelligence Unit: *Whose Customer are you? The Reality of Digital Banking*, 2018, <https://perspectives.eiu.com>

⁷ S. Carbo – Valverde, *The Impact of Digitalization on Banking and Financial Stability*, „Journal of Financial Management, Markets and Institutions”, vol. 5, no. 1, 2017, p. 133–140.

⁸ J. de Haan, S. Oosterloo, D. Schoemaker, *Financial Markets and Institutions, an European Perspective*, Cambridge: Cambridge University Press, 2015, p. 54–60.

nie utrzymywania stałych relacji z klientem, w zamian za chęć przeprowadzania jak największej liczby transakcji⁹. Ta tendencja dominowała też w okresie przedkryzysowym. Termin fintech jest skrótem terminu „technologia finansowa” (*financial technology*), który określa firmy świadczące usługi finansowe oparte na nowoczesnych, innowacyjnych technologiach¹⁰. Firma fintech najczęściej definiowana jest jako spółka oferująca innowacyjne technologie w usługach finansowych, które mogą skutkować powstaniem nowych modeli biznesowych, aplikacji mobilnych, procesów, a nawet produktów mających istotny wpływ na świadczenie usług przez instytucje finansowe¹¹.

Sektor fintech rozwija się na rynkach finansowych od końca XIX w., niemniej jednak dopiero po kryzysie finansowym lat 2008–2009 nastąpił nowy etap, w którym zaczęły dominować na rynku firmy startupowe¹². Pomimo agresywnej ekspansji spółek fintechowych, w literaturze przedmiotu jest stosunkowo niewiele badań statystycznych dotyczących wpływu sektora fintech na sektor bankowy¹³, co może wynikać z dynamicznej natury rozwoju tego zjawiska, napędzanego przez zmiany w preferencjach i stylu życia klientów sektora bankowego¹⁴, a hamowanego przez liczne regulacje rynku finansowego.

Zmiana preferencji i zachowań konsumentów, szczególnie młodych, którzy w zdecydowanej większości nastawieni są na cyfrowy dostęp do usług finansowych¹⁵, prowadzi do konieczności weryfikacji kanałów dystrybucji usług finansowych przez banki. Liczne badania pokazują, że tzw. pokolenie Milleniansów korzysta tylko z podstawowych usług bankowych i woli wydawać środki pieniężne aniżeli je oszczędzać, co może znacznie wpłynąć na przyszły kształt sektora usług finansowych¹⁶.

Usługi i produkty oferowane przez spółki fintechowe prowadzą do obniżenia kosztów oraz poprawy świadczenia usług, jak również szybszego do nich dostępu¹⁷, przy czym firmy te świadczą usługi przy znacznie niższych kosztach niż tradycyjne,

⁹ The Economist: *A Survey of Wall Street*, April 15, 1995, p. 13.

¹⁰ G. Dorfleitner, L. Hornuf, M. Schmitt, M. Weber, *FinTech in Germany*, Springer International Publishing, 2017, p. 5.

¹¹ FSB, *Financial Stability Implications from FinTech*, June 2017, p. 7.

¹² D.W. Arner, J. Barberis, R.P. Buckley, *FinTech and RegTech in a Nutshell and the Future in a Sandbox*, CFA Institute Research Foundation, 2016.

¹³ Y. Li, R. Spight, L. Swinkels, *The Impact of FinTech Start-ups on Incumbent Retail Banks' Share Prices*, Financial Innovation, Nov. 2017, p. 4.

¹⁴ B. Nicoletti, *The Future of Fintech: Integrating Finance And Technology In Financial Services*, Cham, Springer 2017, p. 4.

¹⁵ C. Suddath, *The Millennial Way of Shopping: More Careful, Durable, and Frugal Than You Think*, 2014, Bloomberg.com, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2014-04-25/millennials-are-careful-frugal-shoppers-who-buy-for-the-long-term>

¹⁶ Efma and Oracle Financial Services Software Limited, *Are Banks Ready for the Next Generation Customer?* 2010, p. 4–17, <http://www.oracle.com/us/industries/financial-services/gen-y-survey-report-165297.pdf>

¹⁷ The Economist, *The FinTech Revolution: A Wave of Startups is Changing Finance – for the Better*, 2015, 415(8937), p. 13.

silnie regulowane banki¹⁸. Przewagę konkurencyjną opierają na znacznym wzroście szybkości i obniżeniu kosztów przechowywanych i przetwarzanych danych oraz na dobrze rozbudowanej infrastrukturze IT¹⁹.

3. Opinie polskich banków komercyjnych i spółdzielczych na temat zagrożeń związanych z rozwojem technologicznym – wyniki badania ankietowego z 2018 r.

Aby zbadać, na ile opisane powyżej szanse i zagrożenia związane z rozwojem sektora fintech są obserwowalne na polskim rynku bankowym, autorzy artykułu przeprowadzili w okresie lipiec–wrzesień 2018 roku badanie ankietowe wśród polskich banków komercyjnych (BK), spółdzielczych (BS) i firm fintechowych (FF) działających w Polsce, na które odpowiedziały 33 firmy sektora fintech, 24 banki spółdzielcze i 17 banków komercyjnych. Pytania adresowane były do członków zarządów banków i dyrektorów departamentów odpowiedzialnych za strategię, modele biznesowe i nowe technologie, toteż z każdej instytucji możliwe było przesłanie kilku ankiet, w sumie badanie oparto na 138 ankietach. W ankietach dobrze reprezentowany był sektor banków komercyjnych, a stosunkowo słabo sektor banków spółdzielczych i firm fintechowych, ale skoro ankiety oddawały wewnętrzne przekonania osób wypełniających na temat tempa i skali przeobrażeń zachodzących pod wpływem digitalizacji, a nie stanowiły oficjalnej wykładni polityki banków, pozwalają one na pokazanie różnicy w optyce pomiędzy analizowanymi grupami instytucji finansowych.

Pierwsza część pytań (rysunki 1–5) dotyczyła zakresu ingerencji firm fintechowych w strukturę i dynamikę rozwoju rynku bankowego. Wszystkie badane grupy akcentowały korzystne jej skutki, ale raczej ewolucyjne, choć duża grupa odpowiedzi banków komercyjnych wskazywała na możliwość zmian o charakterze rewolucyjnym na rynku bankowym. Tylko część odpowiedzi banków spółdzielczych (razem 39%) wskazywała na możliwy ich neutralny lub negatywny skutek (por. rysunek 1). BS miały też bardziej pasywne podejście do przewidywanego zakresu zmian technologicznych (por. rysunek 2) wskazując, że będą się one koncentrować na usługach płatniczych, podczas gdy BK i FF określały je znacznie szerzej (robotyzacja, big data). Co ciekawe, wszyscy ankietowani pominęli produkty i usługi kredytowe. Banki komercyjne i spółdzielcze różnił też stosunek do ingerencji nowych technologii w wewnętrzną strukturę banku – BK prognozują o wiele głębszą ingerencję w modele biznesowe, głównie operacyjne, a BS sądzą, że zmiany będą dotyczyć głównie polityki produktowej (zob. rysunek 3). Widzimy, że również banki komercyjne pod-

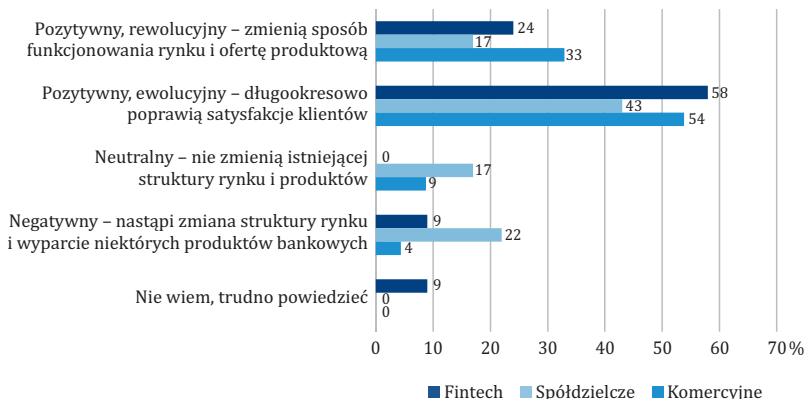
¹⁸ PwC, *Global FinTech Report*, 2017, p. 3–4, <http://www.pwc.com/gx/en/industries/financial-services/fintech-survey/report.html>

¹⁹ McKinsey, *Digital Globalization: The New Era of Global Flows*, 2016; M. Laven, D. Bruggink, *How FinTech is Transforming the Way Money Moves around the World*, „Journal of Payments Strategy & Systems”, 2016, p. 6–12.

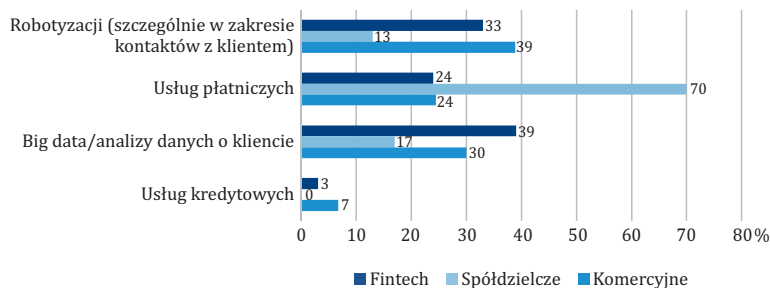
kreślają konieczność przejmowania rozwiązań firm fintechowych (zob. rysunek 4). Banki komercyjne w stopniu o wiele większym, niż banki spółdzielcze planują też zwiększyć nakłady na nowe technologie (por. rysunek 5).

Rysunek 1. Jaki efekt dla rynku bankowego przyniosą zmiany technologiczne i rozwój sektora fintech?

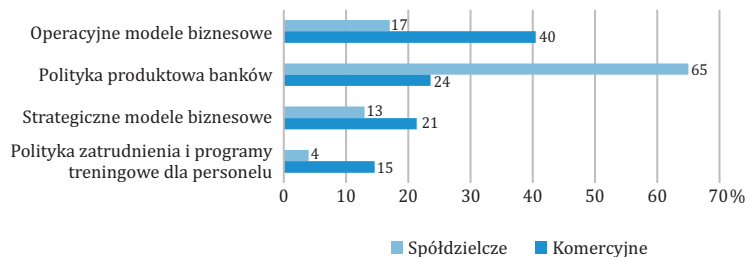

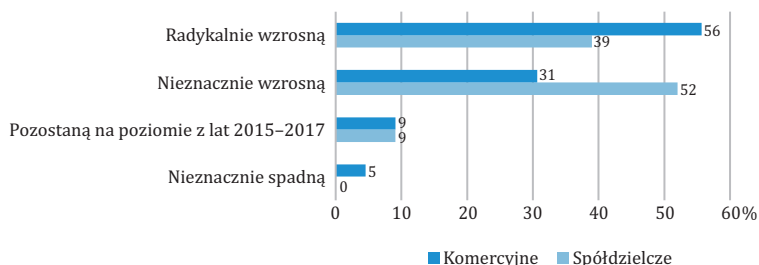
Źródło: Rysunki 1–17: badanie ankietowe, E. Miklaszewska, M. Folwarski, K. Kil oraz M. Idzik.

Rysunek 2. W jakim segmencie rynku bankowego nastąpią największe zmiany pod wpływem nowych technologii?

Rysunek 3. W którym z obszarów działania banków nastąpią największe zmiany pod wpływem nowych technologii?

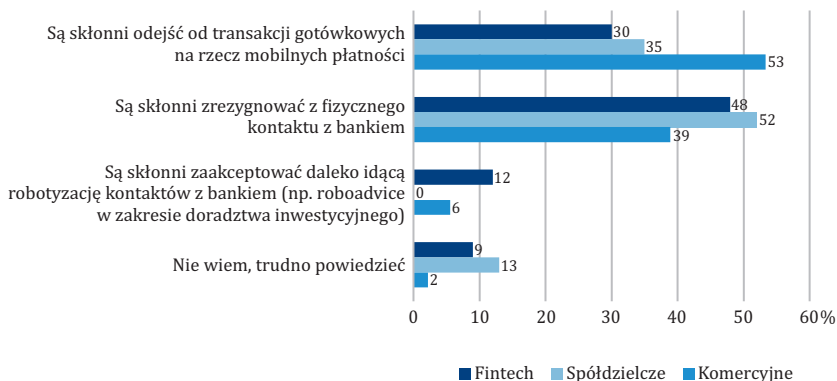

Rysunek 4. Rozwój firm z sektora fintech będzie stanowić dla banków**Rysunek 5. Jak zmieniają się nakłady banków na inwestycje w transformację cyfrową w najbliższych 5 latach?**

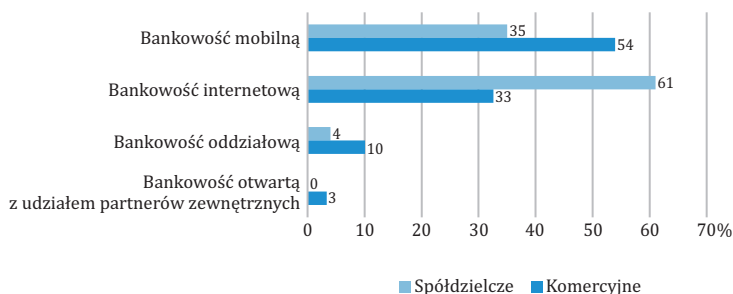
Druga grupa pytań (rysunki 6 i 7) dotyczyła otwartości klientów na zmiany. Wszystkie ankietowane grupy podkreślały łatwość rezygnacji przez klientów z kontaktów fizycznych z bankiem i transakcji gotówkowych, ale już nie daleko idącą robotyzację w kontaktach z bankiem – w tym zakresie tylko FF zakładają otwartość klientów. BK i BS różniły się natomiast w zakresie odczytania preferencji klientów co do kanałów kontaktu, pierwsze wskazywały na bankowość mobilną, drugie na internetową, przy czym prawie nikt nie wskazywał na propagowany przez firmy konsultingowe model otwartej bankowości.

Kolejna grupa pytań dotyczyła korzyści i wyzwań związanych ze zmianami technologicznymi (rysunki 8–12). Zarówno BK jak i BS podkreślały poprawę szybkości i efektywności działania, zaś FF wskazywały na pozyskanie nowych klientów (por. rysunek 8). Pewne różnice w spojrzeniu dotyczyły kwestii kierunku, z którego płyną zagrożenia – dla BS była to konieczność ponoszenia dużych nakładów, zaś dla BK konieczność zmiany modelu biznesowego i integracji procesów opartych na nowych technologiach. Wszystkie analizowane grupy wskazywały jednak na kwestie cyberbezpieczeństwa jako problem nadrzędny (rysunek 10). Na pytanie o wpływ nowych technologii na duże i małe banki (rysunki 11 i 12), BS i FF pozytywnie oceniły ich wpływ na duże banki, jedynie BK sądziły, że zmiany będą mieć silnie negatywny wpływ na małe lokalne banki.

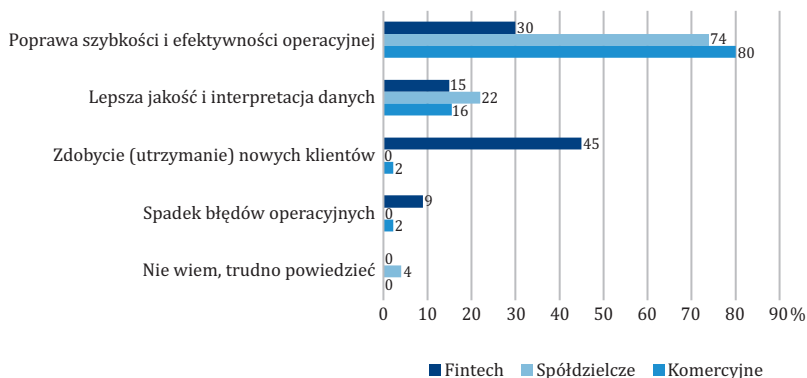
Rysunek 6. Jak otwarci są klienci banków na wyzwania technologiczne?

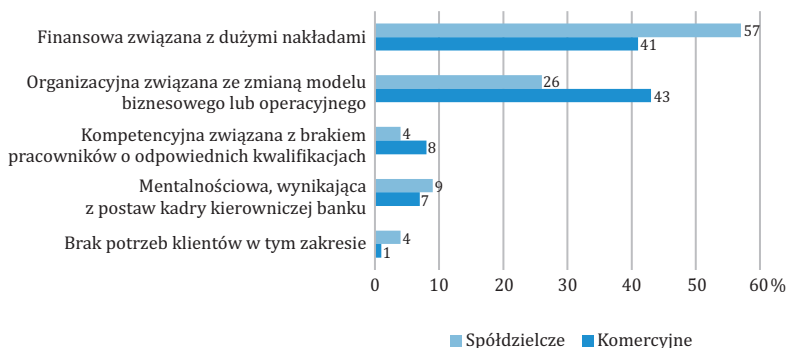
Rysunek 7. Jaki kanał świadczenia usług bankowych będą preferować klienci?

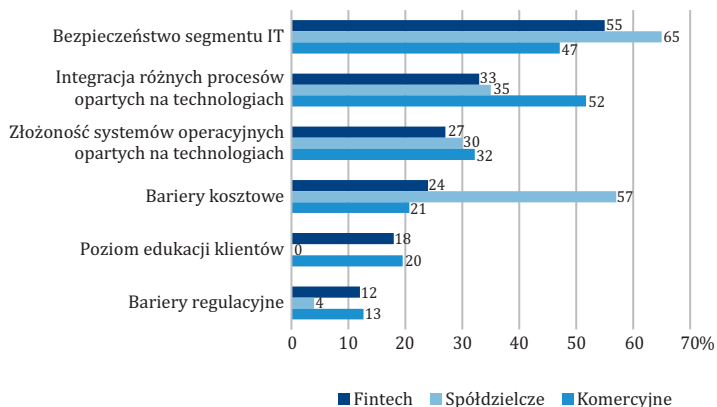
Rysunek 8. Jakie są najważniejsze korzyści operacyjne dla banków wynikające z inwestycji w nowe technologie?

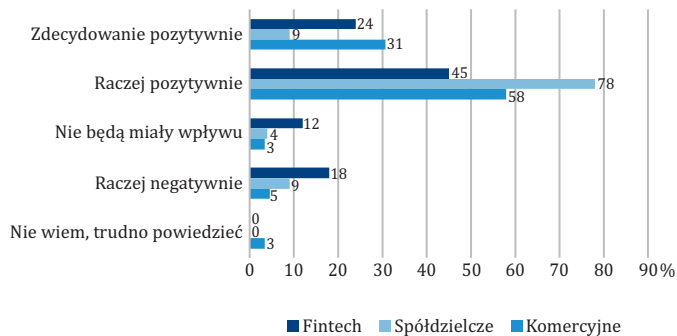
Rysunek 9. Jaka jest główna bariera we wdrażaniu nowoczesnych rozwiązań technologicznych w bankach?

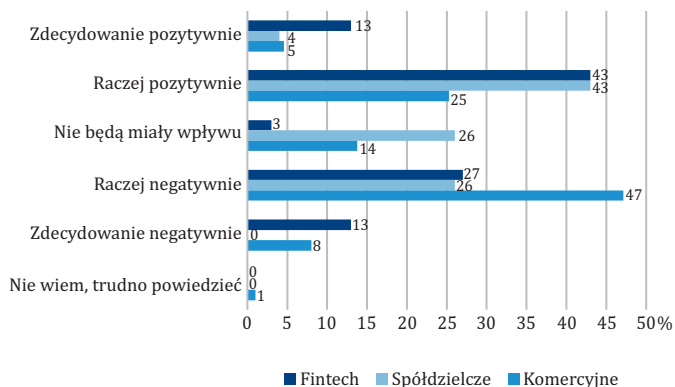
Rysunek 10. Jakie są główne wyzwania dla banków we wdrażaniu innowacji?

Rysunek 11. Jak nowe technologie będą wpływać na rozwój dużych banków uniwersalnych lub specjalistycznych?

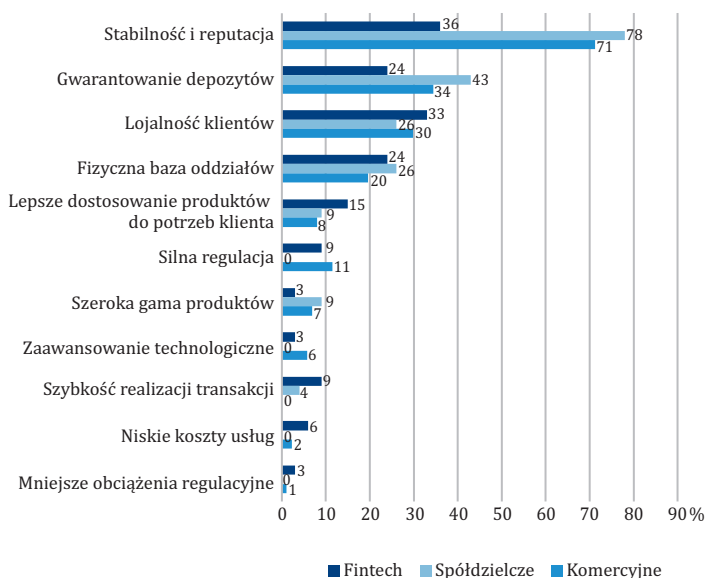

Rysunek 12. Jak nowe technologie będą wpływać na rozwój małych banków lokalnych?

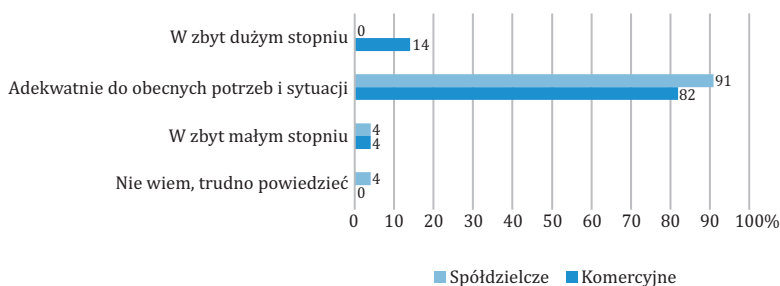
Na pytanie o źródło przewagi konkurencyjnej banków (rysunek 13) zarówno BK jak i BS wskazywały silnie na reputację, gwarantowanie depozytów i lojalność klientów, natomiast FF jako swoją przewagę konkurencyjną wskazywały parametry techniczne (rysunek 14) – szybkość, zaawansowanie technologiczne i niskie koszty transakcji oraz lepsze dopasowanie oferty do potrzeb klienta.

Rysunek 13. Jakie są główne przewagi banków w konkurencji z sektorem fintech? (możliwe dwa wskazania)

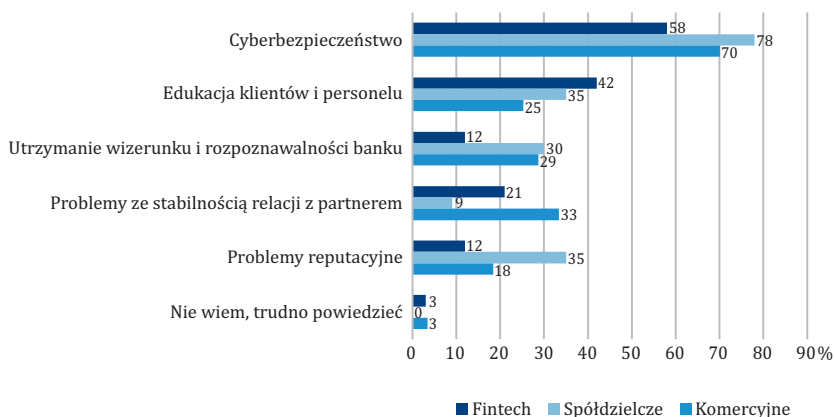

Rysunek 14. Jakie są główne przewagi firm fintechowych w konkurencji z bankami?

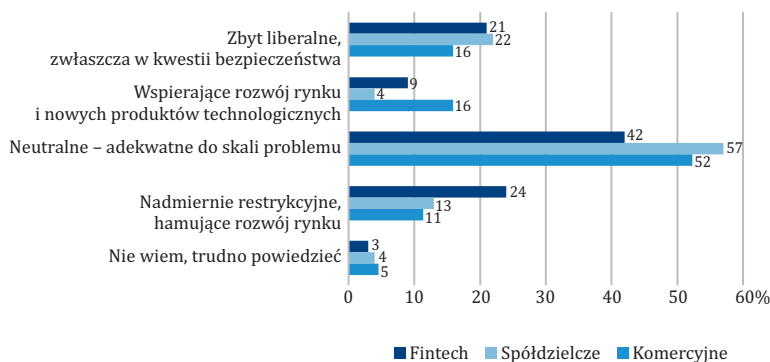
W pytaniach podsumowujących (rysunki 15–17) banki wskazywały na adekwatną reakcję na wyzwania technologiczne na polskim rynku bankowym oraz dominujący problem cyberbezpieczeństwa, ponadto FF wskazywały na bariery rozwojowe związane z edukacją klientów, BS na problemy reputacyjne, a BK na problemy stabilności relacji z klientami. Natomiast godny odnotowania jest fakt, że wszyscy stosunkowo pozytywnie oceniają neutralną działalność regulatorów, choć nikt (BK w minimalnym zakresie) nie wskazał na ich wspierający charakter.

Rysunek 15. Jak banki będą wdrażały nowoczesne rozwiązania technologiczne w stosunku do faktycznych potrzeb i sytuacji rynkowej?

Rysunek 16. Jakie są główne problemy we współpracy banków z sektorem fintech?

Rysunek 17. Działania polskich regulatorów w stosunku do firm fintechowych i nowych technologii w bankowości można ocenić jako:

Podsumowanie

Stosunek do nowych technologii będzie jednym z fundamentalnych problemów w decyzjach strategicznych banków w najbliższych latach²⁰. Firmy te oferują innowacyjne usługi i produkty, oparte na prostych i przejrzystych procedurach i niskich marżach. Co więcej, klienci wydają się otwarci na nowe produkty i firmy, mimo braku formalnej ochrony na tym rynku. Tradycyjne banki mają przewagę w zakresie zaufania i doświadczenia, ale wyższe koszty działania i mniejszą elastyczność. Z drugiej strony firmy fintechowe generują problemy regulacyjne, cyberbezpieczeństwa i ochrony prywatności.

²⁰ J. Dermine, *Digital Banking and Market Disruption: A Sense of Deja Vu?*, „Financial Stability Review”, Bank of France, no. 20, April 2016.

Analizując literaturę przedmiotu oraz wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w okresie lipiec–wrzesień 2018 r., wydaje się, że ankietowane banki komercyjne są bardziej świadome i otwarte na daleko idące zmiany, związane z nowymi technologiami i nową sytuacją konkurencyjną na rynku bankowym niż banki spółdzielcze. Ponadto na razie udział w rynku firm fintechowych jest mały i najlepszą strategią dla banków komercyjnych wydaje się współpraca i przejmowanie innowacyjnych rozwiązań, co powoduje rozwój rynku bankowego. Natomiast wiele odpowiedzi wskazuje, że ankietowane banki spółdzielcze są nie do końca świadome skali nowych procesów i konieczności ewolucji ich modelu biznesowego. Lokalność i relacyjność jako podstawa działalności banków spółdzielczych może nie okazać się wystarczająca, jeśli nie dokonają one radykalnej zmiany w podejściu do nowych technologii. To z kolei wymaga znacznych nakładów, co jest istotną barierą w ich digitalizacji. Rozwiązaniem byłaby centralizacja rozproszonego modelu bankowości spółdzielczej. To zjawisko dokonało się już w wielu krajach europejskich, skutkując odbudowaniem pozycji dużych banków o historii czy afiliacji spółdzielczej. Wydaje się, że nieuchronna jest podobna ewolucja w podejściu do współpracy banków spółdzielczych w Polsce, celem stworzenia silniejszej struktury zdolnej sprostać wyzwaniom regulacyjnym i strategicznym w ich otoczeniu.

Analizowane badanie ankietowe pokazuje też, że banki spółdzielcze powinny nie tylko dokonać unowocześnienia produktów i kanałów kontaktu z klientem, ale i zmiany wewnętrznej architektury organizacyjnej. Duże banki komercyjne, sądząc z wyników ankiety, podjęły już działania w tym kierunku (choć nie w kierunku budowy postulowanego w literaturze modelu bankowości otwartej), natomiast banki spółdzielcze sądzą, że zmiany zatrzymują się na etapie usprawnień produktowych, co może być reakcją niewystarczającą.

Bibliografia

Arner D.W., Barberis J., Buckley R.P., *Fintech and Regtech in a Nutshell and the Future in a Sandbox*, CFA Institute Research Foundation, 2016.

Ayadi R., Llewellyn D., Schmidt R.H., Arbak E., deGroen W.P., *Investing Diversity in the Banking Sector in Europe: Key Developments, Performance and Role of the Cooperative Banks*, CEPS, Brussels 2010.

Ayadi R., de Groen W.P., Sassi I., Mathlouthi W., Rey H., Aubry O., *Banking Business Models Monitor 2015: Europe*, International Research Centre on Cooperative Finance, HEC Montréal, Canada 2016.

BKNB: *Implications of Fintech Developments for Banks*, February 2018, www.bis.org

Carbo-Valverde S., *The Impact of Digitalization on Banking and Financial Stability*, „Journal of Financial Management, Markets and Institutions” 2017, vol. 5, no. 1.

de Haan J., Oosterloo S., Schoenmaker D., *Financial Markets and Institutions, a European Perspective*, Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

Dermine J., *Digital Banking and Market Disruption: A Sence of Deja Vu?* „Financial Stability Review”, Bank of France, no. 20, April 2016.

Dorfleitner G., Hornuf L., Schmitt M., Weber M., *FinTech in Germany*, Springer International Publishing, 2017.

EACB, *Implications of Fintech Developments for Banks and Bank Supervisors – Consultative Document*, Brussels 31 Oct. 2017.

Efma and Oracle Financial Services Software Limited, *Are Banks Ready for the Next Generation Customer?* 2010, p. 4–17, <http://www.oracle.com>

EY, *The Digital Bank: Tech Innovations Driving Change at US Banks*, 2016, www.ey.com

FSB, *Financial Stability Implications from FinTech*, June 2017.

Groeneveld H., *Snapshot of European Co-operative Banking 2017*, TIAS, Tilburg University 2017.

McKinsey Global Insitute, *Digital Globalization: The New Era of Global Flows*, 2016.

Laven M., Bruggink D., *How FinTech is Transforming the Way Money Moves around the World*, „Journal of Payments Strategy and Systems”, 2016, 6–12.

Li Y., Spight R., Swinkels L., *The Impact of FinTech Start-ups on Incumbent Retail Banks’ Share Prices*, „Financial Innovation”, Nov. 2017.

Nicoletti B., *The Future Of Fintech: Integrating Finance And Technology In Financial Services*, Cham, Springer 2017.

PwC, *Global FinTech Report*, 2017, www.pwc.com

Suddath C., *The Millennial Way of Shopping: More Careful, Durable, and Frugal Than You Think*, 2014, Bloomberg, www.bloomberg.com

The Economist Intelligence Unit: *Whose Customer are you? The Reality of Digital Banking*, 2018, <https://perspectives.eiu.com>

The Economist, *A Survey of Wall Street*, April 15, 1995.

The Economist, *The FinTech revolution: A wave of startups is changing finance for the better*, 2015, 415(8937).

Marcin Idzik*

Struktura rynku detalicznych usług bankowych i cechy klientów jako przesłanki strategii banków spółdzielczych w Polsce

Streszczenie

Celem pracy jest ocena pozycji konkurencyjnej banków spółdzielczych na rynku detalicznym w Polsce. Analizą objęto udziały rynkowe, potencjał klientów oraz skuteczność sprzedaży w placówkach bankowych. Banki spółdzielcze nie wykorzystują w pełni posiadanych atutów w budowaniu przewagi konkurencyjnej. Pozycja konkurencyjna banków spółdzielczych wynika przede wszystkim z niszowych obszarów, w których działają, kosztów obsługi oraz uwarunkowań działania na lokalnym runku. Wysokie udziały na tych rynkach zawdzięczają stabilnej bazie „starych” klientów, natomiast nie są preferowane przez potencjalnych klientów. Uwarunkowania rynkowe zarówno obecne, jak i prognozowane nie są korzystne dla banków spółdzielczych i stanowią zagrożenie dla ich pozycji.

Słowa kluczowe: bank spółdzielczy, przewaga konkurencyjna, wizerunek, pozycja rynkowa

The Structure of the Retail Banking Services Market and Client's Profile as Determinants of the Cooperative Banks Strategy in Poland

Abstract

The objective of this paper is to evaluate the competitive position of the cooperative banks as well as their ability to create the growth trends and effectively acquire new customers on the retail banking market in Poland. The analysis included the market shares, customer potential and sales effectiveness in bank branches. The cooperative banks do not fully use their advantages in building their competitive advantage what is mainly based on the niche areas where the cooperative banks operate and the service costs as well as the circumstances of operating on the local market. A loyalty of the traditional customers contributes to their high market shares, but these banks are not preferred by the prospective customers. Market conditions are unfavorable from the perspective of cooperative banks and their future market position.

Key words: cooperative bank, competitive advantage, image, market position

---

* Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Wydział Nauk Ekonomicznych.

Wstęp

Banki spółdzielcze w Polsce starają się odpowiadać na liczne wyzwania organizacyjne, kapitałowe, regulacyjne, technologiczne czy intelektualne związane z ich działalnością. W ujęciu formalnym efekty tych działań można obserwować między innymi w raportach KNF o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających. Środowisko banków spółdzielczych w Polsce¹ coraz częściej zwraca uwagę na stabilność finansową, która stanowi nadrzędne uwarunkowanie działalności operacyjnej banku, w działalności nadzorczej i regulacyjnej jest bowiem traktowana na podobieństwo dobra publicznego². Już samo ukierunkowanie dyskusji w stronę stabilności finansowej wskazuje na zmianę priorytetów ze zrównoważonego rozwoju w kierunku dyskusji o przetrwanie i spełnienie podstawowych wymogów bezpieczeństwa kapitałowego. Coraz więcej osób zadaje także pytanie, skąd się biorą po tylu latach spokoju spektakularne problemy banków spółdzielczych³. Trwa dyskusja nad dylematami rozwoju bankowości spółdzielczej, niestety nie widać w tych dyskusjach przełomu⁴. Część ekspertów wskazuje, że wywodząca się z tradycji społeczna misja banków spółdzielczych stanowi dodatkowy czynnik ryzyka, gdyż jest tylko nadmiernie pozytywnym tłem dla przyszłych tendencji, a nie ich bezpośrednim wyznacznikiem⁵.

Techniczne analizy i oceny sytuacji finansowej banków spółdzielczych nie dostarczają odpowiedzi na temat powodów narastających obaw o ich stabilność finansową w przyszłości⁶. W opiniach ekspertów kapitały własne, nowe reguły wynikające z regulacji oraz spadające marże uznawane są za główne bariery ekspansji banków spółdzielczych⁷. Czynniki te są ważne, jednak maskują inne uwarunkowania, które w dyskusji nad sytuacją rynkową banków spółdzielczych nie są podnoszone, a od

¹ Monitor Bankowy 2017.

² S. Flejterski, *Zaufanie do instytucji bankowo-finansowych jako fundament stabilnego systemu finansowego*, [w:] *Stabilność i bezpieczeństwo systemu bankowego*, J. Nowakowski, T. Famulska (red.), Difin, Warszawa 2008, s. 17; J. Koleśnik, *Bezpieczeństwo systemu bankowego. Teoria i praktyka*, Difin, Warszawa 2011, s. 57–59; S. Owsiak, *Podstawy nauki finansów*, PWE, Warszawa 2002, s. 254.

³ Z.R. Wierzbicki, *Bankowość spółdzielcza: Strategiczne zmiany strukturalne w bankowości spółdzielczej*, „Nowoczesny Bank Spółdzielczy” 2017/10.

⁴ Bezpośrednią inspirację do opracowania niniejszego tekstu stanowił wniosek z podsumowania konferencji pt. „Banki spółdzielcze w nowym otoczeniu społeczno-gospodarczym”, która odbyła się w dniach 24–25 maja 2018 r. w Krakowie, zgodnie z którym: „niepodjęcie wyzwania i próby bagatelizowania przyczyn obecnej sytuacji banków spółdzielczych mogą wpłynąć na dalsze pogarszanie oceny spółdzielczych form bankowości w Polsce oraz zagrozić stabilności finansowej sektora bankowego w Polsce”.

⁵ M. Zygierewicz, *Sytuacja ekonomiczna banków spółdzielczych i ich kondycja na tle konkurencji komercyjnej*, [w:] *Współczesna Bankowość Spółdzielcza*, A. Szelągowska (red.), Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2012, s. 187.

⁶ K. Kil, *Stabilność finansowa banków spółdzielczych w Polsce w świetle pokryzysowych zmian regulacyjnych*, Poltex, 2018.

⁷ T. Pawlonka, *Sytuacja ekonomiczna banków spółdzielczych w latach 2000–2011*, Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* 2012, nr 97, s. 183–192.

których zależy ich pozycja w przyszłości⁸. W opinii Węclawskiego⁹ „...banki spółdzielcze czekają poważne wyzwania, którym muszą sprostać, aby utrzymać swoje udziały w rynku”. Na wyczerpującą odpowiedź czeka także pytanie o wskazanie kierunków reformy modelu biznesowego bankowości spółdzielczej i wskazania, do czego te zmiany mają prowadzić¹⁰.

Można postawić tezę: o ile banki spółdzielcze angażują duże zasoby w odpowiadanie na wyzwania regulacyjne, kapitałowe i organizacyjne, o tyle zbyt małe zasoby są angażowane na wyzwania typowo rynkowe, od których zależy efektywność ekonomiczna prowadzonej działalności bankowej, a w konsekwencji ich sytuacja finansowa. W opinii Miklaszewskiej¹¹ banki spółdzielcze zajęte zmianami regulacyjnymi nie doceniły innych zagrożeń wynikających ze strategii rynkowej, a ich sytuacja ekonomiczna w dużym stopniu wynika z przyjętych modeli biznesowych, strategii rozwoju oraz działalności operacyjnej. Dodatkowo zdaniem Żółtkowskiego: „zamiast zajmować się sztuką zarządzania ryzykiem ćwiczymy sztukę zarządzania sprawozdawczością, ale – co najważniejsze – przy tej ogromnej liczbie sprawozdawczanych informacji nie ma czasu, żeby je analizować, nie ma kto ich analizować, a nawet nie ma kompetencji, żeby zrozumieć sens pewnych raportów”. Niedostateczna aktywność rynkowa znacznej części banków spółdzielczych i problemy strukturalne banków zrzeszeniowych rzutują na adekwatną reakcję sektora bankowości spółdzielczej na nowe wyzwania na rynku w ogóle, a w szczególności na lokalnych rynkach finansowych¹².

Wyzwania rynkowe i oszacowana mapa ryzyka według klas BION skłania do analizy sytuacji banków spółdzielczych w nurcie ryzyka biznesowego, czyli ryzyka nieosiągnięcia celów ekonomicznych z powodu niepowodzenia w rywalizacji rynkowej. W ramach ryzyka biznesowego ocenie podlega ryzyko konkurencji, czyli warunków konkurowania mających niekorzystny wpływ na podmiot, oraz ryzyko strategiczne związane z podejmowaniem niekorzystnych decyzji, brakiem lub wadliwą realizacją przyjętej strategii, a także niewłaściwą reakcją na zmiany w otoczeniu. W przypadku banków spółdzielczych ryzyko konkurencji ma szczególne znaczenie. W badaniach kadry zarządzającej banków wśród potencjalnych szesnastu czynników niekorzystnie wpływających na sytuację ekonomiczną banków w 2017 r. konkurencja jako czynnik niekorzystnie wpływający na sytuację ekonomiczną banku była wymieniana dwukrotnie częściej (33% wskazań) przez menadżerów banków

⁸ T. Siudek, P. Snarski, B. Chodera, *Konkurencyjność banków komercyjnych i spółdzielczych w Polsce*, Roczniki Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, T. 100, z. 2, Warszawa 2013, s. 25–36.

⁹ J. Węclawski, *Banki spółdzielcze w konkurencyjnym otoczeniu*, „Annales UMCS. Sectio H” Lublin 2010, Vol. XLIV.

¹⁰ J. Szambelańczyk, *O odpowiedzialności w blaskach i cieniach spółdzielczego święta*, „Nowoczesny Bank Spółdzielczy” 2016a, nr 6, s. 8–11.

¹¹ E. Miklaszewska, *Wyzwania strategiczne dla banków spółdzielczych*, materiały konferencyjne „Banki spółdzielcze w nowym otoczeniu społeczno-gospodarczym”, 24–25 maja 2018 r., Kraków 2018.

¹² M. Idzik, *Lokalne instytucje finansowe w procesie budowania wspólnot społecznych*, wystąpienie podczas Forum Liderów Banków Spółdzielczych, Warszawa 2016; J. Ramontowski, *Ryzyko dla banków spółdzielczych tkwi w ich mentalności*, Obserwator Finansowy, 2.11.2016.

spółdzielczych niż przez menadżerów banków komercyjnych (17% wskazań)¹³. Do tego należy dodać, że jeden wymiar konkurencji to rywalizacja o klienta, jednak drugi to rywalizacja o zasoby takie jak np. kadra pracownicza i zasoby technologiczne¹⁴. Wzrasta także ekspozycja na ryzyko reputacyjne wynikające ze spektakularnych upadłości, rywalizacji banków spółdzielczych między sobą, a także związane z nierozwiniętą, a często wręcz nieobecną funkcją nieegoistycznego doradztwa w stosunku do własnych klientów¹⁵.

Wprawdzie zdaniem Majerczyk-Żabówki – Prezesa KZBS: „banki spółdzielcze nie kierują się maksymalizacją zysku, ... z powodu ich specyfiki działania efektywność nigdy nie będzie tak wysoka jak banków komercyjnych i nie powinniśmy tego oczekiwać”¹⁶. Warto jednak takie stanowisko uzupełnić o opinię Węclawskiego¹⁷ stwierdzającą, że: „banki spółdzielcze systematycznie tracą swoją pozycję rynkową na rzecz banków komercyjnych i SKOK-ów, ...pasywne nastawianie na utrzymanie obecnej pozycji rynkowej oznacza dla banków spółdzielczych jej postępującą utratę”. W ocenie Węclawskiego¹⁸: „banki spółdzielcze powinny ograniczyć czynniki ryzyka strategicznego poprzez podniesienie własnej zdolności do osiągania sukcesów w rywalizacji ekonomicznej”, co Begg, Fischer, Dornbusch¹⁹ definiują jako konkurencyjność.

Badania wskazują, że w bankach spółdzielczych dominują tradycyjne struktury organizacyjne zorientowane na produkt bankowy, a bardzo rzadko stosowana jest struktura zorientowana na klienta. Nadto tworzona przez wiele lat społeczność wokół banku spółdzielczego nie była strategią marketingową, była to strategia biznesowa, wyrażająca się w zaangażowaniu członków w działania banków spółdzielczych. A konsekwencją tego jest współcześnie systematycznie malejąca liczba członków²⁰. Kształtowanie i realizacja strategii społecznościowej wymaga więc takiego zarządzania, które będzie nastawione na tworzenie popytu na dedykowany produkt i zapewnianie wspólnoty emocjonalnej wokół marki²¹, a nie tylko i wyłącznie wspólnoty funkcjonalnej.

Jak przyznają spółdzielcy, efektywne konkurowanie sektora banków spółdzielczych z bankami komercyjnymi: „byłoby możliwe, gdyby banki (spółdzielcze) silniej ze sobą współpracowały i gdyby produkty, infrastruktura informatyczna i marketing były jednolicie sterowane z poziomu zrzeszenia. W pojedynczym banku spółdzielczym mała skala działania powoduje, że jednostkowy koszt budowania infrastruktury, marketingu, inwestycji w informatyzację jest za duży”²².

¹³ Monitor Bankowy 2017.

¹⁴ Monitor Bankowy 2013.

¹⁵ J. Szambelańczyk, *O odpowiedzialności w blaskach...*, op. cit.

¹⁶ *Banki spółdzielcze w walce o prymat na lokalnym rynku*, „Rzeczpospolita”, 12.09.2016.

¹⁷ J. Węclawski, *Banki spółdzielcze...*, op. cit., s. 231.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ D. Begg, S. Fischer, R. Dornbusch, *Makroekonomia*, PWE, Warszawa 1996, s. 446.

²⁰ Od momentu pierwszego badania ankietowego, tj. od marca 2012 r., liczba udziałowców obniżyła się o 93 914 osób, i we wrześniu 2017 r. wynosiła 974 288 osób.

²¹ D. Meerman Scott, *Marketing i PR w czasie rzeczywistym: jak błyskawicznie dotrzeć do rynku i nawiązać kontakt z klientem*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012.

²² J. Ramontowski, *Ryzyko dla banków...*, op. cit.

1. Metodyka badań

Głównym celem opracowania jest odpowiedź na pytania, jaka jest obecnie pozycja konkurencyjna banków spółdzielczych w segmencie klienta detalicznego oraz, w jakim stopniu gwarantuje stabilny i długotrwały rozwój. Ponadto szuka się odpowiedzi na pytanie, w jakim zakresie banki spółdzielcze mają możliwość kreowania tendencji rozwojowych oraz pozyskiwania nowych klientów w segmencie detalicznym.

Całość rozważań prowadzona jest w nurcie oceny ryzyka biznesowego oraz strategicznych uwarunkowań, od których zależy stabilność finansowa banków spółdzielczych. Zakres analizy obejmuje trzy obszary: 1) ocenę pozycji rynkowej banków spółdzielczych na tle pozostałych uczestników rynku, 2) ocenę możliwości realizacji i wzrostu przychodów na obecnej bazie klienckiej, 3) ocenę możliwości pozyskania nowych klientów.

Przedmiotem analizy jest pozycja konkurencyjna banków spółdzielczych w segmencie klientów detalicznych w Polsce. Przez pozycję konkurencyjną rozumiemy: „osiągnięty przez przedsiębiorstwo wynik konkurencyjności w danym segmencie, rozpatrywany na tle wyników osiąganych przez konkurentów, innymi słowy – miejsce na skali korzyści, jakich przedsiębiorstwo dostarcza swoim interesariuszom, w porównaniu z miejscami zajmowanymi przez konkurentów”²³. W tym ujęciu istotą konkurencyjności banku spółdzielczego jest funkcjonowanie i rozwój w warunkach konkurencyjności rynkowej²⁴.

Źródłem danych empirycznych były wyniki ogólnopolskich badań na reprezentatywnych próbach klientów banków w Polsce 15 i więcej lat wykonanych przez IBO-IR PENTOR, następnie kontynuowanych w TNS PENTOR, TNS oraz KANTAR TNS w latach 1993–2018. W każdym roku z okresu 1993–2000 badania obejmowały próbę N=1000 klientów banków, natomiast w latach 2001–2018 próba obejmowała 12 000 klientów banków w każdym roku. Udziały rynkowe banków podano w odniesieniu do korzystania z usług jako banku głównego, tj. takiego w którym jest najważniejszy dla konsumenta.

2. Ryzyko strategiczne

Ryzyko strategiczne w działalności bankowej jest stosunkowo rzadko podejmowane w polskiej literaturze, natomiast znacznie częściej traktuje się o zarządzaniu ryzykiem operacyjnym. Wyrazem tego są m.in. prace Komitetu Bazylejskiego²⁵ i przyjęte definicje. Według Komisji Nadzoru Finansowego: „ryzyko operacyjne to możliwość straty wynikająca z niedostosowania lub zawodności wewnętrznych procesów, ludzi i sys-

²³ M.J. Stankiewicz, *Konkurencyjność przedsiębiorstwa. Budowanie konkurencyjności w warunkach globalizacji*, TNOiK 2008.

²⁴ M. Gorynia, E. Łązniewska, *Kompendium wiedzy o konkurencyjności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 50.

²⁵ Basel Committee on Banking Supervision, *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards*, Basel 2006.

temów lub ze zdarzeń zewnętrznych²⁶. Stosunkowo mało uwagi poświęca się jednak ryzyku biznesowemu jako składnikowi ryzyka strategicznego w działalności bankowej. Analiza ryzyka strategicznego pozwala na zweryfikowanie zakresu zagrożeń i ich potencjalnego wpływu na funkcjonowanie banków. Slywotzky i Drzik²⁷ w swej typologii ryzyka strategicznego podkreślają, że takie kwestie jak wzrost konkurencji, spadek marży, zmiany technologii czy problemy z marką to kluczowe obszary ryzyka strategicznego. Ryzyko strategiczne wynika z niekorzystnych decyzji biznesowych, nieodpowiednich strategii lub modeli biznesowych, braku strategii biznesowych lub nieskutecznej ich realizacji, braku szybkiej reakcji na zmiany w otoczeniu makroekonomicznym, nieskutecznej odpowiedzi na działania konkurentów, a także zmieniające się preferencje klientów, rozwój produktów, rozwój technologii i otoczenia regulacyjnego²⁸. Według ogólniejszej definicji Collins i Ruefli²⁹ ryzyko strategiczne to prawdopodobieństwo utraty pozycji wiodącej względem innych uczestników rynku, a także ryzyko nieosiągnięcia pozycji lidera.

Verbano i Venturini³⁰ definiując ryzyko strategiczne podkreślają czynniki, od których zależy sytuacja finansowa podmiotu i docelowo jego stabilność finansowa. Za ryzyko strategiczne uznają ryzyko związane z pracownikami, marką, konkurentami, projektami i technologią oraz dodatkowo ryzyko stagnacji. Ich zdaniem ryzyko strategiczne to zbiór czynników należących do różnych kategorii przedmiotowych, lecz będących przeszkodami w realizacji celu ekonomicznego. Podobną koncepcję prezentuje Chatterjee i in.³¹, zaliczając do ryzyka strategicznego czynniki utrudniające osiągnięcie celów finansowych. Jednak, jak zauważa Urbanowska-Sojkin³², brak jest jednoznacznych kryteriów podziału czynników ryzyka, gdyż te odnoszące się do modeli biznesowych i rozwoju obejmują także elementy organizacyjne i techniczne, które są według niektórych koncepcji zaliczane do ryzyka operacyjnego.

Wspólnym mianownikiem łączącym różne koncepcje ryzyka strategicznego jest wyraźne powiązanie pomiędzy ryzykiem strategicznym a osiąganiem celów ekonomicznych³³. W ocenie Emblemsvåg i Kjølstad³⁴ przy kalkulacji ryzyka strategicznego powinno się szacować wpływ czynników rynkowych na realizację celów ekono-

²⁶ Komisja Nadzoru Finansowego, *Rekomendacja M*, Warszawa 2004.

²⁷ A.J. Slywotzky, J. Drzik, *Countering the biggest risk of all*, Harvard Business Review 2005, s. 78.

²⁸ Bank of America Merrill Lynch.

²⁹ J. Collins, T. Ruefli, *Strategic risk: an ordinal approach*, Management Science 1992, vol. 38, no. 12, s. 1709.

³⁰ C. Verbano, K. Venturini, *Managing Risks in SMEs: A Literature Review and Research Agenda*, Journal of Technology, Management and Innovation 2013, vol. 8, issue 3, s. 188.

³¹ S. Chatterjee, R. Wiseman, A. Fiegenbaum, C. Devers, *Integrating Behavioural and Economic Concepts of Risk into Strategic Management: The Twain Shall Meet*, Long Range Planning 2003, no. 36, s. 61.

³² E. Urbanowska-Sojkin, *Ryzyko w zarządzaniu strategicznym*, [w:] Urbanowska-Sojkin E. (red.), *Ryzyko w zarządzaniu strategicznym przedsiębiorstwem. Teoria i praktyka*, Zeszyty Naukowe nr 235, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2012, s. 40.

³³ The Brazilian National Quality Foundation 2010.

³⁴ J. Emblemsvåg, L. Kjølstad, *Strategic risk analysis – a field version*, Management Decision 2002, no. 40 (9), s. 846–847.

micznych. Collins i Ruefli³⁵ podkreślają względność oceny sytuacji determinowanej wielostronnymi zależnościami na rynku i działaniami podmiotów konkurencyjnych. W tym znaczeniu strategiczny oznacza także zewnętrzny i dotyczy walki konkurencyjnej oraz relacji zachodzących w danym segmencie rynku. Rywalizacji rynkowa na polskim rynku bankowym była przedmiotem licznych rozważań³⁶. Przy tym warto podkreślić konsensus o nadrzędności stabilności finansowej. Gorynia i Łaźniewska³⁷ podkreślają, że istotą konkurencyjności banku jest umiejętność funkcjonowania i przetrwania w warunkach konkurencji rynkowej między innymi poprzez skuteczną redukcję czynników ryzyka strategicznego.

3. Wyniki badań

3.1. Udziały rynkowe banków spółdzielczych w obsłudze klientów indywidualnych w Polsce

Wskaźnik udziału w całkowitej sprzedaży na danym rynku jest główną miarą pozycji rynkowej na tle konkurencji. Za pomocą tego wskaźnika analizuje się m.in. dynamikę pozycji firmy na rynku, która może być stosowana do oceny skuteczności działań marketingowych³⁸.

W II kw. 2018 r. z usług banków korzystało 84% ludności Polski, tj. ok. 27,3 mln klientów (por. rysunek 1), zaś banki spółdzielcze obsługiwały ok. 3,2 mln klientów detalicznych, co stanowi ok. 12%³⁹. Oznacza to, że po PKO Banku Polskim (który pod względem udziałów rynkowych zajmuje pierwszą pozycję z udziałem 21%) banki spółdzielcze traktowane jako całość są „drugim bankiem w Polsce”. W niewielkim stopniu tej pozycji ustępuje Bank Pekao S.A., którego udział w liczbie obsługiwanych klientów indywidualnych wynosi 11%. Pozostałe banki komercyjne posiadają jednocyfrowy udział rynkowy. Z tej perspektywy można ocenić, że banki spółdzielcze jako sektor mają stosunkowo silną pozycję na rynku usług detalicznych.

Ocena konkurencyjności powinna być jednak prowadzona w ujęciu dynamicznym. Wówczas gdy wskaźnik udziału w rynku wzrasta oznacza to, że sprzedaż danego przedsiębiorstwa rośnie szybciej niż sprzedaż konkurencji, natomiast gdy wskaźnik maleje, sytuacja jest odwrotna⁴⁰. W okresie, dla którego dostępne są odpowied-

³⁵ J. Collins, T. Ruefli, *Strategic risk...*, op. cit.

³⁶ G. Woźniewska, *Składniki potencjału konkurencyjności banku spółdzielczego – na podstawie wyników badania ankietowego*, „Finanse” 2010, nr 1(2), s. 51–185; J. Węclawski, *Banki spółdzielcze...*, op. cit., s. 231–248; J. Łukasiak-Malicka, *Działania Nadwiślańskiego Banku Spółdzielczego w Czerwińsku nad Wisłą na rzecz społeczności lokalnej*, [w:] M. Stefański (red.), *Działania banków spółdzielczych na rzecz rozwoju lokalnego w Polsce*, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku, 2014, s. 45–63.

³⁷ M. Gorynia, E. Łaźniewska, *Kompendium wiedzy...*, op. cit., s. 50.

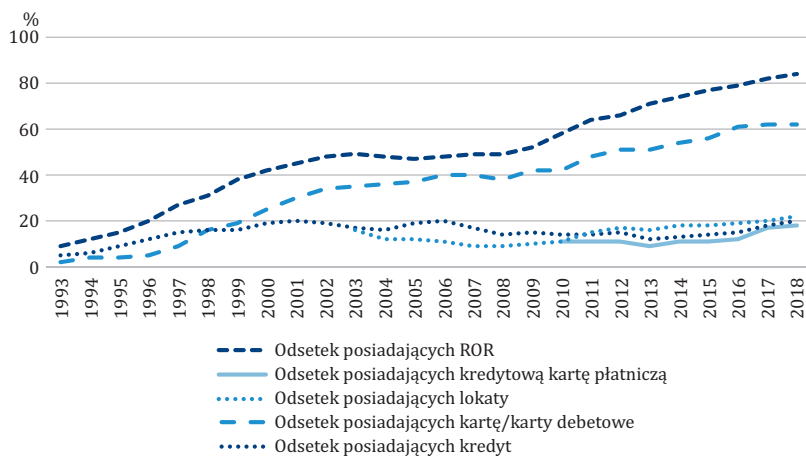
³⁸ W. Walczak, *Niematerialne determinanty konkurencyjności współczesnych przedsiębiorstw*, [w:] S. Lachiewicz, M. Matejun (red.), *Konkurencyjność, jako determinanta rozwoju przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2009.

³⁹ Zoom Finance 2018, Kantar TNS, Warszawa.

⁴⁰ W. Walczak, *Niematerialne determinanty...*, op. cit.

nie dane empiryczne, rynek bankowości w Polsce był w fazie wzrostu. Sektorowi bankowemu (wprawdzie z różną dynamiką) systematycznie przybywało klientów. W 1993 r. 9% społeczeństwa posiadało rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy, w 2003 r. odsetek ten wyniósł już 48%, a w 2018 r. – 84%. W latach 1993–2018 ubankowienie w Polsce wzrosło o 75 pkt. proc., w tym czasie sektor bankowy pozyskał ponad 24,3 mln nowych klientów indywidualnych, wzrastając o 92%.

Rysunek 1. Korzystanie z usług banków przez mieszkańców Polski w latach 1993–2018

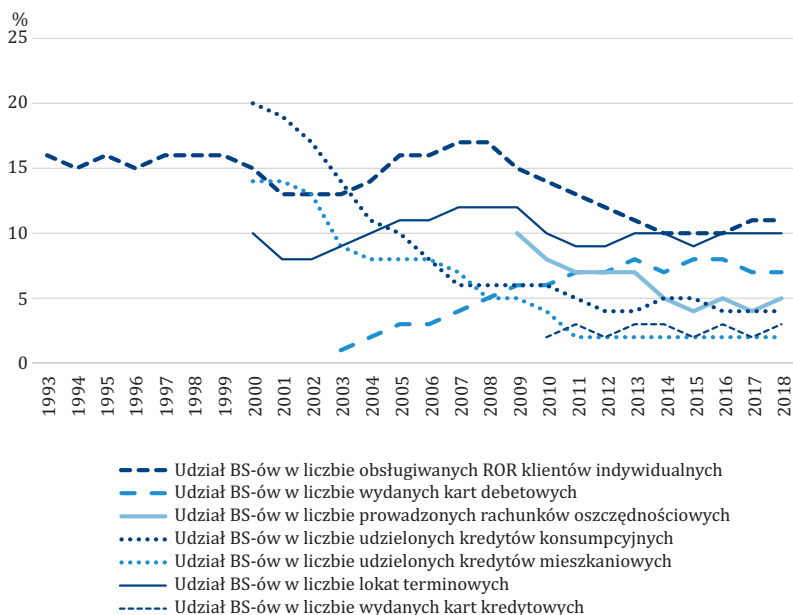

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Audyt Bankowości Detalicznej 1993–2014, Zoom Finance 2015–2018.

W latach 1993–1996 udział rynkowy banków spółdzielczych w liczbie obsługiwanych ROR oscylował w przedziale 13–16% (rysunek 2). Poprawa pozycji rynkowej przypadała na lata 2002–2008, w których udział rynkowy wzrósł o 4 pkt. proc. z 13% do 17%. W II kwartale 2018 r. banki spółdzielcze obsługiwały 3,2 mln klientów, a ich udział rynkowy wynosił 12%. Oznacza to, że w ostatniej dekadzie, w której sektorowi bankowemu przybyło 11,5 mln nowych klientów, bankom spółdzielczym przybyło około 0,5 mln klientów. W latach 2008–2018 liczba klientów banków w Polsce wzrosła o 73%, zaś bankom spółdzielczym przybyło jedynie 18% nowych klientów. Spadek udziałów rynkowych w okresie intensywnego wzrostu całego rynku świadczy o utraconej szansie i znaczącym pogorszeniu pozycji rynkowej. Przyjmując założenie utrzymania pozycji rynkowej, tj. stały udział w rynku z 2008 r. na poziomie 17%, banki spółdzielcze powinny obsługiwać obecnie 4,7 mln klientów, czyli o 1,5 mln więcej niż w praktyce. Ta liczba klientów może stanowić miarę niewykorzystanej szansy udziału we wzroście ubankowienia w Polsce w minionej dekadzie. Do utraconych szans należy zaliczyć także udział we wzroście ubankowienia rolników po akcesji Polski do struktur UE.

Rysunek 2 wskazuje, że z wyjątkiem kart debetowych oraz lokat terminowych banki spółdzielcze w tendencji traciły udział w rynku. Proces powolnej utraty udziału sektora banków spółdzielczych w rynku jest stosunkowo powolny, a przez to mało zauważalny, stanowiąc tym samym niedostatecznie uwzględniany czynnik ryzyka.

Rysunek 2. Udział banków spółdzielczych w obsłudze klientów indywidualnych w podziale na linie produktowe w latach 1993–2018

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Audyt Bankowości Detalicznej 1993–2014, Zoom Finance 2015–2018.

3.2. Uwarunkowania zapotrzebowania na usługi detaliczne klientów banków spółdzielczych

Oceniając zapotrzebowanie na usługi bankowe w wariancie rzeczywistym lub potencjalnym, można ocenić, czy dochody z jego zaspokojenia pozwalają bankowi rozwijać się, a przynajmniej przetrwać. Problemem do rozwiązania jest jednak poznanie i określenie profilu klienta banku spółdzielczego, z uwzględnieniem jego potencjału społeczno-ekonomicznego oraz zapotrzebowania na usługi finansowe. Ujęcie to wywodzi się z koncepcji uzależniającej zachowanie konsumenta usług finansowych od jego statusu mierzonego przede wszystkim jego poziomem wykształcenia, wiekiem i pozycją socjoekonomiczną⁴¹. Podstawowym założeniem tego socjalno-strukturalnego modelu zachowań było to, że określone potrzeby jednostki są warunkowane tym, jakie miejsce zajmuje w strukturze społecznej⁴². Stwierdzono bowiem, że takie cechy jak: miejsce zamieszkania, pozycja zawodowa czy dochody są dobrymi predyktorami zachowań konsumentów na rynku finansowym. Odzwierciedleniem tej

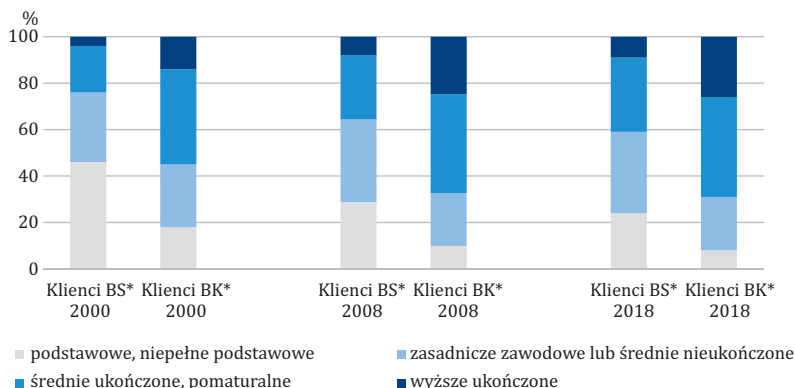
⁴¹ H. Domański, Z. Sawiński, K.M. Słomczyński, *Nowa klasyfikacja i skale zawodów. Socjologiczne wskaźniki pozycji społecznej w Polsce*, Warszawa 2007, s. 16–17.

⁴² W. Cwalina, *Telewizyjna reklama polityczna. Emocje i poznanie w kształtowaniu preferencji wyborczych*, Lublin 2000, s. 54.

koncepcji są kryteria, jakie stosują banki w klasyfikacji klientów i zaliczaniu ich do określonego segmentu⁴³. Najczęściej tymi kryteriami są zmienne określające status społeczno-ekonomiczny, jak: wykształcenie, pozycja zawodowa, dochód oraz niekiedy również odczuwana satysfakcja życiowa i ocena sytuacji ekonomicznej respondenta⁴⁴. Domański, Sawiński i Słomczyński⁴⁵ do tych kryteriów dodają także wiek i pozycję socjoekonomiczną konsumenta, a w pozycji *Zarządzanie bankiem komercyjnym*⁴⁶, pod red. A. Gospodarowicza, znajdujemy także uzasadnienie do uwzględnienia w analizie miejsca zamieszkania jako jednego z predyktorów zachowań konsumentów na rynku finansowym.

Poziom wykształcenia jest jedną z podstawowych miar pozycji społecznej konsumenta. W 2018 r. w strukturze klientów indywidualnych banków spółdzielczych 59% stanowiły osoby z wykształceniem średnim nieukończonym, zasadniczym lub podstawowym (por. rysunek 3). W bankach komercyjnych ten odsetek wynosił w tym czasie 31%. Największe zmiany w strukturze wykształcenia klientów banków zaszły w latach 2000–2008. Zarówno w strukturze klientów banków komercyjnych jak i spółdzielczych w podobnym stopniu wzrósł odsetek klientów z wykształceniem średnim ukończonym, pomaturalnym lub wyższym. W 2018 r. nadal utrzymuje się wyraźna różnica w strukturze wykształcenia klientów banków komercyjnych i spółdzielczych na niekorzyść tych drugich.

Rysunek 3. Struktura wykształcenia klientów banków spółdzielczych oraz klientów banków komercyjnych w latach 2000, 2008, 2018

BS* – banki spółdzielcze, BK* – banki komercyjne

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Audyt Bankowości Detalicznej 2000, 2008, Zoom Finance 2018.

⁴³ *Zarządzanie bankiem komercyjnym*, A. Gospodarowicz (red.), Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Nauki Ekonomiczne, 20, Warszawa 2000.

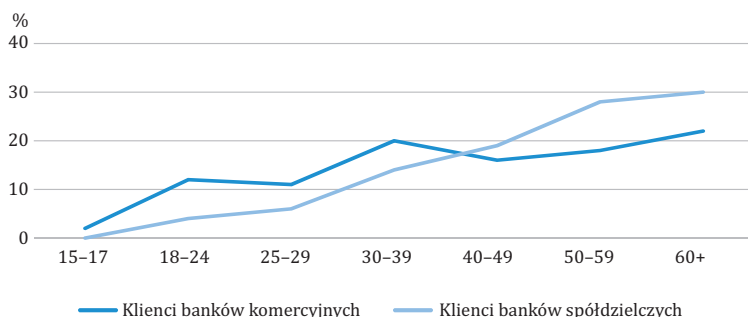
⁴⁴ G. Marshall, *Słownik socjologii i nauk społecznych*, Warszawa 2005, s. 357.

⁴⁵ H. Domański, Z. Sawiński, K.M. Słomczyński, *Nowa klasyfikacja...*, op. cit.

⁴⁶ *Zarządzanie bankiem...*, op. cit.

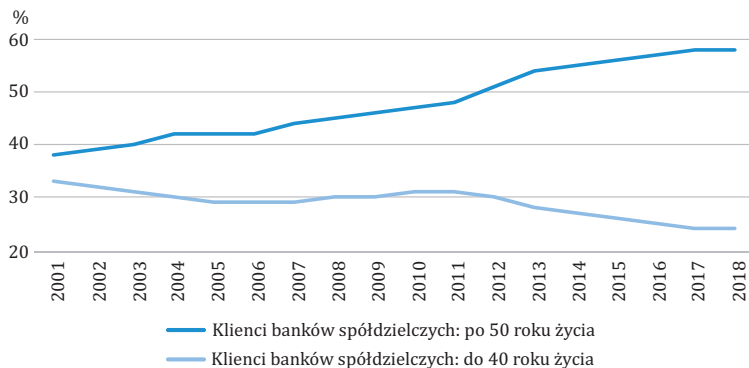
Zgodnie z omówioną koncepcją cechą determinującą zapotrzebowanie na usługi finansowe jest zmienna demograficzna dotycząca wieku klienta. Przeciętny wiek klienta banku komercyjnego w II kwartale 2018 r. wynosił 44 lata, a banku spółdzielczego 52 lata, co wskazuje, że te drugie banki obsługują klientów przeciętnie o 8 lat starszych. W 2008 r. średni wiek klienta banku komercyjnego wynosił 43 lata, a klienta banku spółdzielczego 48 lat, a zatem różnica wynosiła 5 lat. W 2000 r. różnica ta wynosiła 4 lata (odpowiednio 41 i 45 lat). Dane te wskazują, że stosunkowo szybko następuje proces starzenia się klientów, przy czym w bankach spółdzielczych tempo to jest znacząco wyższe. Charakterystyczne jest to, że punkt przecięcia krzywych w grupach wiekowych klientów dotyczy przedziału 40–49 lat (rysunek 4). Przedstawione dane można interpretować w kategoriach ryzyka demograficznego, które w bankach spółdzielczych powinno być odpowiednio zaadresowane. Tym bardziej, że luka pokoleniowa systematycznie powiększa się (rysunek 5).

Rysunek 4. Struktura wieku klientów banków spółdzielczych oraz klientów banków komercyjnych w II kw. 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Zoom Finance 2018.

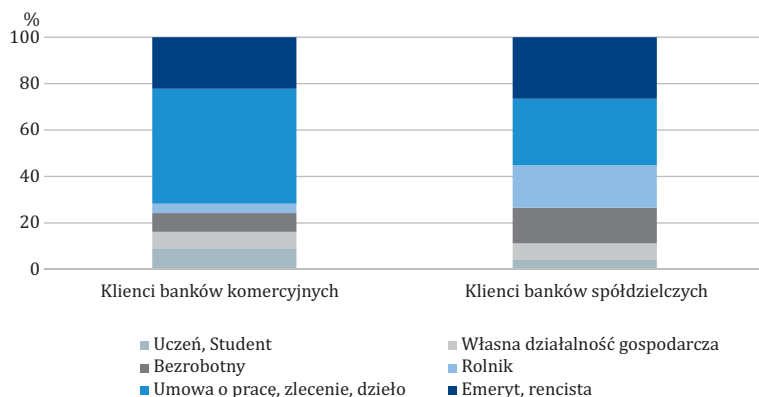
Rysunek 5. Tendencje w strukturze wiekowej klientów banków spółdzielczych w latach 2001–II kwartale 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Audyt Bankowości Detalicznej 2001–2014, Zoom Finance 2015–2018.

Kolejnym czynnikiem koncepcji kształtowania popytu na usługi finansowe jest dochód osobisty klienta, który silnie skorelowany jest z ich statusem zawodowym. W strukturze klientów banków spółdzielczych klienci o miesięcznych dochodach osobistych do 2 tys. zł stanowią 61%, w bankach komercyjnych 44% (17 pkt. proc. mniej), natomiast klienci w grupie dochodowej powyżej 3 tys. w bankach komercyjnych stanowią 23%, a w bankach spółdzielczych 9% (14 pkt. proc. mniej). Analiza rysunku 6 dowodnie wskazuje, że struktura klientów ze względu na status społeczno-zawodowy jest mniej korzystana w bankach spółdzielczych.

Rysunek 6. Struktura statusu zawodowego klientów banków spółdzielczych oraz banków komercyjnych w II kwartale 2018 r.

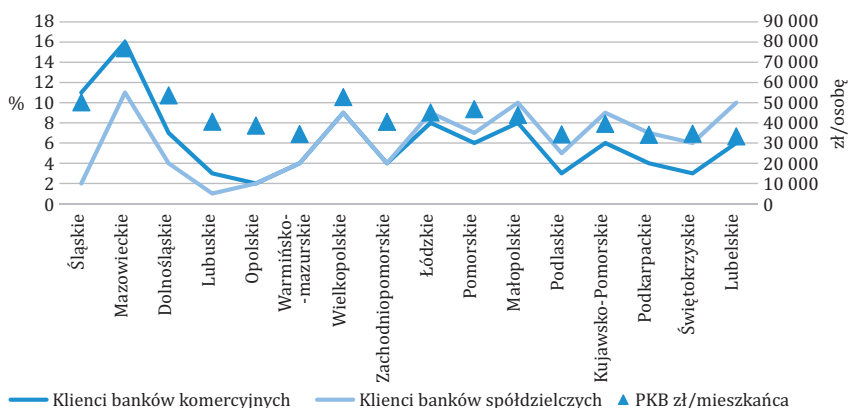
Źródło: opracowanie własne na podstawie: Zoom Finance 2018.

Czynnikiem wpływającym na strategię banków spółdzielczych może być specyfika terenu działania, szczególnie z punktu widzenia poziomu regionalnego bogactwa, a także preferencji mieszkańców danego terenu do korzystania z określonego typu instytucji kredytowych. Wyniki badania wskazują, że istnieje współzależność między poziomem PKB na osobę a korzystaniem przez klientów z usług banków komercyjnych lub spółdzielczych. Im niższa wartość PKB/osobę, tym wyższy udział klientów z tych województw w strukturze klientów banków spółdzielczych. Banki komercyjne posiadają 43% swoich klientów w czterech województwach o najwyższym poziomie PKB/mieszkańca w Polsce. W przypadku banków spółdzielczych odsetek ten wynosi 26%. Jednocześnie 27% klientów banków komercyjnych jest z pięciu województw o najniższym poziomie PKB/mieszkańca. W przypadku banków spółdzielczych odsetek ten wynosi 42%.

Banki spółdzielcze koncentrują swoją działalność na obszarach wiejskich oraz w miastach do 20 tys. mieszkańców, gdzie zamieszkuje 90% ich klientów (rysunek 8). W przypadku banków komercyjnych dotyczy to 37% klientów. Podobne wskaźniki udziału mają banki komercyjne i spółdzielcze dla mieszkańców miast do 20 tys. mieszkańców. Z kolei banki komercyjne dominują w miastach powyżej 20 tys. mieszkańców (51%), zaś spółdzielcze – tylko w 11%.

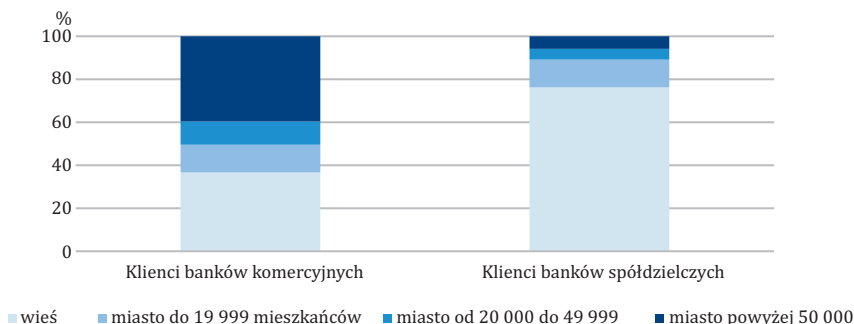

Rysunek 7. Struktura wojewódzka klientów banków spółdzielczych oraz banków komercyjnych w II kwartale 2018 r. oraz PKB/mieszkańca w 2017 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Zoom Finance 2018.

Rysunek 8. Struktura klientów banków spółdzielczych oraz banków komercyjnych ze względu na wielkość miejsca zamieszkania w II kwartale 2018 r.

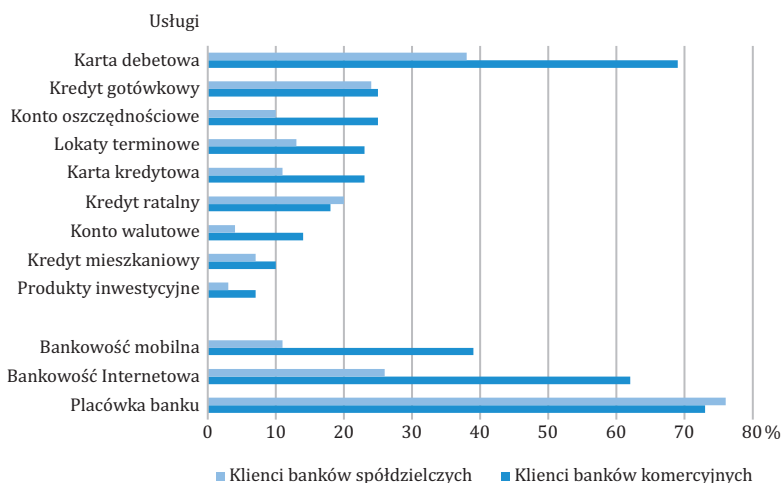

Źródło: opracowanie własne na podstawie Zoom Finance 2018.

Z wyników badania wynika, że klienci banków spółdzielczych w znacznie węższym zakresie korzystają z usług banku w porównaniu z klientami banków komercyjnych, zarówno pod względem liczby produktów, jak i pod względem intensywności korzystania. Klient banku komercyjnego korzysta średnio z 3,1 produktu bankowego, a klient banku spółdzielczego z 2,4 produktu bankowego; 13% klientów banków spółdzielczych i 4% klientów banków komercyjnych jest nieaktywnych. Z dodatkowych produktów w swoim banku zamierza skorzystać 9% klientów banków spółdzielczych oraz 31% klientów banków komercyjnych.

Klienci banków spółdzielczych dość często są multibankowi, gdyż z usług innych banków korzysta średnio co czwarty. Najczęściej są to następujące banki: PKO Bank Polski, Pekao SA, ING Bank Śląski, Santander Bank (Bank Zachodni WBK), Alior Bank oraz BGŻ BNP Paribas i Getin Bank.

Rysunek 9. Korzystanie z produktów i usług bankowych przez klientów banków spółdzielczych oraz banków komercyjnych w II kw. 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Zoom Finance 2018.

Mniejsza aktywność klientów banków spółdzielczych w stosunku do klientów banków komercyjnych (por. rysunek 9) dotyczy w szczególności korzystania z kart płatniczych (38%), kont oszczędnościowych (10%), kart kredytowych (11%), lokat terminowych (13%), rachunków walutowych (4%), bankowości internetowej (26%) oraz bankowości mobilnej – najczęściej w innym banku niż bank spółdzielczy (11%). Aktywność klientów banków spółdzielczych w zakresie wskazanych usług jest generalnie co najmniej o połowę mniejsza w porównaniu do klientów banków komercyjnych.

3.3. Skuteczność pozyskiwania nowych klientów

W II kwartale 2018 r. poziom ubankowienia ludności w zakresie detalicznych usług bankowych w Polsce osiągnął 84%, a w tendencji ma charakter rosnący. Wzrost ubankowienia współwystępuje z migracjami klientów pomiędzy bankami. W pierwszym półroczu 2018 r. w bankach w Polsce klienci indywidualni założyli 1,3 mln nowych rachunków bieżących, a około 0,8 mln rachunków zostało zamkniętych. W strukturze nowozakładanych rachunków 31% przypada na osoby zamieszkujące obszary wiejskie, 32% na mieszkańców miast do 100 tys. mieszkańców, 23% na mieszkańców miast o liczbie mieszkańców 100–500 tys., 14% nowych rachunków założyli mieszkańcy miast powyżej 500 tys. mieszkańców. Natomiast udział nowo założonych rachunków w bankach spółdzielczych wynosił tylko 4%, a zamkniętych aż 7%⁴⁷. Sytuacja ta wymaga pogłębionych analiz, można jednak wskazać kilka

⁴⁷ Zoom Finance 2018, *op. cit.*

głównych przyczyn niskiej skuteczności w pozyskiwaniu nowych klientów. Jedną z nich jest spadkowa tendencja znajomości marki banku spółdzielczego. Znajomość spontaniczna marki banku spółdzielczego w III kwartale 2018 r. wynosiła 20% i była niższa w stosunku do roku 2008 o 9 pkt. proc. Znajomość wspomagana również wykazuje tendencję spadkową, w III kwartale 2018 r. wynosiła 61%, a w stosunku do roku 2008 obniżyła się o 12 pkt. proc. Drugim z powodów pomijania przez konsumentów banków spółdzielczych są postrzegane przewagi konkurencyjne. Konsumentów zakładających nowe rachunki w bankach spółdzielczych motywowani są lokalizacją placówki banku blisko miejsca zamieszkania, lokalizacją placówki blisko miejsca pracy, dobrą obsługą. Konsumentów wybierających banki komercyjne kierują się dobrym serwisem bankowości internetowej, brakiem opłat za prowadzenie rachunku, dobrym serwisem bankowości mobilnej⁴⁸. Trzecim powodem niskiego udziału banków spółdzielczych w liczbie nowo zakładanych rachunków jest skuteczność sprzedaży⁴⁹ w placówkach bankowych, która wynosi 32% i jest o połowę niższa w porównaniu z bankami komercyjnymi. Wyniki badań Piotrowicz i Machały⁵⁰ wskazują, że skuteczności sprzedaży w placówkach banków wyjaśniana jest takimi czynnikami jak: komfort obsługi, powitanie, prezentacja oferty, zakończenie spotkania, atmosfera rozmowy, analiza potrzeb oraz zaangażowanie. Zdaniem tego samego zespołu banki spółdzielcze uzyskują niskie oceny w tych obszarach, co finalnie przekłada się na niską skuteczność sprzedaży. Mimo że banki spółdzielcze deklarują relacyjny model obsługi, bazujący na znajomości klienta oraz rozumieniu jego potrzeb, oceny tego obszaru w badaniach wypadają niekorzystnie. Z badań wynika, że analiza potrzeb klienta banku spółdzielczego jest realizowana w 21%, a zaangażowanie pracownika i chęć zaspokojenia potrzeb klienta są realizowane tylko w 8%. Kryterium ocenionym stosunkowo wysoko i nie odbiegającym od ocen dla banków komercyjnych jest komfort obsługi – z wynikiem 85%. W bankach spółdzielczych w Polsce tylko 26% placówek podejmuje próby dopasowania oferty. Bezpośrednim efektem dopasowania oferty jest zakres proponowanych produktów dodatkowych oraz skłonność klienta do zakupu produktu. W przypadku banków spółdzielczych 66% pracowników obsługi podczas rozmowy sprzedażowej nie proponuje żadnego dodatkowego produktu poza tym, o który zapytał klient. Dokonując oceny skuteczności pozyskiwania klientów przez banki spółdzielcze w świetle kryteriów stosowanych w bankach komercyjnych, naśladownictwo banków komercyjnych przez banki spółdzielcze kończy się niepowodzeniem, a dystans w standardach obsługi jest znaczący. Jedną z konsekwencji tego stanu jest podnoszona w wielu debatach i publikacjach przez J. Szambelańczyka⁵¹ nierozwinięta, a często wręcz nieobecna funkcja nieegoistycznego doradztwa dla klientów, jako wyróżnika w świadczeniu usług finansowych. Przywołanie w dyskusji tak nadrzędnych wartości jak: działanie fair, działanie w interesie klientów, ale także w interesie bran-

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Skuteczność sprzedaży = Liczba wygranych szans sprzedaży w placówce banku / Liczba wszystkich szans sprzedaży w placówce banku.

⁵⁰ H. Piotrowicz, P. Machała, *Jakość na bank*, TNS Polska, Warszawa 2015.

⁵¹ J. Szambelańczyk, *O odpowiedzialności w blaskach...*, *op. cit.*

żowym – może świadczyć o odchodzeniu od idei spółdzielczości oraz podążaniu w stronę agresywnej konkurencji w ramach sektora banków spółdzielczych. W obliczu niskiej konkurencyjności wobec banków komercyjnych banki spółdzielcze podejmują rywalizację pomiędzy sobą, zamiast wykorzystać posiadany potencjał i konkurować o klientów z bankami komercyjnymi działającymi na terenach obsługiwanych przez banki spółdzielcze. Sytuacja ta wymaga pogłębionych analiz i adekwatnej reakcji sektora spółdzielczego, a uzasadnieniem dla ich realizacji są między innymi tezy prezentowane w pracy E. Kulińskiej-Sadłocha, J. Szambelańczyka⁵².

Podsumowanie

Banki spółdzielcze działają pod silną presją spadającej marży odsetkowej w warunkach niskich stóp procentowych, a na dodatek nie udaje im się zdobyć większego udziału w rynku, co mogłoby się przełożyć na większą skalę działania i zrekompensowanie spadających dochodów wzrostem obrotów. Oznacza to wzrost ryzyka uzyskiwania planowanych wyników finansowych i zdolności do rozwoju. Zneutralizowanie tych negatywnych zjawisk wymaga przedsięwzięcia nadzwyczajnych działań i poprawy perspektyw rozwojowych. Pierwotnym źródłem zagrożeń dla obecnej pozycji banków spółdzielczych – jako sektora – jest nieadekwatna reakcja na wyzwania rynkowe. Stabilna baza tradycyjnych klientów banków spółdzielczych w kontekście procesów demograficznych, ich niskiego potencjału biznesowego, a także dość wąskiego korzystania z oferty usług, wreszcie swoista negatywna reprodukcja klientów w procesach wymiany międzypokoleniowej – stanowią silne przesłanki dla adekwatnego zaadresowania tego problemu.

Z przeprowadzonych badań wynika, że banki spółdzielcze nie wykorzystują w pełni własnych atutów w budowaniu przewagi konkurencyjnej, czego dobitnym przykładem jest atrakcyjność obsługi i skuteczność pozyskiwania nowych klientów w placówkach bankowych, a dodatkowo słabsza od banków komercyjnych skuteczność w pozyskiwaniu nowych klientów detalicznych.

Jednym z kluczowych wyzwań stojących przed bankami spółdzielczymi jest skuteczna redukcja czynników ryzyka strategicznego. Rosnąca konkurencja sprawia, że stosowanie nowoczesnych narzędzi marketingowych jest nieuniknione i powinno stać się integralną częścią wspomagania funkcjonowania banków spółdzielczych. Punktem wyjścia powinna być przynajmniej analiza i ocena obszarów konkurencji, jak: profil klientów i jego atrakcyjność, produkty bankowe, stopień ich zróżnicowania i atrakcyjność, intensywność i charakter działań marketingowych, postrzeganie społeczne.

⁵² E. Kulińska-Sadłocha, J. Szambelańczyk, *Credit co-operatives in the social market economy as illustrated by the co-operative banking sector in Poland*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, 2016, t. 68, nr 3, s. 53–67.

Bibliografia

- Banki spółdzielcze w walce o prymat na lokalnym rynku*, „Rzeczpospolita”, 12.09.2016.
- Basel Committee on Banking Supervision, *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards*, Basel, 2006.
- Begg D., Fischer S., Dornbusch R., *Makroekonomia*, PWE, Warszawa 1996.
- Bogdan J., Iwaszkiewicz J., *O skuteczności walki konkurencyjnej*, „Marketing i Rynek” 1998, nr 1.
- Chatterjee S., Wiseman R., Fiegenbaum A., Devers C., *Integrating Behavioural and Economic Concepts of Risk into Strategic Management: The Twain Shall Meet*, Long Range Planning 2003, no. 36.
- Collins J., Ruefli T., *Strategic risk: an ordinal approach*, Management Science 1992, vol. 38, no. 12.
- Cwalina W., *Telewizyjna reklama polityczna. Emocje i poznanie w kształtowaniu preferencji wyborczych*, Lublin 20004.
- Domański H., Sawiński Z., Słomczyński K.M., *Nowa klasyfikacja i skale zawodów. Socjologiczne wskaźniki pozycji społecznej w Polsce*, Warszawa 2007.
- Emblemsvåg J., Kjølstad L., *Strategic risk analysis – a field version*, Management Decision 2002, no. 40 (9).
- Flejterski S., *Konkurencyjność a dylematy dywersyfikacji struktury bankowości w Polsce*, [w:] *Finanse i bankowość a wejście Polski do Unii Europejskiej*, NBP, Warszawa–Pułtusk 1999.
- Flejterski S., *Zaufanie do instytucji bankowo-finansowych jako fundament stabilnego systemu finansowego*, [w:] *Stabilność i bezpieczeństwo systemu bankowego*, J. Nowakowski, T. Famulska (red.), Difin, Warszawa 2008.
- Gorynia M., Łaźniewska E., *Kompendium wiedzy o konkurencyjności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Idzik M., *Lokalne instytucje finansowe w procesie budowania wspólnot społecznych*, wystąpienie podczas Forum Liderów Banków Spółdzielczych, Warszawa 2016.
- Kil K., *Stabilność finansowa banków spółdzielczych w Polsce w świetle pokryzysowych zmian regulacyjnych*, Poltex, 2018.
- Koleśnik J., *Bezpieczeństwo systemu bankowego. Teoria i praktyka*, Difin, Warszawa 2011.
- Komisja Nadzoru Finansowego, *Rekomendacja M*, Warszawa 2004.
- Kulińska-Sadłocha E., Szambelańczyk J., *Credit co-operatives in the social market economy as illustrated by the co-operative banking sector in Poland*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu 2016, t. 68, nr 3, 53–67.
- Łukasiak-Malicka J., *Działania Nadwiślańskiego Banku Spółdzielczego w Czerwińsku nad Wisłą na rzecz społeczności lokalnej*, [w:] M. Stefański (red.), *Działania banków spółdzielczych na rzecz rozwoju lokalnego w Polsce*, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku, 2014.

- Machała P., *Zagrożenia dla jakości usług bankowych*, TNS Polska, Warszawa 2014.
- Marshall G., *Słownik socjologii i nauk społecznych*, Warszawa 2005.
- Meerman Scott D., *Marketing i PR w czasie rzeczywistym: jak błyskawicznie dotrzeć do rynku i nawiązać kontakt z klientem*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012.
- Miklaszewska E., *Wyzwania strategiczne dla banków spółdzielczych*, materiały konferencyjne „Banki spółdzielcze w nowym otoczeniu społeczno-gospodarczym”, 24–25 maja 2018 r. Kraków 2018.
- Monitor Bankowy 2013.
- Monitor Bankowy 2017.
- Owsiak S., *Podstawy nauki finansów*, PWE, Warszawa 2002.
- Pawlonka T., *Sytuacja ekonomiczna banków spółdzielczych w latach 2000–2011*, Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej 2012, nr 97.
- Piotrowicz H., Machała P., *Złoty Bank 2017*, Puls Biznesu, dodatek specjalny 21–23 kwietnia 2017, Warszawa 2017.
- Piotrowicz H., Machała P., *Jakość na bank*, TNS Polska, Warszawa 2015.
- Porter P.E., *Porter o konkurencyjności*, PWE, Warszawa 2001.
- Ramontowski J., *Ryzyko dla banków spółdzielczych tkwi w ich mentalności*. Obserwator Finansowy, 2.11.2016.
- Siudek T., Snarski P., Chodera B., *Konkurencyjność banków komercyjnych i spółdzielczych w Polsce*, Roczniki Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, T. 100, z. 2, Warszawa 2013.
- Slywotzky A.J., Drzik J., *Countering the biggest risk of all*, Harvard Business Review 2005.
- Stankiewicz M.J., *Konkurencyjność przedsiębiorstwa. Budowanie konkurencyjności w warunkach globalizacji*, TNOiK 2008.
- Szambelańczyk J., *Rola banku zrzeszającego w nowej strukturze*. Wystąpienie podczas Forum Liderów Banków Spółdzielczych, Warszawa 2016.
- Szambelańczyk J., *O odpowiedzialności w blaskach i cieniach spółdzielczego święta*, „Nowoczesny Bank Spółdzielczy” 2016a, nr 6.
- Urbanowska-Sojkin E., *Ryzyko w zarządzaniu strategicznym*, [w:] Urbanowska-Sojkin E. (red.), *Ryzyko w zarządzaniu strategicznym przedsiębiorstwem. Teoria i praktyka*, Zeszyty Naukowe nr 235, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2012.
- Verbano C., Venturini K., *Managing Risks in SMEs: A Literature Review and Research Agenda*, Journal of Technology, Management and Innovation 2013, vol. 8, issue 3.
- Walczak W., *Niematerialne determinanty konkurencyjności współczesnych przedsiębiorstw*, [w:] S. Lachiewicz, M. Matejun (red.), *Konkurencyjność, jako determinanta rozwoju przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2009.
- Węclawski J., *Banki spółdzielcze w konkurencyjnym otoczeniu*, „Annales UMCS. Sectio H” Lublin 2010, Vol. XLIV.

Wierzbicki Z.R., *Bankowość spółdzielcza: Strategiczne zmiany strukturalne w bankowości spółdzielczej*, „Nowoczesny Bank Spółdzielczy” 2017/10.

Woźniewska G., *Składniki potencjału konkurencyjności banku spółdzielczego – na podstawie wyników badania ankietowego*, „Finanse” 2010, nr 1(2).

Zarządzanie bankiem komercyjnym, A. Gospodarowicz (red.), Warszawa, Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Nauki Ekonomiczne 2000, 20.

Zoom Finance 2018, Kantar TNS, Warszawa.

Zygierewicz M., *Sytuacja ekonomiczna banków spółdzielczych i ich kondycja na tle konkurencji komercyjnej*, [w:] *Współczesna Bankowość Spółdzielcza*, A. Szelągowska (red.), Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2012.

Krzysztof Kil*

Determinanty płynności finansowej banków spółdzielczych w Polsce w perspektywie pokryzysowej¹

Streszczenie

Celem przedstawionych w artykule badań była identyfikacja determinant płynności finansowej banków spółdzielczych w Polsce w latach 2008–2016. Dokonano tu przeglądu pokryzysowych regulacji w obszarze płynności finansowej banków oraz omówiono dostępne w literaturze wyniki badań determinant płynności finansowej banków. Poprzez badanie panelowe, obejmujące 350 banków spółdzielczych działających w Polsce (funkcjonujących w ramach zrzeszenia BPS SA), wykazano, że poziom ich krótkoterminowej płynności finansowej uzależniony jest m.in. od poziomu koncentracji rynku bankowego, rynkowej krótkoterminowej stopy procentowej, polityki depozytowej, wskaźników rentowności i wypłacalności oraz aktywnej polityki kredytowej. W przypadku długoterminowej płynności finansowej udowodniono, że na jej poziom wpływają m.in. dynamika PKB w regionie działania (dla dużych banków) i poziom współczynnika wypłacalności (dla małych i średnich banków). Dla obu typów płynności istotne okazały się także: wielkość banku, poziom NPL oraz udział aktywów pracujących w aktywach ogółem.

Słowa kluczowe: banki spółdzielcze, płynność finansowa, regulacje bankowe, Polska

Determinants of the Polish Cooperative Banks Financial Liquidity in the Post-Crisis Perspective

Abstract

The aim of the study presented in the article is to identify determinants of the financial liquidity of the Polish cooperative banks between 2008 and 2016. The author characterizes post-crisis regulations concerning financial liquidity of banks' and presents the review of research results available in the literature regarding financial liquidity determinants of

---

* Adiunkt, Katedra Bankowości Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

¹ Artykuł jest kontynuacją badań wstępnie zasygnalizowanych w rozprawie doktorskiej pt. *Stabilność finansowa banków spółdzielczych w Polsce w świetle pokryzysowych zmian regulacyjnych*, nagrodzonej w 2018 roku w Konkursie BFG na najlepsze prace doktorskie.

banks. The panel data research applied by the author includes 350 cooperative banks operating in Poland (being a part of the BPS SA association). The research shows that the level of banks short-term financial liquidity depends, among others, on the level of banking sector concentration, the market short-term interest rate, deposit policies, profitability, solvency ratios, and active credit policies. In the case of long-term financial liquidity, it has been proved that its level is influenced by GDP dynamics in the region of operations (for large banks) and the capital adequacy ratio (for small and medium-sized banks). The following factors were also significant for both types of liquidity: the size of the bank, the NPL level and the working assets share in total assets.

Key words: cooperative banks, financial liquidity, bank regulation, Poland

Wstęp

Ryzyko płynności jest nierozzerwalnie związane z realizacją przez bank funkcji pośrednika finansowego, który dokonuje transformacji płynnych zobowiązań (depozytów) w niepłynne należności (kredyty)². Płynność finansowa³ oraz ryzyko płynności⁴ stały się w następstwie globalnego kryzysu finansowego przedmiotem szczególnie rozbudowanych regulacji działalności bankowej⁵. Wiele banków, pomimo zadowalającej pozycji kapitałowej, zarówno na świecie, jak i w Polsce, napotkało trudności w obszarze pomiaru i zarządzania ryzykiem płynności, co wraz z towarzyszącymi rodzajami ryzyka – rynkowym i finansowania, przyczyniło się do powstania zjawisk o charakterze systemowym. W następstwie eskalacji kryzysu doszło do gwałtownego wzrostu stawek na rynku międzybankowym, skrócenia ho-

² D. Diamond, P. Dybvig, *Bank runs, deposit insurance, and liquidity*, „Journal of Political Economy”, 91(3), 1983, s. 401–419.

³ W literaturze definiowanie pojęcia płynności finansowej banków pozostaje zróżnicowane. W szczególności należy zwrócić uwagę na definicję Komitetu Nadzoru Bazylejskiego Banku Rozrachunków Międzynarodowych, który wskazuje, że płynność banku to jego zdolność do sfinansowania wzrostu aktywów i spełnienia zobowiązań, które stają się wymagalne, bez ponoszenia nieakceptowanych strat – por. BIS, *Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision*, September 2008, www.bis.org/publ/bcbs144.htm, s. 1 (dostęp: 28.10.2018). W niektórych definicjach zwraca się uwagę jedynie na aktywa instytucji finansowych, definiując płynność jako zdolność instytucji finansowej do zamiany aktywów na gotówkę bez żadnych przeszkód – por. W. Moore, *How do financial crises affect commercial bank liquidity? Evidence from Latin America and the Caribbean*, 2009, www.mpra.ub.uni-muenchen.de/21473/1/MPRA_paper_21473.pdf (dostęp: 27.10.2018).

⁴ KNF w dokumencie *BION w bankach – mapa klas ryzyka i ich definicje* wyróżnia 4 kategorie ryzyka płynności: 1) ryzyko niedopasowania aktywów i pasywów – ryzyko nie wywiązania się z bieżących zobowiązań wynikające z rozbieżności w wysokości i czasie przepływów finansowych wynikających z zapadalności aktywów i wymagalności zobowiązań; 2) ryzyko rozliczenia – ryzyko nie wywiązania się z bieżących zobowiązań ze względu na ograniczenia w transferze środków finansowych; 3) ryzyko koncentracji – ryzyko nie wywiązania się z bieżących zobowiązań ze względu na uzależnienie się (brak dywersyfikacji) lub nadmierną ekspozycję wobec jednego podmiotu lub podmiotów powiązanych; 4) ryzyko opcji – ryzyko nie wywiązania się z bieżących zobowiązań ze względu na prawo kontrahenta do zmiany wysokości i terminów przepływów pieniężnych.

⁵ W okresie przedkryzysowym (do 2008 roku) istniały regulacje nadzorcze dotyczące płynności, przy czym miały one na ogół charakter regulacji krajowych, np. nadzorcze normy płynności w Polsce – szerzej omówione zostały w trzeciej części niniejszego artykułu.

ryzontu zawieranych transakcji oraz zmniejszenia limitów na ekspozycje względem poszczególnych podmiotów, co doprowadziło do wzrostu kosztów finansowania oraz utrudnień w zarządzaniu bieżącą płynnością i zabezpieczaniu ryzyka⁶.

Przed kryzysem finansowym lat 2007–2009 ryzyko płynności było najczęściej uważane za ryzyko wtórne⁷. Zainteresowanie tematyką ryzyka płynności wynikało głównie z traktowania tej kategorii ryzyka jako zmiennej niezależnej, wpływającej na rentowność działania, szacowanej między innymi na poziomie marży generowanej przez banki⁸. Jednak po kryzysie zwrócono większą uwagę na poważne skutki ryzyka płynności⁹.

Zgodnie z art. 8 Ustawy Prawo bankowe banki są obowiązane do utrzymywania płynności płatniczej dostosowanej do rozmiarów i rodzaju działalności, w sposób zapewniający wykonanie wszystkich zobowiązań pieniężnych zgodnie z terminami ich płatności¹⁰. W ocenie ryzyka płynności banki stosują najczęściej mierniki niedopasowania wpływów i wydatków w danym okresie; odporności struktury bilansu banku na napięcia płynnościowe, wskaźniki opisujące płynność aktywów, mierniki ryzyka związanego ze strukturą źródeł finansowania banku, mierniki wrażliwości opisujące ryzyko płynności, wskaźniki wiążące ryzyko płynności z innymi kategoriami ryzyka. Wśród klasycznych nadzorczych mierników płynności wymienia się m.in. stopę rezerw obowiązkowych (instrument o charakterze makroostrożnościowe) oraz wskaźnik kredyty/depozyty (narzędzie mikroostrożnościowe)¹¹.

W Polsce jedną z pierwszych regulacji w obszarze ryzyka płynności było wprowadzenie przez KNF wiążących banki norm płynności opartych o nadzorcze mierniki płynności, uzależniających pomiar płynności od wielkości banku¹². W następstwie kryzysu Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego wprowadził w ramach I filaru¹³

⁶ Por. K. Kil, *Ryzyko płynności i wypłacalność banku*, [w:] *Bankowość dla Praktyków: Europejski Certyfikat Bankowca EFCB 3E*, ZBP, Warszawa 2017, s. 302–303.

⁷ L. Matz, P. Neu, *Liquidity Risk Measurement and Management: A Practitioner's Guide to Global Best Practices*, J. Wiley, Singapore 2007.

⁸ A. Wójcik-Mazur, M. Szajt, *Determinants of Liquidity Risk in Commercial Banks in the European Union*, "Argumenta Oeconomica", 2015, nr 2 (35), s. 25–47.

⁹ N. Jenkinson, *Strengthening regimes for controlling liquidity risk*, Euro Money Conference on Liquidity and Funding Risk Management, 2008, s. 9.

¹⁰ Art. 8 Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz.U. 1997 nr 140 poz. 939 ze zm.), tekst jednolity: Dz.U. 2017 poz. 1876

¹¹ M. Olszak, F. Światała, *Mikro- i makroostrożnościowe standardy płynności banków i ich skutki*, „Problemy Zarządzania”, nr 72, cz. 1, 2018, s. 117.

¹² Uchwała nr 386/2008 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 17 grudnia 2008 r. w sprawie ustalenia wiążących banki norm płynności (zastępująca uchwałę nr 9/2007 KNB). Na podstawie Uchwały wprowadzono 4 nadzorcze wskaźniki płynności M1, M2, M3 i M4 definiowane jako: (prp+urp)/śon – luka płynności krótkoterminowej (M1), (prp+urp)/śon – współczynnik płynności krótkoterminowej (M2); fw/anp – współczynnik pokrycia aktywów niepiętnych funduszami własnymi (M3); (fw+śos)/(an+aop) – współczynnik pokrycia aktywów niepiętnych i aktywów o ograniczonej płynności funduszami własnymi i środkami obcymi stabilnymi (M4). Osobno zdefiniowano normy dla banków o sumie aktywów do 200 mln zł oraz powyżej tej kwoty.

¹³ Jednocześnie obok ilościowych norm płynnościowych Bazylejski Komitet ds. Nadzoru Bankowego w 2008 roku opracował zasady zarządzania płynnością w banku oraz kontroli tego procesu, w któ-

ilościowe standardy w zakresie płynności krótko- i długoterminowej banków – Liquidity Coverage Requirement (LCR) i Net Stable Funding Requirement (NSFR), zostały one wdrożone do prawa UE¹⁴ za pomocą pakietu CRD IV/CRR¹⁵.

W literaturze przedstawiono wyniki uzasadniające wprowadzenie nadzorczych norm płynności¹⁶. Na podstawie badań udowodniono, że dobrze zbilansowane pozycje finansowania (większa wartość długoterminowych depozytów i mniejsza luka płynności) realnie obniżają ryzyko bankructwa banków¹⁷, a wyższy poziom NSFR zwiększa stabilność banków¹⁸. Wykazano ponadto, że gdyby normy LCR i NSFR zostały wprowadzone przed kryzysem i byłyby w pełni przestrzegane, wówczas poziom absorpcji płynności byłby niższy wśród banków strefy euro o 32 i 110 mld euro – odpowiednio w przypadku LCR i NSFR¹⁹.

Celem niniejszego artykułu jest empiryczna analiza determinant płynności finansowej banków spółdzielczych w Polsce (mierzonej z wykorzystaniem nadzorczych wskaźników płynności M1 i M2) w latach 2008-2016, z uwzględnieniem czynników o charakterze makroekonomicznym – produktu krajowego brutto, stóp procentowych, koncentracji rynku oraz charakterystyk mikroekonomicznych banku – zwrotu z aktywów (ROA), wielkości banku, udziału depozytów, struktury źródeł zysku finansowego, współczynnika wypłacalności (CAR) i innych. Niniejsza analiza dostarcza wniosków dotyczących zależności między płynnością i charakterystykami makroekonomicznymi i mikroekonomicznymi, a przedstawione wyniki mogą stanowić informację dla kadry zarządzającej banków w zakresie oddziaływania na poszczególne czynniki, co pozwala utrzymać odpowiednią płynność, co najmniej zgodną z minimalnymi standardami nadzorczymi.

---

rych duży nacisk kładziony jest na konieczność opracowania przez banki indywidualnego, dostosowanego do ich specyfiki, systemu zarządzania płynnością, który obejmować ma zestaw wskaźników, w tym mierników wczesnego ostrzegania oraz narzędzi identyfikacji słabych punktów w systemie zarządzania ryzykiem płynności – por. BIS, *Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision*, September 2008, www.bis.org/publ/bcbs144.htm, (10.10.2018).

- ¹⁴ Regulacje europejskie odbiegają nieznacznie od oryginalnych zapisów Bazylei III m.in. w zakresie kwalifikowania obligacji zabezpieczonych długiem publicznym lub kredytami hipotecznymi. Szerzej: M. Olszak, F. Światała, *Mikro- i makroostrożnościowe...*, *op. cit.*, s. 120 i nast.
- ¹⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych, zmieniające rozporządzenie (UE) nr 648/2012 (Dz. Urz. UE L 176/1), dalej CRR oraz Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi, zmieniająca dyrektywę 2002/87/WE i uchylająca dyrektywy 2006/48/WE oraz 2006/49/WE (Dz. Urz. UE L 176/338), dalej CRD IV. Regulacjom w zakresie płynności poświęcono w szczególności część szóstą CRR.
- ¹⁶ Szerzej: M. Flotyński, *Wskaźnik stabilnego finansowania netto (NSFR) a zmiany w strukturze aktywów i pasywów banków*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 325, 2017, s. 47–49.
- ¹⁷ P. Bologna, *Structural Funding and Bank Failures: Does Basel 3 Net Stable Funding Ratio Target the Right Problem?* „Journal of Financial Services Research”, nr 47, 2015, s. 81–113.
- ¹⁸ W. Diamond, A. Kashyap, *Liquidity Requirements, Liquidity Choice and Financial Stability*, „NBER Working Paper Series”, nr w22053, 2016.
- ¹⁹ M. Hoerova, C. Mendicino, K. Nikolov, G. Schepens, S. Van den Heuvel, *Benefits and costs of liquidity regulation*, „ECB Working Paper Series”, nr 2169, 2018, s. 4.

1. Badania dotyczące determinant płynności finansowej banków w literaturze²⁰

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że płynność banku jest funkcją czynników mikro- i makroekonomicznych. Czynniki mikroekonomiczne obejmują specyficzne dla banku determinanty płynności kontrolowalne częściowo lub w pełni przez kadrę zarządzającą banku, podczas gdy czynniki makroekonomiczne są czynnikami zewnętrznymi, nie znajdującymi się pod kontrolą kierownictwa banku²¹.

Badania dotyczące wpływu wielkości banku na poziom jego płynności finansowej przynosiły do tej pory zróżnicowane wnioski. Dodatnią zależność (przy istotności 99%) między wielkością banku a jego płynnością potwierdzili m.in. D. Bonfim i M. Kim oraz V. Dinger w badaniach dotyczących 500 największych banków w Europie i Ameryce Południowej w okresie przedkryzysowym (lata 2002–2009)²². Odmienne rezultaty przedstawili natomiast Choon, Hooi, Murthi, Yi i Shven, którzy potwierdzili istotną negatywną zależność między wielkością banku a jego płynnością²³. Ponadto Horváth z zespołem, badając związek między wielkością kapitału a płynnością finansową banków, potwierdził, że małe banki o wysokim kapitale charakteryzowały się niższą płynnością, podczas gdy duże banki posiadające nadmierny kapitał charakteryzowały się większą płynnością²⁴.

Inne badania dotyczące determinant płynności przeprowadzono na grupie 686 banków działających w krajach OIC w latach 1989–2008. Potwierdzono w nich negatywny wpływ wskaźnika kapitałowego, udziału właścicieli zagranicznych, ryzyka kredytowego, stopy inflacji, restrykcyjności polityki pieniężnej na płynność banków. Efektywność, wielkość, skala pozycji pozabilansowych, kapitalizacja rynkowa i koncentracja miały natomiast dodatni związek z płynnością banków²⁵.

²⁰ Z uwagi na brak aktualnych opracowań poświęconych determinantom płynności finansowej banków spółdzielczych przytoczono w niniejszym rozdziale rozważania dotyczące czynników wpływających na płynność banków, oparte przede wszystkim na analizach w bankowości komercyjnej.

²¹ Takie stanowisko prezentują m.in. A. Singh, A.K. Sharma, *An empirical analysis of macroeconomic and bank-specific factors affecting liquidity of Indian banks*, „Future Business Journal” 2016, nr 1, s. 40–53; C. Bonner, I. van Lelyveld, R. Zymek, *Banks' Liquidity Buffers and the Role of Liquidity Regulation*, „Journal of Financial Services Research” 2015, nr 48, s. 215–234.

²² D. Bonfim, M. Kim, *Liquidity risk in banking: is there herding?*, „European Banking Center Discussion Paper”, 2012, s. 2012-2024 oraz V. Dinger, *Do foreign-owned banks affect banking system liquidity risk?*, „Journal of Comparative Economics”, nr 37 (4), 2009, s. 647–657.

²³ L.K. Choon, L.Y. Hooi, L. Murthi, T.S. Yi, T.Y. Shven, *The determinants influencing liquidity of Malaysia commercial banks, and its implication for relevant bodies: evidence from 15 Malaysian commercial banks*, 2013, s. 62, <http://eprints.utar.edu.my>. Badanie obejmowało 15 banków działających w Malezji w latach 2003–2012.

²⁴ R. Horváth, J. Seidler, L. Weill, *Bank Capital and Liquidity Creation: Granger-Causality Evidence*, „Journal of Financial Services Research” 2014, nr 45 (3), s. 341–361.

²⁵ A. Al-Harbi, *Determinants of banks liquidity: evidence from OIC countries*, „Journal of Economic and Administrative Sciences” 2017, nr 33, s. 164–177.

Także pierwsze badania, opierające ocenę stabilności na nadzorczych normach płynności (LCR i NSFR), potwierdzają, że profil działalności banku, jego wielkość, jakość aktywów i kapitalizacja stanowią istotne determinanty płynności finansowej banków²⁶.

W licznych publikacjach okresu pokryzysowego szczególną uwagę poświęca się relacjom między płynnością a rentownością i wypłacalnością banków. Kosztem utrzymania płynności (i de facto kontynuacji działalności banku) jest często czasowa deficytowość, skutkująca dekapitalizacją. W czasie ostatniego kryzysu było to widoczne zwłaszcza w zjawisku tzw. wojen depozytowych, gdy oprocentowanie depozytów znacząco przekraczało dochód z działalności kredytowej (zwłaszcza w zakresie kredytów mieszkaniowych)²⁷. W literaturze podkreśla się także negatywny wpływ na rentowność zmian w zakresie pokryzysowych regulacji płynnościowej. Z jednej strony wynika to z konieczności zapewnienia odpowiednio dużej wartości aktywów A_{HOL} (charakteryzujące się relatywnie niższą dochodowością w stosunku do kredytów), z drugiej – wyższego kosztu finansowania działalności z wykorzystaniem depozytów o długim terminie wymagalności i emisji papierów dłużnych. Jednocześnie banki chcące zachować dotychczasowy poziom rentowności będą musiały dążyć do poprawy stopy zwrotu na pozostałych składnikach aktywów. To z kolei prowadzi nieuchronnie do zwiększenia ryzyka (zwłaszcza w obszarze portfela kredytowego), a w konsekwencji wymogów kapitałowych. W rezultacie zauważalne może być pogorszenie wypłacalności banku²⁸.

Badania dotyczące płynności finansowej banków w Polsce są bardzo nieliczne. Najczęściej dotyczyły one banków komercyjnych i obejmowały okres przedkryzysowy lub początek kryzysu.

W badaniach P. Vodovej, opartych na bilansowych wskaźnikach płynności (aktywa płynne/aktywa ogółem; aktywa płynne/depozyty; kredyty/aktywa ogółem; kredyty/depozyty), dotyczących banków komercyjnych w Polsce w latach 2001–2010 wykazano, że płynność banków była w badanym okresie silnie uzależniona od ogólnej sytuacji gospodarczej i pogorszyła się w wyniku kryzysu finansowego, spowolnienia gospodarczego i wzrostu stopy bezrobocia. Negatywnie na sytuację płynnościową polskich banków komercyjnych wpływały także wzrost marży odsetkowej i wyższa rentowność banku. Udowodniono ponadto, że płynność zmniejsza się wraz z wielkością banku. Wzrost adekwatności kapitałowej, inflacji, udziału kredytów zagrożonych oraz poziomu oprocentowania transakcji rynku międzybankowego miały w badanym okresie pozytywny wpływ na płynność banków komercyjnych w Polsce²⁹.

²⁶ D. Cucinelli, *The Determinants of Bank Liquidity Risk within the Context of Euro Area*, „Interdisciplinary Journal of Research in Business” 2013, nr 10, s. 51–64.

²⁷ P. Niedziółka, *Analiza potencjalnych korzyści oraz negatywnych konsekwencji wdrożenia norm LCR oraz NSFR w warunkach europejskich*, „Kwartalnik KES Studia i Prace”, nr 3, t. 1, Bankowość. Sieć bezpieczeństwa i otoczenie banków, Warszawa 2015.

²⁸ M. Marcinkowska, P. Wdowiński, S. Flejterski, S. Bukowski, M. Zygierewicz, *Wpływ regulacji sektora bankowego na wzrost gospodarczy – wnioski dla Polski*, „Materiały i Studia”, nr 305, Warszawa 2014.

²⁹ P. Vodová, *Determinants of commercial banks' liquidity in Poland*, [w:] *Proceedings of 30th International Conference Mathematical Methods in Economics*, J. Ramík, D. Stavárek (red.), Silesian University in

Osobną grupą są analizy poświęcone determinantom płynności w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, gdzie polskie banki stanowią istotną składową badań. W artykule A. Roman, A.C. Sargu, obejmującym analizy w krajach EŚW, wykazano na bazie 15 banków komercyjnych działających w Polsce w latach 2001–2011, że ich płynność była istotnie zależna od rentowności kapitałów własnych, co było wynikiem wyższych oczekiwanych przez akcjonariuszy banków stóp zwrotu z tytułu ich dodatkowego udziału w kapitałach własnych banków³⁰. W badaniach K. Patory dotyczących determinant płynności finansowej 21 największych banków z pięciu krajów Europy Środkowo-Wschodniej (w tym z Polski) w latach 2004–2012 wykazano natomiast, że w badanej próbie istnieje istotna statystycznie zależność pomiędzy zmianami rentowności, kosztu alternatywnego, kapitalizacji, siły rynkowej i stopy bezrobocia a zmianami płynności finansowej banków³¹.

2. Metoda badań własnych

Badania dotyczące determinant płynności finansowej banków spółdzielczych przeprowadzono na podstawie danych jednostkowych pozyskanych ze zrzeczenia BPS S.A., oraz Związku Rewizyjnego Banków Spółdzielczych, Centrum Prawa Bankowego i Informacji oraz sprawozdań finansowych banków. Zasadniczy okres badawczy obejmował lata 2008–2016 i był uwarunkowany dostępnością danych sprawozdawczych.

W zakres badań włączono ostatecznie 350 banków spółdzielczych funkcjonujących w ramach zrzeczenia BPS S.A. na dzień 31 grudnia 2016 roku, w których nie występowały w latach 2008–2016 procesy fuzji i przejęć. W związku z procesami przejęć na polskim rynku bankowym z badania wyłączono Bank Spółdzielczy w Branicach, Bank Spółdzielczy w Wysokiem, Bank Spółdzielczy w Dobrem, Bank Spółdzielczy w Łazach, Jurajski Bank Spółdzielczy w Niegowie, Bank Spółdzielczy w Sarnakach, Bank Spółdzielczy w Olsztynie (banki przejęte w latach 2010–2016, wykreślone z KRS) oraz Bank Spółdzielczy w Namysłowie, Bank Spółdzielczy w Mińsku Mazowieckim, Bank Spółdzielczy w Wolbromiu i Bank Spółdzielczy w Kornicy (banki przejmujące). W Banku Spółdzielczym w Lubaczowie istniały natomiast istotne braki w danych za lata 2011–2013, co powodowało także konieczność wyłączenia go z analiz. W przypadku części banków, dla których występowały przejęcia lub przyłączenia i możliwe było uzyskanie porównywalnych danych, dokonano oszacowania danych historycznych.

Zebrane dane mają charakter danych panelowych, co oznacza możliwość obserwacji zmian w dwóch przekrojach jednocześnie, tj. w przekroju jednostek i czasu.

Opava, Karviná 2012, s. 962–967 oraz P. Vodová, *Liquidity Ratios of Polish Commercial Banks*, „European Financial and Accounting Journal”, Vol. 8, Iss. 3–4, s. 24–38.

³⁰ A. Roman, A.C. Sargu, *The Impact of Bank-specific Factors on the Commercial Banks Liquidity: Empirical Evidence from CEE Countries*, „Procedia Economics and Finance” 2015, Vol. 20, s. 571–579.

³¹ K. Patora, *Bank liquidity determinants in CEE countries*, „Research Papers of Wrocław University of Economics” 2013, nr 316, s. 133–144.

Podstawową zaletą tego typu danych jest fakt, że ich wykorzystanie w konstrukcji i estymacji modeli ekonometrycznych ułatwia weryfikację hipotez, zwiększa liczbę stopni swobody i redukuje problem współliniowości danych, a także ogranicza lub eliminuje obciążenie estymatorów³².

Banki objęte analizą stanowiły łącznie na koniec 2016 roku 62,7% liczby banków spółdzielczych działających w Polsce, a wartość ich aktywów stanowiła 59,8% aktywów sektora banków spółdzielczych³³. Analizowane instytucje kredytowe zostały podzielone na dwie podgrupy, w zależności od skali działania na dzień 31 grudnia 2016 roku:

- duże banki spółdzielcze – aktywa powyżej 200 mln PLN (108 podmiotów);
- średnie i małe banki spółdzielcze – aktywa do kwoty 200 mln PLN (244 podmioty);

Podział taki uwarunkowany był krajowymi regulacjami w zakresie płynności omówionymi we wcześniejszej części artykułu.

Do badań wykorzystano statyczne modele panelowe, a do wyboru właściwego modelu posłużono się testem Hausmana, który pozwala odpowiedzieć na pytanie, które z efektów indywidualnych – stałe (*fixed-effects*) czy losowe (*random-effects*) – występują w analizowanej zbiorowości. W przypadku spełnienia założenia o niezależności zmiennych obserwowalnych od efektów indywidualnych estymator RE jest zgodny i nie mniej efektywny niż estymator FE³⁴.

W związku z istotnością statystyki Hausmana dla wszystkich modeli, wykorzystano modele z losowymi efektami indywidualnymi, których ogólna notacja przyjmuje postać:

$$P\dot{L}.FIN_{it} = a_0 + a_1 \times ZM.MAKRO_{i(t,t-1)} + a_2 \times ZM.MIKRO_{it} + v_{it} \quad (1)$$

gdzie:

$P\dot{L}.FIN$ – miara płynności finansowej;

$ZM.MAKRO_{i(t,t-1)}$ – wektor wartości zmiennych makroekonomicznych w okresie t lub $t-1$;

$ZM.MIKRO_{it}$ – wektor zmiennych kontrolnych charakteryzujących specyfikę działania konkretnego banku spółdzielczego w okresie t ;

$a v_{it}$ – składnik losowy, stanowiący sumę niezmiennego w czasie efektu indywidualnego u_i oraz czystego błędu losowego $\varepsilon_{i,t}$ ³⁵.

³² B. Dańska-Borsiak, *Dynamiczne modele panelowe w badaniach ekonomicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011, s. 19–20.

³³ Z uwagi na brak zgody SGB-Banku SA na udostępnienie danych jednostkowych nie było możliwe włączenie pozostałych podmiotów do analiz.

³⁴ Przeanalizowano również możliwość wykorzystania dynamicznych modeli panelowych, wyestymowanych przy wykorzystaniu uogólnionej metody momentów w wersji GMM-SYS. Jednak, pomimo podjęcia prób zbudowania modelu dynamicznego, nie było możliwe przeprowadzenie poprawnej instrumentalizacji zmiennych w metodzie GMM-SYS (przede wszystkim z uwagi na niezbyt długi okres analiz), co powoduje, że oszacowania uzyskane za pomocą tego modelu są niewiarygodne. Istotna dla wszystkich modeli okazała się statystyka Hansena oraz statystyka AR(2).

³⁵ M. Verbeek, *A guide to modern econometrics*, John Wiley and Sons, Chichester 2000.

Pomiaru płynności finansowej banków dokonano z wykorzystaniem krajowych regulacyjnych norm płynności, zgodnie z informacjami zawartymi w tabeli 1.

Tabela 1. Charakterystyka zmiennych objaśnianych w badaniach panelowych stabilności banków spółdzielczych w Polsce w latach 2008–2016

Zmienna	Opis	Źródło danych
Zmienne objaśniane (PL.FIN)		
M1	Współczynnik udziału podstawowej i uzupełniającej rezerwy płynności w aktywach ogółem; banki o sumie bilansowej do 200 mln PLN	Dane BPS S.A., ZRBS
M2	Współczynnik pokrycia aktywów niepiętnych funduszami własnymi; banki o sumie bilansowej do 200 mln PLN	Dane BPS S.A., ZRBS
M4	Współczynnik pokrycia aktywów niepiętnych i aktywów o ograniczonej płynności funduszami własnymi i środkami obcymi stabilnymi; banki o sumie bilansowej powyżej 200 mln PLN	Dane BPS S.A., ZRBS

Ze względu na możliwość występowania zjawiska korelacji między zmiennymi niezależnymi, a w konsekwencji współliniowości, obliczono współczynniki korelacji (wyniki zamieszczono w aneksie). Uzyskane wyniki stały się podstawą do sporządzenia modelu³⁶.

Opis zmiennych wykorzystanych w badaniach oraz informację o dotychczasowych publikacjach potwierdzających ich istotność w badaniu determinant płynności finansowej banków przedstawiono w tabeli 2.

³⁶ Dobór zmiennych do modelu przeprowadzono na bazie przeglądu literatury i wyników dotychczasowych badań. Wyodrębniono kilkanaście zmiennych, które w analizach determinant okazywały się często istotne statystycznie. Stworzenie macierzy korelacji pozwoliło na zidentyfikowanie zestawu zmiennych, które charakteryzowały się silną korelacją, m.in. dynamika PKB pozostawała w silnej zależności ze stopą bezrobocia oraz stopą inflacji w regionie, a ROA w silnym związku z ROE oraz z wynikiem finansowym na zatrudnionego. Ponadto wskaźnik wypłacalności pozostawał w silnej korelacji z CAR (kapitał własny/aktywa). Przeprowadzono w związku z tym szereg prób modelowania poprzez zastępowanie zmiennych silnie skorelowanych, biorąc pod uwagę szczególnie Kryterium informacyjne Akaike'a. Wybrano model charakteryzujący się najlepszym dopasowaniem.

Tabela 2. Charakterystyka zmiennych niezależnych wykorzystanych w badaniach panelowych stabilności banków spółdzielczych w Polsce w latach 2008–2016

Zmienna	Opis	Źródło danych	Dotychczasowe badania wykorzystujące zmienną
Charakterystyki makroekonomiczne/regionalne			
HHI	Herfindahl-Hirschman Index dla Polski – miara koncentracji sektora bankowego (brak dostępu do danych dotyczących pomiaru koncentracji w województwach)	EBC – Consolidated Banking Data: https://www.ecb.europa.eu/stats/supervisory_prudential_statistics/consolidated_banking_data/html/index.en.html (dostęp: 16.06.2018)	Lei i Song (2013); Horvath i in. (2016); Berger i Bouwman (2009)
Δ PKB	Dynamika PKB w ujęciu średniorocznym dla województwa, w którym bank prowadzi dominującą lub wyłączną działalność – miara tempa wzrostu gospodarczego	Bank Danych Lokalnych GUS – Rachunki regionalne: https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/temat (dostęp: 17.02.2018)	Aspachs i in. (2005); Chen i Phuong (2013); Vodova (2011), Dinger (2009); Bhati i in. (2015); Choon i in. (2013); Moussa (2015)
PKB_OS	PKB <i>per capita</i> dla województwa, w którym bank prowadzi dominującą lub wyłączną działalność – miara średniej zamożności potencjalnego klienta	Bank Danych Lokalnych GUS – Rachunki regionalne: https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/temat (dostęp: 17.02.2018)	Fielding and Shortland (2005)
KSP	Trzymiesięczna stopa procentowa rynku międzybankowego – miara kosztu finansowania rynku międzybankowego	EUROSTAT: http://ec.europa.eu/eurostat/web/gdp/data/database (dostęp: 17.02.2018)	Lucchetta (2007); Moore (2010); Vodova (2013)
DSP	Stopa procentowa dla długoterminowych papierów dłużnych skarbowych – miara ryzyka kraju i długoterminowy koszt kapitału	OECD Data: https://data.oecd.org/interest/long-term-interest-rates.htm#indicator-chart (dostęp: 13.06.2018)	Waemustafa i Sukri (2016); Rauch, Steffen, Hackethal i Tyrrel (2010), Vodova (2013)

Tabela 2 – cd.

Zmienna	Opis	Źródło danych	Dotychczasowe badania wykorzystujące zmienną
Charakterystyki mikroekonomiczne			
L_AK	Logarytm wartości aktywów banku w cenach stałych z 2004 roku – miara wielkości banku	Obliczenia własne na podstawie danych BPS S.A., ZRBS, CPBiI	Bonfim i Kim (2012); Bonner i in. (2013); Alger i Alger, (1999); Dinger (2009); Choon i in. (2013); Kashyap i in. (2002); Singhn i Sharma (2016)
ROA	Przeciętna stopa zwrotu z aktywów – miara rentowności	Dane BPS S.A., ZRBS, CPBiI	Vodova (2013); Lartey i in. (2013); Singhn i Sharma (2016)
C_I	Relacja kosztów do przychodów – miara efektywności kosztowej	Dane BPS S.A., ZRBS, CPBiI	Bonfim i Kim (2014)
AP_AO	Relacja aktywów pracujących do aktywów ogółem – miara wykorzystania możliwości generowania dochodów z aktywów w banku	Dane BPS S.A., ZRBS, CPBiI	Waemustafa i Sukri (2016)
K_A	Udział kredytów w aktywach – miara poziomu zaangażowania kredytowego banku	Dane BPS S.A., ZRBS, CPBiI	Cucinelli (2013); Bonfim i Kim (2014); Lucchetta (2007)
WNO_WDB	Relacja wyniku nieodsetkowego do wyniku działalności bankowej – charakterystyka modelu biznesowego banku	Obliczenia własne na podstawie danych BPS S.A., ZRBS, CPBiI	Lucchetta (2007)
DEP_A	Udział depozytów od sektora niefinansowego w źródłach kapitału – miara modelu biznesowego banku	Obliczenia własne na podstawie danych BPS S.A., ZRBS, CPBiI	Alger i Alger (1999); Dinger (2009); Kashyap i in. (2002)
WW	Łączny współczynnik kapitałowy (<i>Total Capital Ratio</i>) – miara stabilności oparta na wypłacalności banku w szerokim ujęciu	Dane BPS S.A., ZRBS, CPBiI	Singhn i Sharma (2016); Vodova (2011); Vodova (2013); Tseganesh (2012)
Zscore	Miara odległości od bankructwa – miara stabilności oparta na poziomie dźwigni i stabilności wyników działania banku	Obliczenia własne na podstawie danych BPS S.A., ZRBS, CPBiI	Munteanu (2012)

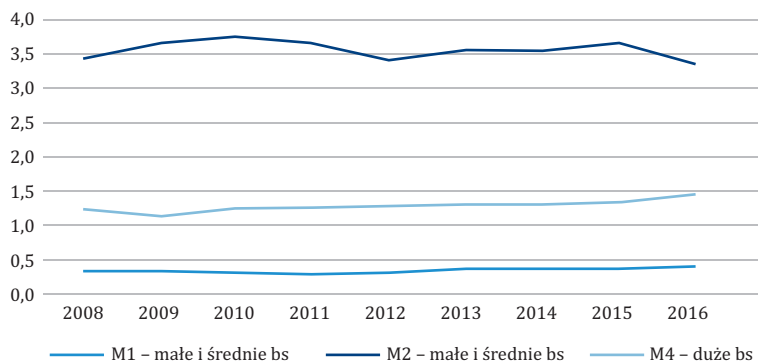
Źródło: opracowanie własne.

3. Sytuacja płynnościowa w badanej grupie

Krajowe normy płynnościowe w ocenie KNF są przestrzegane przez banki w stopniu zadawalającym. Udział rynkowy podmiotów nie spełniających Uchwały KNF nr 386/2008 nie przekraczał w latach 2013–2017 0,2%³⁷. Dobrą sytuację pod względem płynności banków spółdzielczych działających w Polsce potwierdzają poziomy nadzorczych wskaźników płynności. Na koniec 2017 roku poziom LCR dla IPS BPS wynosił 196%, a dla IPS SGB 264%³⁸. Wszystkie banki spółdzielcze pozostające poza systemami ochrony lub nie posiadające zgody na stosowanie normy grupowej spełniały indywidualne normy LCR³⁹.

W zakresie wskaźników płynności finansowej opartych na nadzorczych normach KNF badanej grupy banków zrzeszonych w BPS S.A. w latach 2008–2016, widoczne są nieznaczne zmiany w kształtowaniu się przeciętnych wartości M1, M2, M4 (por. rysunek 1). We wszystkich badanych latach średni poziom wskaźników płynności znacząco przekraczał wymagane Uchwałą KNF wartości.

Rysunek 1. Wartości średnie wskaźników płynności w badanej grupie banków spółdzielczych w latach 2008–2016

Źródło: opracowanie własne.

W badanej grupie obserwowane było jednak bardzo silne zróżnicowanie płynności poszczególnych banków (zob. tabela 3). Najniższy i najwyższy poziom M1 zanotowano w 2014 roku – odpowiednio równe 0,06 i 0,74. Najniższy poziom M2 zaobserwowano w 2016 roku – 0,81, podczas gdy najwyższy w roku 2011 – 15,59. W przypadku M4 najniższa wartość została odnotowana w 2009 roku – 0,51, a najwyższa w roku 2016 – 2,98.

³⁷ KNF, *Raport o sytuacji banków w 2017 r.*, Warszawa 2018, s. 29.

³⁸ Banki spółdzielcze będące uczestnikami Systemu Ochrony Instytucjonalnej są zwolnione z obowiązku spełniania normy LCR na zasadzie indywidualnej za zgodą KNF. Na koniec 2017 roku taką zgodę posiadało 195 banków spółdzielczych IPS SGB oraz SGB-Bank SA, zaś w zrzeszeniu BPS 283 banki spółdzielcze IPS BPS oraz BPS SA.

³⁹ KNF, *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2017 r.*, Warszawa 2018, s. 32.

Tabela 3. Wartości minimalne i maksymalne wskaźników płynności banków spółdzielczych zrzeszenia BPS SA w latach 2008–2016

Wskaźnik	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Wartości minimalne									
M1 – małe i średnie bs	0,18	0,16	0,19	0,2	0,2	0,2	0,06	0,2	0,2
M2 – małe i średnie bs	1,02	1,03	1,01	0,98	0,99	0,97	0,98	1,01	0,81
M4 – duże bs	0,97	0,51	1,03	1,05	1,02	1,01	1,02	1,06	1,11
Wartości maksymalne									
M1 – małe i średnie bs	0,73	0,71	0,71	0,7	0,64	0,63	0,74	0,7	0,73
M2 – małe i średnie bs	10,89	12,93	13,05	15,59	11,19	12,59	12,27	10,17	10,3
M4 – duże bs	2,04	1,87	2,08	2,17	1,88	2,31	2,29	2,7	2,98

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BPS S.A.

W szczególności należy zwrócić uwagę na dość istotne zróżnicowanie wskaźników płynności dla banków w badanej grupie należących do IPS BPS oraz podmiotów pozostających poza systemem ochrony zintegrowanej i zmian tych wskaźników w 2016 roku. W analizowanej grupie banki uczestniczące w IPS BPS od początku jego działalności stanowiły większość – 221 podmiotów; 33 banki przystąpiły do IPS BPS w 2016 roku, a 95 podmiotów na 31 grudnia 2016 roku nie uczestniczyło w IPS BPS (wyłączono także Bank Spółdzielczy w Brodnicy działający na koniec 2016 roku samodzielnie). Grupa banków, które w trakcie roku 2016 przystąpiły do IPS, nie będzie stanowiła przedmiotu dalszych analizach, z uwagi na brak możliwości porównań.

W zakresie wskaźników płynności w bankach uczestniczących w IPS BPS obserwowano szybszy przeciętny wzrost wartości miary M1, brak zmian w M4 oraz znaczące zmniejszenie wartości M2 (tabela 4), co prawdopodobnie jest wynikiem raportowania płynności na poziomie Systemu Ochrony, dzięki czemu możliwe jest zmniejszanie rezerw płynności⁴⁰. W bankach poza IPS wyraźnie widoczny jest wzrost wskaźnika płynności długoterminowej (M4).

⁴⁰ K. Kil, *Stabilność finansowa banków spółdzielczych w Polsce w świetle pokryzysowych zmian regulacyjnych*, Poltext, Warszawa 2018, s. 198.

Tabela 4. Zmiany wskaźników płynności finansowej banków spółdzielczych uczestniczących i nie uczestniczących w IPS BPS w 2016 roku

Grupa	M1	M2	M4
Wartości średnie wskaźnika 2016 rok			
Uczestnicy IPS BPS	0,41	3,24	1,41
Pozostałe banki	0,40	3,41	1,57
Zmiana bezwzględna wartości wskaźnika w latach 2015–2016			
Uczestnicy IPS BPS	0,05	-0,35	0,00
Pozostałe banki	0,02	-0,19	0,27
Zmiana wartości wskaźnika w latach 2015–2016 (w %)			
Uczestnicy IPS BPS	12,61	-9,64	0,03
Pozostałe banki	5,89	-5,38	21,17

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BPS S.A.

4. Determinanty płynności finansowej banków spółdzielczych w badanej grupie – wyniki badania

Na podstawie przedstawionej wcześniej metodologii przeprowadzono badania panelowe, których wyniki zostały zaprezentowane w tabeli 5.

Tabela 5. Wyniki badania panelowego determinant płynności finansowej banków spółdzielczych w Polsce w latach 2008–2016

Zmienna objaśniana	PŁ.FIN		
	M1 średnie i małe banki	M2 średnie i małe banki	M4 duże banki
const	-15,07***	-0,363**	-0,508
	(3,187)	(0,149)	(0,780)
HHI	-42,025***	6,784***	3,647
	(11,66)	(0,94)	(2,887)
ΔPKB (-1)	-0,018*	0,000	0,011***
	(0,009)	(0,001)	(0,003)
PKB_OS	0,000	0,000	0,001**
	(0,000)	(0,000)	(0,000)

Tabela 5 - cd.

Zmienna objaśniana	PŁ.FIN		
	M1 średnie i małe banki	M2 średnie i małe banki	M4 duże banki
KSP	-0,155***	0,013***	-0,022
	(0,041)	(0,003)	(0,015)
DSP	-0,013	-0,001	0,009
	(0,051)	(0,003)	(0,017)
L_AK	-0,514***	-0,011**	0,012
	(0,121)	(0,004)	(0,025)
C_I	-0,015***	0,001*	-0,002
	(0,005)	(0,000)	(0,001)
ROA	0,249***	0,002	0,010
	(0,088)	(0,005)	(0,017)
AP_AO	0,329***	0,006***	0,022***
	(0,026)	(0,001)	(0,006)
K_A	0,015***	-0,003***	-0,011***
	(0,004)	(0,000)	(0,002)
WNO_WDB	-0,005	0,000	-0,001
	(0,008)	(0,000)	(0,003)
DEP_A	-0,018***	0,000	0,001
	(0,007)	(0,000)	(0,002)
WW	0,076***	0,002***	0,003
	(0,011)	(0,001)	(0,005)
Zscore	0,013**	0,000	-0,002
	(0,006)	(0,000)	(0,002)
Liczba obserwacji	2572	2572	526
Liczba banków	329	329	128
Test Hausmana istotność	0,002	0,000	0,000

Uwaga: *** istotność na poziomie 1%, ** istotność na poziomie 5%, * istotność na poziomie 10%. W nawiasach podano heteroskedastycznie zgodne błędy standardowe.

Źródło: opracowanie własne.

Wśród czynników makroekonomicznych wpływających dodatnio na długoterminową płynność finansową dużych banków spółdzielczych potwierdzono istotność dynamiki PKB województwa i jego poziomu per capita. Ujemny wpływ wskaźnika koncentracji HHI na wartości wskaźników płynności krótkoterminowej (M1) potwierdzono dla grupy małych i średnich banków. Przeciwny kierunek oddziaływania HHI dotyczy płynności długoterminowej tej grupy instytucji kredytowych.

Dodatnia zależność między poziomem rynkowych krótkoterminowych stóp procentowych a poziomem wskaźnika M2 została udowodniona w przypadku banków spółdzielczych małych i średnich, co potwierdza wskazywaną w literaturze znaczącą wrażliwość banków spółdzielczych na funkcjonowanie w warunkach historycznie niskich stóp procentowych.

Wśród czynników mikroekonomicznych (charakterystyk banków spółdzielczych) szczególną uwagę należy zwrócić na kwestię zależności między wielkością banku a jego płynnością finansową. W badaniach potwierdzono ujemny wpływ wielkości banku na jego płynność finansową (dla M1 i M2) w małych i średnich bankach spółdzielczych. Wyniki te pozostają zgodne m.in. z wnioskami opartymi na badaniach banków w USA, w których udowodniono, że małe banki w tym kraju mają zdolność szybszego dostosowania do wymaganego poziomu wskaźników płynności niż banki zaliczane do grupy istotnych systemowo⁴¹.

Dla poziomu wskaźników płynności M1 istotne znaczenie miała dla małych i średnich banków m.in. rentowność banku mierzona ROA – dodatni kierunek zależności oraz efektywność kosztowa (C/I) – oddziałująca negatywnie. Wyniki te dowodzą, że uzyskiwanie wyższej rentowności nie musi odbywać się kosztem pogarszania płynności (np. zakup aktywów niepłynnych), ale przeciwnie, że lepsze wyniki finansowe stanowią istotne narzędzie tworzenia przestrzeni dla poprawy płynności banku.

Zgodnie z wynikami badań na krótkookresową i długookresową stabilność finansową małych i średnich banków spółdzielczych wpływa także ich poziom wypłacalności. Relacja ma dodatni charakter, a więc banki charakteryzujące się wyższymi wartościami łącznego współczynnika kapitałowego odznaczały się jednocześnie wyższą wartością wskaźników płynności M1 i M2.

Wykazano ponadto dodatni istotny statystycznie wpływ udziału kredytów dla sektora niefinansowego w aktywach na płynność krótkookresową małych i średnich banków spółdzielczych, a dodatni w przypadku płynności długookresowej (M2 dla małych i średnich oraz M4 dla dużych banków spółdzielczych). Potwierdzone zostają tym samym obawy nadzorców, że nowe pokryzysowe regulacje nadzorcze w zakresie płynności finansowej mogą zniechęcać w dłuższym okresie banki do kredytowania sektora niefinansowego.

⁴¹ R. DeYoung, K.Y. Jang, *Do banks actively manage their liquidity?*, „Journal of Banking and Finance” 2016, nr 66, s. 143–161.

Brak jest natomiast podstaw do uznania za istotne dla płynności finansowej banków spółdzielczych w Polsce struktury źródeł generowania wyniku finansowego (mierzonej relacją WNO_WDB) oraz długookresowej stopy procentowej.

Podsumowanie

W artykule dokonano przeglądu pokryzysowych regulacji w obszarze płynności finansowej banków oraz omówiono dostępne w literaturze wyniki badań determinant płynności finansowej banków. Potwierdzono dobrą sytuację płynnościową banków spółdzielczych w Polsce, zarówno w obszarze płynności krótkoterminowej jak i długoterminowej. Poprzez badanie panelowe, obejmujące 350 banków spółdzielczych działających w Polsce (funkcjonujących w ramach zrzeszenia BPS SA), wykazano, że poziom ich krótkoterminowej płynności finansowej (mierzonej z wykorzystaniem krajowych wskaźników nadzorczych) uzależniony jest m.in. od poziomu koncentracji rynku bankowego, rynkowej krótkoterminowej stopy procentowej, polityki depozytowej, wskaźników rentowności i wypłacalności oraz aktywnej polityki kredytowej. W przypadku długoterminowej płynności finansowej udowodniono, że na jej poziom wpływają m.in. dynamika PKB w regionie działania (dla dużych banków) i poziom współczynnika wypłacalności (dla małych i średnich banków). Dla obu typów płynności istotne okazały się także: wielkość banku, poziom NPL oraz udział aktywów pracujących w aktywach ogółem. Wyniki badań okazały się w znacznej mierze zgodne z dotychczasowymi analizami dotyczącymi innych krajów, przedstawionymi w literaturze przedmiotu.

Bibliografia

Alger G., Alger I., *Liquid Assets in Banks: Theory and Practice*, „Boston College Working Papers in Economics” 1999, nr 446.

Al-Harbi A., *Determinants of banks liquidity: evidence from OIC countries*, „Journal of Economic and Administrative Sciences” 2017, nr 33.

Aspachs O., Nier E., Tiesset M., *Liquidity, Banking Regulation and the Macroeconomy. Evidence on bank liquidity holdings from a panel of UK-resident banks*, „Bank of England Working Paper” 2005.

Berger A.N., Bouwman C.H., *Bank liquidity creation*, „Review of Financial Studies” 2009, nr 22(9).

Bhati S.S., De Zoysa A., *An examination of factors affecting liquidity management in Indian financial system*, [w:] G.T. Papanikos (red.), *Sixth Annual International Conference on Business and Society in a Global Economy*, 2012.

BIS, *Basel III: the Liquidity Coverage Ratio and liquidity risk monitoring tools*, 2013.

BIS, *Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision*, 2008.

Blundell R.W., Bond S.R., *Initial conditions and moment restrictions in dynamic panel model data models*, „Journal of Econometrics” 1998, nr 87.

Bologna P., *Structural Funding and Bank Failures: Does Basel 3 Net Stable Funding Ratio Target the Right Problem?* „Journal of Financial Services Research” 2016, nr 47.

Bonfim D., Kim M., *Liquidity risk in banking: is there herding?*, „European Banking Center Discussion Paper” 2014, nr 452.

Bonner C., van Lelyveld I., Zymek R., *Banks' Liquidity Buffers and the Role of Liquidity Regulation*, „Journal of Financial Services Research” 2015, nr 48.

Chen I.J., Phuong N.L., *The determinants of bank liquidity buffer*, 2014, https://mediacast.blob.core.windows.net/production/Faculty/StoweConf/submissions/swfa2014_submission_9.pdf (dostęp: 10.11.2018).

Choon L.K., Hooi L.Y., Murthi L., Yi T.S., Shven T.Y., *The determinants influencing liquidity of Malaysia commercial banks, and its implication for relevant bodies: evidence from 15 Malaysian commercial banks*, 2013, <http://eprints.utar.edu.my> (dostęp: 10.11.2018).

Cucinelli D., *The Determinants of Bank Liquidity Risk within the Context of Euro Area*, „Interdisciplinary Journal of Research in Business” 2013, nr 2(10).

Dańska-Borsiak B., *Dynamiczne modele panelowe w badaniach ekonomicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011.

DeYoung R., Jang K.Y., *Do banks actively manage their liquidity?*, „Journal of Banking and Finance” 2016, nr 66.

Diamond D., Dybvig P., *Bank runs, deposit insurance, and liquidity*, „Journal of Political Economy” 1983, 91(3).

Diamond W., Kashyap A., *Liquidity Requirements, Liquidity Choice and Financial Stability*, „NBER Working Paper Series” 2016, nr 22053.

Dinger V., *Do foreign-owned banks affect banking system liquidity risk?*, „Journal of Comparative Economics” 2009, nr 37 (4).

Fielding D., Shortland A., *Political Violence and Excess Liquidity in Egypt*, „Journal of Development Studies” 2005, nr 41(4).

Flotyński M., *Wskaźnik stabilnego finansowania netto (NSFR) a zmiany w strukturze aktywów i pasywów banków*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2017, nr 325.

Hoerova M., Mendicino C., Nikolov K., Schepens G., Van den Heuvel S., *Benefits and costs of liquidity regulation*, „ECB Working Paper Series” 2018, nr 2169.

Horváth R., Seidler J., Weill L., *Bank Capital and Liquidity Creation: Granger-Causality Evidence*, „Journal of Financial Services Research” 2014, nr 45 (3).

Horvath R., Seidler J., Weill L., *How bank competition influences liquidity creation*, „Economic Modelling” 2015, nr 52.

Jenkinson N., *Strengthening regimes for controlling liquidity risk*, Euro Money Conference on Liquidity and Funding Risk Management, 2008.

Kashyap, A. K., Rajan R., Stein J. C., *Banks as liquidity providers: An explanation for the coexistence of lending and deposit-taking*, „The Journal of Finance” 2002, nr 57(1).

- Kil K., *Ryzyko płynności i wypłacalność banku*, [w:] *Bankowość dla Praktyków: Europejski Certyfikat Bankowca EFCB 3E, ZBP*, Warszawa 2017.
- Kil K., *Stabilność finansowa banków spółdzielczych w Polsce w świetle pokryzysowych zmian regulacyjnych*, Poltext, Warszawa 2018.
- KNF, *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2017 r.*, Warszawa 2018.
- KNF, *Raport o sytuacji banków w 2017 r.*, Warszawa 2018.
- Kozłowski Ł., *Banki spółdzielcze a deponenci. Empiryczna analiza oddziaływań dyscyplinujących*, Poltext, Warszawa 2016.
- Lartey V.C., Antwi S., Boadi E.K., *The relationship between liquidity and profitability of listed banks in Ghana*, „International Journal of Business and Social Science” 2013, nr 4(3).
- Lei A.C.H., Song Z., *Liquidity creation and bank capital structure in China*, „Global Finance Journal” 2013, nr 24(3).
- Lepczyński B., *Konsekwencje wprowadzenia bazylejskich standardów w zakresie płynności dla polskich banków*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2013, nr 59.
- Liu P., *Bank Structure and Liquidity Shocks: Evidence from Emerging Markets During the 2008 Financial Crisis*, „Review of Pacific Basin Financial Markets and Policies” 2017, Vol. 20, nr 3.
- Lucchetta M., *What Do Data Say About Monetary Policy, Bank Liquidity and Bank Risk Taking?*, „Economic Notes by Banca Monte dei Paschi di Siena SpA” 2007, nr 36(2).
- Marcinkowska M., Wdowiński P., Flejterski S., Bukowski S., Zygierewicz M., *Wpływ regulacji sektora bankowego na wzrost gospodarczy – wnioski dla Polski*, „Materiały i Studia”, nr 305, Warszawa 2014.
- Matz L., Neu P., *Liquidity Risk Measurement and Management: A Practitioner’s Guide to Global Best Practices*, J Wiley, Singapore 2007.
- Moore W., *How do financial crises affect commercial bank liquidity? Evidence from Latin America and the Caribbean*, „MPRA Paper”, 2010, nr 21473.
- Moussa M.A.B., *The determinants of bank liquidity: case of Tunisia*, „International Journal of Economics and Financial Issues” 2015, nr 5(1).
- Munteanu I., *Bank liquidity and its determinants in Romania*, „Procedia Economics and Finance” 2012, nr 3.
- Niedziółka P., *Analiza potencjalnych korzyści oraz negatywnych konsekwencji wdrożenia norm LCR oraz NSFR w warunkach europejskich*, „Kwartalnik KES Studia i Prace” 2015, nr 3, t. 1.
- Niedziółka P., *Skorygowany o ryzyko kredytowe pomiar płynności banku jako narzędzie wsparcia procesu zarządzania stabilnością finansową*, „Problemy Zarządzania” 2014, vol. 12, nr 4 (48), t. 1.
- Olszak M., Światała F., *Mikro- i makroostrożnościowe standardy płynności banków i ich skutki*, „Problemy Zarządzania” 2018, nr 72, cz. 1.
- Patora K., *Bank liquidity determinants in CEE countries*, „Research Papers of Wrocław University of Economics” 2013, nr 316.

Rauch C., Steffen S., Hackethal A., Tyrrel M., *Determinants of Bank Liquidity Creation*, 2010, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1343595 (dostęp: 9.11.2018).

Roman A., Sargu A. C., *The Impact of Bank-specific Factors on the Commercial Banks Liquidity: Empirical Evidence from CEE Countries*, „Procedia Economics and Finance” 2015, Vol. 20.

Singh A., Sharma A.K., *An empirical analysis of macroeconomic and bank-specific factors affecting liquidity of Indian banks*, „Future Business Journal” 2016, nr 1.

Verbeek M., *A guide to modern econometrics*, John Wiley and Sons, Chichester 2000.

Vodová P., *Determinants of commercial banks' liquidity in Poland*, [w:] *Proceedings of 30th International Conference Mathematical Methods in Economics*, J. Ramík, D. Stavárek (red.), Silesian University in Opava, Karviná 2012.

Vodová P., *Liquidity Ratios of Polish Commercial Banks*, „European Financial and Accounting Journal” 2011, Vol. 8, Iss. 3–4.

Waemustafa W., Sukri S., *Systematic and Unsystematic Risk Determinants of Liquidity Risk Between Islamic and Conventional Banks*, „International Journal of Economics and Financial” 2016, nr 6(4).

Wójcik-Mazur A., Szajt M., *Determinants of Liquidity Risk in Commercial Banks in the European Union*, „Argumenta Oeconomica” 2015, nr 2 (35).

Akty prawne

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz.U. 1997 nr 140 poz. 939 ze zm.), tekst jednolity: Dz.U. 2017 poz. 1876.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych, zmieniające rozporządzenie (UE) nr 648/2012 (Dz. Urz. UE L 176/1).

Rozporządzenie Delegowane Komisji (UE) 2015/61 z dnia 10 października 2014 r. uzupełniające Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 w odniesieniu do wymogu pokrycia wpływów netto dla instytucji kredytowych.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi, zmieniająca dyrektywę 2002/87/WE i uchylająca dyrektywy 2006/48/WE oraz 2006/49/WE (Dz. Urz. UE L 176/338).

Uchwała Nr 386/2008 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 17 grudnia 2008 r. w sprawie ustalenia wiążących banki norm płynności (zastępująca uchwałę nr 9/2007 KNB).

Źródła internetowe

https://www.eba.europa.eu/documents/10180/2087449/CRDIV_CRR+Basel+III+Report+monitoring+exercise+-+June+2017.pdf

https://ec.europa.eu/finance/bank/docs/regcapital/crr-crd-review/161123-proposal-amending-regulation_en.pdf

Aneks. Wartości współczynników korelacji dla zmiennych niezależnych wykorzystanych w modelu

Zmienna	HHI	WZ_PKB-1	PKB_OS	KSP	DSP	L_AK	ROA	C_I	AP_AO	K_A	WNO_WDB	DEP_A	WW	Z-score
HHI	1,000	-0,611	0,302	-0,661	-0,624	0,191	-0,536	0,247	0,025	-0,166	0,049	0,590	0,178	-0,020
WZ_PKB-1	-0,611	1,000	-0,210	0,788	0,666	-0,147	0,456	-0,199	0,036	0,192	-0,048	-0,428	-0,114	-0,016
PKB_OS	0,302	-0,210	1,000	-0,331	-0,349	0,162	-0,286	0,128	-0,124	-0,049	0,071	0,209	0,005	0,063
KSP	-0,661	0,788	-0,331	1,000	0,891	-0,206	0,600	-0,282	0,005	0,195	-0,089	-0,554	-0,161	-0,010
DSP	-0,624	0,666	-0,349	0,891	1,000	-0,211	0,571	-0,255	0,017	0,202	-0,011	-0,575	-0,168	-0,001
L_AK	0,191	-0,147	0,162	-0,206	-0,211	1,000	-0,304	-0,061	-0,154	0,154	-0,011	0,415	-0,573	-0,099
ROA	-0,536	0,456	-0,286	0,600	0,571	-0,304	1,000	-0,624	0,313	0,209	-0,260	-0,521	0,155	0,122
C_I	0,247	-0,199	0,128	-0,282	-0,255	-0,061	-0,624	1,000	-0,223	-0,214	0,434	0,249	-0,086	-0,004
AP_AO	0,025	0,036	-0,124	0,005	0,017	-0,154	0,313	-0,223	1,000	-0,127	-0,238	-0,021	0,262	0,210
K_A	-0,166	0,192	-0,049	0,195	0,202	0,154	0,209	-0,127	-0,127	1,000	-0,213	-0,142	-0,471	-0,027
WNO_WDB	0,049	-0,048	0,071	-0,089	-0,011	-0,011	-0,260	0,434	-0,238	-0,213	1,000	0,094	-0,045	-0,041
DEP_A	0,590	-0,428	0,209	-0,554	-0,575	0,415	-0,521	0,249	-0,021	-0,142	0,094	1,000	-0,262	-0,021
WW	0,178	-0,114	0,005	-0,161	-0,168	-0,573	0,155	-0,086	0,262	-0,471	-0,045	-0,262	1,000	0,163
Z-score	-0,020	-0,016	0,063	-0,010	-0,001	-0,099	0,122	-0,004	0,210	-0,027	-0,041	-0,021	0,163	1,000

Źródło: opracowanie własne.

Piotr Mielus*

Koszt finansowania banków a ryzyko bazowe

Streszczenie

Struktura i koszt finansowania banków uległy zmianom po kryzysie finansowym z lat 2007–2009. Ujawnienie się istotnego ryzyka kredytowego i ryzyka płynności spowodowało zmniejszenie znaczenia finansowania ze źródeł hurtowych na rzecz finansowania depozytami detalicznymi. Jednocześnie przychody po aktywnej stronie bilansu pozostały nadal uzależnione od indeksu depozytów międzybankowych. W Polsce, ze względu na dominujące znaczenie kredytów zmiennoprocentowych, przychody z tytułu aktywów są determinowane przez stopę WIBOR. Artykuł wskazuje na źródła ryzyka bazowego dla polskich banków generowanego przez indeksację aktywów rozbieżną z odsetkowym kosztem pasywów. W celu wykazania niejednorodności tego zjawiska wyróżniono koszty dla sektora banków spółdzielczych oraz koszty finansowania portfeli walutowych. Przeprowadzone badania wskazują na dywergencję pomiędzy dostępnym wskaźnikiem rynku pieniężnego a determinantami cen wpływającymi na wynik odsetkowy po pasywnej stronie bilansu banku.

Słowa kluczowe: wynik odsetkowy banku, koszt finansowania, ryzyko bazowe

The banks financing cost and the basis risk

Abstract

The 2007–2009 financial crisis changed the structure of banks liabilities and their cost of funds. A disclosure of the credit and liquidity risk induced diminished significance of wholesale sources of funds in favour of retail funds. Simultaneously, incomes on the asset side maintained to be dependent on the interbank interest rate benchmark. In Poland, due to the dominance of floating rate mortgages, income on the asset side is determined by the WIBOR rate. The article points out the basis risk created by the assets indexation divergent with the cost of liabilities. The analysis was performed both for cooperative and commercial banks including their foreign currency portfolios. The evidence suggests a divergence between the available money market benchmark and the price determinants that have influence on the interest result generated on bank's liabilities.

Keywords: interest income, cost of funds, basis risk

---

* Szkoła Główna Handlowa w Warszawie.

Wprowadzenie

Koszt finansowania banku zależy od struktury jego pasywów i ich oprocentowania. Pozyskiwanie płynności może odbywać się na różne sposoby, a koszt pasywów jest uzależniony od krzywej dochodowości powiązanej z instrumentami wykorzystanymi do finansowania aktywów. Głównym problemem w zarządzaniu bilansem jest, poza ryzykiem płynności, ryzyko cenowe związane z brakiem współzależności pomiędzy przychodami z tytułu aktywów a kosztem pasywów. Ryzyko to nosi nazwę ryzyka bazowego i jednym z pierwszych opisujących je artykułów była praca Ho i Saundersa¹, która wskazywała na zagrożenia dla wyniku odsetkowego banków w sytuacji wysokiej zmienności stóp procentowych. Zmienność wyniku odsetkowego była przedmiotem badań Englisha², który zidentyfikował rozbieżności w podstawie ustalenia oprocentowania jako jedno ze źródeł obniżenia przychodów banku. Dla rynków lokalnych badania te zostały potwierdzone przez Penga³ oraz Maesa⁴. Peng wskazywał wielowalutowość bilansu jako źródło zagrożeń dla stabilności sektora bankowego, natomiast Maes analizował rolę swapów procentowych w generowaniu ryzyka bazowego.

W artykule na przykładzie polskiego sektora bankowego zbadano źródła finansowania instytucji bankowych, z uwzględnieniem cen instrumentów dostępnych na rynku finansowym. Rozbieżności pomiędzy krzywymi dochodowości determinują różnice w koszcie finansowania, na które wpływ ma struktura instrumentów służących pozyskaniu płynności. Rynek polski różni się w tym względzie od rynków w pełni rozwiniętych. Po pierwsze, finansowanie opiera się w głównej mierze na środkach spoza sektora finansowego. Po drugie, środki pozyskiwane przez banki mają w dużym stopniu charakter krótkoterminowy. Po trzecie, stosunkowo niewielkie znaczenie ma rynek pożyczek zabezpieczonych ze względu na niedojrzałość transakcji repo. Po czwarte, nadal istotny udział w bilansach banków mają kredyty walutowe. W związku z tym w strukturze finansowania należy uwzględnić swapy walutowe, które są podstawowym instrumentem do finansowania aktywów niezłotowych. Po piąte wreszcie, ważnym elementem polskiego sektora bankowego są banki spółdzielcze, których struktura bilansu różni się od struktury bilansu banków komercyjnych.

Niniejsze opracowanie składa się z pięciu części: w pierwszej przedstawiono strukturę bilansu polskiego sektora bankowego, biorąc pod uwagę typ banku, walutę i termin zapadalności aktywów oraz finansujących je pasywów. Druga część pracy prezentuje dostępne instrumenty finansujące, których płynność jest wystarczająca

¹ T.S. Ho, A. Saunders, *The determinants of bank interest margins: theory and empirical evidence*, „Journal of Financial and Quantitative Analysis” 16.04.1981, s. 581–600.

² W.B. English, *Interest rate risk and bank net interest margins*, BIS Quarterly Review 12.02.2002, s. 67–82.

³ W. Peng, et al., *The impact of interest rate shocks on the performance of the banking sector*, HKMA Quarterly Bulletin 35, 2003.

⁴ K. Maes, *Interest rate risk in the Belgian banking sector*, „Financial Stability Review” 2004, 2.1, s. 157–179.

do prowadzenia operacji finansowych na skalę hurtową. Wskazano determinanty cen poszczególnych instrumentów, które kształtują krzywe dochodowości służące do wyceny transakcji zawartych na rynku finansowym. Nachylenie i poziom krzywej dochodowości są zależne od struktury popytu i podaży w poszczególnych segmentach rynku. Szczególnie istotna jest analiza różnic pomiędzy stopami procentowymi odnoszącymi się do różnych instrumentów (czyli tzw. spreadów). Wzajemne położenie krzywych dochodowości i ich zmienność determinują ryzyko związane z wyceną i refinansowaniem poszczególnych pozycji bilansu. W trzeciej części pokazano stylizowany model finansowania banku, który pozwala na wskazanie determinant kosztu depozytów terminowych oraz kosztu finansowania portfela walutowego. Następnie zaprezentowano wyniki analizy empirycznej szeregów czasowych, wskazując na te instrumenty, które odgrywają kluczową rolę w określaniu finalnego kosztu pasywów w polskim sektorze bankowym. Ostatnia część artykułu to podsumowanie zawierające wnioski z przeprowadzonych badań.

1. Struktura i koszt pasywów sektora bankowego

Polski sektor bankowy wypracował w 2017 r. 13,6 mld zysku netto, z czego 5,4% przypadało na banki spółdzielcze. Dominującym składnikiem zysku był wynik z tytułu odsetek, liczony jako różnica między przychodem z aktywów (przede wszystkim kredytów) a kosztem pasywów (głównie depozytów). Wynik ten stanowił 69% wyniku na działalności bankowej⁵. W bankach spółdzielczych udział wyniku odsetkowego był wyższy i wynosił 77%⁶. Wynik odsetkowy netto jest zatem podstawowym źródłem zysków sektora bankowego.

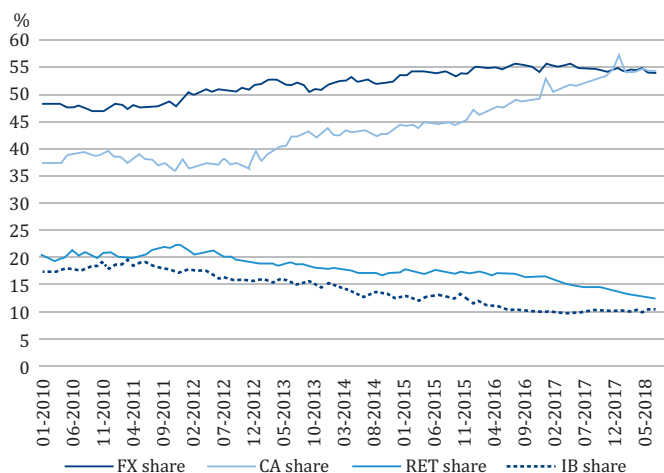
Jak zauważył Cabral⁷, pogorszenie wyniku odsetkowego netto wskazuje na rosnące nierównowagi w sektorze bankowym, które mogą prowadzić do kryzysów bankowych. W związku z tym analiza źródeł wahań wyniku odsetkowego pozwala identyfikować to ryzyko i pomaga w neutralizacji zagrożeń związanych z bilansem sektora bankowego.

Pasywa banku służą finansowaniu akcji kredytowej i ich koszt wpływa bezpośrednio na wynik odsetkowy netto. Głównym składnikiem pasywów są depozyty. Zmianę udziału poszczególnych rodzajów depozytów prezentuje rysunek 1.

⁵ Raport o sytuacji banków w 2017 r., Urząd Komisji Nadzoru Finansowego 2018, s. 31.

⁶ Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2017 r., Urząd Komisji Nadzoru Finansowego 2018, s. 43.

⁷ R. Cabral, *A perspective on the symptoms and causes of the financial crisis*, „Journal of Banking & Finance” 2013, 37.1, s. 103–117.

Rysunek 1. Udział depozytów w poszczególnych kategoriach^a

^a FX share – udział depozytów walutowych, CA share – udział depozytów bieżących, RET share – udział depozytów detalicznych, IB share – udział depozytów międzybankowych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów KNF i NBP.

Na podstawie zmian udziałów można wyciągnąć następujące wnioski:

- Rośnie udział depozytów detalicznych kosztem depozytów międzybankowych. Te ostatnie ograniczają się do depozytów jednodniowych⁸. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest nieefektywność kredytowa i sprawozdawcza⁹ depozytów międzybankowych w środowisku postkryzysowym¹⁰. Tym samym depozyty detaliczne stały się głównym źródłem finansowania na dłuższy termin (tj. dla okresu zapadalności 6–12 miesięcy).
- Rośnie udział depozytów bieżących, co można wiązać z niskim poziomem stóp procentowych, a więc zanikiem bodźców cenowych do lokowania środków w lokatach terminowych.
- Pozostaje na niskim poziomie udział depozytów walutowych, co oznacza niewystarczający poziom finansowania aktywów walutowych przez pasywa walutowe. Co więcej, udział ten obniża się w związku z niskim (lub negatywnym) poziomem stóp procentowych dla tych walut obcych, gdzie banki centralne prowadzą politykę luzowania ilościowego.

⁸ Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2016 r., NBP 2017, s. 221.

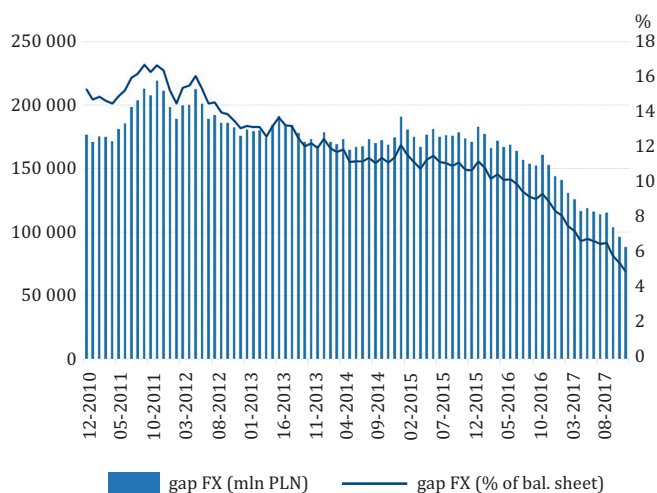
⁹ Nieefektywność kredytowa polega na tym, że depozyty niezabezpieczone obciążają wagę kredytową 100% nominalu, a obciążenie linii kredytowej trwa tyle ile złożony depozyt, co ogranicza możliwość zawierania innych transakcji na rynku finansowym. Nieefektywność sprawozdawcza polega na wyższych wagach adekwatności kapitałowej w przypadku lokat złożonych w bankach oraz niższych wskaźnikach płynnościowych w przypadku depozytów przyjętych od innych banków.

¹⁰ Por.: Í. Ötker-Robe, C. Pazarbasioglu, et al., *Impact of regulatory reforms on large and complex financial institutions*, IMF Staff Position Note, November 23, 2010 oraz V. Brousseau, A. Chailloux, A. Durré, *Fixing the Fixings: What Road to a More Representative Money Market Benchmark?*, IMF Working Paper 2013, No. 13/131, May 29.

Ostatni wniosek znajduje potwierdzenie w poziomie luki płynności walutowej, obliczonej jako różnica pomiędzy aktywami walutowymi a pasywami walutowymi (dodatkowo w odniesieniu do sumy bilansowej sektora). Luka ta spada, ale nadal pozostaje na znaczącym poziomie. Luka oznacza, że równowartość ok. 100 mld PLN musi być pożyczana, przede wszystkim na rynku depozytów zabezpieczonych (poprzez swapy walutowe).

Spadek luki (mimo obniżającego się udziału depozytów walutowych) można wiązać z zamrożeniem akcji kredytowej od 2013 r. na skutek wdrożonych regulacji KNF penalizujących udzielanie kredytów niezłotowych¹¹. Według danych NBP z 2016 r., portfel mieszkaniowych kredytów walutowych stanowił 9,3% PKB i zmniejsza się w tempie 6% rocznie.

Rysunek 2. Luka płynności walutowej w polskim sektorze bankowym^a

^a Na lewej osi luka płynności walutowej wyrażona w mln PLN – oznaczona „gap FX (mln PLN)”, na prawej osi udział luki w sumie bilansowej sektora bankowego – oznaczony „gap FX (% of bal. sheet)”.

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów KNF.

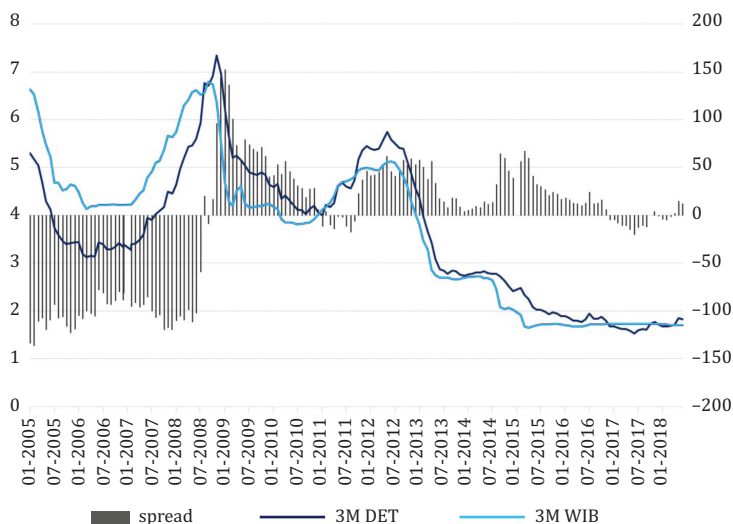
Po analizie wolumenowej należy zwrócić uwagę na strukturę cenową pozyskiwanych pasywów. Jak pokazano na rysunku 3, kryzys z lat 2007–2009 przyniósł strukturalną zmianę w relacji pomiędzy kosztem pozyskiwanych pasywów a wskaźnikami wykorzystywanymi do określania przepływów po aktywnej stronie bilansu¹². Stawka WIBOR przestała być krańcowym kosztem pieniądza i w czasie napięć na rynku finansowym banki pozyskiwały depozyty detaliczne nawet 150 pb drożej niż

¹¹ Rekomendacja S dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ekspozycjami kredytowymi zabezpieczonymi hipotecznie, Komisja Nadzoru Finansowego, czerwiec 2013 r., rekomendacja 6, s. 10.

¹² Warto zwrócić uwagę, że identyczne zjawisko miało miejsce w innych krajach, por. P. Mielus, T. Mironczuk, *Structure of the cost of deposits in selected EU countries*, „Bezpieczny Bank” 2015, 3(60).

WIBOR. Spadek poziomu tej dywergencji cenowej po 2016 r. można łączyć z wdrożeniem podatku bankowego, który obniżył ceny depozytów w związku z potrzebą zrekomensowania odpływów finansowych z tytułu obciążeń podatkowych pobieranych od stanu aktywów dużych banków krajowych.

Rysunek 3. Oprocentowanie depozytów detalicznych na tle stopy WIBOR (okres 3M)^a

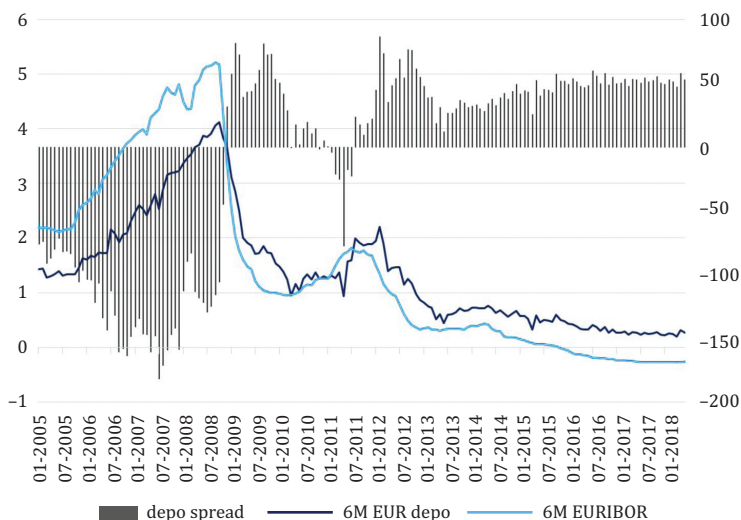
^a 3M DET – oprocentowanie depozytów detalicznych dla okresu zapadalności 1–3 miesiące wg NBP; 3M WIB – trzymiesięczny WIBOR; spread – różnica pomiędzy w/w stopami.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: NBP i Thomson Reuters.

Reasumując, na skutek zmiany modelu finansowania banków sektor bankowy stał się uzależniony od depozytów terminowych pozyskiwanych z sektora niefinansowego, których koszt może odbiegać od indeksów rynku pieniężnego wykorzystywanych do wyceny aktywów. Obserwujemy więc ryzyko bazowe polegające na braku współzależności pomiędzy przychodem z tytułu aktywów a kosztem finansujących je pasywów. Ta sama sytuacja ma miejsce w płynności walutowej.

Widać to doskonale na rysunku 4. Koszt pozyskiwanych depozytów w euro po upadku banku Lehman Brothers (wrzesień 2008 r.) znacząco wzrósł względem stopy EURIBOR, która jest wykorzystywana do wyznaczania przepływów z tytułu zmiennoprocentowych kredytów w euro. Co więcej, od 2015 r., kiedy stopa EURIBOR stała się ujemna, koszt depozytów niebankowych pozostał na niezmiennym, dodatnim poziomie. Wynika to z ograniczeń prawa bankowego, które uniemożliwia pobieranie odsetek za przyjęte środki¹³.

¹³ Kodeks cywilny z 23.04.1964 z późn. zm. (Dz. U. nr 16 poz. 93), art. 725 i 726; por. Z. Ofiarski, *Prawo bankowe*, Wolters Kluwer, wyd. IV, Warszawa 2011.

Rysunek 4. Oprocentowanie depozytów w euro^a na tle stopy EURIBOR (okres 6M)^b

^a Nowe lub renegotjowane depozyty klientów detalicznych z zapadalnością pomiędzy 3 a 6 miesięcy wg sprawozdawczości NBP.

^b 6M EUR depo – oprocentowanie depozytów w euro dla okresu zapadalności 3–6 miesięcy wg NBP, 6M EURIBOR – półroczny EURIBOR, depo spread – różnica pomiędzy w/w stopami.

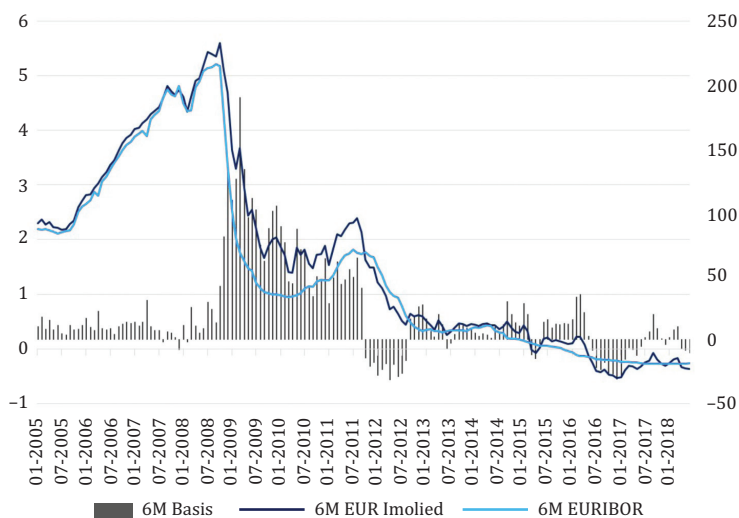
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP i Thomson Reuters.

Jak jednak pokazano na rysunku 2, depozyty są niewystarczającym źródłem finansowania do pokrycia pozycji płynności w walutach obcych. Banki muszą korzystać ze swapów walutowych, które umożliwiają zamianę złotych na waluty obce bez generowania istotnego ryzyka kursowego i ryzyka stopy procentowej. Dla krótkiego terminu są to FX Swapy, dla długiego terminu – kontrakty CIRS w odmianie CCBS¹⁴. Rysunek 5 pokazuje kształtowanie się walutowego spreadu bazowego: po wybuchu kryzysu spread ten istotnie wzrósł, zwiększając koszty pozyskiwania walut obcych przez banki krajowe. Zmniejszyła to istotnie rentowność portfeli kredytów walutowych, które opierały się na stopie IBOR i stałej marży. Marża ta w niektórych przypadkach okazywała się niższa niż spread bazowy płacony w kontraktach swapowych refinansujących te kredyty. Obecnie spread bazowy wykazuje wysoki poziom zmienności i zależy przede wszystkim od popytu nierezydentów na inwestycje portfelowe bez ponoszenia ryzyka kursowego.

¹⁴ FX Swap polega na dwóch przeciwstawnych transakcjach zakupu/sprzedaży walut na dwa różne terminy i ekonomicznie jest pożyczką w walucie obcej zabezpieczoną lokatą w walucie krajowej, gdzie różnica w oprocentowaniu jest z góry ustalona (można ją wyliczyć z punktów swapowych). Z kolei CIRS to Cross Currency Interest Rate Swap, który występuje głównie w odmianie CCBS (Cross Currency Basis Swap), a więc swapa bazowego, gdzie obie stopy są zmienne i oparte na indeksie IBOR. Aby zrównoważyć popyt z podażą, jedną ze stóp IBOR modyfikuje się po tzw. spread bazowy, którego wysokość jest wskaźnikiem sentymentu na rynku płynności walutowej.

Rysunek 5. Implikowane oprocentowanie euro pozyskanego w FX Swap na tle stopy EURIBOR (okres 6M)^a

^a 6M EUR Implied – implikowane z FX Swapów oprocentowanie w euro dla okresu zapadalności 6 miesięcy, 6M EURIBOR – półroczny EURIBOR, 6M Basis – różnica pomiędzy w/w stopami.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Thomson Reuters.

W następniej części artykułu, omówione zostaną czynniki wpływające na ceny przedstawionych instrumentów służących pozyskiwaniu płynności.

2. Determinanty cen instrumentów stosowanych do finansowania banku

Finansowanie aktywów banku (przede wszystkim kredytów) musi uwzględniać strukturę terminową i cenową tych aktywów oraz klauzule umowne związane z zawartymi kontraktami. Podstawowym narzędziem do kreowania pasywów są depozyty. Depozyty te mają charakter niezabezpieczony i mogą różnić się segmentem klienta, od którego są pozyskiwane, terminem zapadalności i walutą lokaty.

Kryzys finansowy z lat 2007–2009 wpłynął istotnie na strukturę finansowania banków¹⁵. Ze względu na wzrost ryzyka płynności i materializację ryzyka kredytowego, banki zaprzestały pożyczania sobie środków na rynku międzybankowym na terminy dłuższe niż kilka dni. Równoległe zanikł rynek długoterminowych niezabezpieczonych obligacji bankowych. Aby zapełnić lukę w strukturze finansowania, banki przestawiły się na finansowanie ze źródeł niebankowych oraz na depozyty zabezpieczone (przede wszystkim repo).

¹⁵ V. Brousseau, A. Chailloux, A. Durré, *Fixing the Fixings...*, op. cit.

W Europie Zachodniej i Stanach Zjednoczonych istotną rolę w finansowaniu sektora bankowego odgrywała w ostatnich latach polityka luzowania ilościowego prowadzona przez banki centralne. W Polsce, ze względu na niski stopień rozwoju rynku repo oraz istotny udział kredytów walutowych w bilansach banków, kluczowym instrumentem zabezpieczonym są swapy walutowe (krótkoterminowe FX Swaps i długoterminowe CIRS), natomiast niezabezpieczonym – depozyty detaliczne i korporacyjne, zarówno bieżące jak i terminowe. Co ważne, w Polsce dzięki środowisku dodatnich stóp procentowych, depozyty terminowe nadal mają znaczenie, w odróżnieniu od strefy euro, gdzie ujemne oprocentowanie depozytów nie sprzyja pozyskiwaniu depozytów innych niż bieżące.

Mając na uwadze przedstawioną powyżej strukturę finansowania bilansu sektora bankowego, w badaniu weźmiemy pod uwagę dwie grupy instrumentów stanowiących podstawowe źródło pasywów, których zróżnicowanie prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Podstawowe źródła pasywów w polskim sektorze bankowym

Depozyty niezabezpieczone	Depozyty zabezpieczone
<ul style="list-style-type: none"> • Depozyty bankowe – ON • Depozyty korporacyjne – bieżące • Depozyty korporacyjne – ON • Depozyty korporacyjne – terminowe • Depozyty detaliczne – bieżące • Depozyty detaliczne – ON • Depozyty detaliczne – terminowe • Depozyty walutowe 	<ul style="list-style-type: none"> • Krótkoterminowe: FX Swaps • Długoterminowe: CIRS

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku depozytów niezabezpieczonych ich cena i płynność jest determinowana przez ryzyko kredytowe oraz sytuację płynnościową sektora bankowego i jego klientów. Depozyty bankowe są ograniczone do terminu jednego dnia. Ich cena oraz wolumen podlegają silnej śródmiesięcznej sezonowości, wynikającej z okresu rozliczenia rezerwy oraz dnia ustalania podstawy naliczania podatku bankowego. Innymi czynnikami mającymi wpływ na rynek lokat międzybankowych są duże przepływy środków związane z płatnościami fiskalnymi klientów banków oraz przetargi i okresy zapadalności papierów skarbowych.

Depozyty korporacyjne mogą występować w trzech grupach: jako nieoprocentowane środki bieżące (osady), jako depozyty jednodniowe (nierzadko automatycznie rolowane) oraz depozyty terminowe o zapadalnościach od 1 tygodnia do 1 roku. Ich cena i wolumen zależą od sytuacji płynnościowej firm, a ta z kolei jest determinowana przez poziom inwestycji i przychodów przedsiębiorstw.

Depozyty detaliczne można podzielić na takie same grupy jak depozyty korporacyjne, z tym że znaczenie depozytów bieżących i terminowych w detalu jest bardziej

istotne niż dla segmentu przedsiębiorstw. Po pierwsze, udział nieoprocentowanych rachunków bieżących (lub nisko oprocentowanych rachunków oszczędnościowych) jest wyższy ze względu na występowanie licznych niskich sald w przypadku klientów indywidualnych i niższą aktywność tego typu klientów w zarządzaniu środkami finansowymi. Po drugie, klienci detaliczni są podstawowym źródłem depozytów terminowych (zwłaszcza dla okresów zapadalności dłuższych niż miesiąc), które dla tego typu klienta są źródłem odsetek z inwestycji. Z punktu widzenia banku fundusze te są traktowane jako bardziej stabilne niż środki od przedsiębiorstw (dużo depozytów terminowych jest przedłużanych na kolejny okres), dzięki czemu mogą być „modelowo” (na potrzeby raportów płynności na bazie analizy statystycznej) zaliczane jako środki o dłuższym niż kontraktowy terminie zapadalności. Czyni to je atrakcyjniejszymi z punktu widzenia polityki zarządzania płynnością i tą drogą otrzymują wyższe oprocentowanie niż depozyty przedsiębiorstw (jest to tzw. premia za stabilność).

Depozyty walutowe to przede wszystkim nieoprocentowane środki bieżące oraz niskooprocentowane depozyty terminowe od klientów indywidualnych. Należy pamiętać, że w środowisku ujemnych stóp procentowych nieoprocentowanie depozytu oznacza koszt rynkowy dla banku, który można tłumaczyć premią za płynność oraz stabilnością przyjętych środków¹⁶.

Depozyty zabezpieczone w polskim sektorze bankowym to przede wszystkim swapy walutowe, czyli depozyty zabezpieczone inną walutą. Najbardziej płynnym instrumentem są FX Swapy, czyli krótkoterminowe pożyczki zbudowane z dwóch transakcji walutowych. Dla terminów zapadalności dłuższych niż rok wykorzystuje się transakcje CIRS, przede wszystkim w odmianie CCBS. Cena depozytu przyjętego w swapie walutowym jest zawsze względna, a więc uzależniona od ceny depozytu oddanego w innej walucie. W przypadku FX Swapów ceny depozytów należy implikować z ceny swapa (czyli punktów swapowych). Dla CCBS cena jest podana bezpośrednio jako spread bazowy. Spread bazowy to różnica pomiędzy ceną środków uzyskanych w swapie walutowym a ceną środków wynikającą ze wskaźnika odnoszącego się do rynku depozytów niezabezpieczonych. Spread ten wynika z relacji popytu i podaży na rynkach depozytowych obu walut wchodzących w skład swapa walutowego. Ze względu na wysoki udział nierezydentów w obrocie na swapach walutowych ich popyt na aktywa denominowane w walucie lokalnej jest jedną z podstawowych determinant spreadu bazowego. Drugą determinantą jest popyt banków lokalnych na środki denominowane w walucie obcej. W przypadku rynku polskiego popyt ten wynika z wysokiego udziału aktywów dewizowych w bilansach banków (chodzi przede wszystkim o kredyty frankowe).

Na podstawie opisanych powyżej instrumentów finansowych możemy wyróżnić następujące krzywe dochodowości dla złotego, które mają istotne znaczenie dla zarządzania płynnością banku:

¹⁶ Wyższy koszt pasywów w euro niż indeks EURIBOR występuje dla banków spoza strefy euro, które nie mają dostępu do operacji płynnościowych ECB.

- 1) krzywą depozytów niezabezpieczonych o niskim poziomie stabilności (banki, niebankowe instytucje finansowe, sektor publiczny oraz duże i średnie korporacje);
- 2) krzywą stabilnych depozytów niezabezpieczonych (klienci detaliczni);
- 3) krzywą implikowaną ze swapów walutowych.

Różnica pomiędzy krzywą (2) i (1) wynika ze wspomnianej premii za stabilność. Jest ona dodatnia dla dłuższego końca krzywej, gdzie środki są traktowane jako cenne z płynnościowego punktu widzenia. Z kolei różnica pomiędzy krzywą (1) a krzywą (3) wynika z aktualnej struktury przepływów pomiędzy rezydentami a nierezydentami. Może mieć ona zmienny znak – zarówno względem okresu zapadalności, jak i daty obserwacji, z tym że długi koniec tej krzywej wykazuje wyższy stopień stabilności spreadu.

Równolegle do powyższych krzywych występują dwie krzywe benchmarkowe, które są wykorzystywane do dyskontowania przepływów i określania wysokości przepływów finansowych. Są to krzywe OIS i IBOR. Krzywa OIS zbudowana jest z cen kontraktów OIS odnoszących się do różnych terminów zapadalności. Kontrakt OIS jest swapem indeksowanym do wskaźnika cen depozytów jednodniowych typu ONIA. Krzywa OIS jest traktowana jako odpowiednik krzywej typu *risk free*, ze względu na minimalizację ryzyka kredytowego i ryzyka płynności dla instrumentu pozabilansowego odnoszącego się do stóp jednodniowych. Krzywa IBOR, z kolei, jest zbudowana ze wskaźników typu IBOR (do roku) i cen kontraktów terminowych na ten wskaźnik (powyżej roku, na podstawie cen swapów procentowych typu IRS). Wskaźnik typu IBOR jest indeksem cen depozytów terminowych na rynku międzybankowym.

Krzywa IBOR była traktowana jako podstawa dla wyceny instrumentów finansowych do kryzysu finansowego z lat 2007–2009. Po tym wydarzeniu wskaźniki IBOR utraciły swoje znaczenie ze względu na udowodnione próby manipulacji tymi indeksami oraz zanik rynku referencyjnego, związany z silnym wzrostem ryzyka kredytowego i ryzyka płynności oraz wymogami regulacyjnymi utrudniającymi wykorzystanie rynku międzybankowego. Dodatkowym czynnikiem, mającym negatywny wpływ na jakość wskaźnika IBOR w Polsce (czyli indeksu WIBOR), było wdrożenie podatku bankowego¹⁷.

Obecnie krzywa OIS jest wykorzystywana do dyskontowania przepływów, natomiast krzywa IBOR do wyznaczania wysokości przepływów w kredytach, obligacjach i swapach¹⁸. Należy jednak pamiętać, że ulegnie to zmianie, ponieważ są prowadzone prace nad wdrożeniem reformy wskaźników stopy procentowej, zgodnie z wprowadzonymi regulacjami unijnymi (rozporządzenie BMR z 2016¹⁹). Reformy te doprowadzą do zmiany istniejących wskaźników i wprowadzenia nowych indeksów, odpornych na manipulacje i reprezentatywnych dla rynku, który opisują.

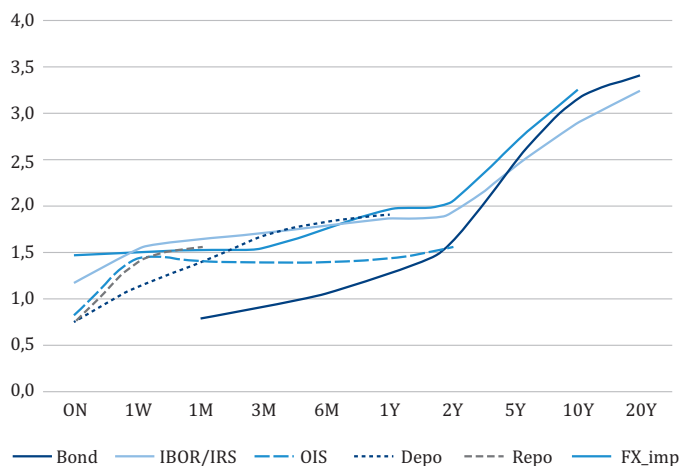
¹⁷ A. Hryckiewicz, P. Mielus, K. Skorulska, M. Snarska, *Does a bank levy increase frictions on the interbank market?*, SGH KAE Working Papers Series 2018/033.

¹⁸ M. Bianchetti, *Two Curves, One Price: Pricing & Hedging Interest Rate Derivatives Decoupling Forwarding and Discounting Yield Curves*, Risk Magazine, August 2010.

¹⁹ Regulation of the European Parliament and of the Council on indices used as benchmarks in financial instruments and financial contracts, Brussels, 08.06.2016.

Rozbieżności między poszczególnymi krzywymi dochodowości dla złotego przedstawia rysunek 6. Widać na nim, że różnica pomiędzy stopami procentowymi dla tego samego terminu zapadalności może wynosić kilkadziesiąt punktów bazowych, jeśli stopy te odnoszą się do różnych instrumentów referencyjnych.

Rysunek 6. Wybrane krzywe dochodowości dla złotego w sierpniu 2018 r.^a

^a Bond – krzywa obligacji skarbowych; IBOR/IRS – krzywa zbudowana z WIBOR, FRA i IRS, OIS – Overnight Indexed Swap; Depo – krzywa depozytów negocjowanych; Repo – krzywa transakcji repo; FX_imp – krzywa implikowana z FX Swaps i CIRS.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Thomson Reuters.

Niejednorodność krzywych dochodowości kreuje ryzyko bazowe, jeśli duża część bilansu banku jest indeksowana lub w inny sposób uzależniona od różnych krzywych. Ryzyko bazowe można zdefiniować jako ryzyko nierównoległej zmiany dwóch zmiennych rynkowych, które są wykorzystywane do wyceny portfela banku²⁰. Jest to więc ryzyko niedopasowania w strategii zabezpieczającej. Zabezpieczenie zmniejsza ryzyko rynkowe, ale nie likwiduje go całkowicie. Zmienność wyniku ekonomicznego, występująca pomimo neutralizacji ryzyka, pochodzi z otwartego ryzyka bazowego. Jak wspomniano wcześniej, w sytuacji polskiego sektora bankowego ryzyko bazowe polega na rozbieżnej bazie odsetkowej dla dominującego składnika aktywów i pasywów, co przedstawia tabela 2.

²⁰ N. Doherty, A. Richter, *Moral hazard, basis risk, and gap insurance*, „Journal of Risk and Insurance” 2002, 69.1, s. 11.

Tabela 2. Główne ryzyka bazowe bilansu banku

Waluta	Aktywa	Pasywa
Waluta krajowa	Kredyty hipoteczne w PLN z zapadalnością 10–30 lat indeksowane do stopy WIBOR 1M, 3M lub 6M	Depozyty terminowe w PLN z zapadalnością od 1 miesiąca do 1 roku oprocentowane stopą stałą uzależnioną od bieżącej sytuacji rynkowej
Waluta obca	Kredyty hipoteczne w CHF z zapadalnością 10–30 lat indeksowane do stopy LIBOR CHF 1M, 3M lub 6M	Depozyty terminowe w EUR lub USD z zapadalnością od 1 miesiąca do 1 roku oprocentowane stopą stałą uzależnioną od bieżącej sytuacji rynkowej oraz środki w CHF pozyskane na rynku swapowym z terminami zapadalności od 1 dnia do 10 lat

Źródło: opracowanie własne.

W świetle powyższych rozważań można postawić następujące pytania badawcze:

1. Czy obecne wskaźniki rynku pieniężnego dobrze opisują koszt pasywów sektora bankowego – komercyjnego i spółdzielczego?
2. Czy instrumenty służące do refinansowania portfeli walutowych są współzależne ze wskaźnikami determinującymi przychody od tych portfeli?

W celu odpowiedzi na powyższe pytania zostanie zbudowany model, który uwzględni główne czynniki determinujące implikowany koszt pasywów, z uwzględnieniem podziału na bankowość komercyjną i spółdzielczą oraz portfele złotowe i walutowe.

3. Analiza współzależności wybranych szeregów czasowych

W celu oszacowania rzeczywistego kosztu depozytów terminowych w sektorze bankowym (z podziałem na segment banków komercyjnych i spółdzielczych) wykorzystano miesięczne dane KNF pokazujące wolumen oraz odsetki z tytułu zobowiązań wycenianych według zamortyzowanego kosztu. Na tej podstawie obliczono implikowane oprocentowanie tej części pasywów.

$$LC_m = \frac{IC_m}{LN_m} * 12, \quad (1)$$

gdzie:

LC_m – implikowany koszt depozytowej części pasywów w miesiącu m ,

IC_m – odsetki z tytułu zobowiązań wycenianych według zamortyzowanego kosztu w miesiącu m ,

LN_m – bilansowy stan zobowiązań wycenianych według zamortyzowanego kosztu w miesiącu m .

Następnie, wykorzystując dane NBP dotyczące udziału i cen depozytów bieżących w bilansach banków, obliczono implikowany koszt depozytów terminowych.

$$TDC_m = \frac{LC_m - SH\_CA_m * IR\_CA_m}{100\% - SH\_CA_m}, \quad (2)$$

gdzie:

TDC_m – implikowany koszt depozytów terminowych w miesiącu m ,

SH_CA_m – udział depozytów bieżących w miesiącu m ,

IR_CA_m – oprocentowanie depozytów bieżących w miesiącu m .

Z kolei, dla części walutowej, obliczono implikowane oprocentowanie waluty obcej.

$$IFXR_t = \left[\frac{\left(1 + \frac{IB_t}{400}\right)}{\left(1 + \frac{SP_t}{FX_t} * 10.000\right)} - 1 \right] * 400, \quad (3)$$

gdzie:

$IFXR_t$ – implikowane oprocentowanie funduszy pozyskanych w transakcji swapowej dla okresu t ,

IB_t – stopa WIBOR dla okresu t ,

SP_t – punkty swapowe dla okresu t ,

FX_t – kurs walutowy dla okresu t .

Celem badania jest sprawdzenie, czy istnieje długoterminowa zależność pomiędzy badanymi zmiennymi. Przeprowadzono dwie analizy – jedna obejmowała złotową część bilansu banków, druga część walutową²¹.

W pierwszej analizie sprawdzono, czy zmienność wskaźników stóp procentowych tłumaczy zmienność kosztu pasywów. Badanie przeprowadzono osobno dla sektora banków komercyjnych i banków spółdzielczych.

Jako koszt pasywów przyjęto implikowane oprocentowanie depozytów terminowych, które wyliczono zgodnie ze wzorem (2). Uzasadnieniem takiego wyboru jest fakt, że oprocentowanie to jest uzależnione od aktualnego kosztu pozyskiwania depozytów innych niż bieżące. Wpływa więc na strukturalny koszt pozyskiwania płynności w banku.

Jako wskaźniki stóp procentowych przyjęto dwa parametry – średnią stopę WIBOR dla okresów zapadalności 1M, 3M i 6M oraz średni poziom oprocentowania depozytów negocjowanych raportowany w SMRP dla tych samych terminów. Pierwszy parametr aproksymuje zmienność przychodów odsetkowych z tytułu umów kredytowych, a więc w dużej mierze determinuje zmienność rentowności aktywów. Drugi parametr określa koszt krańcowy depozytów, a zatem jest indykatorem zmienności kosztu pasywów. Ze względu na ograniczoną dostępność danych bilansowych dotyczących implikowanego kosztu depozytów, analizę przeprowadzono na obserwacjach miesięcznych.

²¹ Ze względu na dostępność danych, część złotowa obejmuje okres od listopada 2012 r. do czerwca 2018 r., natomiast część walutowa od stycznia 2010 r. do czerwca 2018 r.

Dla drugiej analizy sprawdzono zależność pomiędzy wskaźnikiem wykorzystywanym do wyznaczania oprocentowania kredytów a implikowanym kosztem swapów walutowych służących finansowaniu tych kredytów. Analizę ograniczono do banków komercyjnych ze względu na fakt, że to ten segment sektora bankowego jest zaangażowany w kredyty walutowe.

Jako wskaźnik aproksymujący zmienność oprocentowania kredytów przyjęto EU-RIBOR. W rzeczywistości w strukturze walutowej banków dominują kredyty frankowe, których oprocentowanie uzależnione jest od LIBOR CHF. W praktyce jednak rynek swapów CHF/PLN nie jest płynny i źródłem finansowania banków są swapy USD/PLN i EUR/PLN (oraz w drugiej iteracji swapy USD/CHF i EUR/CHF). Zmienność kosztu swapów konwertujących PLN na walutę obcą jest głównym źródłem niepewności cenowej, przyjęto więc najbardziej płynny rynek jako indyktor zmienności kosztu tych swapów. Uwzględniając znacznie wyższy poziom konwergencji krzywych dochodowości EUR i CHF niż USD i CHF, wybrano parę EUR/PLN jako wyznacznik kosztu finansowania na rynku walutowych. Koszt ten oszacowano na podstawie stopy EUR implikowanej z trzymiesięcznych FX Swapów, biorąc pod uwagę wysoką płynność tych swapów w porównaniu z kontraktami długoterminowymi typu CCBS. Stopę tę obliczono na podstawie wzoru (3).

Na wstępie obliczono zwykłą korelację Pearsona pomiędzy różnicami zmiennych. Tabela 3 przedstawia macierze korelacji.

Tabela 3. Korelogram dla wybranych szeregów^a (w %)

	<i>dWIB</i>	<i>dSMR</i>	<i>dTermBK</i>	<i>dTermBS</i>
<i>dWIB</i>	100%			
<i>dSMR</i>	91%	100%		
<i>dTermBK</i>	18%	13%	100%	
<i>dTermBS</i>	-4%	2%	45%	100%

	<i>dEURIBOR</i>	<i>dEUR_IMP</i>
<i>dEURIBOR</i>	100%	
<i>dEUR_IMP</i>	35%	100%

^a *dWIB* – miesięczna zmiana średniej WIBOR dla okresów 1M, 3M i 6M; *dSMR* – miesięczna zmiana średniej SMRP dla okresów 1M, 3M i 6M; *dTermBK* – miesięczna zmiana implikowanego kosztu depozytów terminowych dla banków komercyjnych; *dTermBS* – miesięczna zmiana implikowanego kosztu depozytów terminowych dla banków spółdzielczych; *dEURIBOR* – miesięczna zmiana EURIBOR dla okresu 3M; *dEUR_IMP* – miesięczna zmiana stopy w euro implikowanej poprzez IBOR z FX Swapa dla okresu 3M dla pary EUR/PLN.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych: KNF, NBP, Thomson Reuters i IBnGR.

Korelacje pokazują wyłącznie krótkoterminową zależność między poszczególnymi zwrotami. Widać jednak, że dla PLN szeregi dotyczące kosztu depozytów terminowych dla banków spółdzielczych nie są skorelowane z szeregami opisującymi zmienność stóp procentowych. Wynika to pośrednio z faktu niskiego skorelowania tego kosztu pomiędzy bankami komercyjnymi i spółdzielczymi. Równocześnie należy wziąć pod uwagę, że analiza korelacji ze stawką WIBOR jest zaburzona poprzez charakterystykę tej stawki. W rozkładzie dziennych zmian nadreprezentatywne są zerowe obserwacje²².

W celu stwierdzenia faktu występowania długoterminowej zależności przyjęto procedurę Engel-Grangera²³ sprawdzającą poziom kointegracji zmiennych. Procedura ta obejmuje następujące etapy²⁴:

1. Sprawdzenie stopnia zintegrowania zmiennych wejściowych – kointegrację można badać, jeśli obie zmienne są zintegrowane w stopniu I, czyli, kiedy ich pierwsze różnice są stacjonarne.
2. Zbudowanie modelu regresji pomiędzy zmiennymi i wyznaczenie reszt z tej regresji:

$$y_t = \alpha_0 + \beta_0 * x_t + \varepsilon_t \quad (3)$$

3. Sprawdzenie stopnia zintegrowania reszt – jeśli występuje kointegracja, reszty te powinny być stacjonarne, a więc zintegrowane w stopniu 0.
4. Po stwierdzeniu stacjonarności reszt można skonstruować model korekty błędem (ECM), który służy do prognozowania skointegrowanych zmiennych:

$$dyt = \alpha_1 + \beta_1 * dxt + \lambda * (yt-1 - \alpha_0 - \beta_0 * xt-1) + \varepsilon_t \quad (4)$$

Stacjonarność została sprawdzona testem ADF z wyrazem wolnym.

Zbadano pięć modeli:

1. Model badający współzależność pomiędzy implikowanym kosztem depozytów terminowych dla banków komercyjnych a oprocentowaniem depozytów negocjowanych.
2. Model badający współzależność pomiędzy implikowanym kosztem depozytów terminowych dla banków komercyjnych a indeksem WIBOR.
3. Model badający współzależność pomiędzy implikowanym kosztem depozytów terminowych dla banków spółdzielczych a oprocentowaniem depozytów negocjowanych.
4. Model badający współzależność pomiędzy implikowanym kosztem depozytów terminowych dla banków spółdzielczych a indeksem WIBOR.
5. Model badający współzależność pomiędzy implikowanym kosztem finansowania w euro a indeksem EURIBOR.

²² P. Mielus, *Behavioural aspects of benchmark quotation – the WIBOR case*, Acta Universitatis Lodzianensis Folia Oeconomica 2018, 3(335), s. 189–205.

²³ R.F. Engel, C.W.J. Granger (red.), *Long Run Economic Relation, Readings in Cointegrations*, Oxford University Press, Oxford 1991.

²⁴ Przykłady wykorzystania kointegracji w modelowaniu: W. W. Charemza, D.F. Deadman, *Nowa Ekonomia*, PWE, Warszawa 1997 oraz A. Welfe (red.), *Analiza kointegracyjna w makromodelowaniu*, PWE, Warszawa 2013.

Otrzymano następujące wyniki:

Tabela 4. Wyniki testów kointegracji dla wybranych szeregów^a

Model 1		
zmienna	asymptotyczna wartość p	wniosek
Term_BK	0,2661	I(1)
SMRP	0,0952	I(1)
residuals	0,0143	kointegracja
Model 2		
zmienna	asymptotyczna wartość p	wniosek
Term_BK	0,2661	I(1)
WIBOR	0,0212	I(0)
residuals	0,5247	brak kointegracji
Model 3		
zmienna	asymptotyczna wartość p	wniosek
Term_BS	0,1071	I(1)
SMRP	0,0952	I(1)
residuals	0,4516	brak kointegracji
Model 4		
zmienna	asymptotyczna wartość p	wniosek
Term_BS	0,1071	I(1)
WIBOR	0,0212	I(0)
residuals	0,9528	brak kointegracji
Model 5		
zmienna	asymptotyczna wartość p	wniosek
EURIBOR	0,8036	I(1)
EUR_Implied	0,7156	I(1)
residuals	0,4580	brak kointegracji

^a W tabeli 4 oznaczenia zmiennych są takie jak w tabeli 3, residuals – reszta z regresji kointegracyjnej, I(0)/I(1) – szereg stacjonarny/niestacjonarny.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych KNF, NBP, Thomson Reuters.

Omówienie otrzymanych wyników zostało przeprowadzone w podsumowaniu artykułu.

Podsumowanie

Uzyskane wyniki sugerują weryfikację postawionej na wstępie hipotezy, że wykorzystywane obecnie indeksy rynku pieniężnego nie odzwierciedlają zmienności kosztu pasywów, co powoduje występowanie znaczącego ryzyka bazowego. W przypadku polskiego sektora bankowego dominująca rola kredytów zmiennoprocentowych oznacza silne uzależnienie przychodów odsetkowych od wskaźników typu IBOR. Wskaźniki te po kryzysie finansowym lat 2007–2009 utraciły swoją wartość informacyjną i przestały reprezentować rzeczywisty koszt finansowania sektora. Autor próbował więc wykazać, że współzależność pomiędzy przychodami z aktywów i kosztem pasywów została utracona. Badanie zostało przeprowadzone z podziałem na banki komercyjne i spółdzielcze oraz z uwzględnieniem niezłotowych transakcji bilansu.

Analiza statystyczna wybranych szeregów czasowych skłania do następujących wniosków:

- 1) zarówno w sektorze banków komercyjnych jak i banków spółdzielczych, nie stwierdzono kointegracji pomiędzy implikowanym kosztem pasywów a stawką WIBOR, a więc podstawowym indeksem wykorzystywanym do kształtowania przepływów odsetkowych po stronie aktywów;
- 2) w sektorze banków spółdzielczych wykluczono kointegrację z istniejącymi miarami kosztu pasywów opartymi na depozytach negocjowanych przez banki komercyjne;
- 3) dla wybranej podstawy oprocentowania kredytów walutowych (EURIBOR) nie stwierdzono kointegracji z kosztem pasywów walutowych implikowanym z transakcji swapowych.

Przedstawione wnioski wskazują na brak wystarczającej współzależności pomiędzy czynnikami kształtującymi koszt pasywów i rentowność aktywów. Jest to szczególnie widoczne w segmencie banków spółdzielczych, gdzie brakuje miar adekwatnych do kosztu depozytów pozyskiwanych przez te banki.

Należy wziąć również pod uwagę niezłotową część transakcji bilansu banków, co ma znaczenie dla banków komercyjnych. Mimo spadającego znaczenia kredytów walutowych, nadal stanowią one istotny składnik bilansu tych banków. Brak istotnej współzależności pomiędzy kosztem pozyskiwanych walut w operacjach swapowych a wskaźnikami kształtującymi przychody odsetkowe z tytułu kredytów, generuje znaczne ryzyko bazowe.

Na podstawie zaprezentowanych obserwacji można wyciągnąć trzy konkluzje:

Po pierwsze, mając na uwadze sformułowany wcześniej wniosek (1), wskazane jest zmniejszenie zależności strony aktywnej bilansu banków od wskaźnika WIBOR. Obecna struktura bilansu sugeruje wysokie ryzyko koncentracji, ze względu na dominację kredytów zmiennoprocentowych opartych na stopie WIBOR. Dywersy-

fikacja tej ekspozycji jest możliwa poprzez wdrożenie nowych wskaźników rynku pieniężnego oraz zwiększenie udziału kredytów stałoprocentowych²⁵.

Po drugie, wniosek (2) sugeruje, że banki spółdzielcze nie mają adekwatnych wskaźników do określania przepływów odsetkowych w prowadzonej przez siebie akcji kredytowej. Wskazane jest zatem wykorzystanie nowych indeksów, które będą właściwie odzwierciedlały koszt finansowania tych banków (z uwzględnieniem specyfiki sektora spółdzielczego).

Po trzecie, banki ze znacznym udziałem kredytów frankowych są narażone na materializację ryzyka bazowego w sytuacji zmiany poziomu spreadów bazowych na rynku swapów walutowych. Wskazana jest zatem sanacja portfeli tych kredytów, nie tylko poprzez tworzenie zachęt do ich przewalutowania, ale również w zakresie stabilizacji przepływów odsetkowych, i szukania przez banki długoterminowych źródeł finansowania (w celu zmniejszenia zależności od krótkoterminowych FX Swapów).

W środowisku spadających stóp procentowych i stabilizacji cen instrumentów finansujących bilans, ryzyko bazowe nie było, jak dotąd, postrzegane jako szczególnie istotne dla sektora bankowego. W świetle przedstawionej w artykule analizy danych, należy opracować środki zaradcze, nim ryzyko bazowe zmaterializuje się, generując negatywny wynik dla sektora bankowego i jego klientów. Niewątpliwie odpowiednie zarządzanie ryzykiem bazowym sprzyja makrostabilności systemu finansowego.

Bibliografia

Wydawnictwa zwarte i artykuły

Brousseau V., Chailloux A., Durré A., *Fixing the Fixings: What Road to a More Representative Money Market Benchmark?*, IMF Working Paper 2013, No. 13/131, May 29.

Cabral R., *A perspective on the symptoms and causes of the financial crisis*, „Journal of Banking & Finance” 2013, 37.1.

Charemza W.W., Deadman D. F., *Nowa Ekonometria*, PWE, Warszawa 1997.

Doherty N., Richter A., *Moral hazard, basis risk, and gap insurance*, „Journal of Risk and Insurance” 2002, 69.1.

Engel R.F., Granger C.W. J. (red.), *Long Run Economic Relation, Readings in Cointegrations*, Oxford University Press, Oxford 1991.

English W.B., *Interest rate risk and bank net interest margins*, BIS Quarterly Review 2002, 12.02.

²⁵ Ze względu na fakt, że zabezpieczenie kredytów stałoprocentowych jest możliwe poprzez kontrakty IRS indeksowane do stopy WIBOR, w celu uniknięcia zależności od tej stopy, wskazane jest finansowanie tego typu wierzycelności listami zastawnymi opartymi na stopie stałej.

Ho T.S., Saunders A., *The determinants of bank interest margins: theory and empirical evidence*, „Journal of Financial and Quantitative Analysis” 1981, 16.04.

Hryckiewicz A., Mielus P., Skorulska K., Snarska M., *Does a bank levy increase frictions on the interbank market?*, SGH KAE Working Papers Series 2018/033 Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2017 r., Urząd Komisji Nadzoru Finansowego 2018.

Maes K., *Interest rate risk in the Belgian banking sector*, Financial Stability Review 2004, 2.1.

Mielus P., Mironczuk T., *Structure of the cost of deposits in selected EU countries*, „Bezpieczny Bank” 2015, 3(60).

Mielus P., *Behavioural aspects of benchmark quotation – the WIBOR case*, Acta Universitatis Lodzianensis Folia Oeconomica 2018, 3(335).

Ofiarski Z., *Prawo bankowe*, Wolters Kluwer, wyd. IV, Warszawa 2011.

Ötker-Robe İ., Pazarbasioglu C., et al., *Impact of regulatory reforms on large and complex financial institutions*, IMF Staff Position Note, November 23, 2010.

Peng W., et al., *The impact of interest rate shocks on the performance of the banking sector*, HKMA Quarterly Bulletin 35, 2003.

Raport o sytuacji banków w 2017 r., Urząd Komisji Nadzoru Finansowego 2018.

Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2015 r., NBP 2016.

Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2016 r., NBP 2017.

Welfe A. (red.), *Analiza kointegracyjna w makromodelowaniu*, PWE, Warszawa 2013.

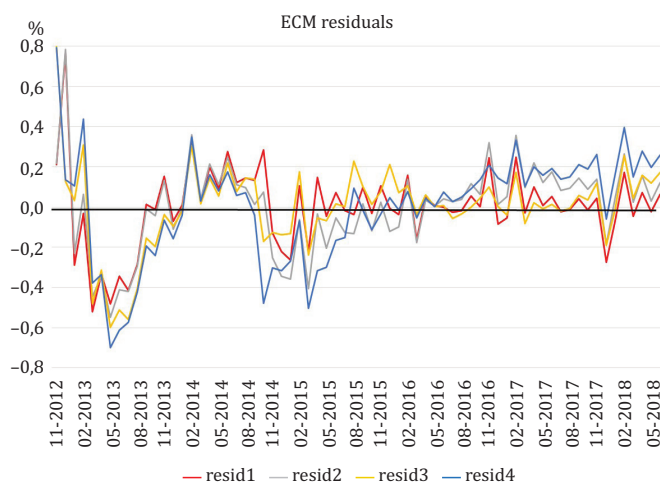
Dokumenty prawne

Kodeks cywilny z 23.04.1964 z późn. zm. (Dz. U. nr 16 poz. 93), art. 725 i 726.

Rekomendacja S dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ekspozycjami kredytowymi zabezpieczonymi hipotecznie, Komisja Nadzoru Finansowego, czerwiec 2013 r.

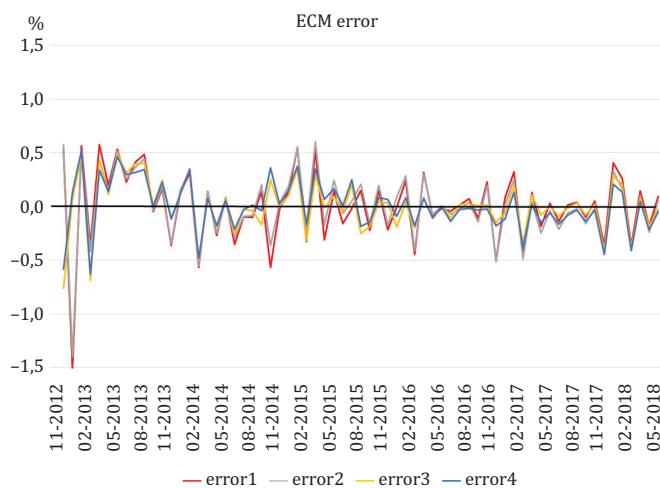
Załącznik

Wykres 1. Reszty w równaniu kointegracyjnym dla PLN

Źródło: obliczenia własne.

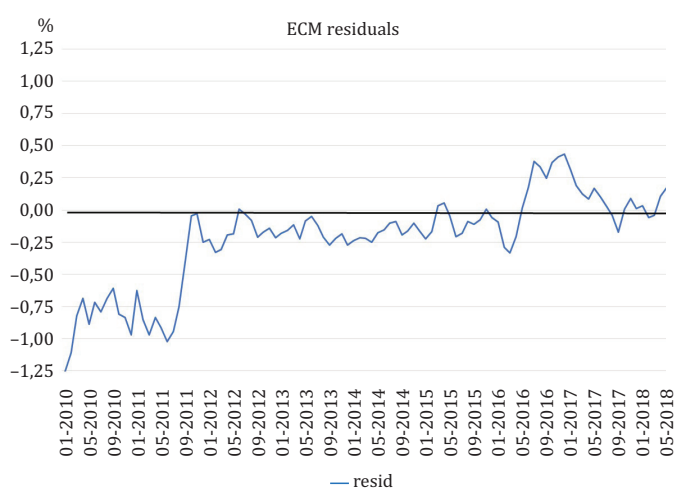
Wykres 2. Błąd prognozy w modelu ECM dla PLN

Źródło: obliczenia własne.

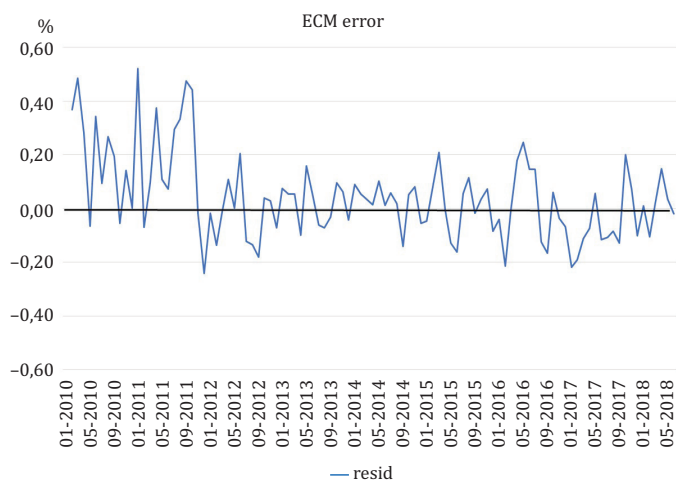

Wykres 3. Reszty w równaniu kointegracyjnym dla EUR

Źródło: obliczenia własne.

Wykres 4. Błąd prognozy w modelu ECM dla EUR

Źródło: obliczenia własne.

Miscellanea

Szymon Cegiełko *

Kultura użytkowa zabezpieczeń biometrycznych klientów banków w Polsce na podstawie sondażu internetowego**

Streszczenie

Artykuł podejmuje tematykę związaną z zabezpieczeniami biometrycznymi oraz ich wykorzystaniem przez klientów instytucji finansowych. Jego celem jest zapoznanie Czytelnika z wynikami przeprowadzonego badania sondażowego (zrealizowanego metodą CAWI na próbie 505 osób). Przedstawione w publikacji rozważania podkreślają, że społeczeństwo polskie jest świadome przestępstw elektronicznych, natomiast zautomatyzowane zabezpieczenia oparte na biometrykach, zwiększające poziom bezpieczeństwa, mogą być przyszłością dla wielu organizacji – także finansowych. Badanie przedstawia wzrost popularności w użytkowaniu biometryk oraz eksponuje charakterystykę zachowań przeciętnego użytkownika usług bankowych w XXI w. Artykuł opisuje również aspekty prawne zabezpieczeń biometrycznych oraz, na podstawie wyników ankietowych, wskazuje kierunek rozwoju dla instytucji finansowych.

Słowa kluczowe: bankowość, bezpieczeństwo, biometria, zabezpieczenia biometryczne

---

* Absolwent Uniwersytetu Łódzkiego.

** Opracowanie jest fragmentem pracy dyplomowej napisanej pod kierunkiem naukowym prof. Moniki Marcinkowskiej.

The Usable Culture of Biometric Security of Banks Clients in Poland

Abstract

The article deals with the issues related to biometric security and their use in the financial institutions. Its purpose is to present and evaluate contemporarily used biometrics and depict conclusions got from the study exploring the usable culture of biometric security. The considerations presented in this article show that society is aware of electronic crimes, and that the automated security systems based on biometrics that increase the level of security, may be the future for many organizations – including the financial ones. The article presents the increase in popularity in the use of biometrics and exposes the behavior of the average user of banking services in the 21st century. The article also describes the legal aspects of biometric security and, basing on the survey results, indicates the direction of development for financial institutions.

Key words: banking, security, biometrics, biometric security

Wstęp

Rozwój gospodarek wolnorynkowych pozytywnie wpływa nie tylko na poszerzanie wiedzy społeczeństwa, lecz i na rozwój technologiczny niemal wszystkich aspektów życia człowieka. Ekspansja nowoczesnych technologii ułatwiających funkcjonowanie we współczesnym świecie dotarła także do środowiska bankowego, gdzie trafiła na bardzo podatny grunt w zakresie udoskonalania standardów obsługi klienta i wychodzenia naprzeciw jego nieprzerwanie zmieniających się potrzeb. Jednocześnie pozwoliła instytucjom finansowym na podniesienie jakości świadczonych usług oraz stworzenie nowego źródła dochodów. Obecnie w społeczeństwie zauważalny jest trend wzrastającej szybkości obsługi klienta, także jej dostępności – tak, by można było skorzystać z usługi w każdym miejscu i o każdej porze.

W grudniu 1994 roku niewielki bank kalifornijski LA Jolla Bank FSB umożliwił swoim klientom dokonywanie transakcji przez Internet¹. Narodziła się bankowość elektroniczna – odpowiedź na potrzeby ludzi, umożliwiająca obsługę konta bankowego bez wychodzenia z domu oraz na łatwy i szybki kontakt z instytucją finansową. Niestety, razem z przeniesieniem bankowości do Internetu, mimo – z punktu widzenia instytucji finansowej – ograniczeń kosztów związanych ze zmniejszeniem opłat za budynki oraz wykwalifikowane kadry, pojawiły się liczne problemy związane z bezpieczeństwem transakcji i zdeponowanymi w bankach środkami finansowymi. Podpis, login, hasło, kod PIN – okazały się zabezpieczeniami niewystarczającymi. Częste ataki hakerskie, nierozważne udostępnianie swoich danych osobowych oraz ujawnianie przez klientów banków PIN-ów wpłynęło na to, że bankowość elektroniczna przestała być tak bezpieczna, jak tego oczekiwano. Szukano sposobów zapewniających bezpieczeństwo transakcji klientów banków, i pojawił się pomysł wykorzystania w tym celu metod biometrycznych. Termin „biometria” pochodzi z greki. Powstał w wyniku złożenia dwóch słów – *bios* – oznaczającego

¹ M. Polasik, *Bankowość elektroniczna: istota – stan – perspektywy*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2006, s. 38.

życie oraz *metron* – czyli pomiar. Początkowo odnosił się wyłącznie do wyznaczania właściwości istot żywych, bez wskazania celu i metodyki wykonywanego badania².

Współczesne osiągnięcia umożliwiły wykorzystanie wcześniejszych wyników analiz, uważanych przez długi czas za bezwartościowe. Okazało się, że dzięki nowoczesnym metodom możliwe jest zwiększenie bezpieczeństwa posiadacza tradycyjnych kart bankomatowych, łącząc je z odciskiem palca. Podjęte działania umożliwiły również podniesienie obniżonego wcześniej przez nierozwagę ludzi i ataki hakerskie bezpieczeństwa. Społeczeństwo natomiast zyskało kolejne udogodnienia – zbędne okazało się zapamiętywanie długich haseł oraz troska o to, by wpisywany PIN nie został przez nikogo zauważony. Nastąpiło udoskonalenie procesu identyfikacji podmiotu uprawnionego do korzystania z bankowości elektronicznej oraz powstały nowe zabezpieczenia zwiększające ochronę klientów i ich rachunków bankowych, zmniejszające przy tym liczbę pojawiających się ataków hakerskich.

Celem opracowania jest charakterystyka wyników badań kultury użytkowej zabezpieczeń biometrycznych przejawianej przez 505 klientów banków w Polsce.

1. Biometria – zagadnienia podstawowe

Nauka o zabezpieczeniach biometrycznych, kryptografii oraz biometrykach nie ma ugruntowanej definicji biometrii. Jest to pojęcie rozumiane przez naukowców w niejednolity sposób. W szeroko pojętej literaturze występuje wiele definicji koncentrujących się na różnych elementach tej kategorii. Zgodnie z definicją słownikową biometria to: „nauka zajmująca się badaniem prawidłowości kierujących zmiennością cech populacji organizmów żywych posługująca się metodami statystyki matematycznej”³. A jedną z najbardziej popularnych definicji biometrii podaje Ruud M. Bolle, który traktuje ją jako: „naukę zajmującą się identyfikowaniem lub weryfikacją tożsamości osoby na podstawie jej cech fizjologicznych lub behawioralnych”⁴. Termin biometria jest też często utożsamiany z techniką wykonywania pomiarów wszelkich istot żywych. Rezultaty owych badań mogą znajdować swoje zastosowanie w nowoczesnych technologiach⁵. Zaś w ujęciu społecznym – według M. Maruchy-Jaworskiej: „biometria to nauka zajmująca się mierzalnymi cechami biologicznymi człowieka”⁶.

² R.W. Kaszubski, *Społeczne i prawne aspekty biometrii. Człowiek i dokument*, Forum Technologii Bankowych, 2011, podają za: M. Marucha-Jaworska, *Podpisy elektroniczne, biometria, identyfikacja elektroniczna*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 169.

³ J. Bralczyk (red.), *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 57.

⁴ M. Ruud Bolle, J.H. Connel, S. Pankanti, *Biometria*, Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, Warszawa 2008, s. 4.

⁵ W. Boczoń, *Biometria w bankowości. Co za jej pomocą załatwimy dziś w banku?*, 13.09.2017, strona internetowa Bankier.pl, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Biometria-w-bankowosci-Co-za-jej-pomoca-zalatwimy-dzis-w-banku-7542743.html> (dostęp: 28.11.2017).

⁶ R.W. Kaszubski, *Społeczne i prawne aspekty biometrii. Człowiek i dokument*, Forum Technologii Bankowych, Warszawa 2011, podają za: M. Marucha-Jaworska, *Podpisy elektroniczne...*, op. cit., s. 169.

Technologie biometryczne wykorzystują różnorodne metody, by potwierdzić tożsamość człowieka. Zastosowanie nowoczesnych technik umożliwia ograniczenie ryzyka związanego z oszustwami, zapewnia autoryzację osób uprawnionych do wykonywania określonych czynności, a także pomaga przy identyfikacji sprawców przestępstw⁷. MIT Technology Review określił biometrię jako: „jedną z najważniejszych [...] innowacji technologicznych, która zmieni świat”⁸.

Biometria to dziedzina, która wciąż się rozwija. Udoskonalenia techniczne oraz wzrost rozumienia sposobów wykorzystania wyników badań wpłynęły na obserwowany w ostatnich latach jej rozkwit. Mnogość perspektyw rozwojowych ma istotny wpływ na definiowanie terminu biometrii. Większość naukowców ekspozuje związek z dokonywaniem pomiarów na istotach żywych, które mają cechy pozwalające w łatwy sposób zidentyfikować tożsamość. Najpopularniejsze biometryki podzielić można na biometryki fizyczne (np. dłoń człowieka, odcisk palca, ukrwienie i kontury twarzy, naczynia krwionośne, siatkówka oraz tęczęwka oka, kształt ucha, a także pomiar ciała) i behawioralne (np. głos, podpis)⁹.

2. Wymogi prawne dotyczące zabezpieczeń biometrycznych w bankowości

Zabezpieczenia biometryczne wykorzystywane w sposób automatyczny w społeczeństwie są technikami nowymi, dlatego też ich użytkowanie nie zostało ściśle określone przez przepisy prawa. Każdy kolejny rok jednak może być przełomowy, wpływając przy tym na rozpowszechnianie biometryk i sytuację, w której ludzie będą korzystać wyłącznie z danych biometrycznych do płacenia lub chociażby potwierdzania tożsamości w relacjach z instytucjami finansowymi.

Kluczową kwestią w działalności banków jest zapewnienie bezpieczeństwa powierzonych środków i realizowanych transakcji. Problem identyfikacji użytkownika oraz autoryzacji transakcji, także z wykorzystaniem zabezpieczeń biometrycznych, jest ściśle związany z kwestiami odpowiedzialności za wykonywane operacje i czynności bankowe¹⁰. Ustawa o usługach płatniczych zobowiązuje banki do

⁷ A. Bodnar, J. Michalski, *Dokument biometryczny a prawa człowieka*, http://www.prawaczlowieka.pl/precedens/images/stories/dokument_biometryczny_a_prawa_czowieka.pdf (dostęp: 05.12.2017).

⁸ J. Pugliese, *Biometrics: bodies, technologies, biopolitics*, Routledge, Londyn 2010, s. 1.

⁹ I. Kuchciak, *Bankowość biometryczna – nowe wyzwanie dla polskiego sektora bankowego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2011, Vol. XLV, 2, s. 226.

Więcej na temat biometryk znaleźć można w: T. Woszczyński (red.), *Biometria w bankowości – kluczowe aspekty*, Warszawa 2015, https://zbp.pl/public/repozytorium/dla_bankow/rady_i_komitetu/bankowosc_elektroczniczna/FTB/biometria_raport_09_2015_A4_e_light.pdf; R.W. Kaszubski (red.), *Biometria w bankowości i administracji publicznej*, Forum Technologii Bankowych, Warszawa 2009, https://zbp.pl/public/repozytorium/dla_bankow/rady_i_komitetu/technologie_bankowe/publikacje/Forum_Technologii_Bankowych_-_Biometria_dla_bankowosci_i_administracji.pdf

¹⁰ B. Bajor, *Bankowość elektroniczna. Studium prawne*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2011, s. 295.

zapewnienia użytkownikom instytucji jak najwyższego możliwego poziomu bezpieczeństwa poprzez wykorzystywanie odpowiednich rozwiązań technicznych. Nie narzuca im jednak metod do przeprowadzania identyfikacji¹¹. Usługi bankowe zabezpieczone biometrykami mają głównie formę internetową i co za tym idzie, podlegają ustawie o świadczeniu usług drogą elektroniczną. Wykorzystywanie w bankowości zabezpieczeń biometrycznych odpowiada za świadczenie klientom usług elektronicznych, przy jednoczesnym uniemożliwianiu dostępu do treści osobom nieuprawnionym¹². Bank jest zobowiązany zapoznać klientów z formami identyfikacji użytkowników usług bankowych, a w przypadku usług elektronicznych przydzielić niepowtarzalny identyfikator¹³. Ponadto prawo bankowe nakłada na bank i podmioty z nim związane obowiązek ścisłej ochrony danych klienta.

Kolejnym elementem regulacji, mającym wpływ na posługiwanie się zabezpieczeniami biometrycznymi, może być prawo bankowe. We fragmentach opisujących zachowanie tajemnicy bankowej można się dowiedzieć, że wszelakie informacje opisujące dane klienta muszą być ściśle chronione¹⁴. Także Kodeks Karny w art. 267 traktuje o sankcjach w stosunku do osób, które nielegalnie uzyskują dostęp do informacji dla nich nieprzeznaczonych (tzw. hakerstwo)¹⁵.

Zabezpieczenia biometryczne są ściśle powiązane z ustawą o ochronie danych osobowych. W świetle tejże ustawy wszystko, co pozwala na zidentyfikowanie osoby, uważa się za dane osobowe¹⁶. Ustawa zawiera także definicje ściśle związane z bankowymi systemami informatycznymi, a dotyczące utrwalania, zbierania, przetwarzania, udostępniania i administrowania danymi¹⁷. Dane biometryczne można uznać za szczególną kategorię danych osobowych. Jednak ich wykorzystanie nie jest aktualnie określane przez polskie prawo¹⁸. Reguluje je natomiast Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady UE z dnia 27 kwietnia 2016 roku w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych. Uznaje ono biometryki za dane wrażliwe, które mogą być przetwarzane wyłącznie za zgodą użytkownika¹⁹.

Przemiany technologiczne wymuszają zmiany regulacyjne, jednak często ich wprowadzanie jest pracochłonne i długotrwałe – przykładem może być prawo pracy.

¹¹ Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych, t.j.: Dz.U. 2017 poz. 2003, ze zm., art. 60.

¹² Ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną, t.j.: Dz.U. 2017 poz. 1219 ze zm., art. 7.

¹³ Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych..., *op. cit.*, art. 4.

¹⁴ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe, t.j.: Dz.U. 2017 poz. 1876 ze zm., art. 10.

¹⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j.: Dz.U. 2017 poz. 2204 ze zm., art. 267.

¹⁶ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych, t.j.: Dz.U. 2016 poz. 922 ze zm., art. 6.

¹⁷ S. Wojciechowska-Filipek, *Technologia informacyjna w usługach bankowości elektronicznej*, Difin, Warszawa 2010, s. 81.

¹⁸ Polska Agencja Prasowa, *UE: przetwarzanie danych biometrycznych tylko za zgodą*, 13.06.2016 strona internetowa Lex.pl, <http://www.lex.pl/czytaj/-/artykul/ue-przetwarzanie-danych-biometrycznych-tylko-za-zgoda> (dostęp: 27.12.2017).

¹⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady UE z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE, Dz. Urz. UE 2016/679, punkt 51.

W artykule 22 Kodeksu Pracy znajduje się lista danych osobowych, których może żądać pracodawca od pracownika. Jednak nie zostały tam wymienione dane biometryczne jako obowiązkowe informacje o aplikujących do pracy osobach²⁰.

3. Przedmiot, cel i organizacja badania

Celem poznania kultury użytkowej klientów banków w zakresie biometrii wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego. Badanie zostało przeprowadzone metodą CAWI (*Computer-Assisted Web Interview*) w języku polskim, w sposób anonimowy. Kwestionariusz elektroniczny ankiety wraz z uzasadnieniem znajdował się na stronie https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdvvd6JXNXy-k6EDln7tA_tPYr-PjzI7n3mFHwQgDNsFC8Ai9w/viewform?usp=sf_link. Zainteresowani respondenci odpowiadali na pytania zredagowane w formie zamkniętej – jedno- i wielokrotnego wyboru oraz w formie półotwartej. Na podstawie uzyskanych odpowiedzi stworzono wizerunek współczesnego klienta usług bankowych w Polsce w zakresie korzystania z zabezpieczeń biometrycznych oraz ich kultury użytkowej.

Badanie przeprowadzono w okresie od 9 marca do 16 kwietnia 2018 roku. By dotrzeć do szerokiego grona odbiorców wykorzystano portal społecznościowy Facebook i wybrane fora internetowe. Prośbę o wypełnienie kwestionariusza rozsyłano również mailowo na bazę adresową Autora. Badaniem objęto osoby, które ukończyły 16. rok życia, bez względu na płeć, miejsce zamieszkania oraz wykształcenie.

Kwestionariusz zawierał 14 pytań w porządku sekwencyjnym i dedukcyjnym (od ogółu do szczegółu). Elektronicznie wypełnione kwestionariusze nie zawierały błędów, a ostateczna liczba respondentów wyniosła 505.

4. Charakterystyka próby badawczej

W przeprowadzonym badaniu udział wzięło 505 osób, z czego niemal 70% stanowiły kobiety, natomiast 30% mężczyźni (por. tabela 1).

Tabela 1. Liczba i struktura respondentów według płci

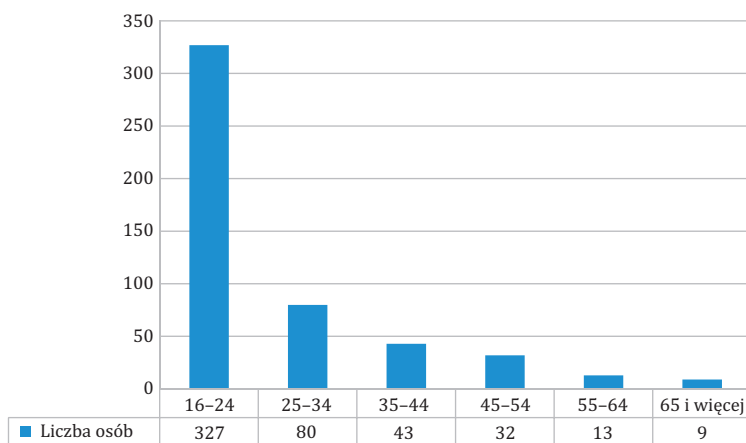
Płeć respondentów	Liczba wypełnionych ankiet	Struktura procentowa (w %)
Kobiety	351	69,5
Mężczyźni	153	30,3
Brak odpowiedzi	1	0,2
Razem	505	100

Źródło: opracowanie własne.

²⁰ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, t.j.: Dz.U. 2016 poz. 1666 ze zm., art. 22.

Przewaga kobiet nad mężczyznami w przeprowadzonym badaniu jest znacząca; struktura próby jest odmienna od struktury całej populacji.

Rysunek 1. Liczba respondentów według wieku

Źródło: opracowanie własne.

Niemal 65% respondentów stanowiły osoby w wieku 16–24 lata, co w pewnym stopniu odzwierciedla aktywność informatyczną polskiego społeczeństwa, z dominacją pokolenia Z (zob. rysunek 1)²¹. Jednocześnie wskazuje na historyczne dziedzictwo w sferze posługiwania się społeczną komunikacją z wykorzystaniem Internetu. Tylko jeden respondent nie udzielił odpowiedzi na pytanie o wiek.

Struktura demograficzna respondentów, a także forma, sposób i miejsce realizacji badania pozwalają założyć, że w badaniu udało się dotrzeć do kluczowej grupy potencjalnych użytkowników nowoczesnych zabezpieczeń w bankowości – osób zaznajomionych z technikami cyfrowymi, otwartymi na innowacje.

W pewnym stopniu potwierdzeniem segmentacji informacyjnej społeczeństwa polskiego jest struktura respondentów ze względu na wykształcenie (por. tabela 2). Niemal 98% ogółu respondentów stanowią osoby z wykształceniem średnim oraz wyższym, wśród których dominują prawdopodobnie studenci i absolwenci uczelni.

²¹ M. Haponiuk, *X,Y,Z: sztafeta pokoleń na rynku pracy*, 19.07.2013, strona internetowa: Instytutobywatelski.pl, <http://www.instytutobywatelski.pl/16154/blogi/co-z-ta-praca/xyz-sztafeta-pokolen-na-rynku-pracy> (dostęp: 16.04.2018).

Tabela 2. Liczba i struktura respondentów według wykształcenia

Wykształcenie respondentów	Liczba wypełnionych ankiet	Struktura procentowa
Podstawowe	2	0,4
Gimnazjalne	5	1,0
Zawodowe/Zasadnicze	6	1,2
Średnie	251	49,7
Wyższe	237	46,9
Brak odpowiedzi	4	0,8
Razem	505	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3. Liczba i struktura respondentów według miejsca zamieszkania

Miejsce zamieszkania respondentów	Liczba wypełnionych ankiet	Struktura procentowa
Wieś	155	30,7
Miasto do 50 tys. mieszkańców	78	15,4
Miasto do 100 tys. mieszkańców	48	9,5
Miasto do 250 tys. mieszkańców	21	4,2
Miasto powyżej 250 tys. mieszkańców	200	39,6
Brak odpowiedzi	3	0,6
Razem	505	100,0

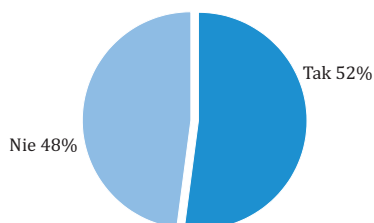
Źródło: opracowanie własne.

Kryterium podziału respondentów na mieszkańców wsi i miast daje proporcję 3 do 7 (zob. tabela 3). Przy czym liczba respondentów – mieszkańców wsi wynosi ok. 31%, zaś miast powyżej 250 tys. mieszkańców ok. 40%.

5. Wyniki badania kwestionariuszowego

Pierwsze pytanie dotyczyło znajomości terminu „zabezpieczenie biometryczne” (por. rysunek 2).

Rysunek 2. Struktura odpowiedzi dotyczących znajomości terminologii związanej z zabezpieczeniami biometrycznymi

Źródło: opracowanie własne.

Wśród badanych 52% zadeklarowało znajomość znaczenia terminu „zabezpieczenie biometryczne”. Pozostali przyznali, że nigdy wcześniej nie spotkali się z pojęciem biometrii. Dokonując analizy odpowiedzi respondentów (według ich płci), można zauważyć, że to większy odsetek mężczyzn ma wiedzę związaną z terminologią zabezpieczeń opartych na biometrykach. Twierdząco na zapytanie odpowiedziało 102 panów (66,7%) i 160 pań (45,6%). Odpowiedzi negatywnych udzieliło tylko 51 mężczyźni (33,3%) oraz 191 kobiet (54,4%). Efektem pytania filtrującego były dwie ścieżki pytań – pierwsza dla osób znających termin biometrii, natomiast druga – umożliwiająca osobom nie mającym wiedzy na zapoznanie się z wyjaśnieniem pojęcia.

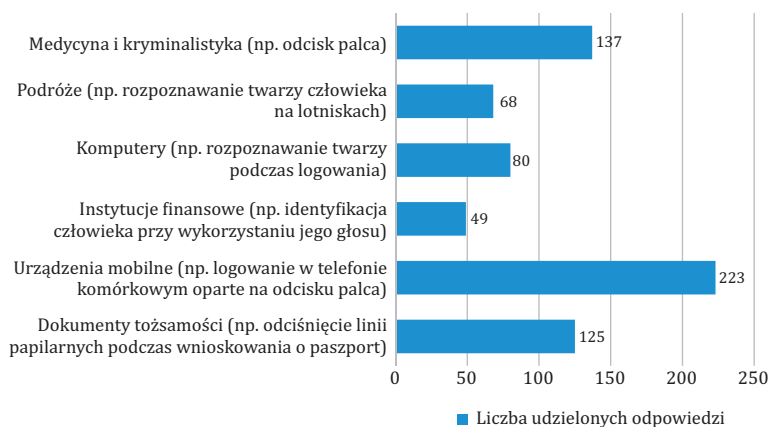
Zagadnienie dotyczące doświadczeń z wykorzystaniem zabezpieczeń biometrycznych było pytaniem wielokrotnego wyboru. Kafeteria odpowiedzi składała się z 6 propozycji (zob. rysunek 3), jednak ankietowani mieli możliwość udzielenia własnych odpowiedzi.

Respondenci najczęściej spotykali się z terminologią zabezpieczeń biometrycznych w sytuacjach związanych z wykorzystaniem urządzeń mobilnych – taką odpowiedź zaznaczyło ok. 88% badanych deklarujących znajomość pojęcia biometrii (263 osoby udzielały odpowiedzi na powyższe pytanie). Próg 100 odpowiedzi przekroczyły skojarzenia z zastosowań medycznych i kryminalistycznych oraz proces wyrobienia dokumentów tożsamości (tj. paszport). Pozostałe odpowiedzi wiążące biometrię z podróżami oraz komputerami zaakcentował co czwarty z ankietowanych. Połączenie biometrii z instytucjami finansowymi kojarzy się tylko co piątemu respondentowi. 19 ankietowanych postanowiło dodać swoje własne doświadczenia z biometrią – wśród odpowiedzi pojawiły się:

- Filmy akcji i *science fiction* – 5 odpowiedzi,
- Skanowanie odcisku palca w punkcie rejestracji na siłowniach oraz basenach z wykorzystaniem OK System – 4 odpowiedzi,

- Możliwość dostania się do pomieszczeń/biura – 3 odpowiedzi,
- Doświadczenia własne, rozmowy ze znajomymi – 3 odpowiedzi,
- Praca nad projektami technicznymi – 2 odpowiedzi,
- Uczelniane zajęcia z trendów w bankowości – 2 odpowiedzi.

Rysunek 3. Struktura odpowiedzi na pytanie, w jakich sytuacjach respondenci zetknęli się z pojęciem zabezpieczeń biometrycznych

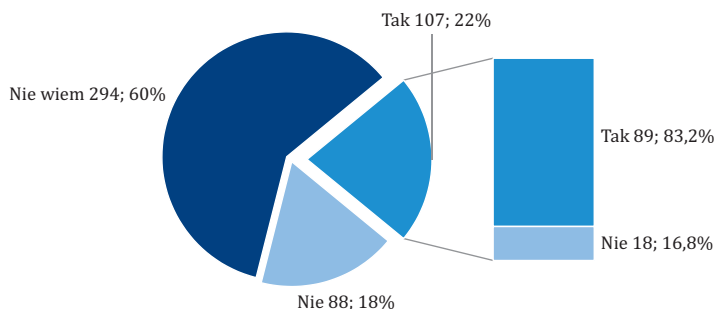
Źródło: opracowanie własne.

Kolejne pytanie pozwoliło wyselekcjonować podpróbę respondentów posiadających rachunek bankowy. Wśród 505 respondentów znalazło się 16 osób, które nie mają rachunku bankowego. Odpowiedzi tej udzieliło 12 osób z grupy wiekowej 16–24 lata, jedna z grupy 25–34 lata oraz trzy z grupy 45–55 lat; dokładnie połowa z tych osób była mieszkańcami miast, a połowa – wsi.

Posiadacze rachunku bankowego odpowiadali na pytanie, czy ich bank posiada w swojej ofercie różne formy zabezpieczeń biometrycznych (zob. rysunek 4). Odpowiedzi na to pytanie udzielić mogło 489 osób. Tylko 107 ankietowanych (prawie 22% próby) jest świadomych tego, że instytucja finansowa, w której mają rachunek, oferuje swoim klientom zabezpieczenia biometryczne. 88 respondentów odpowiedziało, że ich bank nie zawiera w swoich propozycjach biometrii. 60% badanych nie było w stanie udzielić odpowiedzi na to pytanie – w wynikach sondażu diagnostycznego aż 294 razy pojawiła się odpowiedź, że respondent nie wie, czy instytucja finansowa, w której ma konto bankowe, oferuje różne rodzaje form biometryk w celu zwiększenia bezpieczeństwa transakcji finansowych klientów.

Respondenci deklarujący wiedzę o oferowaniu przez banki różnych form zabezpieczeń biometrycznych zostali zapytani, czy korzystają z możliwości zwiększających bezpieczeństwo. Spośród 107 respondentów, którzy wiedzą, że ich bank oferuje zabezpieczenia biometryczne, aż 83,2% odpowiedziało, że z nich korzysta, natomiast 16,8% – mimo wiedzy o ofercie instytucji finansowej – nie skorzystało dotąd z zabezpieczeń biometrycznych.

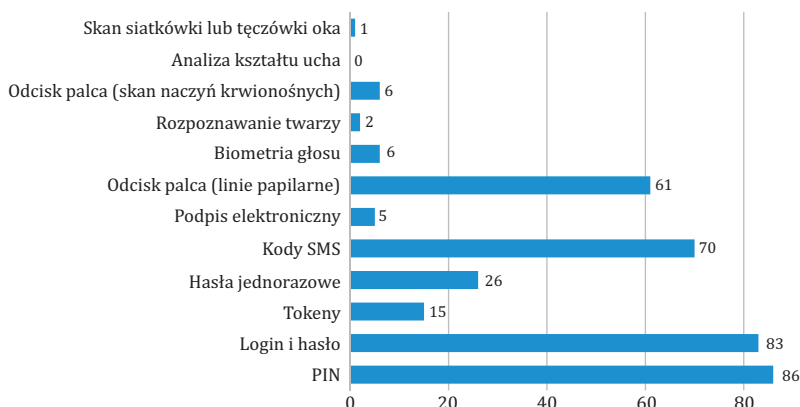
Rysunek 4. Liczba i struktura odpowiedzi na pytanie, czy banki respondentów oferują formy zabezpieczeń biometrycznych (wykres kołowy) oraz czy ankieterowani świadomi tych ofert z nich korzystają (wykres słupkowy)

Źródło: opracowanie własne.

Z kolei 89 respondentów korzystających z oferty zabezpieczeń zapytano, jakie formy zwiększające bezpieczeństwo sami użytkują (rysunek 5)²².

Rysunek 5. Liczba odpowiedzi dotyczących wykorzystywanych przez respondentów form zabezpieczeń w bankach

Źródło: opracowanie własne.

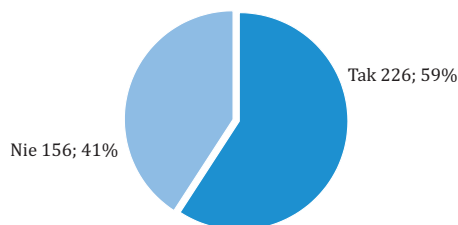
Odpowiedzi respondentów dowodzą, że zdecydowanie dominują klasyczne zabezpieczenia (PIN, login i hasło, kody SMS). Relatywnie niewielu klientów korzysta z hasła jednorazowego, tokenu, a marginalnie z podpisu elektronicznego. Natomiast aż 69% deklaruje korzystanie z zabezpieczenia w formie odcisku palca (linii papilarnych). Śladową popularność uzyskały pozostałe formy zabezpieczeń biometrycznych. Tylko 2 osoby z 89 wykorzystują rozpoznawanie twarzy, a 1 osoba

²² Respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź, nie występowało ograniczenie w liczbie możliwych do zaznaczenia odpowiedzi.

skanowanie siatkówki lub tęczęwki oka. Nikt z badanych w celu identyfikacji nie korzystał z analizy kształtu ucha. Interpretując odpowiedzi, można przypuszczać, że biometryczne sposoby zabezpieczeń związane są z wykorzystywaniem mobilnych aplikacji bankowych oraz popularnością nowoczesnych urządzeń telefonii komórkowej.

Na pytanie o oferowanie przez banki zabezpieczeń biometrycznych 382 ankietowanych, którzy odpowiedzieli „nie” lub „nie wiem”, zostali poproszeni o określenie szans na przekonanie ich do rezygnacji z tradycyjnych form zabezpieczeń i zastąpienia ich biometrią (rysunek 6). Niemal 60% osób byłoby skłonnych zainteresować się zwiększeniem bezpieczeństwa poprzez wykorzystanie biometryk. Bardziej otwarci na taką zmianę są mężczyźni (65%) niż kobiety (57%).

Rysunek 6. Struktura odpowiedzi dotyczących skłonności zmian tradycyjnych form zabezpieczeń na biometrię

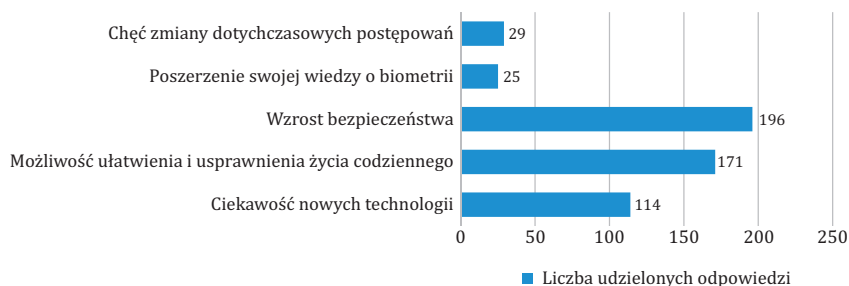
Źródło: opracowanie własne.

Kolejne dwa pytania zostały skierowane do osób, które nie miały rachunku bankowego, jak również klientów banków, którzy nie korzystali z biometrycznych form zabezpieczeń oraz pozytywnie wypowiedzieli się w kwestii potencjalnej zmiany w korzystaniu z tradycyjnych PIN-ów, loginów, haseł itd. na rzecz biometryk. Na pierwsze pytanie – wielokrotnego wyboru – odpowiedziało 260 osób, które z kafeiterii 5 wariantów wybierały najważniejsze przyczyny mogące skłonić je do skorzystania w przyszłości z zabezpieczeń biometrycznych (rysunek 7).

Najważniejszym powodem potencjalnej zmiany zachowań było bezpieczeństwo. Co drugi respondent zaznaczył, że duży wpływ na możliwe skorzystanie z zabezpieczeń biometrycznych miałyby ciekawość nowych technologii. Co dziesiąty ankietowany chciałby skorzystać z „biometryk”, by poszerzyć swoją wiedzę na ich temat oraz zmienić dotychczasowe postępowania. Dla respondentów w wieku 16–24 lata najważniejsze było ułatwienie życia codziennego oraz wzrost bezpieczeństwa. Te powody zostały wybrane przez 47 ankietowanych, co stanowi niemal 30% najmłodszych respondentów (do lat 24). Spośród odpowiedzi wielokrotnego wyboru także to połączenie było najpopularniejsze dla osób z wykształceniem wyższym oraz średnim (ponad 30% respondentów).

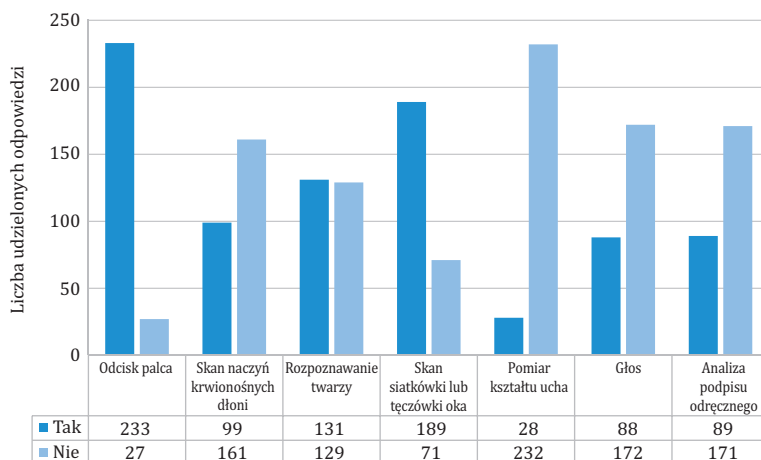
Drugie pytanie w tej grupie dotyczyło skłonności respondentów do skorzystania z danego rodzaju zabezpieczenia biometrycznego (rysunek 8).

Rysunek 7. Powody, dla których respondenci byłoby skłonni skorzystać z zabezpieczeń biometrycznych

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 8. Skłonność respondentów do skorzystania z danego rodzaju zabezpieczenia biometrycznego

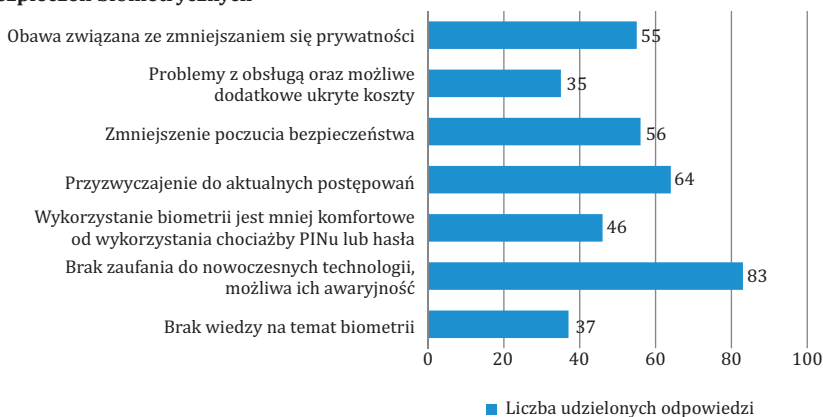
Źródło: opracowanie własne.

Największą skłonność do wykorzystania – jako formy zabezpieczenia w bankowości – ankietowani wyrazili dla odcisku palca oraz skanu siatkówki lub tęczówki oka. Te dwie biometryki znacząco przeważały pozytywnymi odpowiedziami nad negatywnymi. Odpowiedzi respondentów były zrównoważone w przypadku identyfikowania człowieka z wykorzystaniem rozpoznawania twarzy. Zdecydowana większość spośród 260 badanych odpowiadających na to pytanie nie wyraziła skłonności do wykorzystania pozostałych biometryk, tj. skanu naczyń krwionośnych dłoni, głosu oraz analizy podpisu odręcznego. Najgorszy wynik uzyskała biometria oparta na analizie i pomiarze kształtu ucha człowieka. Uwzględniając opinie wyników niniejszego sondażu należałoby także rozważyć wprowadzenie rozwiązań wykorzystujących skan siatkówki lub tęczówki oka. Tym bardziej, że uzyskane wyniki

są m.in. konsekwencją doświadczeń zdobytych przez klientów posługujących się nowoczesnymi telefonami komórkowymi, w zakresie przeprowadzania transakcji finansowych²³.

Respondenci niechętni do stosowania biometrycznych zabezpieczeń byli proszeni o uzasadnienie swych odpowiedzi poprzez wybór przynajmniej jednego z 7 wariantów powodów (rysunek 9).

Rysunek 9. Powody, dla których respondenci nie chcieliby skorzystać z zabezpieczeń biometrycznych

Źródło: opracowanie własne.

Prawie 53% respondentów jako przyczynę niechęci do wykorzystywania zabezpieczeń biometrycznych wskazało brak zaufania do nowoczesnych technologii i potencjalną ich awaryjność. Zresztą, co typowe, respondenci w szerszym zakresie eksponowali postawę zachowawczą – obok braku zaufania były to: relatywnie często przyzwyczajenia, zmniejszenie poczucia bezpieczeństwa czy obawa przed utratą prywatności. W interpretacji wyników trzeba wziąć pod uwagę, że respondenci wybierali odpowiedzi spośród wyszczególnionych w kwestionariuszu wariantów. Natomiast 12 ankietowanych udzieliło własnej odpowiedzi na powyższe pytanie, wyjaśniając niechęć do wykorzystywania biometrii:

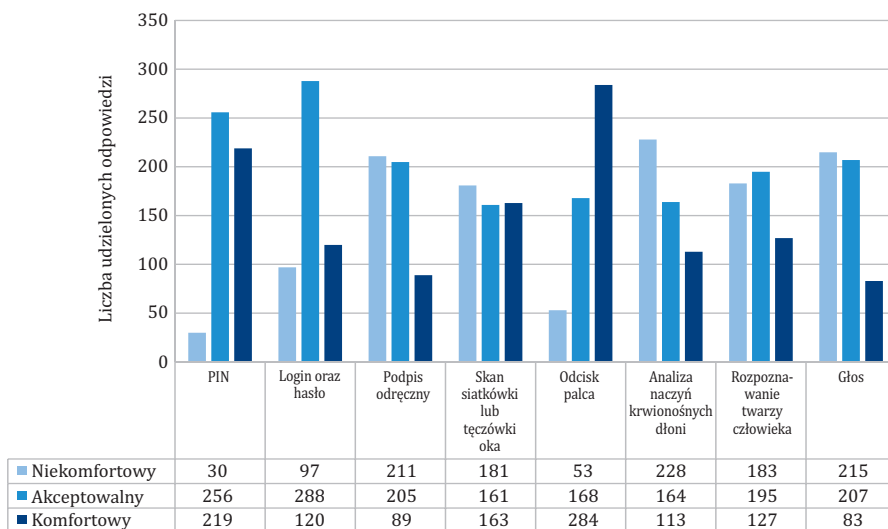
- możliwą utratą palca/oka oraz zmianami spowodowanymi starzeniem się organizmu człowieka – 4 odpowiedzi,
- brakiem możliwości zlecenia komuś innemu wykonanie usługi na ich rachunku (np. wypłata gotówki z bankomatu) – 3 odpowiedzi,
- wysokimi kosztami wprowadzenia urządzeń opartych na biometrii – 2 odpowiedzi,
- obowiązkiem kontroli, by nikt nie zdobył ich odcisku palca – 2 odpowiedzi,
- niebezpieczeństwem kradzieży danych z baz elektronicznych – 1 odpowiedź.

²³ Otrzymane wyniki badania zgodne są z rezultatami prezentowanymi przez M. Siekierską, *Europejczycy chcą korzystać z biometrii w płatnościach*, 29.01.2017, <https://www.payu.pl/blog/europejczycy-chca-korzystac-z-biometrii-w-platnosciah> (dostęp: 24.07.2018).

Odpowiedzi samodzielnie wygenerowane przez respondentów, z wyjątkiem przyzwolonego korzystania z rachunku oraz kosztów wdrożenia nowości, w kontekście obecnego stanu wiedzy można uznać za nieracjonalne. Ogólnie kwestia niechęci znacznej części klientów banków do zastosowań zabezpieczeń biometrycznych wymaga szerokiej akcji edukacyjnej i uświadamiającej, gdyż stosunkowo silnie na ich postawy wpływają stereotypy lub po prostu brak wiedzy.

Pozostałe pytania były kierowane do wszystkich ankietowanych, bez względu na udzielane odpowiedzi w poprzednich etapach badania. Respondenci zostali poproszeni o ocenę poziomu komfortu korzystania z wyszczególnionych form zabezpieczeń w bankowości oraz określenie poziomu bezpieczeństwa związanego z ich użytkowaniem (rysunek 10).

Rysunek 10. Charakterystyka odpowiedzi 505 respondentów na pytanie o komfort korzystania z zabezpieczeń w bankowości

Źródło: opracowanie własne.

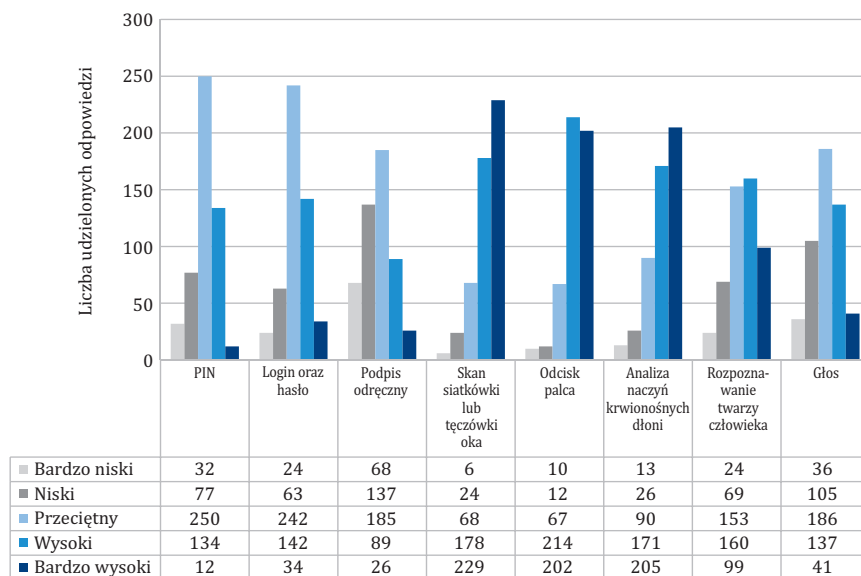
Największe zainteresowanie wśród respondentów wzbudziła biometryka oparta na odcisku palca. 284 badanych (56%) uznało to zabezpieczenie za najbardziej komfortowe. Wynika z tego, że respondenci są świadomi unikalności linii papilarnych człowieka. Wyróżniającą liczbę pozytywnych opinii uzyskały także PIN (219 osób – 43% – oceniło tę formę ochrony jako komfortową) oraz analiza siatkówki lub tęczówki oka człowieka (163 osoby – 32% badanych). W tych przypadkach komfort użycia może być wiązany z łatwością zastosowania zabezpieczenia oraz ogólnie przyjętymi przyzwyczajeniami. Najczęściej spotykane zabezpieczenia, czyli PIN, login oraz hasło zostały ocenione jako akceptowalne w użytkowaniu – odpowiedzi takich udzieliło odpowiednio 51% i 57% badanych, co może wskazywać na fakt

osobistych zastosowań tych form zabezpieczeń przez respondentów i nawyków. Największy odsetek odpowiedzi „niekomfortowy” pojawił się przy zabezpieczeniach opartych na podpisie odręcznym oraz analizie naczyń krwionośnych dłoni. Niemal co drugi z respondentów (odpowiednio: 211 i 228 osób) uważa, że wykorzystanie tych form ochrony nie byłoby wygodne (w przypadku analizy naczyń krwionośnych dłoni wynik ten mógłby być związany z wykorzystaniem w nazwie terminologii „naczey krwionośnych”, które często budzą lęk w społeczeństwie, spowodowany prawdopodobnie pobieraniem krwi, operacjami, pobytem w szpitalu). Najmniejszy odsetek odpowiedzi negatywnych odnosił się do zabezpieczeń opartych na PIN-ie (zabezpieczenie to zostało określone jako niekomfortowe przez co 20 respondentów) oraz odcisku palca człowieka (tylko 10% badanych).

Tradycyjne formy zabezpieczeń zostały określone jako akceptowalne w użyciu, co może być powodowane powszechnością ich zastosowań i przyzwyczajeniami społeczeństwa. Biometryki wzbudzają wśród ankietowanych różne odczucia, ponieważ badani nie są świadomi tego, jak korzysta się z danej formy zabezpieczenia, lub też nie potrafią sobie tego wyobrazić. Konfrontacja bezpośrednia, kiedy klient będzie mógł doświadczyć nowoczesnych rozwiązań w rzeczywistości, może spowodować zmiany w ich opiniowaniu.

Rysunek 11. Ocena klientów poziomu bezpieczeństwa użytkowania zabezpieczeń

Źródło: opracowanie własne.

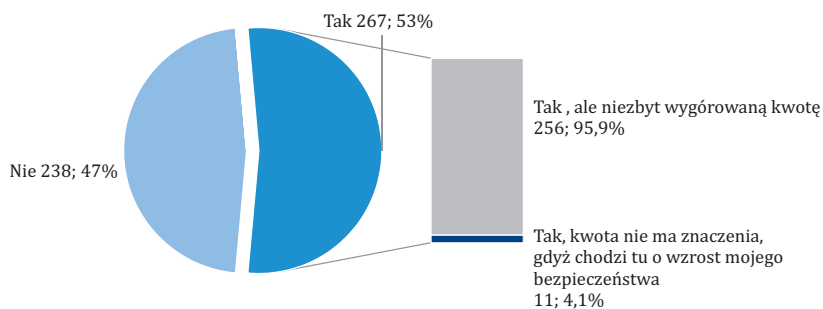
Do oceny poziomu bezpieczeństwa wśród zabezpieczeń w bankowości wykorzystano pięciostopniową skalę (rysunek 11). Najbardziej korzystnie (wysoko lub bardzo wysoko) określono bezpieczeństwo przy zastosowaniu odcisku palca (82%

badanych), skanu siatkówki lub tęczówki oka człowieka (81%) oraz analizy naczyń krwionośnych dłoni (74%)²⁴. To właśnie te formy powinny być wykorzystywane chociażby przez instytucje finansowe do zabezpieczania rachunków klientów. Ochronę poprzez wykorzystanie PIN-u, loginu oraz hasła respondenci uznali jako przeciętną (w obu przypadkach takiej odpowiedzi udzielił co drugi z badanych). Może to być spowodowane doświadczeniami ankietowanych, szczególnie sytuacjami wynikającymi z niewystarczającego poziomu ochrony. W przeprowadzonym badaniu najmniejsze zaufanie wśród ankietowanych uzyskał podpis odręczny i głos. Odpowiednio 41% oraz 28% badanych udzieliło odpowiedzi, że te formy ochrony charakteryzują się niskim lub bardzo niskim poziomem bezpieczeństwa.

Wyniki prezentujące poziom bezpieczeństwa poszczególnych biometriek, podobnie jak w przypadku oceny komfortu stosowalności, wskazują na przeciętny poziom ocen odnoszących się do tradycyjnych form zabezpieczeń. Respondenci są świadomi niepowtarzalności cech biometrycznych człowieka, a tym samym zabezpieczenia na nich oparte oceniają jako bezpieczniejsze.

Znając opinię ankietowanych o zabezpieczeniach tradycyjnych oraz biometrykach, zapytano o gotowość poniesienia dodatkowych kosztów związanych z wdrożeniem nowych technologii zwiększających ich bezpieczeństwo jako klienta banków (rysunek 12).

Rysunek 12. Struktura odpowiedzi dotyczących poniesienia dodatkowych kosztów związanych z użytkowaniem zabezpieczeń biometrycznych

Źródło: opracowanie własne.

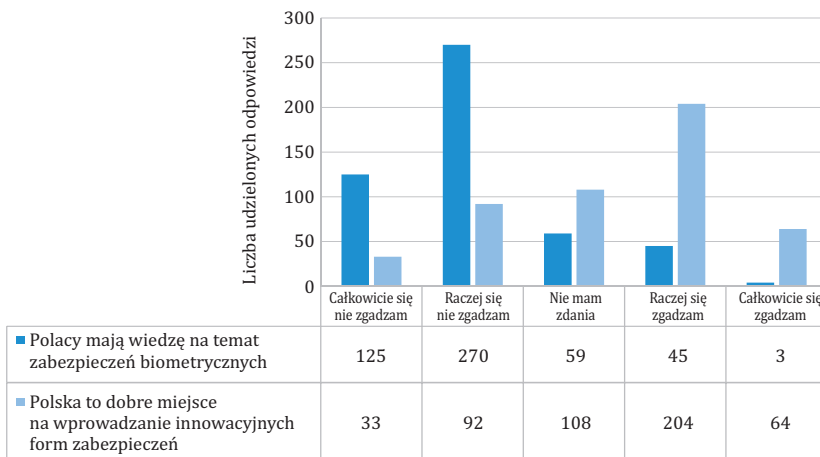
53% respondentów byłoby gotowych ponieść dodatkowe koszty związane z użytkowaniem zabezpieczeń biometrycznych, przy czym aż 96% spośród nich uwarunkowuje to „niezbyt wygórowaną kwotą”. Kwestia rzeczywistego kosztu akceptowanego przez klientów wymaga dalszych badań, tym bardziej że 47% respondentów deklaruje niechęć ponoszenia kosztów wdrożenia takich zabezpieczeń. Instytucje finansowe rozpoczynające wdrażanie biometriek muszą więc być świadome

²⁴ Potwierdza to wyniki uzyskane z badania przeprowadzonego na próbie międzynarodowej: IBM Security, Future of identity study, <https://hollandfintech.com/wp-content/uploads/2018/03/security-ibm-security-solutions-wg-research-report-22012422usen-20180124.pdf>

oczekiwać klientów w kwestii ponoszenia kosztów wykorzystywania biometrii, a nadto muszą zbadać tzw. elastyczność cenową nowych usług, przynajmniej w wariacie występowania konkurencyjnych rozwiązań w danym okresie.

Ankietowani zostali poproszeni także o ocenienie dwóch stwierdzeń dotyczących kwestii biometrii we współczesnym świecie (rysunek 13). Respondenci do udzielenia odpowiedzi wykorzystywali pięciostopniową skalę Likerta.

Rysunek 13. Odpowiedzi respondentów dotyczące zabezpieczeń biometrycznych w Polsce

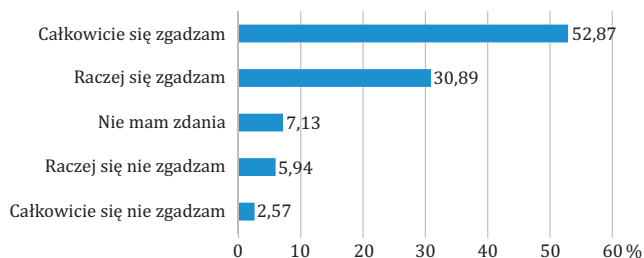
Źródło: opracowanie własne.

Respondenci, określając poziom wiedzy o zabezpieczeniach biometrycznych wśród Polaków oraz oceniając, czy Polska to dobry kraj do wprowadzenia innowacyjnych form zwiększających bezpieczeństwo, stworzyli interesujący profil społeczeństwa. W odpowiedzi na te dwa pytania została ujawniona asymetria charakteryzująca społeczeństwo polskie jako nie mające znaczącej wiedzy na temat biometrii, ale zdecydowane na uzyskanie możliwości korzystania z nowych form zabezpieczeń. Zdecydowana większość respondentów stwierdziła, że Polacy nie znają zabezpieczeń biometrycznych; jednocześnie większość badanych określiło Polskę jako dobre miejsce na rozwój innowacyjnych zabezpieczeń²⁵. Odpowiedzi na te pytania mogą być potwierdzeniem, że Polacy przychylni są innowacjom technologicznym i chętnie adaptują nowe rozwiązania. Jednocześnie jest to ważna informacja dla banków (i innych podmiotów zainteresowanych wykorzystaniem zabezpieczeń biometrycznych), że niezbędne są szeroko zakrojone działania edukacyjne w tym zakresie.

²⁵ Rozszerzeniem badania mogą być wnioski zaprezentowane przez Łukasza Majchrzyka, redaktora mobiRANK.pl z artykułu *Polscy konsumenci oczekują więcej cyfrowych usług*, 27.09.2016, <https://mobi-rank.pl/2016/09/27/polscy-konsumenci-oczekuja-wiecej-cyfrowych-uslug> (dostęp: 24.07.2018).

Struktura odpowiedzi dotycząca zagrożenia wynikającego z cyberprzestępstw pośrednio wskazuje, że respondenci są świadomi zagrożeń związanych z korzystaniem z Internetu, a jednocześnie wierzą, że zabezpieczenia biometryczne mogą ograniczyć cyberzagrożenia – ataki hakerskie czy kradzieże danych dostępowych (rysunek 14).

Rysunek 14. Struktura odpowiedzi na pytanie, czy zabezpieczenia biometryczne mogą ograniczać cyberzagrożenia

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Metody i technologia zabezpieczeń biometrycznych nie są jeszcze w pełni zbadane ani eksperymentalnie, ani w praktyce zastosowań w bankowości. Wiele jednak wskazuje na duży potencjał zastosowań praktycznych w sposób zintegrowany, i to nie tylko w bankowości i finansach. Uzyskane wyniki badań mogą stanowić przyczynek do dyskusji na temat rozwoju zabezpieczeń biometrycznych i ich wykorzystania w instytucjach finansowych. Warunkiem *sine qua non* wprowadzenia zabezpieczeń biometrycznych jest z jednej strony zwiększenie poziomu bezpieczeństwa usług i korzystania z nich przez klientów, a z drugiej akceptowalne dla banków nakłady, zaś dla klientów – koszty. Wykorzystując doświadczenia z wdrażania bankowości elektronicznej i internetowej, można przypuszczać, że proces zastępowania dotychczasowych metod zabezpieczeń, które dość paradoksalnie nazywane są tradycyjnymi, będzie postępował. Podobnie jak proces „wypychania” klientów z tradycyjnych oddziałów banków, może następować on sukcesywnie lub – w przypadku eskalacji zagrożeń, w tym zwłaszcza hakerskich – być znacząco przyspieszony.

W świetle wyników przeprowadzonego badania warto eksponować potrzebę szerokiej akcji edukacyjnej społeczeństwa, tym bardziej, że odpowiednie zabezpieczenia biometryczne stanowią czynnik integracji elektronicznych usług bankowych z innymi sferami aktywności człowieka i usług publicznych. Analiza literatury i wyniki przeprowadzonego sondażu wskazują, że biometria nie jest aktualnie kojarzona głównie z instytucjami finansowymi. By to zmienić, banki powinny zadbać o szeroką akcję edukacyjną, i to prowadzoną nie tylko w zakresie usług bankowych czy finansowych. Ważne znaczenie może mieć wprowadzenie problematyki biometrii do programów szkolnych, a także popularyzowanie jej w środkach masowego przekazu.

Bibliografia

Bajor B., *Bankowość elektroniczna. Studium prawne*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2011.

Boczoń W., *Biometria w bankowości. Co za jej pomocą załatwimy dziś w banku?*, 13.09.2017, strona internetowa Bankier.pl, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Biometria-w-bankowosci-Co-za-jej-pomoca-zalatwimy-dzis-w-banku-7542743.html> (dostęp: 28.11.2017).

Bodnar A., Michalski J., *Dokument biometryczny a prawa człowieka*, http://www.prawaczlowieka.pl/precedens/images/stories/dokument_biometryczny_a_prawa_czowieka.pdf (dostęp: 05.12.2017).

Bralczyk J. (red.), *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

Haponiuk M., *XYZ: sztafeta pokoleń na rynku pracy*, 19.07.2013, strona internetowa: Instytut Obywatelski.pl, <http://www.institutobywatelski.pl/16154/blogi/co-z-ta-praca-xyz-sztafeta-pokolen-na-ryнку-pracy> (dostęp: 16.04.2018).

IBM Security, *Future of identity study*, <https://hollandfintech.com/wp-content/uploads/2018/03/security-ibm-security-solutions-wg-research-report-22012422usen-20180124.pdf>

Kaszubski R.W. (red.), *Biometria w bankowości i administracji publicznej*, Forum Technologii Bankowych, Warszawa 2009, https://zbp.pl/public/repozytorium/dla_bankow/rady_i_komitetu/technologie_bankowe/publikacje/Forum_Technologii_Bankowych_-_Biometria_dla_bankowosci_i_administracji.pdf

Kaszubski R.W., *Spółeczne i prawne aspekty biometrii. Człowiek i dokument*, Forum Technologii Bankowych, 2011.

Kuchciak I., *Bankowość biometryczna – nowe wyzwanie dla polskiego sektora bankowego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2011, Vol. XLV, 2.

Majchrzyk Ł., *Polscy konsumenci oczekują więcej cyfrowych usług*, 27.09.2016, <https://mobirank.pl/2016/09/27/polscy-konsumenci-oczekuja-wiecej-cyfrowych-uslug> (dostęp: 24.07.2018).

Marucha-Jaworska M., *Podpisy elektroniczne, biometria, identyfikacja elektroniczna*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2015.

Polasik M., *Bankowość elektroniczna: istota – stan – perspektywy*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2006, s. 38.

Polska Agencja Prasowa, *UE: przetwarzanie danych biometrycznych tylko za zgodą*, 13.06.2016 strona internetowa Lex.pl, <http://www.lex.pl/czytaj/-/artykul/ue-przetwarzanie-danych-biometrycznych-tylko-za-zgoda> (dostęp: 27.12.2017).

Pugliese J., *Biometrics: bodies, technologies, biopolitics*, Routledge, Londyn 2010.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady UE z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE, Dz. Urz. UE 2016/679, punkt 51.

Ruud Bolle M., Connel J.H., Pankanti S., *Biometria*, Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, Warszawa 2008.

Siekierska M., *Europejczycy chcą korzystać z biometrii w płatnościach*, 29.01.2017, <https://www.payu.pl/blog/europejczycy-chca-korzystac-z-biometrii-w-platnosciah> (dostęp: 24.07.2018).

Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, t.j.: Dz.U. 2016 poz. 1666 ze zm., art. 22.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j.: Dz.U. 2017 poz. 2204 ze zm., art. 267.

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe, t.j.: Dz.U. 2017 poz. 1876 ze zm., art. 10.

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych, t.j.: Dz.U. 2016 poz. 922 ze zm., art. 6.

Ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną, t.j.: Dz.U. 2017 poz. 1219 ze zm., art. 7.

Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych, t.j.: Dz.U. 2017 poz. 2003, ze zm., art. 60.

Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych..., *op. cit.*, art. 4.

Wojciechowska-Filipek S., *Technologia informacyjna w usługach bankowości elektronicznej*, Difin, Warszawa 2010.

Woszczyński T. (red.), *Biometria w bankowości – kluczowe aspekty*, Warszawa 2015, https://zbp.pl/public/repozytorium/dla_bankow/rady_i_komitety/bankowosc_elektrocniczna/FTB/biometria_raport_09_2015_A4_e_light.pdf

Ewa Kulińska-Sadłocha

Wyzwania biznesowe bankowości spółdzielczej w dobie rosnącej konkurencji na rynku usług finansowych

Refleksje z Forum Liderów Banków Spółdzielczych 2018

Wstęp

W dniach 18–19 września w Warszawie odbyło się – organizowane przez Związek Banków Polskich we współpracy z bankami zrzeszającymi: BPS S.A. SGB-Bankiem S.A. oraz Krajowym Związkiem Banków Spółdzielczych, a także z udziałem ponad 30 partnerów – coroczne Forum Liderów Banków Spółdzielczych. To już 20. spotkanie zostało poświęcone kluczowym sprawom sektora bankowości spółdzielczej w Polsce. W konferencji uczestniczyło ponad 350 osób – głównie przedstawiciele banków spółdzielczych i banków zrzeszających, a także przedstawiciele instytucji finansowych i infrastruktury bankowej, środowiska akademickiego oraz administracji rządowej i samorządowej.

Konferencję otworzył Prezes Związku Banków Polskich – Krzysztof Pietraszkiewicz. W swojej wypowiedzi podkreślił znaczenie bankowości spółdzielczej w gospodarce, określił ją mianem strategicznej rezerwy kraju i głównego partnera jednostek samorządu terytorialnego. Wspomniał też o inicjatywie cyklicznych spotkań kadry kierowniczej banków spółdzielczych poświęconych ocenie stanu, aktualnym problemom oraz kierunkom rozwoju banków i sektora spółdzielczego¹. Zwrócił uwagę na dwie kwestie negatywnie rzutujące na wizerunek sektora. Pierwsza to okoliczność, że część banków spółdzielczych nie przystąpiła do systemów ochrony

---

¹ Efektem pierwszego spotkania, które odbyło się w dniach 10–11 stycznia 2018 roku w Józefowie, są rekomendacje działań mających na celu poprawę wizerunku, bezpieczeństwa funkcjonowania i efektywności bankowości spółdzielczej, zapewnienie wysokiej jakości usług finansowych na rynku lokalnym, a także wypracowanie jednolitych zasad przeciwdziałania wewnątrzsektorowej konkurencji pomiędzy lokalnymi instytucjami finansowymi. Koordynacja prac nad wdrożeniem i monitorowaniem rekomendacji została powierzona Radzie Konsultacyjnej Sektora Bankowości Spółdzielczej. <https://zbp.pl/wydarzenia/archiwum/wydarzenia/2018/styczen/konferencja-kadry-kierowniczej-bankowosci-spoldzielczej-10-11-01-2018>

instytucjonalnej (IPS)². Druga natomiast to ciągle zmniejszająca się liczba członków spółdzielni kredytowych. Na zakończenie stwierdził, że konieczne jest zmodyfikowanie obecnej polityki państwa w stosunku do całego sektora bankowego. Następnie oddał głos Annie Trzecińskiej – wiceprezes NBP oraz Pawłowi Rudolfowi – dyrektorowi Departamentu Bankowości Spółdzielczej Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego, których wystąpienia rozpoczęły dwudniowe obrady dotyczące aktualnej sytuacji ekonomicznej sektora banków spółdzielczych, najważniejszych problemów oraz wyzwań, współpracy, a także kierunku trwającego już od kilku lat procesu przebudowy modelu polskiej bankowości spółdzielczej.

1. Aktualna sytuacja ekonomiczna sektora banków spółdzielczych

Sytuacja ekonomiczna sektora banków spółdzielczych³ została oceniona jako stabilna, i to zarówno przez przedstawicieli środowiska bankowości spółdzielczej, jak i instytucji nadzorczych (KNF i NBP). Choć przedstawiciel KNF stwierdził, że ocena BION⁴ dla bankowości spółdzielczej na poziomie 2,59 nie jest zła, to też nie jest powodem do dumy (wskaźnik od poziomu 2,50 do 3,25 oznacza występowanie nieprawidłowości, które – jeżeli nie zostaną wyeliminowane – mogą być istotne z punktu widzenia bezpieczeństwa depozytów). Natomiast średnia ocena dla sektora banków spółdzielczych (tzn. z wyłączeniem banków zrzeszających) jest na poziomie 2,35 i tylko 4 podmioty mają ocenę na poziomie 4,0, oznaczającym sytuację bardzo niekorzystną⁵.

² Spółdzielczy system ochrony instytucjonalnej (IPS – ang. *Institutional Protection Scheme*), w ramach którego mogą zrzeszać się banki spółdzielcze, został wprowadzony nowelizacją ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych w czerwcu 2015 roku w ramach wdrażania unijnych przepisów (Rozporządzenie CRR). Jego celem jest zapewnienie płynności i wypłacalności każdego uczestnika. Uczestnicy wzajemnie gwarantują swoje zobowiązania – tworzą fundusz pomocowy, który może być wykorzystany na udzielenie pomocy finansowej w przypadku problemów z wypłacalnością oraz na zapobieżenie upadłości któregoś z nich. System zapewnia dodatkowe mechanizmy zarządzania ryzykiem i kontroli wewnętrznej. Banki spółdzielcze, które dotychczas nie przystąpiły do systemu i jednocześnie nie spełniają kryteriów samodzielnego działania poza zrzeszeniem, powinny najpóźniej przed końcem roku zapewnić zgodność swojego działania z wymogami ustawowymi.

³ Na koniec sierpnia 2018 roku funkcjonowało 550 banków spółdzielczych zrzeszonych – z wyjątkiem Krakowskiego Banku Spółdzielczego oraz Banku Spółdzielczego w Brodnicy – w dwóch bankach zrzeszających: BPS SA w Warszawie (350) oraz w SGB-Banku SA (198). Należy dodać, że 15 marca br. został zarejestrowany nowy bank zrzeszający Polski Bank Apeksowy SA w Raszynie (PBA), który utworzyło 47 banków spółdzielczych. Powstanie PBA jako podstawy trzeciego zrzeszenia, ale bez trzeciego IPS-u, jest krytykowane w środowisku, głównie z uwagi na skalę, która nie gwarantuje odpowiedniego poziomu wzajemnej ochrony (nowe zrzeszenie obejmie około 6,7% aktywów sektora banków spółdzielczych).

⁴ Badanie i ocena nadzorcza (BION) – regularna analiza i pomiar ryzyka, na jakie narażone są poszczególne banki. Szczegółowe informacje na temat przeprowadzania badania zawiera: *Metodyka badania i oceny nadzorczej banków komercyjnych, zrzeszających oraz spółdzielczych (Metodyka BION)*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 28 marca 2018 r.

⁵ Interpretacja oceny sytuacji ogólnej banku: 1–1,75 – sytuacja dobra; 1,76–2,50 – sytuacja zadowalająca; 2,51–3,25 – sytuacja budząca zastrzeżenia; 3,26–4,0 – sytuacja bardzo niekorzystna; ocena „F” – bank uznany za zagrożony upadłością; występuje co najmniej jedna z okoliczności określonych w art. 101 ust. 3 ustawy o BFG.

W wypowiedziach podkreślano niewielki, lecz systematyczny wzrost funduszy własnych oraz kredytów dla podmiotów niefinansowych, głównie dla przedsiębiorców indywidualnych i rolników⁶, a także znaczny wzrost udziału w kredytach dla sektora samorządowego (ok. 25% udział w rynku bankowym). Zauważono przy tym wolniejszy niż w bankach komercyjnych przyrost depozytów, a w przypadku depozytów samorządów – tendencję spadkową. W przypadku kredytów nie sposób było pominąć, że wraz ze wzrostem ich wartości nastąpiło pogorszenie jakości (większy przyrost kredytów zagrożonych niż w sektorze banków komercyjnych), co nie pozostało bez wpływu na wyniki finansowe i efektywność działalności. Niemniej jednak banki spółdzielcze spełniają nadzorcze wymogi kapitałowe i płynnościowe⁷. Nie mógł umknąć uwadze słuchaczy fakt, że średnie wskaźniki rentowności i kapitałowe dla sektora banków spółdzielczych są wyższe niż w bankach zrzeszających.

I mimo że sektor spółdzielczy nadal ma niespełna 10% udział w aktywach sektora bankowego, to – jak akcentowano – posiada najliczniejszą sieć placówek bankowych (ponad 28% ogółu placówek), daje zatrudnienie ponad 30 tys. osób (20% ogółu zatrudnionych w sektorze bankowym), jego fundusze udziałowe w 100% mają charakter krajowy, cechuje się wysokim stopniem zaufania ze strony depozytów, dużym udziałem w kredytowaniu rolników (na poziomie 56%), a do tego jest niekwestionowanym liderem jako partner jednostek samorządu terytorialnego. W przypadku oceny sieci placówek i zatrudnienia zauważalny był wyraźny brak jednomyślności uczestników Forum. Z wypowiedzi wynikały trzy różne stanowiska w tym zakresie. Pierwsze traktujące rozbudowaną sieć oddziałów oraz poziom zatrudnienia jako atuty bankowości spółdzielczej. Zwolennicy tego stanowiska byli za zachowaniem tych cech i poszukiwaniem oszczędności w innych obszarach, a także nowych źródeł przychodów. I w ich podejściu należy upatrywać dążenia do zachowania specyfiki spółdzielczości, dla której nie tylko wyniki finansowe są najważniejsze, ale również tworzenie wartości dodanej dla społeczności lokalnej. Przeciwnstwem jest drugie stanowisko, traktujące te cechy jako największe słabości sektora, główną przyczynę niskiej efektywności. Jego zwolennicy są za ograniczeniem sieci stacjonarnej i poziomu zatrudnienia w bankach spółdzielczych poprzez rozwój elektronicznych kanałów dostępu i konsolidację sektora. Natomiast trzecie stanowisko należało do uczestników niezdecydowanych – dla nich rozbudowana sieć oraz zatrudnienie – z jednej strony to atuty bankowości spółdzielczej, które należy zachować, a z drugiej – to przyczyny niskiej efektywności, które należy ograniczyć. Niestety, ta niezgodność stanowisk stanowi jedną z głównych przeszkód na drodze do wewnętrznej restrukturyzacji tego sektora bankowości.

⁶ Zgodnie z danymi KNF, kredyty dla przedsiębiorców indywidualnych i dla rolników indywidualnych (w tym tzw. kredyty preferencyjne) stanowią odpowiednio około 15% i 28% wartości portfela kredytowego banków spółdzielczych.

⁷ Wszystkie banki spółdzielcze – zarówno te uczestniczące w IPS i te pozostające poza systemami ochrony, jak i banki nie mające zgody na stosowanie normy grupowej – spełniały indywidualną lub grupową normę LCR na poziomie 100%.

Mając na uwadze bardzo duże zróżnicowanie banków spółdzielczych w wielu kluczowych aspektach (choćby kapitałów czy aktywów)⁸, zaskakujące było charakteryzowanie ich sytuacji w ujęciu zagregowanym lub z wykorzystaniem wartości średnich. Jak podkreślali przedstawiciele banków spółdzielczych, wskaźniki ekonomiczne dla poszczególnych banków bardzo się różnią i wśród 550 banków spółdzielczych są banki o bardzo dobrej sytuacji ekonomicznej, ale jest też wiele mających problemy, które wymagają pomocy i wsparcia ze strony zrzeszenia czy IPS-u, a cztery znajdują się w bardzo niekorzystnej sytuacji. Kontrowersyjne wydaje się także odnoszenie sytuacji spółdzielczego sektora bankowego do sytuacji czy wskaźników dla sektora banków komercyjnych⁹. Przyczynia się ono do koncentracji banków spółdzielczych na wynikach finansowych i ich odchodzenie od realizacji zasad spółdzielczych. Od wielu lat efektywność kosztowa i rentowność banków spółdzielczych oceniana jest jako niska i niezadowolająca. A dorównanie bankom komercyjnym w zakresie np. wskaźników efektywności kosztowej (zależnych od skali działalności) dla małych banków jest praktycznie niemożliwe¹⁰.

Należy podkreślić, że wszyscy dyskutanci bardzo pozytywnie ocenili spółdzielcze systemy ochrony¹¹ oraz działania podejmowane w zakresie płynności, adekwatności kapitałowej, bezpieczeństwa działalności, a także rentowności. Przedstawiciele obu systemów bardzo optymistycznie ocenili zgromadzone dotąd fundusze, które – ich zdaniem – powinny pozwolić zapobiec zagrożeniom „nawet przy najgorszym scenariuszu”.

2. Problemy podejmowane w prelekcjach i dyskusjach panelowych

Prelegenci oraz dyskutanci zwracali uwagę na aktualne problemy banków spółdzielczych, do których zaliczano: niski udział w kredytach sektora bankowego, pogarszający się portfel kredytowy, dużą wrażliwość na niskie stopy procentowe, niską rentowność i efektywność kosztową, spadającą liczbę członków spółdzielni czy problemy z pozyskaniem i utrzymaniem wykwalifikowanej kadry pracowniczej.

⁸ Ponad 500 banków spółdzielczych posiada aktywa poniżej 500 mln zł. Tylko 172 banki spółdzielcze posiadają kapitały wyższe od równowartości 5 mln euro.

⁹ Największy bank komercyjny PKO BP SA posiada aktywa w wysokości 296 mld zł, czyli ponad dwukrotnie wyższe od aktywów całego sektora banków spółdzielczych, które stanowią 133 mld zł. Najmniejszy bank komercyjny posiada aktywa na poziomie 2 mld zł, a tylko 10 banków spółdzielczych posiada aktywa powyżej 1 mld zł.

¹⁰ Interesujące porównanie wskaźników ekonomicznych dla banków spółdzielczych w Polsce i Niemczech znajduje się w artykule zamieszczonym w bieżącym numerze „Bezpiecznego Banku”, zob.: B. Lepczyński, E. Gostomski, *Tendencje rozwojowe oraz sytuacja ekonomiczna niemieckiego i polskiego sektora bankowości spółdzielczej w latach 2010–2017 – analiza porównawcza*.

¹¹ Spośród 550 banków spółdzielczych 493 banki są uczestnikami instytucjonalnych systemów ochrony (294 ze zrzeszenia BPS, 199 ze zrzeszenia SGB). Łącznie dysponują one ok. 82% aktywów sektora. Poza systemem funkcjonuje 57 banków spółdzielczych.

2.1. Działalność kredytowa

Banki spółdzielcze dysponują dużymi nadwyżkami depozytów¹² nad kredytami, co powoduje transfer nadwyżek w formie lokat krótkoterminowych do banków zrzeszających, a to zaś większą wrażliwość wyniku banków spółdzielczych na zmiany stóp procentowych. Wynik z tytułu odsetek stanowi ponad 77% udziału w ich wyniku z działalności bankowej. A niskie obecnie stopy procentowe powodują, że lokowanie kapitału w bezpiecznych formach jest mało efektywne. Wprawdzie banki spółdzielcze mają możliwości lokowania nadwyżek w instrumenty dłużne i kapitałowe, ale z uwagi na wyższe ryzyko i doświadczenia z nieodległej przeszłości wykorzystują je w niewielkim stopniu¹³. Dlatego też wskazywano na niewielką sprzedaż kredytów (szczególnie konsumpcyjnych) jako istotny problem banków spółdzielczych. Pojawiły się nawet sugestie, że jest on skutkiem niewykorzystanej w ostatniej dekadzie szansy pozyskania większej liczby klientów¹⁴. Zabrakło przy tym odpowiedzi na pytanie, ilu z 11,5 mln nowo pozyskanych klientów banków w Polsce było w zasięgu banków spółdzielczych? Banki spółdzielcze działają głównie na rynkach lokalnych, często też na obszarach peryferyjnych, terenach o niskiej aktywności gospodarczej, zamieszkiwanych przez osoby o niskich dochodach – najczęściej w miejscach nieatrakcyjnych dla banków komercyjnych. Poza tym banki spółdzielcze nadal kojarzą się głównie z małymi miasteczkami i obsługą rolników. I rzeczywiście rolnicy od zawsze korzystali z ich usług, z tym, że w ostatnich latach – z uwagi na dużą dostępność unijnych dotacji i preferencyjnych pożyczek (także ze środków krajowych) – są zdecydowanie mniej zainteresowani zwykłymi komercyjnymi kredytami. Ponadto należy zauważyć, że liczba osób utrzymujących się z rolnictwa w ostatnich latach znacznie się zmniejszyła, np. w gminach wiejskich jest to zaledwie 13% mieszkańców, a wśród nich istnieją gminy, w których funkcjonuje 1 lub 2 gospodarstwa rolne mające perspektywy rozwoju.

W wypowiedziach podkreślano również brak działań banków spółdzielczych w kierunku ograniczenia odpływu klientów korzystających równocześnie z usług banków komercyjnych. Przedstawiono przy tym takie powody jak: mniejsza niż w bankach komercyjnych automatyzacja procesów i szybkość rozpatrywania wniosków, czy dłuższy czas od złożenia wniosku do otrzymania gotówki. Z drugiej strony zaś prezentowano dane wskazujące, że klienci nielojalni generują znacznie wyższe ryzyko kredytowe¹⁵. W tym kontekście brak zabiegów banków spółdzielczych o klienta nielojalnego należy ocenić raczej pozytywnie.

¹² Dla banków charakterystyczny jest bardzo wysoki prawie 90% udział depozytów objętych gwarancjami – dominują w nich wyraźnie depozyty i rachunki nie przekraczające równowartości 100 000 euro.

¹³ Kontrola KNF wykazała, że banki spółdzielcze mają zbyt optymistyczne podejście do posiadanych certyfikatów funduszy inwestycyjnych; nadzór, mając na uwadze określoną w ustawie o rachunkowości zasadę ostrożności wyceny, oczekuje większego krytycyzmu w tej materii.

¹⁴ Więcej na temat preferencji klientów banków spółdzielczych oraz ich charakterystyka, w artykule zawartym w bieżącym numerze „Bezpiecznego Banku”: M. Idzik, *Struktura rynku detalicznych usług bankowych i cechy klientów jako przesłanki strategii banków spółdzielczych w Polsce*.

¹⁵ Z prezentowanych danych wynikało, że odsetek kredytów nieregularnych w tej grupie wynosi 7,15, podczas gdy pośród przeszło 450 tys. kredytobiorców korzystających wyłącznie z usług spółdzielców udział zobowiązań przeterminowanych oceniany jest na 3,7%.

Na problemy banków spółdzielczych związane z zarządzaniem ryzykiem działalności wskazali przedstawiciele Departamentu Inspekcji Bankowych UKNF, prezentując wyniki inspekcji przeprowadzonych na przestrzeni minionego roku w około 40 bankach spółdzielczych¹⁶. Słabym punktem w wielu z nich okazała się ocena zdolności kredytowej, dużo zastrzeżeń budziła stosowana klasyfikacja ekspozycji kredytowych i wycena samych kredytów (zidentyfikowano niską jakość weryfikacji dokumentów potwierdzających dochody kredytobiorcy, brak zróżnicowania wskaźnika DTI¹⁷, błędną klasyfikację czy też złą ocenę sytuacji ekonomiczno-finansowej kredytobiorcy). Banki spółdzielcze miały problem również z rozpoznaniem restrukturyzacji, a także z jej uwzględnieniem w procesie klasyfikacji aktywów.

Okazuje się, że problem pogarszającej się jakości portfela kredytowego dotyczy głównie dużych banków spółdzielczych¹⁸, które podjęły działalność w bardziej ryzykownych obszarach, często przekraczających poziom kompetencji ich kadr, w tym m.in. w obszarze kredytowania dużych przedsiębiorstw. Część tych kredytów stanowią kredyty wysokokwotowe, generujące ryzyko koncentracji. Banki te charakteryzują się istotnie niższymi poziomami pokrycia odpisami kredytów z utratą wartości. Natomiast – co wynika również z raportów KNF – w małych i średnich bankach spółdzielczych jakość kredytów jest znacznie lepsza niż w większości banków dużych (a nawet w bankach komercyjnych). Podkreślono lepszą znajomość lokalnego rynku, współpracę opartą na zaufaniu, w dużej części na kontaktach personalnych – często nieformalnych, która umożliwia trafniejszą ocenę ryzyka kredytowego.

2.2. Niska rentowność i efektywność kosztowa

Zdaniem dyskutantów niska rentowność i efektywność kosztowa banków spółdzielczych wynika z ograniczonych możliwości wykorzystania korzyści skali, niższego niż w bankach komercyjnych poziomu informatyzacji, nieproporcjonalnie dużej liczby placówek oraz relatywnie wysokiego zatrudnienia, co powoduje niższą wydajność pracy mierzoną aktywami na zatrudnionego.

Wskazywano także, że w zasadzie banki spółdzielcze w obecnej strukturze instytucjonalnej nie mają już żadnych rezerw, aby ograniczać wskaźnik C/I, a na dodatek – z uwagi na konieczność pozyskiwania i utrzymania wykwalifikowanej kadry – będą musiały podnosić wynagrodzenia. Znaczna część środowiska możliwości ra-

¹⁶ Badane było również dostosowanie banków lokalnych do wymogów rekomendacji nadzorczych, głównie T, S i J. Rekomendacja T – dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych; Rekomendacja S – dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ekspozycjami kredytowymi zabezpieczonymi hipotecznie; Rekomendacja J – dotycząca zasad gromadzenia i przetwarzania przez banki danych o nieruchomościach.

¹⁷ Wskaźnik DTI (*Debt to income*) – używany przy ocenie ryzyka kredytowego; relacja pomiędzy wysokością środków przeznaczanych na regulowanie zobowiązań kredytowych a wysokością dochodu kredytobiorcy; określa, jaka maksymalnie część miesięcznych dochodów kredytobiorcy (pożyczkobiorcy) może zostać przeznaczona przez niego na spłatę kredytu (pożyczki).

¹⁸ W ostatnich latach wiele z nich zmieniło się w instytucje o uniwersalnym charakterze, wykraczając swoją działalnością poza obszar lokalny i odchodząc od klasycznego modelu spółdzielczego.

jonalizacji kosztów upatruje przede wszystkim w rozwiązaniach informatycznych i w większym zaangażowaniu banków zrzeszających w rozwiązywanie problemów sektora. Tym bardziej, że zostały one odciążone przez IPS-y, które przejęły obowiązki kontrolne. Wdrożenie wspólnego systemu informatycznego, ujednoczenie procedur, wspólne produkty i marketing, szkolenia kadry to działania, które – zdaniem spółdzielców – pozwoliłyby na duże oszczędności i zwiększyły potencjał rozwoju. Dzięki nim banki spółdzielcze nie musiałyby ponosić dużych kosztów, inwestować w szeroko rozumiany *back office*, zaś klient otrzymywałby sprawdzony produkt. Banki zrzeszające z kolei podkreślały działania, które już w tym kierunku podjęły, m.in.: przygotowanie obowiązkowego pakietu usług do wdrożenia w bankach spółdzielczych, a przy tym upoważnienie Rady Zrzeszenia do nadzorowania wdrażania produktów (SGB), czy uzupełnienie oferty banków przez pełniejsze wykorzystanie oferty spółtek zależnych (BPS).

Stwierdzono, że banki zrzeszające powinny stać się „fintechem banków spółdzielczych”. Jednocześnie podkreślono, że aby takie rozwiązanie było skuteczne, to niezbędne jest wyposażenie Rady Zrzeszenia w instrumenty oddziaływania na banki spółdzielcze w celu egzekwowania realizacji wspólnych decyzji. A to wymaga zmiany ustawy.

Zaznaczono, że mniejsze banki spółdzielcze charakteryzują się z jednej strony zdecydowanie niższymi wskaźnikami rentowności i efektywności kosztowej od banków dużych, a z drugiej – odróżniają od nich wyższymi współczynnikami kapitałowymi. I choć współczynniki wypłacalności dla bs-ów wzrastają, to należy pamiętać, że równą też wymogi regulacyjne w tym zakresie. Problemem staje się zatem zabezpieczenie możliwości rozwoju bankom spółdzielczym, dla których przeszkodę stanowią zbyt małe kapitały własne. Pojawiły się dwie propozycje rozwiązania tego problemu. Pierwsza miałaby polegać na pożyczkach podporządkowanych udzielanych przez banki zrzeszające bankom spółdzielczym na rozwój. Druga – na wykorzystaniu nadwyżek kapitałowych mniejszych banków do zwiększenia potencjału rozwoju banków większych: rozwiązywanie w ramach systemu ochrony instytucjonalnej¹⁹.

2.3. Problemy z pozyskaniem i utrzymaniem wysoko wykwalifikowanej kadry

Z badań dotyczących kompetencji kadr banków spółdzielczych²⁰ wynika, że są one wysoce sfeminizowane (kobiety stanowią od 70% do 95% załogi), jednak nie idzie to w parze z rozkładem osób na stanowiskach kierowniczych, na których dominują mężczyźni. Tak zaskakujący rezultat tłumaczono nie tylko dysproporcją w edukacji kobiet i mężczyzn pracujących w lokalnych instytucjach finansowych, lecz także

¹⁹ Przedstawiciel Spółdzielczego Systemu Ochrony SGB poinformował, że w instytucji od pewnego czasu prowadzone są prace nad rozwiązaniem tego typu, które obecnie są na etapie dopracowywania procedur w celu uzyskania zgody nadzorcy.

²⁰ Badanie „Kompetencje kadr i warunki pracy w bankach spółdzielczych” zorganizowane z inicjatywy Związku Banków Polskich i przeprowadzonych przy wsparciu Krajowego Związku Banków Spółdzielczych. W badaniu wzięło udział 45 banków spółdzielczych oraz 1707 pracowników.

polityką kadrową kierownictw. Pracowników banków spółdzielczych charakteryzuje duża różnorodność wykonywanych zadań, a także wysoki poziom zadowolenia z pracy (72% ankietowanych zaznaczyło bardzo wysoką lub wysoką satysfakcję z pracy) i wysoki stopień lojalności (53% ankietowanych). Ponad połowa pracowników zadeklarowała, że odczuwa swobodę w organizacji pracy na swoim stanowisku. Nie dziwi zatem relatywnie duża stabilność zatrudnienia w bankach spółdzielczych: ponad połowa zatrudnionych pracuje w jednej instytucji przynajmniej 10 lat. Gorzej wygląda sytuacja z młodymi pracownikami, szczególnie pozyskiwanymi z banków komercyjnych, którzy są dość szybko rozczarowani i szybciej rotują. Można to tłumaczyć inną niż w bankach komercyjnych organizacją pracy, jak i systemami oceniania oraz motywowania (m.in. często brakiem typowego dla banków komercyjnych powiązania wyników pracy z wynagrodzeniem i rozwojem).

Przedstawiciele banków spółdzielczych zwrócili jednak uwagę na coraz częściej pojawiające się problemy z pozyskaniem i utrzymaniem wykwalifikowanej kadry pracowniczej. Rośnie więc ryzyko kadrowe i banki muszą liczyć się w nieodległej przyszłości z coraz większymi nakładami na ten cel. Wskazanie tego zagrożenia wiąże się z podniesieniem zainteresowania i skuteczności spółdzielców (jako małych i średnich przedsiębiorców) w pozyskiwaniu środków unijnych na szkolenie kadr.

2.4. Spadająca liczba członków spółdzielni

Na zmniejszającą się liczbę członków spółdzielni jako ważne wyzwanie spółdzielczego sektora bankowego wskazywało kilku prelegentów i dyskutantów, a co charakterystyczne, wywodzili się oni spoza sektora banków spółdzielczych. Polska jest jednym z nielicznych krajów europejskich, gdzie liczba udziałowców banków spółdzielczych z roku na rok sukcesywnie spada. Według przytoczonych danych lokalne instytucje finansowe funkcjonujące na terenie UE mają 81 mln udziałowców i 210 mln klientów. Oznacza to, że co szósty Europejczyk jest udziałowcem banków spółdzielczych, a ponad 33% Europejczyków korzysta z usług tych instytucji. Ta szczególna rola spółdzielców zauważalna jest w szczególności w takich krajach jak Austria, Niemcy czy Francja, gdzie lokalny sektor dysponuje od 1/3 do nawet połowy aktywów sektora bankowego.

Środowisko jest zgodne, że nie da się zbudować siły bankowości lokalnej bez członków, i to nie tylko formalnych posiadaczy udziałów, lecz także aktywnych współwłaścicieli i klientów, a przy tym bez odbudowy tradycyjnych więzi opartych na zasadach subsydiarności i terytorialności. Dlatego też pojawiły się apele do instytucji publicznych odpowiedzialnych za stabilność systemu finansowego, by wyeliminować bariery prawne zniechęcające do przystępowania do lokalnych spółdzielni finansowych. Przedstawiciele nadzoru przypomnieli, że już od kilku lat w tym celu jest luzowana polityka dotycząca wypłacania dywidendy. Zaskakujące było jednak przemilczenie na Forum problemu przez przedstawicieli banków spółdzielczych – nikt nie zabrał głosu w tej sprawie.

3. Wyzwania bankowości spółdzielczej

Do kluczowych wyzwań dla sektora banków spółdzielczych zaliczono dynamiczny rozwój nowoczesnych technologii teleinformatycznych, nowe i zmieniane przepisy oraz regulacje nadzorcze, a także rosnącą konkurencję ze strony banków komercyjnych coraz częściej wchodzących na obszary będące do niedawna domeną banków spółdzielczych.

3.1. Rozwój nowoczesnych technologii

W wypowiedziach podkreślano, że dla wielu banków spółdzielczych istotną barierą udziału w gospodarce elektronicznej jest zbyt mały ich potencjał. Zwracano uwagę również na fakt, że w wielu bankach spółdzielczych dochodzi do zakupu rozwiązań informatycznych opartych na przestarzałych i niekompatybilnych technologiach. Spółdzielcy byli zgodni, że skutecznym i sprawdzonym rozwiązaniem jest podejmowanie współpracy z liderami rynku cyfrowego z poziomu zrzeszenia czy korzystania z rozwiązań oferowanych przez banki zrzeszające²¹. Uczestnicy debat zwracali uwagę między innymi na problemy wynikające z niedoskonałości infrastruktury teleinformatycznej w kraju czy ograniczeń po stronie dostawców łącz. Przedstawiciele banków zrzeszających wskazywali na podejmowane działania w celu rozwiązania problemów przekazywania danych, i np. nie czekając na poprawę jakości transferu poprzez zastosowanie światłowodów, bank SGB SA daje możliwość łączenia się poszczególnych oddziałów banków spółdzielczych bezpośrednio przez data center zrzeszenia, z pominięciem komunikacji za pośrednictwem własnej centrali. Natomiast BPS jest w trakcie wdrażania projektu łączy światłowodowych w grupie uczestników IPS, który ma być zakończony w czerwcu 2019 roku. Przy czym podkreślano, że celem tych rozwiązań nie jest stworzenie centralnie zarządzanej struktury, ale uzyskanie efektu synergii w ramach zrzeszenia (chodzi bowiem o zachowanie największych atutów rynkowych działających lokalnie i elastycznych banków).

Korzystanie przez banki z nowoczesnych rozwiązań informatycznych wymaga wysokich standardów w zakresie bezpieczeństwa, zarządzania ryzykiem operacyjnym czy monitoringu. Nie ukrywano, że współcześnie lokalne instytucje finansowe przestały być oazą bezpieczeństwa, gdyż aktywność cyberprzestępców obejmuje również i ten segment rynku. Tym bardziej, że zdecydowana większość przestępczych działań ukierunkowana jest nie na same banki, ale na klientów będących najsłabszym i najmniej świadomym ogniwem całego systemu. Wskazywano na szczególnie niską edukację klientów banków spółdzielczych w obszarze cyberbezpieczeństwa

²¹ Piotr Witczak BS w Zgierzu przywołał tu przykład próby wejścia spółdzielców ze swymi usługami w obszar platformy aukcyjnej Allegro, czy uruchomienia dostępu do usług publicznych za pośrednictwem e-PUAP. O tym, jak współpraca z bankiem zrzeszającym wpłynęła pozytywnie na rozwój technologiczny banku mówił także przedstawiciel Banku Spółdzielczego Ziemi Kaliskiej, który w roku 2013 przystąpił do e-platformy oferowanej przez SGB.

i konieczność podjęcia działań w tym zakresie. Postulowano budowę wspólnego dla całego zrzeszenia centrum bezpieczeństwa, którego zadaniem byłaby systematyczna analiza zagrożeń, współpraca z organami ścigania oraz wymiarem sprawiedliwości, a także zapewnienie wymiany informacji między bankami w tym zakresie. Podkreślano także celowość utworzenia zespołu międzyzrzeszeniowego do spraw cyberprzestępczości.

W trakcie dyskusji pojawiło się pytanie, czy digitalizacja nie zabije tradycyjnych relacji z klientem, które są jednym z najistotniejszych wyróżników lokalnej bankowości. Zdaniem praktyków wręcz przeciwnie. Wprawdzie średnio tylko 26% klientów banków spółdzielczych korzysta z elektronicznych kanałów dystrybucji usług, ale w sektorze są banki, gdzie jest ich nawet 80%. I nie jest zaskoczeniem, że klienci w tych bankach oczekują nowych rozwiązań²². A wszelkie „nowinki” technologiczne przekładają się na zadowolenie klientów, szczególnie młodych, których w bankach spółdzielczych jest najmniej. Do tego – jak podkreślano – wyraźnie zmniejsza się liczba klientów, którzy nie korzystają i deklarują, że nie będą korzystać z usług elektronicznych. Zatem digitalizacja to duża szansa dla lokalnego sektora finansowego. Pozwoli na lepszą komunikację wewnątrz i z otoczeniem banku, jego klientami, a także usprawni procesy i pozwoli na standaryzację prostych usług i produktów. Natomiast w przypadku bardziej skomplikowanych usług, czy mniej wyedukowanych technologicznie klientów, bezpośredni kontakt z doradcą pozostanie nadal priorytetem. Banki spółdzielcze muszą być przygotowane na problemy klientów z nowoczesnymi narzędziami, szybko na nie reagować i je rozwiązywać, a przy okazji kształtować relacje z klientami.

W kontekście digitalizacji pojawił się temat nowej dyrektywy unijnej PSD2, która dostosowuje przepisy w zakresie usług płatniczych do cyfrowej rzeczywistości, a jej celem jest wzmocnienie i ułatwienie rozwoju e-gospodarki²³. W związku z jej wdrożeniem (termin dla banków mija 20 grudnia 2018 r.) zwrócono uwagę na zmianę realacji bank – klient oraz konieczność współpracy banków z podmiotami z grupy FinTech. Bank przestanie być głównym finansowym pośrednikiem i doradcą klienta w zakresie usług płatniczych, klient zaś będzie miał m.in. wgląd online w stan swoich finansów (zagregowana informacja o stanie rachunków w kilku różnych bankach). Przedstawiciele banków spółdzielczych zdają sobie sprawę z tego, że jeżeli nie udostępnią swoim klientom wglądu na rachunki posiadane w innych bankach, to mogą się liczyć z ich utratą. Nad przygotowaniem nowego rozwiązania (wdrożeniem PSD2) pracuje międzyzrzeszeniowy zespół wraz z BIK-iem.

²² Z badań wynika, że średnia ocena jakości obsługi w bankach spółdzielczych jest na poziomie oceny dla najgorszego banku komercyjnego (M. Idzik).

²³ Tematykę PSD2 podejmuje Aleksandra Jurkowska w opracowaniu zawartym w bieżącym numerze „Bezpiecznego Banku” pt. *Uwarunkowania regulacyjne prowadzenia działalności przez banki spółdzielcze w Polsce*.

3.2. Zmiany legislacyjne

Duże zainteresowanie środowiska budzą zmiany legislacyjne w zakresie restrukturyzacji gospodarstw rolnych i dochodzenia roszczeń przez banki. Zwracono uwagę na przepisy zaliczające do przedmiotów nie podlegających egzekucji, m.in. budynki należące do nieruchomości rolnej. Dla banku, który przyjął zabezpieczenie na takiej nieruchomości, oznacza to konieczność utworzenia większych rezerw. W szerszym aspekcie banki zostały pozbawione skutecznych zabezpieczeń, a nadto uniemożliwiono im uczestnictwo w restrukturyzacji dłużników. Jak poinformowano, projektowane zmiany mają iść w kierunku oczekiwanym przez banki. Jednak do czasu ich uchwalenia banki spółdzielcze muszą sobie z nimi radzić, pomimo dodatkowych nakładów.

W trakcie obrad banki spółdzielcze zostały poinformowane o powołaniu nowej agencji, jaką jest Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa (KOWR), której celem jest pomoc rolnikom przy restrukturyzacji zadłużenia. Natomiast w przypadku mikro- i małych przedsiębiorców, które mają przejściowe kłopoty finansowe lub są zagrożone takimi kłopotami, pomoc oferuje PARP – w ramach europejskiej sieci bezpłatnego i dyskretnego wsparcia przez konsultanta, mentora²⁴.

Wspomniano również o pracach nad zmianą ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych i prawnych, która najprawdopodobniej wejdzie w życie z początkiem 2019 roku. Wprowadzi m.in. ulgi dla banków spółdzielczych dokonujących wpłat na system ochrony instytucjonalnej oraz nowe regulacje dotyczące opodatkowania dochodów z walut wirtualnych.

3.3. Obowiązki sprawozdawcze i proporcjonalność

Przedstawiciele banków spółdzielczych krytycznie oceniali nadmiernie rozbudowane obowiązki sprawozdawcze i nieuwzględnienie specyfiki ich działalności w procesie raportowania. Podkreślali brak koordynacji w tym zakresie pomiędzy ogniwami sieci bezpieczeństwa (np. sprawozdanie dotyczące wskaźnika LCR przygotowują banki spółdzielcze, banki zrzeszające i IPS-y, do tego często te same informacje wymagane są oddzielnie przez różne instytucje). Jest to, ich zdaniem, podstawowy czynnik powodujący szybki rozrost struktur *back office* w bankowości spółdzielczej, a wraz z nimi wzrost kosztów. Największą zaś wadą jest niewielka przydatność – lub jej brak – sprawozdań do celów zarządczych. Koncentracja pracowników na normach i regulacjach, zamiast na prowadzeniu spółdzielczego biznesu – zdaniem prof. Jana Szambelańczyka – prowadzi do erozji spółdzielczego charakteru działania banku.

²⁴ Projekt EWE (Early Warning Europe) realizowany przez PARP i Fundację Firmy Rodzinne – jego celem jest udzielanie pomocy firmom i przedsiębiorcom przeżywającym trudności i sytuacje kryzysowe. W ramach projektu właściciele firm otrzymają bezpłatną i dyskretną pomoc ze strony profesjonalnych diagnostów oraz innych, doświadczonych przedsiębiorców – mentorów i specjalistów z różnych dziedzin.

A.Trzecińska – wiceprezes NBP – przedstawiła zakres sprawozdawczości, jaki obejmuje banki spółdzielcze. Tłumaczyła też rolę NBP w procesie gromadzenia i dystrybucji informacji o sektorze finansowym. Odnosząc się do zarzutów dotyczących nie stosowania zasady proporcjonalności, krytycznie oceniła aktywność środowiska spółdzielczego w opiniowaniu projektów regulacji. NBP standardowo, przed wprowadzeniem zmian czy nowych rozwiązań w zakresie sprawozdawczości, prowadzi konsultacje z sektorem bankowym. W ostatnich konsultacjach – mimo rozesłania informacji do wszystkich banków spółdzielczych – uwagi zgłosił tylko jeden bank. Podobne głosy płynęły ze strony przedstawicieli innych instytucji, a także niezależnych ekspertów²⁵.

4. Relacje banków spółdzielczych z otoczeniem

Wiele wypowiedzi uczestników Forum dotyczyło relacji banków spółdzielczych z otoczeniem. Zwracano uwagę na współpracę banków spółdzielczych z nadzorem, z bankami zrzeszającymi, banków między sobą, a także z jednostkami samorządu terytorialnego i innymi instytucjami.

W przypadku instytucji zewnętrznych dyskusja dotyczyła współpracy banków spółdzielczych z Bankiem Gospodarstwa Krajowego (BGK) oraz Agencją Rozwoju i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR). Przedstawiciele obu instytucji zaprezentowali zakres i formy możliwej współpracy oraz potencjalne korzyści, choć w przypadku BGK zabrakło informacji o kosztach i obowiązkach banków spółdzielczych. W przypadku ARiMR współpraca dotyczy finansowania sektora agro oraz pomocy kłeszkowej dla rolników. Podkreślano, że duże znaczenie dla beneficjentów środków z ARiMR ma stosunkowo gęsta sieć oddziałów banków spółdzielczych.

Bankowcy spółdzielczy nie są w pełni zadowoleni ze współpracy z NBP i KNF. Zwrócono uwagę, że deklaracje obu instytucji, np. co do wsparcia lokalności banków spółdzielczych, nie znajdują odpowiedniego odzwierciedlenia w praktyce²⁶. Sztandarowym przykładem są regulacje, które wręcz zmuszają banki do odchylenia od tradycyjnych zasad funkcjonowania spółdzielni, a nadto brak wyraźnego uwzględniania zasady proporcjonalności prowadzi do konwergencji regulacyjnej

²⁵ Np. w badaniu *Kompetencje kadr i warunki pracy w bankach spółdzielczych* – pomimo znaczących patronów, zaangażowanie lokalnych instytucji finansowych w projekt wypadło poniżej oczekiwań 45 bs-ów z 552 i 1707 pracowników.

²⁶ Np. w dokumentach unijnych deklarowane jest wsparcie dla rozwoju spółdzielczości kredytowej w celu zwiększenia aktywności finansowej na poziomie lokalnym. W preambule dyrektywy 2013/36/UE zaleca się krajom członkowskim prowadzenie działań w celu zachęcenia do działalności bankowej na małą skalę, np. działalności unii kredytowych i banków spółdzielczych, aby zapewnić zrównoważoną i zróżnicowaną kulturę bankowości w Unii, która służy przede wszystkim interesowi obywateli Unii. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi, zmieniająca dyrektywę 2002/87/WE i uchylająca dyrektywy 2006/48/WE oraz 2006/49/WE (Dz.Ur.z UE 2013, L 176/338).

w bankach spółdzielczych i komercyjnych²⁷. Wskazywano też na brak otwartości po stronie regulatorów, jeśli chodzi o zrozumienie specyfiki działania banków spółdzielczych, oraz na bardzo ograniczony dialog zdominowany przez nakazy i kary.

Mocno krytykowana przez spółdzielców jest metodyka badania i oceny nadzorczej (BION) stosowana przez KNF – i to nie co do jej sensu, ale zakresu zbieranych informacji. Pracochłonność przygotowania odpowiedzi na 260 pytań jest dla banku spółdzielczego bardzo duża, zwłaszcza zatrudniającego niewielu pracowników. A jak wykazuje doświadczenie, przydatność BION do diagnozowania poważnych zagrożeń pozostawia wiele do życzenia²⁸. Wystarczy wyobrazić sobie zbiór informacji dla 560 banków i kilkuset danych szczegółowych w odpowiedziach na 260 pytań kwestionariusza, aby zrozumieć, że kontrola nad tak wielką macierzą informacji jest bardzo trudna. Stosunkowo słabym argumentem, uzasadniającym tak obszerny zakres badania w bankach spółdzielczych, jest możliwość ich wykorzystania do samooceny sytuacji banku. Niezależnie od kontrowersji na temat metodyki BION, KNF wskazała, że dla 350 banków poddanych ocenie wydano aż 1550 zaleceń, głównie w obszarze ryzyka kredytowego i zarządzania bankiem.

Na tle zgłaszanych przez banki spółdzielcze problemów prowadzący obrady Prezes ZBP Krzysztof Pietraszkiewicz zaproponował, aby kwestie BION-u poddać wspólnej analizie przedstawicieli banków oraz KNF.

Środowisko spółdzielcze bardzo dobrze ocenia współpracę w ramach systemów ochrony, a także między samymi systemami. Dotychczasowe doświadczenia z działalności systemów ochrony w obu zrzeszeniach są pozytywne i wskazują na zasadność przyjętych rozwiązań wczesnej interwencji wzmacniających stabilność, kontrolę, jakość sprawozdawczości, wreszcie lepszą identyfikację zagrożeń oraz zarządzanie ryzykiem. Dzięki podejmowanym działaniom system ochrony instytucjonalnej przestał w zasadzie być postrzegany przez banki spółdzielcze jako instytucja wymuszona regulacjami i komplikująca działalność, ale jako ogniwo przyczyniające się do realizacji spółdzielczej zasady pomocniczości. Zapowiedziano wsparcie banków spółdzielczych w procesach windykacji, które stały się trudniejsze m.in. w wyniku zmian przepisów, a także w zakresie wykorzystania testów warunków skrajnych do zarządzania bankiem czy ustalenia wartości dla wskaźników wczesnego ostrzegania.

Bardzo ważna jest współpraca między bankami spółdzielczymi, szczególnie z uwagi na ryzyko reputacji. Większość z nich to banki małe, mające małe kapitały, a takie jednostki są bardziej narażone na ryzyko. Nawet pojedynczy duży kredyt może doprowadzić do poważnych problemów finansowych, a brak rozróżniania banków spółdzielczych przez klientów (często mają zbliżone logo lub nawet to samo, do

²⁷ Przedstawiciele KNF twierdzili, że kierują się nią w trakcie inspekcji i w związku z tym nie badają małych portfeli kredytowych.

²⁸ Przedstawiciele nadzoru potwierdzili przypadki pojawienia się problemów w bankach spółdzielczych, którym nadano wysokie oceny BION. Takie same sytuacje w bankach spółdzielczych niejednokrotnie identyfikowały kontrole systemów ochrony instytucjonalnej.

tego są identyfikowane ze SKOK-ami), z reguły podważa zaufanie też do pozostałych banków spółdzielczych – mimo ich dobrej kondycji. Poza tym należy pamiętać, że informacje w społeczności lokalnej rozchodzą się bardzo szybko.

Niestety, w środowisku banków spółdzielczych spotykana jest wewnętrzna konkurencja. Oznacza ona łamanie podstawowej zasady spółdzielczej, jaką jest zasada terytorialności. W praktyce występują przypadki, gdy na jednej ulicy małego miasta czy miasteczka są oddziały dwóch różnych banków spółdzielczych, zresztą obok placówek instytucji komercyjnych.

5. Nowy model biznesowy banków spółdzielczych

Temat nowego modelu biznesowego banków spółdzielczych już od wielu lat jest przedmiotem dyskusji zarówno praktyków jak i teoretyków. I chociaż zmienia się otoczenie, zmienia się model instytucjonalny sektora, a banki spółdzielcze dostosowują się systematycznie do zmian regulacyjnych, to ich modele biznesowe w zasadzie pozostają bez zmian. Nadal opierają się na współpracy z bankami zrzeszającymi i lokowaniu w nich nadwyżek zgromadzonych depozytów ponad zapotrzebowanie lokalne.

Do tego nie wszystkim w sektorze odpowiadają zachodzące – narzucone przepisami – procesy centralizacyjne i konsolidacyjne. Istnieją głosy, że stanowią one w istocie zaprzeczenie idei banków spółdzielczych – powodują oddalenie się od specyfiki banku spółdzielczego, który nadal ma do odegrania w społeczności lokalnej kilka ważnych ról.

Konsolidacja, traktowana jako klucz do ekspansji sektora spółdzielczego na rynku finansowym, ciągle budzi kontrowersje wśród spółdzielców, a przede wszystkim wyraźny jest podział na jej zwolenników i przeciwników. Przy czym wydaje się, że jednym z głównych kryterium podziału stanowisk, czy preferencji w tym zakresie, jest horyzont czasu, w jakim taka konsolidacja miałaby nastąpić. Ma to także związek ze strukturą wiekową kadr kierowniczych w bankach i ich postrzeganiem ewentualnych zagrożeń, a w konsekwencji odpowiednich zmian. Kwestia zmiany modelu – szczególnie w aspekcie korzyści z wykorzystania potencjału tkwiącego w sektorze spółdzielczym i wyjścia z niszy rynkowej ku silnemu jej segmentowi – jest postrzegana jako konieczna, przede wszystkim przez ekspertów i przedstawicieli instytucji sieci bezpieczeństwa, natomiast w wypowiedziach przedstawicieli banków, bankowość spółdzielcza powinna mieć charakter niszowy, skupiać się nadal na klientach nieatrakcyjnych dla banków komercyjnych, mających specyficzne oczekiwania, potrzebujących produktów niestandardowych, wykraczających poza ofertę konkurencji.

Recenzje

Wiesława Przybylska-Kapuścińska

Recenzja książki Ireny Pyki i Aleksandry Nocoń,
pt. *Bankowość centralna w globalnej gospodarce światowej*,
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach,
Katowice 2017, ss. 273

W polskim piśmiennictwie ekonomicznym na wiosnę 2018 r. pojawił się nowy podręcznik, poświęcony problematyce bankowości centralnej. Jego Autorkami są reprezentantki Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, zajmujące się m.in. zagadnieniami polityki pieniężnej. W recenzowanej pozycji położyły one nacisk na **bankowość centralną**, nadając swojej książce bardziej **instytucjonalny wymiar** w porównaniu z innymi, dostępnymi na rynku podręcznikami akademickimi, skupiającymi raczej rozważania na polityce pieniężnej. Silniejszy akcent na banku centralnym jako instytucji i jego roli w różnych możliwych płaszczyznach oddziaływania jest wyraźny w treści rozdziałów i w ich układzie. W wielu podręcznikach aspekt instytucjonalny banku centralnego potraktowany jest marginalnie, głównie dlatego, że wchodzi w mniejszym zakresie w treści programowe przedmiotu *Polityka pieniężna*, a rozwijany jest co najwyżej na przedmiotach specjalnościowych na kierunkach finansowych studiów ekonomicznych.

Recenzowany podręcznik nie pretenduje do roli monografii. Świadczą o tym – układ jego treści, język, podnoszone zagadnienia, a nawet przyjazna uczącemu się długość rozdziałów; wszystkie te elementy wskazują jednoznacznie na docelową grupę czytelników. Dwuautorski zespół zapewnia spójność treści podręcznika i jednorodność języka. Efekt ten trudno jest uzyskać, przynajmniej bez znacznego nakładu pracy ze strony redaktora, przy podręcznikach wieloautorskich. Na rynku ukazało się wiele podręczników z obszaru finansów i ekonomii, będących nieudolną sklejką

poszczególnych rozdziałów. W przypadku tej pozycji problem ten nie występuje, co należy uznać za jego zaletę.

Na podkreślenie – wśród jego walorów – zasługuje wprowadzenie przez Autorki do podręcznika tematów nie objętych treścią innych pozycji, dostępnych w polskim piśmiennictwie. Do nich niewątpliwie należą – poruszenie kwestii ryzyka w działalności banku centralnego, zagadnień dotyczących polityki rezerw walutowych oraz kryptowalut i ich miejsca w systemie pieniężnym. Elementem podkreślającym zadania podręcznika są pytania kontrolne na końcu rozdziałów, co świadczy o nowoczesności jego rozwiązań, jednak pytania, zaproponowane przez Autorki, są dość odtwórcze i akcentują bardziej realizację efektów kształcenia z obszaru wiedzy niż zdobycie określonych umiejętności.

Pierwszym spostrzeżeniem przy lekturze tej książki jest dyskusyjne sformułowanie tytułu podręcznika, z racji użycia słów „globalna” i „światowa” – co jest niepotrzebnym powtórzeniem.

Inną budząca wątpliwości kwestią jest to, że nie do końca jasne jest, w jaki sposób Autorki rozpatrują kontekst **globalny** bankowości centralnej. Sformułowanie w *gospodarce globalnej* pojawia się w tekście w kilku miejscach, jednak po nim nie następuje oczekiwany ów globalny kontekst analizy¹. Tutaj wyjątkiem jest przedostatni rozdział (VIII), w którym ze względu na jego temat narzuca się kontekst międzynarodowy czy nawet globalny. Autorki faktycznie czynią go kanwą rozważań.

Autorki nie deklarują we wstępie, w jaki sposób zamierzają podejść do prezentacji treści: na ile chciałyby wzbogacać omawiany materiał przykładami zaczerpniętymi z wybranych (jakich?) gospodarek, a na ile chcą pozostawić przedstawiane treści na poziomie ogólnym. Na przykład w rozdziale pierwszym przedstawiają krótką genezę banków centralnych na świecie, ale już zadania banków centralnych omawiają na przykładach ESBC i NBP. Niekiedy analiza obejmuje również Fed, a niekiedy jako przykład służy sytuacja banku centralnego Chin. Nie wiadomo również, w którym momencie rozważania mają charakter ogólny, a kiedy dotyczą wybranego obszaru monetarnego.

Pomimo tych wstępnych uwag – struktura podręcznika jest interesująca, ponieważ podnosi on bogate i zróżnicowane płaszczyzny merytoryczne oddziaływania bankowości centralnej, zarówno od strony formalnej, operacyjnej i instytucjonalnej, tworząc swoiste kompendium wiedzy na temat najważniejszej instytucji monetarnej, jaką jest bank centralny. Autorki, decydując się na odejście od bardziej tradycyjnej konstrukcji układu książki, nie uniknęły jednak niekonsekwencji i powtórzeń. Przykładowo można wskazać, że definicja operacji warunkowych pojawia się trzy razy. Opis stopy referencyjnej nie jest ujęty w rozdziale o instrumentach. Kwestie stabilności finansowej są poszatkowane i prezentowane, nie bez powtórzeń, w dwóch miejscach. Podobnie jest z aspektami instytucjonalnymi w działaniach

¹ Przykładowo, w podręczniku *Polityka pieniężna*, A. Sławiński (red.), C.H. Beck, Warszawa 2011, ujęto rozdział pt. *Wpływ globalizacji na bankowość centralną* i przeanalizowano w nim m.in. jej wpływ na inflację i globalizację polityki pieniężnej i wpływ czynników globalnych na kursy walutowe.

współczesnych banków centralnych, co poruszane jest w rozdziale pierwszym, a potem w rozdziale trzecim.

Charakteryzując zawartość podręcznika – składa się on z dziewięciu rozdziałów o podobnej objętości. Rozdział pierwszy zawiera opis genezy i przesłanek zmian bankowości centralnej od początku jej powstania po czasy współczesne. Stanowi swoiste wprowadzenie do tytułowej problematyki książki, dając kanwę dla dalszych wywodów.

Rozdział drugim rozpoczyna się od charakterystyki sektora bankowego oraz funkcji i modeli systemów bankowych. Wydaje się, że treści te powinny być omawiane na innych przedmiotach, np. na finansach czy bankowości, a nie w tym podręczniku. Co więcej, analiza przypadku ESBC jest nieco przedwczesna, bo czytelnicy nie znają jeszcze pojęć, którymi operują Autorki. Miejsce poświęcone tym relatywnie prostym zagadnieniom można by wykorzystać na znacznie bardziej rozwiniętą prezentację roli banku centralnego w zapewnieniu stabilności finansowej i nadzorze makroostrożnościowym. Temat ten pojawia się niejako w formie zapowiedzi w tym miejscu, by powrócić w rozdziale piątym.

Rozdział trzeci jest istotnym rozdziałem podręcznika – choćby ze względu na zasygnalizowane przez Autorki spojrzenie instytucjonalne na bankowość centralną. Tymczasem aspekty jakościowe polityki pieniężnej zostały w nim potraktowane dość pobieżnie. Poświęcono im zaledwie 1–2 strony. Autorki zaprezentowały również różne ujęcia, np. niezależności czy przejrzystości, nie wyjaśniając relacji między ich klasyfikacjami czy wskazania czytelnikowi, które ujęcie jest najważniejsze. Wśród aspektów instytucjonalnych bankowości centralnej nie podjęły w tym fragmencie książki kwestii wiarygodności i odpowiedzialności. Byłaby też potrzeba ukazania wzajemnych uwarunkowań wszystkich tych aspektów instytucjonalnych, eksponując ich synergię. Brakuje w tym rozdziale kompleksowego ujęcia wszystkich płaszczyzn instytucjonalnych bankowości centralnej. Dość skrótowo potraktowano także interesujący wymiar standardowej komunikacji z rynkiem (**inny niż *forward guidance***).

Rozdział czwarty opisuje zasady emisji i kontroli podaży pieniądza. Niejasne jest, dlaczego w nim opisano także funkcję kredytodawcy ostatniej instancji. Opis wypełnienia tej funkcji powinien raczej znaleźć się w części odnoszącej się do instrumentów polityki pieniężnej, ewentualnie – przy opisie funkcji banku banków. Charakter zasilania banków w kredyt ostatniej instancji ma bowiem charakter awaryjny. Tymczasem kreowanie podaży pieniądza jest stałym procesem związanym z codzienną działalnością depozytowo-kredytową banków, w tym finansowaniem tej działalności z kredytów zaciąganych w różnych formach (przede wszystkim OOR) w banku centralnym.

W rozdziale piątym dokonano opisu wielu strategii monetarnych, siłą rzeczy skrótowo. Warto byłoby zrezygnować z opisu strategii niewykorzystywanych. Brak natomiast **wyeksponowania** cechy ważnej i wykorzystywanej w czołowych bankach centralnych strategii BCI, choć nie jest ona dominująca globalnie, bo około 90 kra-

jów członkowskich MFW stosuje strategię opartą na kursie walutowym. Liczba krajów stosujących BCI zamknie się zapewne w liczbie 40. Charakteryzując eklektyzm strategii Fed (s. 125–126), warto byłoby wspomnieć o zmianach w strategii, jakie zaszły w 2012 roku, gdy wyznaczono kotwicę nominalną dla inflacji. Działanie to zbliżyło strategię Fed do BCI, choć, jak wskazuje się w literaturze – nie jest to wciąż pełna strategia BCI. Autorki wspominają o tym później. To jeden z przykładów sytuacji, gdy jeden temat poruszony jest w kilku miejscach.

Umieszczenie dwóch ostatnich podrozdziałów w rozdziale piątym budzi wątpliwości. Troska o stabilność finansową i rola w nadzorze makroostrożnościowym były już dyskutowane w rozdziale drugim. Z kolei opis organów nadzorczych z podrozdziału piątego częściowo powtarza zapisy rozdziału drugiego.

Rozdział szósty zawiera treści poświęcone instrumentom stosowanym współcześnie w polityce pieniężnej. Prezentuje on zarówno standardowe, jak i niestandardowe narzędzia banków centralnych, zastosowane w okresie ostatniego kryzysu finansowego. Charakterystyka wszystkich instrumentów spełnia walory dydaktyczne wskazując na ewolucję ich znaczenia poszczególnych w czasie. Jednocześnie przykłady wykorzystania ich w praktyce pogłębiają wiedzę odbiorców.

W treści tego rozdziału można by zasugerować pewne korekty dotyczące współcześnie najważniejszej funkcji rezerwy obowiązkowej – stabilizowania stóp na rynku międzybankowym. Mechanizmom jej działania nie poświęcono uwagi, podczas gdy zostały opisane funkcje rezerwy, nazwane przez Autorki *klasycznymi*. Ważne byłoby podkreślić, że o ile obniżenie stóp rezerwy obowiązkowej do zera uniemożliwia w zasadzie pełnienie funkcji *klasycznych*, to jak najbardziej umożliwia wypełnianie funkcji stabilizacji stóp na rynku międzybankowym (przy odpowiednio zaprojektowanych warunkach rozliczeń banków komercyjnych z bankiem centralnym).

Charakterystyka kredytu refinansowego powinna być uzupełniona komentarzem, że jest to rozwiązanie polskie (s. 150). Poprzednie informacje o instrumentach standardowych były bardziej ogólne, dlatego czytelnik może nie zdawać sobie sprawy, że Autorki przeszły do prezentacji rozwiązania charakterystycznego dla Polski. Brakuje informacji o tym, że instrument ten nie jest wykorzystywany.

Wśród celów polityki bilansowej wskazano głównie przywrócenie stabilności sektora bankowego (s. 176). Tymczasem polityka ta jest prowadzona również w kierunku wspierania wzrostu czy pobudzania oczekiwania podmiotów gospodarujących, co też wymaga wzmianki.

Treść rozdziału siódmego podejmuje tematykę polityki stóp procentowych. Wskazano w nim znaczenie stopy procentowej dla kształtowania przebiegu procesów w gospodarce realnej, ukazując jej wpływ na wzrost gospodarczy, inflację czy stabilność finansową. Scharakteryzowano stopy procentowe kontrolowane przez bank centralny, mechanizm stopy procentowej na rynku międzybankowym oraz przedstawiono uwagi o polityce stóp procentowych bliskich zera w wybranych bankach centralnych. Dość wątpliwa jest w tym miejscu rola podrozdziału o rezerwie obowiązkowej – zamiast znaleźć się w rozdziale dotyczącym instrumentów (rozdział VI).

Rozdział ósmy koncentruje się na polityce kursów walutowych we współczesnych bankach centralnych. Przedstawiono w nim założenia polityki kursów walutowych w kontekście odpowiedzialności banków centralnych za poziom kursu walutowego. Scharakteryzowano też wyznaczniki polityki kursowej w skali globalnej, rodzaje wykorzystywanych interwencji walutowych oraz modele kryzysów walutowych obserwowanych od końca lat 70. XX wieku.

Na marginesie tego rozdziału można wskazać pewne uwagi. Na s. 211 podręcznika jest błąd, ponieważ strefa euro od 2015 roku liczy 19 członków, a nie 18, jak wskazano w tekście. Z kolei unia walutowa i jednostronna dolaryzacja (lub euroizacja, o której też należało wspomnieć) są bardziej restrykcyjnymi reżimami niż izba walutowa w kontekście swobody prowadzenia polityki gospodarczej (s. 214). W opisie dolaryzacji brakuje informacji, że odbywa się to jednostronnie; inaczej kraj przyjmujący byłby częścią unii walutowej. Przy okazji omawiania polityki kursowej strefy euro (s. 222) warto wspomnieć, że jest to duża gospodarka otwarta – „dawca cen” (stóp procentowych) na światowych rynkach finansowych. Dlatego nie określa ona zasadniczo polityki kursowej wobec małych gospodarek otwartych (wyjątkiem są kraje – kandydaci do strefy).

Rozdział dziewiąty charakteryzuje politykę rezerw walutowych współczesnych banków centralnych. Przedstawia problemy związane, ich zarządzaniem i kosztami oraz korzyściami, wynikającymi z ich utrzymywania. Zawiera też opis rezerw walutowych w EBC i zarządzanie nimi w NBP.

Z uwag formalnych – w wielu miejscach brakuje źródeł pod materiałem ilustracyjnym; szczególnie ryzykowne jest to w podręczniku akademickim, bo grozi wyrobieniem nawyku niepodawania źródeł wśród studentów i nie jest w zgodzie z konwencją występującą w piśmiennictwie.

Podniesione uwagi nie obniżają oceny poziomu merytorycznego podręcznika i nie umniejszają wskazanych w recenzji zalet – tej bardzo aktualnej pozycji na polskim rynku piśmiennictwa ekonomicznego. Recenzowana książka zawiera bezsprzecznie walory syntetyzujące istniejący stan badań w obszarze rozważań o bankach centralnych i ich roli we współczesnej gospodarce. Szczególnie ważnym jej aspektem jest narracja treści eksponująca instytucjonalny wymiar bankowości centralnej oraz podjęcie kwestii nieanalizowanych dotąd szerzej w kontekście funkcjonowania banku centralnego, jak ryzyko, zarządzanie rezerwami czy problematyka kryptowalut. Jest ona także cennym materiałem dydaktycznym, napisanym jasnym, zrozumiałym językiem, bardzo przystępnym dla odbiorcy.

Przedkładany podręcznik rekomenduję szerokiemu gronu czytelników – praktykom gospodarczym z dziedziny finansów i bankowości, studentom kierunków finansowych i ekonomicznych oraz zainteresowanych współczesnymi problemami bankowości centralnej.

BANKOWY FUNDUSZ GWARANCYJNY

zaprasza do udziału

w KONKURSIE

na najlepsze prace licencjackie, magisterskie i doktorskie z zakresu systemów gwarantowania depozytów, restrukturyzacji lub uporządkowanej likwidacji instytucji finansowych, infrastruktury regulacyjnej systemu finansowego, problematyki bezpieczeństwa finansowego banków oraz stabilności finansowej.

Do udziału w Konkursie zachęcamy autorów prac licencjackich, magisterskich i doktorskich z powyższej tematyki, obronionych w 2018 roku, napisanych w języku polskim.

Autorom najlepszych prac w każdej kategorii zostaną przyznane następujące nagrody:

Za pracę licencjacką:

Nagroda Prezesa Zarządu BFG: **5.000 zł**

II Nagroda: **2.500 zł**

Za pracę magisterską:

Nagroda Prezesa Zarządu BFG: **10.000 zł**

II Nagroda: **6.000 zł**

Za pracę doktorską:

Nagroda Prezesa Zarządu BFG: **15.000 zł**

II Nagroda: **8.000 zł**

Ponadto Jury Konkursu może przyznać nagrody dodatkowe: odpłatną praktykę w BFG lub możliwość publikacji artykułu naukowego w czasopiśmie „Bezpieczny Bank”.

Prace można nadsyłać w terminie do 31 stycznia 2019 roku na adres:

Bankowy Fundusz Gwarancyjny
ul. ks. Ignacego Jana Skorupki 4
00-546 Warszawa
z dopiskiem „Konkurs”.

O przyjęciu pracy do konkursu decyduje data stempla pocztowego.

Wyniki Konkursu zostaną ogłoszone nie później niż do końca maja 2019 roku. Lista laureatów oraz termin wręczenia nagród zostaną ogłoszone na stronie internetowej Bankowego Funduszu Gwarancyjnego.

Organizator zastrzega sobie możliwość odwołania Konkursu w każdym momencie bez podania przyczyn.

Szczegółowe warunki zgłaszania prac do Konkursu określa Regulamin.
więcej informacji: www.bfg.pl/konkurs-na-prace-naukowe/